

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
ПАРЛАМЕНТЫН СУДАЛГАА,
ХӨГЖЛИЙН ХҮРЭЭЛЭН

**“ХОРИХ АНГИД ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮН,
ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ, АСУУДАЛ,
ШИЙДЭЛ”**

Судалгааны төрөл: **Хамаарлын судалгаа**
Судалгааны код: **БГСТ-25/013**
Хугацаа: **2025.3.11-2025.5.13**

ЗАХИАЛАГЧ: Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн

ГҮЙЦЭТГЭГЧ: “Цэц-хууль зүйн судалгааны төв” НҮТББ

Улаанбаатар хот
2025 он

ТАЛАРХАЛ

Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэнгийн захиалгаар гүйцэтгэсэн “Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүн, эмэгтэйчүүдийн эрхийн хэрэгжилт, асуудал, шийдэл” судалгааны ажлыг гүйцэтгэхэд мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө өгч, судалгааны арга зүйг боловсруулах ажилд дэмжлэг, туслалцаа үзүүлсэн УИХ-ын гишүүн Х.Баасанжаргал, хуульч Ч.Сонинбаяр, “Бүх нийт боловсролын төлөө иргэний нийгмийн үндэсний эвсэл” НҮТББ-ийн гишүүн Д.Болормаа, Өвөрхангай аймгийн Прокурорын газрын ахлах прокурор Г.Цолмонгэрэл, судалгаа авах, мэдээлэл цуглуулах ажлын хүрээнд хамтарч ажилласан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Хорих ял эдлүүлэх алба, ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих анги, ШШГЕГ-ийн харьяа Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлага, албан хаагч нийт бие бүрэлдэхүүн болон судалгаанд хамрагдсан нийт хүмүүст гүн талархал илэрхийлье.

Та бүхний дэмжлэг, туслалцааны үндсэн дээр энэхүү судалгааны ажлын үндсэн мэдээллийг цуглуулж, тайлан бичих боломж бүрдсэн болно.

Судалгааны тайлан нь үндсэн 3 бүлэгтэй бөгөөд эхний бүлэгт хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд, насанд хүрээгүй хүмүүсийн эрх, эрхийн стандарт, жишгийн талаар, хоёрдугаар бүлэгт судалгааны хүрээнд хөндөгдөж буй асуудал, нөхцөл байдал, холбогдох график, тоон судалгаа, тэдгээрийн дүн, гуравдугаар бүлэгт дээрх асуудлын талаарх олон улсын зохицуулалт, шийдвэрлэх арга замын талаар тус тус оруулсан. Тайлангийн төгсгөлд дүгнэлт, санал, зөвлөмж болон ном зүй, хавсралт материалыг мөн оруулсан болно.

Судалгааны үр дүнтэй холбогдох санал хүсэлт, анхаарах асуудлаар бидэнтэй хамтран ажиллана гэдэгт итгэлтэй байна. Та бүхний санал бидний дараа, дараагийн судалгааны ажилд томоохон дэмжлэг болно.

Судалгааны мэдээллийг ашиглахтай холбогдох бүх эрхийг Парламентын судалгаа, хөгжлийн хүрээлэн эзэмшинэ.

АГУУЛГЫН ТОВЬЁОГ

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	4
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	5
ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ	5
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	9
УДИРТГАЛ	10
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХОРИХ АНГИД ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭРХ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ҮҮСЧ БУЙ АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ...	19
1.1. Хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хүний эрх, түүний агуулга.....	19
1.2. Эмэгтэйчүүдэд холбогдох гэмт хэргийн тоо мэдээ	80
1.3. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид хорих ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлуудын нөхцөл байдлыг тодруулах анкет, ярилцлагын судалгааны үр дүн	83
1.4. Хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн эрхийн талаар асуудал, тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга зам	124
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ХОРИХ АНГИД ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮМҮҮСИЙН ЭРХ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ҮҮСЧ БУЙ АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ	132
2.1. Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний эрх, түүний агуулга.....	132
2.2. Өсвөр насны хүүхдэд холбогдох гэмт хэргийн тоо мэдээ.....	152
2.3. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хоригдлуудын нөхцөл байдлыг тодруулах анкет, ярилцлагын судалгааны үр дүн	158
2.4. Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний эрхийн талаар асуудал, тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга зам	175
ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ, САНАЛ	175
НОМ ЗҮЙ.....	230
ХАВСРАЛТ	233

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

МУ	Монгол Улс
МУҮндХ	Монгол Улсын Үндсэн хууль
ЭХ	Эрүүгийн Хууль
ЭХХШтХ	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
ШШГтХ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
ШШГЕГ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар
ОУГ	Олон улсын гэрээ
УИХ	Улсын Их Хурал
ЗГ	Засгийн газар
МУГХУСАЗЗ	Монгол Улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний байгууллага
ХДХВ	Хүний дархлал хомсдолын вирус
БЗХӨ	Бэлгийн замын халдварт өвчин
ТББ	Төрийн бус байгууллага
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг ба эмэгтэйчүүд /2019-2023/ ..	80
Хүснэгт 2. Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн ба эмэгтэйчүүд /2018-2023/	80
Хүснэгт 3. Гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүдийн нас (2018-2023)	81
Хүснэгт 4. Баривчлагдсан сэжигтний тоо ба эмэгтэйчүүд (2022-2023)	81
Хүснэгт 5. Хорих ял эдэлж буй хүний хүйсийн байдал (2020-2023)	82
Хүснэгт 6. Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг ба өсвөр насны хүүхэд /2019-2023/	152
Хүснэгт 7. Өсвөр насны хүний холбогдсон гэмт хэргийн гаралт (2018-2023)	152
Хүснэгт 8. Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн ба өсвөр насны хүүхэд /2018-2023/	153
Хүснэгт 9. Гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүн (2018-2023)	153
Хүснэгт 10. Гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүний нас, хүйс (2018-2023)	154
Хүснэгт 11. Баривчлагдсан сэжигтний тоо ба хүүхэд (2022-2023)	155
Хүснэгт 12. Ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хүн (2018-2023)	155

ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

График 1. 2023 ял шийтгүүлсэн этгээдүүд ба эмэгтэйчүүд	82
График 2. Хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд (2020-2023)	82
График 3. Өсвөр насны хүний холбогдсон гэмт хэргийн түвшин (2004-2023)	153
График 4. Эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн гэмт хэрэгт холбогдсон байдал байдал (2018-2023)	154
График 5. Өсвөр насны хүнийг баривчлах зөвшөөрөл олгосон байдал (2018-2023)	155
График 6. Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ (2018-2023)	156
График 7. Сургалт-хүмүүжлийн байгууллагад хорих (2018-2023)	156
График 8. Асуулт 1. Хорих анги дахь эмнэлэг, эмч нар "эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд" -ийн үүднээс оношилгоо, эмчилгээ явуулдаг уу.	83
График 9. Асуулт 2. Хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлж, харшлах зүйл байдаг уу.	84
График 10. Асуулт 4. Хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ, оношилгоо явагдаж байсан уу	85
График 11. Асуулт 7. Хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс таны хувийн халдашгүй байдалд халдаж аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол байгаа юу ?	86
График 12. Асуулт 10. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн талаар хорих та хэр сайн мэдэх вэ ?	86
График 13. Асуулт 11. Хорих анги дахь дотоод дүрэм, журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх?	87
График 14. Асуулт 13, 14. Түр болон урт хугацааны уулзалтын хугацаатай хангалттай эсэх	88
График 15. Асуулт 15. Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа хангалттай байдаг уу ?	89
График 16. Асуулт 16. Ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдаж чадаж байна уу ? ...	90
График 17. Асуулт 17. Ундны усны чанар, биед үзүүлэх нөлөө ямар байдаг вэ ?	91

График 18. Асуулт 19. Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний хүйтэн устай байх нь хүндрэлтэй байдаг уу ?	92
График 19. Асуулт 24. Хорих байгууллагын зүгээс эмэгтэйчүүдийг ариун цэврийн хэрэглэлээр хангахад дэмжлэг үзүүлдэг эсэх ?	93
График 20. Асуулт 27, 28. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын зөвлөгөө ба Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах ажиллах чадвар эзэмшсэн байдал.	93
График 21. Асуулт 30. Та энд өөрийн эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлага бүрд ажиллан дадлагажиж чадаж байна уу?	94
График 22. Асуулт 33. Хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй тогтмол уулздаг уу	95
График 23. Асуулт 34. Сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал шийдэгдсэн, дээрдсэн зүйл байдаг уу.....	95
График 24. Асуулт 36 Тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовиурыг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэг үү.....	96
График 25. Асуулт 37. 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ ?	97
График 26. Асуулт 39, Хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж хэр байдаг вэ?	97
График 27. Асуулт 40. 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамж хангалттай санагддаг уу ? Энэхүү давтамжийг хэрхэн нэмэгдүүлэх нь зүйтэй вэ ?	98
График 28. Асуулт 41. Өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд таны байрлаж буй өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу.....	98
График 29. Асуулт 42. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу	99
График 30. Асуулт 44. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ ?	100
График 31. Асуулт 1. Хорих анги дахь эмнэлэг, эмч нар "эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд"-ийн үүднээс оношилгоо, эмчилгээ явуулдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	101
График 32. Асуулт 2. Хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, хувийн ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлөх, харшлах зүйл байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/ ..	101
График 33. Асуулт 4. Хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ, оношилгоо явагдаж байсан уу? /407-р хаалттай хорих анги/	102
График 34. Асуулт 5. Таны шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн асуудал бий юу? (Шүд цоорол, уналт, сийрэгжилт гэх мэт) /407-р хаалттай хорих анги/.....	102
График 35. Асуулт 7. Хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс таны хувийн халдашгүй байдалд халдаж, аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол байгаа юу? /407-р хаалттай хорих анги/	103
График 36. Асуулт 9. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн талаар хэр сайн мэдэх вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	103
График 37. Асуулт 10. Хорих ангийн дүрэм, журам болон хоригдлын эдлэх эрхийн талаар хорих байгууллагаас мэдээлэл олгодог уу? /407-р хаалттай хорих анги/	104
График 38. Асуулт 11. Хорих анги дахь дотоод дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх? /407-р хаалттай хорих анги/	105
График 39. Асуулт 13. Түр хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/.....	105
График 40. Асуулт 14. Урт хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/.....	106

График 41. Асуулт 15. Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	106
График 42. Асуулт 16. Ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдаж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	107
График 43. Асуулт 17. Ундны усны чанар, биед үзүүлэх нөлөө ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/ /407-р хаалттай хорих анги/	107
График 44. Асуулт 19. Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний ус хүйтэн температуртай байх нь хүндрэлтэй байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	108
График 45. Асуулт 20. Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хэрэгжилт хэр үр дүнтэй байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	109
График 46. Асуулт 21. Хоол хүнс, эрүүл ахуйгаас шалтгаалсан халдвар болон халдварт бус өвчлөл гарч байсан уу? /407-р хаалттай хорих анги/	109
График 47. Асуулт 23. Хоол хүнснээс шим тэжээл ямар хэмжээнд авдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	110
График 48. Асуулт 24. Хорих байгууллагын дэлгүүр дэх ариун цэврийн хэрэглэлийн үнэ, чанар, сонголт болон төрөлжсөн байдал ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/ ...	111
График 49. Асуулт 25. Хорих байгууллагын зүгээс эмэгтэйчүүдийн хувийн ариун цэврийн хэрэглэлээр хангах дэмжлэг үзүүлдэг үү? /407-р хаалттай хорих анги/	111
График 50. Асуулт 27. Хорих байгууллага дахь өдрийн ажил эрхлэлтийн өмнө Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөгөө өгдөг үү? /407-р хаалттай хорих анги/	112
График 51. Асуулт 31. Та өөрийн хувийн нууцыг бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын албан хаагчдаас ангид байлгаж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/ ...	112
График 52. Асуулт 33. Хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй тогтмол уулздаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	113
График 53. Асуулт 34. Сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал шийдэгдсэн, дээрдсэн зүйл байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	114
График 54. Асуулт 35. Хоригдож байх хугацаанд нийтийг хамарсан кино, үзвэрийн үйлчилгээ зохион байгуулагддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	114
График 55. Асуулт 36. Тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовиурыг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэг үү? /407-р хаалттай хорих анги/	115
График 56. Асуулт 38. 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	115
График 57. Асуулт 39. Хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж хэр байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	116
График 58. Асуулт 41. Өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд таны байрлаж буй өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	117
График 59. Асуулт 42. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/	117
График 60. Асуулт 44. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/	118
График 61. Асуулт 46. Та өмнө нь өргөдөл, гомдол гаргаж байсан бол таны гаргасан өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлт, биелэлт ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/..	119
График 62. Асуулт 47. Таны гаргасан өргөдөл гомдлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар хариуг хуулбарлаж авах боломж олгодог уу? /407-р хаалттай хорих анги/	119

График 63. Асуулт 48. Та "хоригдлын гаргасан өргөдөл гомдол хорих ангийн даргаар хянагдсаны үндсэн дээр харьяаллын дагуу шилжүүлэх" талаар ямар байр суурьтай байна вэ? /407-р хаалттай хорих анги/.....	120
График 64. Асуулт 1. Хорих ангийн эмнэлэг, эмч нар шилжилтийн нас болон эмэгтэйчүүдийн бие махбодын онцлогт тохируулсан эмчилгээ, оношлогоо, зөвлөгөө өгдөг үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	158
График 65. Асуулт 2. Хичээлдээ явах дуртай юу? Дургүй, таагүй мэдрэмж төрдөг бол шалтгаанаа бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	158
График 66. Асуулт 3. Эргэлт, уулзалтын цаг бүрэн олгогддог эсэх? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	159
График 67. Асуулт 4. Эцэг эх, асран хамгаалагчид нь тогтмол эргэлтээр ирж уулздаг уу? Шаардлагатай хичээлийн хэрэгслүүдийг авч ирж өгдөг үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	160
График 68. Асуулт 5. Хичээлийн дэвтэр, үзэг, харандаа дууссан тохиолдолд шууд шинийг авч хэрэглэх боломжтой юу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	160
График 69. Асуулт 6. Ундны усаар хангалттай байж чаддаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	161
График 70. Асуулт 7. Хоол хүнс болон орчны бохирдлоос шалтгаалсан халдварт өвчин болон халдварт бус өвчлөл гарч байсан уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/..	162
График 71. Асуулт 8. Албан хаагч болон хорих ял эдэлж байгаа бусад хүүхдүүд зүй бус хандаж, хувийн орон зайг хангаж, тааламжгүй мэдрэмж төрүүлж байсан уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	162
График 72. Асуулт 9. Тийм бол яаж халдаж байсан бэ? Тодорхой бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	163
График 73. Асуулт 10. Хүссэн үедээ гарч бие засах боломжтой юу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	163
График 74. Асуулт 11. Хичээл орох байранд угаалтуур, ОО-ын өрөө байдаг уу? Байдаггүй бол хаана гараа угааж, бие засдаг вэ? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	164
График 75. Асуулт 12. Ариун цэврийн өрөөнд саван, 00 цаас байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	165
График 76. Асуулт 13. Биеийн тамирын хичээл ордог уу? Ордог бол биеийн тамирын зааланд ордог уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	165
График 77. Асуулт 14. ЭЕШ-д бэлдэх хичээлийн хөтөлбөр байдаг уу? Сонирхсон хичээлүүдээ гүнзгийрүүлэн судлах, нэмэлт сургалт, давтлага авах боломжтой байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	166
График 78. Асуулт 15. ЭЕШ-аа өгөөд босго оноондоо хүрсэн тохиолдолд үргэлжлүүлэн дараагийн шатны сургуулиудад сурах боломж байдаг уу? Дэлгэрэнгүй хариулна уу. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	167
График 79. Асуулт 16. Та ЭЕШ-аа өгөөд Их, дээд сургуульд элсэж суралцах хүсэлтэй юу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	167
График 80. Асуулт 17. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	168
График 81. Асуулт 18. Тийм бол ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	168
График 82. Асуулт 19. Хорих ангийн барилга, байгууламжийн чанар ямар байдаг вэ? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/.....	169

График 83. Асуулт 20. Хорих ангийн барилга байгууламж, орчны нөхцөлтэй холбоотойгоор гэмтэл, бэртэл учирч байсан эсэх? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	170
График 84. Асуулт 21. Албан хаагч, багш, бусад сурагч нартаа бүрэн итгэдэг үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	171
График 85. Асуулт 22. Хүүхдүүд, багш, албан хаагч нараас айж, эмээж, түгшиж байсан уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	171
График 86. Асуулт 23. Хэрэв сургуулийн багш, албан хаагч нараас айж, түгшиж, дарамт мэдэрвэл сургуулийн ямар ажилтанд хандахыг мэдэх үү? Энэ талаар тодорхой хэлж өгсөн үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	172
График 87. 24. Хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулдаг уу? Хэрэв тийм бол ямар ажлыг зохион байгуулж байсан бэ? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	172
График 88. Асуулт 25. Хорих ангийн удирдлага, багш, албан хаагчдын зүгээс бие махбодийн хүчирхийлэл, шийтгэл үзүүлж байсан уу? Хэр давтамжтай тохиолддог вэ? Тийм бол дугуйлна уу. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/	173

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн үүдэн буй удаан хугацааны уулзалт захиалах мэдээлэл	89
Зураг 2. Хорих 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн усны шинжилгээ /2024/	92

УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж, 16 дугаар зүйлийн 13 дахь хэсэгт “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно. Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй...” гэж, 16 дугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” гэж тус тус тусгасан.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийг үйлдэж, шүүхээс хорих ялыг биеэр эдлэхээр шийтгэгдсэн өсвөр насны хүн буюу насанд хүрээгүй хүн болон эмэгтэйчүүдийн эрхийг төрөөс хангах, зохих ёсоор хорих ялыг эдлүүлэх нь төрөөс авч хэрэгжүүлэх чухал арга хэмжээнүүдийн нэг юм. Нөгөө талаар хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүн болон эмэгтэйчүүдийн эрхийг баталгаажуулж, хамгаалах талаар үр дүнтэй арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааны зорилгыг биелүүлэх томоохон бүрэлдэхүүн хэсэг мөн.

Эмэгтэйчүүдийн хорих анги буюу 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид болон насанд хүрээгүй хоригдлуудын ял эдэлж буй Сургалт хүмүүжлийн тусгай төвд хүний эрхийг зөрчиж болзошгүй олон асуудал үүсэж байж болзошгүй ба тэдгээрт онцгой анхаарал хандуулах хэрэгцээ бий болоод байна.

Иймд хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүн, эмэгтэйчүүдийн эрхийг хангах ерөнхий шаардлагыг судалж, одоо байгаа нөхцөл байдал, эрхийн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийх, үүсээд буй асуудлыг нээн илрүүлэх, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлоход тус судалгааны ажлын зорилго орших ба тус ажлыг оновчтой, тоо баримттай, үр дүнтэй хийхийг эрмэлзсэн болно.

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Судлагдсан байдал

Сүүлийн жилүүдэд эмэгтэйчүүдийн хорих анги буюу 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид зарим асуудал үүсэж олон нийт энэ талаар санал, бодлоо илэрхийлж байна. Түүнчлэн эмэгтэйчүүдийн хорих анги улсын хэмжээнд нэг байдагтай холбоотойгоор эргэлт, уулзалтын цаг авахад хүндрэлтэй байх гэх мэтчилэн хүний эрхийн асуудал үүсэх магадлалтай. Насанд хүрээгүй хоригдлуудын Сургалт хүмүүжлийн тусгай төвд ч тухайн хүүхдүүдийн эрхийг зөрчсөн олон асуудал үүсэж байна. Тухайлбал одоо байгаа хорих ангийн байр нь чанар, стандарт хангадаггүй ба зарим тохиолдолд хоригдлуудаар ажил хийлгэж байгаа нь ажиглагдсан. Энэ мэтчилэн насанд хүрээгүй хүн болон эмэгтэй хоригдлуудын эрх зөрчигдсөн, зөрчигдөж магадгүй байдлыг судалж, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох хэрэгцээ, шаардлага бий болоод байгаа ба өмнө нь ийнхүү нарийвчлан судалсан судалгаа ховор байгааг дурдах нь зүйтэй. Тодруулбал, Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссоос эрхлэн гаргадаг Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэл, судалгаануудад дараах дүгнэлт, зөвлөмжийг тодорхойлсон байна.

Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссоос эрхлэн гаргадаг Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 24 дэх илтгэл:

- Хууль, стандартын шаардлага хангахгүй байгаа цагдан хорих, баривчлах шийтгэл эдлүүлэх байр, хотын төвд байрлах хорих ангиудын засвар, дэд бүтэц, ариун цэврийн байгууламжийг шинэчлэхэд шаардагдах зардлыг шийдвэрлэх;

- Эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн эх хүүхдийн байр, Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага буюу Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа хүүхдийн 411 дүгээр хорих ангийн дэргэдэх Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар сургуулийн барилгыг нэн яаралтай ашиглалтад оруулах;

- Цагдан хорих байранд хоригдож байгаа хүүхдүүдэд ерөнхий боловсрол олгох үйл ажиллагааг сургалтын хөтөлбөрийн дагуу, чанартай явуулах;

- Хорих анги, цагдан хорих байрны эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний чанар хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, алба хаагч, хоригдлуудад чиглэсэн сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжлэг үзүүлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэх¹;

Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссоос эрхлэн гаргадаг Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэл:

- Хорих ял эдлээд суллагдсан хүмүүсийг нийгэмд дасан зохицоход нь дэмжлэг үзүүлэх механизмыг олон улсын туршлагад нийцүүлэн бий болгох, ингэхдээ төрийн бус байгууллагын оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх бодлого баримтлах;

- Хорих ял шийтгүүлсэн хүнийг нийгэмшүүлэх, суллагдахад бэлтгэх, нийгмээс тусгаарлахгүйгээр ялын зорилгыг хангах ажлын бодит үр нөлөөг дээшлүүлэх, хүний нөөцийн чадавхыг бэхжүүлэх;

- Хорих ангийн тоог бууруулах урт хугацааны зорилгын үүднээс хорих ангийг дагнасан сургалт, үйлдвэрлэлийн хэлбэрээр зохион байгуулах бодлого гаргаж, хэрэгжүүлэх;

¹ Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, *Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 24 дэх илтгэл*, УБ, 2025, 450 дахь тал.

- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2022 оны А/167, А/233 тоот хамтарсан тушаалаар баталсан “Хоригдлыг суллахад бэлтгэх хөтөлбөр”-т Боловсрол, шинжлэх ухааны яамны хэрэгжүүлэх чиг үүргийг нэмэх, хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүжилтийг төсөвт тусган, хэрэгжилтийг хангуулах, чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулах талаар арга хэмжээ авч, хэрэгжилтийг жил бүр дүгнэж байх;

- Засгийн газрын 2018 оны 96 дугаар тогтоолд заасан хорих ангиас суллагдсан өөрийн гэсэн гэр оронгүй, нийгмийн халамжийн дэмжлэг тусалцаа зайлшгүй шаардлагатай өрхийн гишүүн-иргэнд нэг удаа олгох нийгмийн халамжийн тэтгэмжийн хэмжээг инфляцын түвшинтэй уялдуулан шинэчлэн тогтоох;

- Хоригдлын хөдөлмөр эрхлэх нөөц, сонирхол, хэрэгцээг тодорхойлж түүнд тохирсон мэргэжил олгох сургалтын хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, шаардагдах санхүүжилтийг төсөвт тусгах².

Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссоос эрхлэн гаргадаг Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл:

- Бүх насаар хорих ялыг бие даасан ялын төрөл болгон хуульчлах, энэ төрлийн ял эдлүүлэх дэглэм, зохион байгуулалт, сургалт, хөдөлмөрийн стандартыг шинээр тогтоох;

- Хорих ял эдлүүлэх дэглэмийн зэрэглэл хүндрүүлэн ганцаарчлан хорьж байгаа тохиолдлыг таслан зогсоох³;

Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссоос эрхлэн гаргадаг Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 15 дахь илтгэл:

- Ялтнаар хөдөлмөр эрхлүүлэх, хөдөлмөрийн норм, хөлсний үнэлгээг тогтоох асуудлыг конвенцод нийцүүлэн Хөдөлмөрийн асуудал болон Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүдийн хамтран баталсан журмаар зохицуулж, ялтнуудад хийсэн ажил хөдөлмөрт нь тохирсон цалин хөлсийг ялгаваргүй олгох;

- Хорих ангийн байршил, дэглэмээс үл хамаарч ялтны эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах эрхийг хангах үүднээс хорих ангийн эмнэлгийг мэргэшсэн хүний нөөц, багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, эм, тариагаар хүрэлцэхүйцээр хангах, стандартад нийцсэн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх⁴;

Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллага болон Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комиссын “Монгол Улс дахь хоригдлын хөдөлмөрийн нөхцөл байдал” судалгааны тайлан:

- Судалгааны санал асуулгад оролцсон 10 хоригдлын 9 нь дарамт шахалтаар бус өөрийн хүслээр, сайн дурын үндсэн дээр ажил хийсэн гэж хариулсан эерэг үр дүн гарсан байх боловч уг асуултад тодорхой хариулт өгөөгүй цөөн хувь байгаагаас үүдэн хөдөлмөр эрхлэхэд аливаа дарамт шахалтад өртөхөөс сэргийлж, анхаарал хандуулах шаардлагатай.

² Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, *Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэл*, УБ, 2024, 372-373 дахь тал.

³ Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, *Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл*, УБ, 2023, 575 дахь тал.

⁴ Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, *Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 15 дахь илтгэл*, УБ, 2016, 134 дэх тал.

- Судалгаанд хамрагдсан хоригдлуудын 55 хувь нь хөдөлмөрийн гэрээ байгуулсан байна. Хоригдол ажил хийх тохиолдолд хөдөлмөрийн гэрээг заавал байгуулах бөгөөд гэрээний нөхцөлийг заавал тайлбарлаж, танилцуулах шаардлагатай байгааг ажиглалаа. Мөн гэрээний хэрэгжилтэд эмэгтэй хоригдлууд шүүмжлэлттэй хандаж байгаад анхаарал хандуулах хэрэгтэй.

- Хөдөлмөрийн нөхцөлийн хувьд ажил хөдөлмөр эрхлэх явцад аливаа эрсдэл, гэмтэл гардаг гэж судалгааны санал асуулгад 14 хувь хариулсан байх бөгөөд эмэгтэйчүүдийн хорих ангид бусад хорих ангиас хамгийн өндөр байна. Түүнчлэн халуун усанд орох боломж муу, зарим тохиолдолд цэвэр усны хүртээмж хязгаарлагдмал гэх мэт эрүүл ахуйн шаардлагыг хангахад анхаарах хэрэгтэй.

- Ерөнхийдөө бүх хоригдол ажил, хөдөлмөр эрхлэх хүсэлтэй байдаг тул хөдөлмөр эрхлэх боломжийг нэмэгдүүлэх, ялангуяа хаалттай хорих ангид ажлын нэр төрөл, захиалгын тоог нэмэгдүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээ авах нь чухал байна. Гэхдээ хоригдол аж ахуйн нэгж, байгууллага, хорих ангийн дарга, ажилчдын найз нөхөд, гэр бүлийн гишүүдийн бизнес зэрэгт ажиллахад хүний эрхийг дээд зэргээр хангахад анхаарах нь зүйтэй.

- Хувийн аж ахуйн нэгж, байгууллагад ажиллуулах тохиолдолд заавал төрийн хяналт дор ажиллуулна.

- Ажлын хөлснөөс алив төрлийн татвар болон даатгалын суутгал хийгдэж буй хууль тогтоомж, журмын талаар хоригдлуудад таниулах, мэдээлэл өгөх үйл ажиллагааг тогтмол зохион байгуулж байх шаардлагатай.

- Ажлын цагтай холбоотой холбогдох хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлдэг, хоригдлоос ажлын цагийн талаар төдийлөн гомдол гараагүй ч гэсэн ажлын цагийг тооцох холбогдох дүрэм журмыг улам боловсронгуй болгох, ялангуяа “шагналын” хоног тооцох журмыг тодорхой болгох нь зүйтэй. Тухайлбал, 160 цагт ногдох шагналын хоногийг 10 өдрөөр тооцож байгаа асуудлыг үндэсний хууль тогтоомждоо “шагналын” хоногийн зохицуулалтыг сайжруулах замаар шийдвэрлэх нь зүйтэй.

- Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид илүү цагаар ажиллах тохиолдол их байгаа бөгөөд үүнийг цагийг хэрхэн тооцож байгааг нягтлах, улмаар үүнтэй холбоотой бусад асуудлуудыг шийдвэрлэх нь зүйтэй.

- Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага бүх насаар хорих ял эдэлж буй хоригдлын хөдөлмөр эрхлэх боломж, нөхцөлийг бий болгох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох асуудлыг анхаарч, судалж үзэх нь зүйтэй байна.

- Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар зэрэг хуулиар тодорхойлсон чиг үүргийн хүлээсэн байгууллагууд, ялангуяа хоригдлын ял эдэлж буй дэглэмээс хамааран хоригдлыг суллахад бэлтгэх хөтөлбөр, ажлын байранд зуучлах, мэдлэг ур, чадварыг эзэмшүүлэх үйл ажиллагааг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Боловсролын яам зэрэг бусад холбогдох байгууллагуудтай уялдаа холбоотой төлөвлөж, шаардлагатай төсвийг тухай бүр батлах нь ач холбогдолтой юм.

- Холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хаалттай дэглэмийн нөхцөлд хорих анги дотроо хөдөлмөр эрхлэх боломжтой юм. Үүнтэй холбоотойгоор хөдөлмөрийн нөхцөл, цалин хөлстэй холбоотой зарим асуудлууд үүсдэг. Эдгээр асуудлыг зөвхөн хорих ангийн удирдлагуудад даатгах бус орон нутгийн удирдлага, иргэдийн төлөөлөл, гэмт хэргээс

урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, аж ахуйн нэгжүүдийг татан оролцуулж, шийдвэрлэхийг зоривол үр дүнд хүрэх боломжтой.

- Цалинг тооцох аргыг шинэчлэх, тухайлбал гар урлал гэх мэт тодорхой ажилд цагийн цалин хөлс тооцох талаар анхаарах хэрэгцээтэй⁵.

Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд Монгол Улсын иргэний баталгаатай эдлэх 18 төрлийн үндсэн эрх, эрх чөлөөг тусгасан байдаг. Эдгээр эрхийг эдлүүлэх үүргийг Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар төр хариуцдаг. Харин 19 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаар онц болон дайны байдал зарласан тохиолдолд Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг гагцхүү хуулиар хязгаарлаж болно. Тийнхүү хязгаарласан хууль нь хүний амьд явах эрх, итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөө, түүнчлэн хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахыг хориглосон хуулийн заалтыг үл хөндөнө.

Эрүү шүүлт, хүнлэг бус, хэрцгий, доромж хандлагаас ангид байх, итгэл үнэмшил, үзэл бодолтой байх зэрэг зарим үндсэн эрхийг ямар ч тохиолдолд хязгаарлахыг Монгол Улсын Үндсэн хууль болон олон улсын эрх зүй хориглодог учраас эдгээр эрхийг туйлын эрх гэдэг. Үндсэн хуулиар хамгаалсан туйлын эрхээс бусад үндсэн эрхийг хязгаарлахад наад зах нь дараах зургаан гол нөхцөлийг Монгол Улсын Үндсэн хууль тавьдаг: (1) хүний эрхэд тавьж буй аливаа хязгаарлалтыг хуульд тодорхой заах; (2) хязгаарлалт нь үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөө, эсхүл нийгмийн дэг журам гэсэн ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилготой байх; (3) хязгаарлалт нь эдгээр зорилгын нэгэнд хүрэхэд зайлшгүй, тохирсон байх (proportionality); (4) үндсэн эрхийг аль болох эдлүүлэх; (5) ялгаварлан гадуурхахгүй байх; (6) хараат бус шүүхээр хянагддаг байх. Иймд, үндсэн эрхэд тавих аливаа хязгаарлалт нь эдгээр зургаан нөхцөлийг аль нэгийг хангаагүй бол уул эрхийн зөрчил болно⁶. Судалгаанд 2015 оны Эрүүгийн хууль, 2017 оны Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль болон бусад холбогдох дүрэм, журамд хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд болон насанд хүрээгүй хүмүүсийн эрхийг хэрхэн хангаж, зохицуулж буй талаар болон үүнийг хэрхэн ямар чиглэлд сайжруулах талаар авч үзсэн болно.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 5.2 дугаар зүйлийн 1.4 дэх хэсэгт зааснаар хорих ялыг үндсэн ял болгож хуульчилсан. Мөн 5.6 дугаар зүйлд зааснаар хорих ял эдлэх эрх зүйн зохицуулалтыг дараах байдлаар тогтоожээ.

- Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний эрх чөлөөг тодорхой хугацаагаар, эсхүл бүх насаар нь хязгаарлаж нээлттэй, эсхүл хаалттай хорих байгууллагад байлгахыг хорих ял гэнэ.

- Нээлттэй, хаалттай хорих байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтооно.

- Энэ хуульд заасан гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг зургаан сараас хорин таван жил хүртэл хугацаагаар нээлттэй, эсхүл хаалттай хорих байгууллагад тусгаарлаж хугацаатай хорих ялыг эдлүүлнэ.

⁵ Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллага, Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, “Монгол Улс дахь хоригдлын хөдөлмөрийн нөхцөл байдал” судалгааны тайлан, УБ, 2023, 82-84 дэх тал.

⁶ О.Мөнхсайхан, “Монгол Улсын үндсэн хууль: туйлын эрхээс бусад үндсэн эрхийн хязгаарлалтад тавих гол нөхцөл”, Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, УБ, 2021, 2-3 дахь тал.

- Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдлыг харгалзан хугацаатай хорих ялыг нээлттэй, эсхүл хаалттай хорих байгууллагад эдлүүлэхээр тогтооно.

- Энэ хуульд заасан тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг хаалттай хорих байгууллагад тусгаарлаж бүх насаар хорих ял эдлүүлнэ.

- Бүх насаар хорих ял шийтгүүлсэн хүн гучин жил хоригдсоны дараа шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, ялтны хувийн байдлыг харгалзан суллах эсэхийг шийдвэрлэнэ.

- Энэ зүйлийн 6 дахь хэсэгт заасан журмаар ялтныг суллаагүй бол хоёр жил тутам энэ талаар дахин хэлэлцэнэ.

- Арван найман насанд хүрэхийн өмнө гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд бүх насаар хорих ял оногдуулахгүй.

- Торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгүүлсэн этгээд шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэхээс зайлсхийсэн бол ял шийтгүүлсэн гэмт хэрэгт нь хорих ял оногдуулахаар заасан эсэхээс үл хамааран эдлээгүй үлдсэн ялыг энэ хуулийн 5.3 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг, 5.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг, 5.5 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу сольж хорих ял оногдуулна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн эмэгтэй хүний хувьд хорих ялын онцлог зохицуулалтыг Эрүүгийн хуульд тусгаагүй. Харин өсвөр насны хүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагыг тухайлан зохицуулжээ. Тодруулбал, Эрүүгийн хуулийн 8.1, 8.2, 8.5 дугаар зүйлд зааснаар дараах эрх зүйн зохицуулалт үйлчилнэ.

Өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл:

- Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй байсан хүнд энэ бүлэгт заасан үндэслэл, журмын дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

- Өсвөр насны хүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага нь түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, сэтгэцийн онцлогийг харгалзсан, нийгэмд өөрийн байр суурийг олоход туслах, боловсрол эзэмшүүлэх, үйлдсэн гэмт хэргийнх нь хор уршгийг ухамсарлуулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэсэн орчин, хүмүүсийн нөлөөнөөс тусгаарлах, шаардлагатай тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг хорьж хүмүүжүүлэхэд чиглэсэн байна.

- Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүний хувийн байдал, гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдлыг харгалзан энэ бүлэгт заасан журмын дагуу ял оногдуулж, оногдуулсан ял дээр нэмж, эсхүл ял оногдуулахгүйгээр хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

- Энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жил, түүнээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд ял оногдуулахгүйгээр энэ бүлэгт заасан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг дангаар хэрэглэж болохгүй.

- Шүүхээс арван найман насанд хүрсэн ба хорин нэгэн насанд хүрээгүй хүнд энэ бүлэгт заасан үндэслэл, журмаар ял оногдуулж, хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхээр шийдвэрлэж болно.

- Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй байсан хүн шүүхийн шийтгэх тогтоол гарах үед арван найман насанд хүрсэн бол энэ хуулийн 8.6 дугаар зүйл хамаарахгүй.

Өсвөр насны хүнд оногдуулах ялын төрөл:

- нийтэд тустай ажил хийлгэх;
- зорчих эрхийг хязгаарлах;
- сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих:

- Шүүх энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд энэ хуулийн 5.6 дугаар зүйлд заасан журмаар тусгай ангид заасан хорих ял оногдуулж эдлэх ялыг хоёр дахин багасгана.

- Өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтооно.

- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнд ерөнхий, мэргэжлийн боловсрол, хөдөлмөрлөх, амьдрах ухааны дадал олгох сургалт зохион байгуулна. Хорих ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнээр хөдөлмөр эрхлүүлэхгүй.

- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж байсан өсвөр насны хүн арван найман насанд хүрсэн бол түүний эдлээгүй үлдсэн хорих ялыг хорин нэгэн нас хүртэл сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад үргэлжлүүлэн эдлүүлэх, эсхүл насанд хүрэгчдийн хорих байгууллагад шилжүүлэн эдлүүлэх эсэхийг шүүх шийдвэрлэнэ.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт хэргийг үйлдэж хорих ял эдлэхээр шийтгэгдсэн хүний тухайд дээрх байдлаар эрх нь хязгаарлагддаг. Тодруулбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 210, 211 дүгээр зүйлд зааснаар дараах эрхийг эдэлж, үүргийг хүлээхээр байна.

Хоригдол дараах эрх эдэлнэ:

- Хорих ял эдлэх нөхцөл, журам, эрх, үүрэг, хязгаарлалтын талаар мэдээлэл авах;
- Хорих ангийн захиргаагаар дамжуулан өөрт холбогдох асуудлаар аль ч байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах;
- Өмгөөллийн болон хууль зүйн туслалцаа авах;
- Холбогдох зардлаа өөрөө хариуцаж хорих байгууллагаас тогтоосон газарт шинжлэх ухаан, утга зохиол, урлагийн бүтээл туурвих;
- Эмнэлгийн тусламж авах;
- Хуульд заасны дагуу гэр бүлийн гишүүнтэй удаан, бусад хүнтэй түр хугацаагаар уулзах, суурин утас, захидлаар харилцах, илгээмж авах, өөрийн нэрийн дансаар дамжуулж мөнгөн гуйвуулга авах, явуулах;

- Өөрийн зардлаар өдөр тутмын сонин, сэтгүүл захиалах, хорих анги дахь номын санг үнэ төлбөргүй ашиглах;
- Урьд тогтоолгосон тэтгэвэр, тэтгэмжээ үргэлжлүүлэн авах, хуульд заасан болзол шаардлагыг хангасан тохиолдолд хуулиар тогтоосон тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгох;
- Хорих байгууллагын алба хаагч, эрх бүхий албан тушаалтны зүгээс хүнлэг харьцах, эсхүл хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг нь доромжилж харьцахгүй байхыг шаардах;
- Хувийн аюулгүй байдлаа хамгаалуулах;
- Өөрөө зөвшөөрсөн эсэхээс үл хамааран эрүүл мэндэд нь эрсдэл учруулж болзошгүй аливаа туршилтаас ангид байх;
- Хуульд заасан журмын дагуу зөвшөөрөгдсөн тоо, хэмжээний хоол, хүнсний бүтээгдэхүүн, ахуйн болон нэн тэргүүний бусад зүйл худалдан авах;
- Шашны зан үйл үйлдэх;
- Өөрийн зардлаар их, дээд сургууль, коллежийн эчнээ сургалтад хамрагдах;
- Хуваарилагдан очсон хорих ангийн байршил, холбоо барих мэдээллийн талаар гэр бүлийн гишүүнд мэдэгдэх.

Хоригдол дараах үүрэг хүлээнэ:

- Хорих ангид мөрдөх хууль тогтоомж, тэдгээрт нийцүүлэн эрх бүхий албан тушаалтнаас баталсан дүрэм, журам, хорих байгууллага, алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг заавал биелүүлэх;
- Хорих байгууллагаас тогтоосон цагийн хуваарьт үйл ажиллагааг мөрдөх;
- Хорих байгууллагын алба хаагчаас даалгасан ажлыг заавал гүйцэтгэх, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны журмыг чанд сахих;
- Тогтоосон журмын дагуу зохион байгуулж байгаа сургалтад хамрагдах;
- Эрүүл мэндээ хамгаалах, эмчийн зөвлөгөө, шаардлагыг биелүүлэх, хуурамчаар болон санаатайгаар өвчилсөн, эрүүл мэнд, бие эрхтэндээ гэмтэл учруулсан бол холбогдох зардлыг төлөх;
- Эзэмшиж байгаа эд хөрөнгө, хөдөлмөрийн багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг зориулалтын дагуу ашиглах, эвдэж гэмтээхгүй байх;
- Гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхэд уриалах, өдөөн хатгах, зохион байгуулах идэвхтэй үйлдэл, эс үйлдэл гаргахгүй байх;
- Хорих байгууллагын алба хаагч, эрх бүхий албан тушаалтан, бусад хоригдол болон хорих байгууллагад байгаа бусад хүнтэй хүндэтгэлтэй харьцах;
- Эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагыг сахих.
- Хорих ангид суулт хийх, өлсгөлөн зарлах, хоригдол хөдөлгөөнт утас ашиглах, хадгалах болон бэлэн мөнгө, валют, үнэт зүйл ашиглах, хадгалахыг хориглоно.
- Хоригдол энэ хуульд заасан эрхээ эдлэхдээ энэ хууль, хорих ангийн дотоод журам болон бусад хоригдол, хорих ангийн алба хаагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг зөрчихгүй байх үүрэгтэй.
- Хорих ял эдэлж байгаа гадаадын иргэн энэ зүйлд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээхийн зэрэгцээ гадаад хэргийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын консулын асуудал хариуцсан нэгжээр дамжуулан өөрийн улсын Дипломат төлөөлөгчийн газрын ажилтантай уулзах, харилцах эрхтэй.

Дээрх эрх, үүргээс гадна хоригдол нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон бусад дагалдан гарсан дүрэм, журмын дагуу эрхийг эдэлж, үүргийг хүлээнэ.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам”-д дараах харилцааг зохицуулж байна.

- Хоригдлыг хүлээн авах
- Хоригдлын нэрийн данс
- Хоригдлын эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлага
- Хувцас, хэрэглэл
- Хоригдлын байр, хорих өрөө
- Хоригдолд зөвшөөрөх, хориглох зүйл
- Хооллох
- Хорих анги дахь сургалт
- Хоригдлыг хөдөлмөрлүүлэх
- Нийгэмшүүлэх ажил
- Хоригдлын байршил, хөдөлгөөн, чиглэл
- Хорих ангид мөрдөх цагийн хуваарьт үйл ажиллагаа
- Чөлөөт цаг
- Түр, удаан хугацааны уулзалтыг зохион байгуулах
- Хоригдол бусадтай харилцах
- Хоригдол мэдээлэл авах
- Хоригдолд чөлөө олгох
- Захидал, илгээмж, харилцаа
- Өргөдөл, гомдол, хүсэлт
- Хоригдол иргэний харилцаанд оролцох
- Дотоод журам зөрчсөн хоригдолд хүлээлгэх хариуцлага
- Хоригдлыг суллах

Хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүн, эмэгтэй хоригдлын тухайд дээрх журам нь нийтлэг байдлаар буюу эрэгтэй хоригдолтой адилаар хэрэгжиж байгаа. Гэвч хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүн, эмэгтэй хоригдлуудын тухайд онцлог зохицуулалт байх шаардлагатай. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд энэ онцлог зохицуулалтыг ерөнхий байдлаар тусгасан ба цаашид нарийвчлан хууль, дүрэм, журамд тусгах шаардлага бий болоод байна. Энэ талаар авч үзье.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХОРИХ АНГИД ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭРХ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ҮҮСЭЖ БУЙ АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗА

1.1. Хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хүний эрх, түүний агуулга

2017 оны Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 202 дугаар зүйлд зааснаар хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хүний талаар дараах онцлог зохицуулалт байдаг.

- Хорих ял шийтгүүлсэн арван найман насанд хүрсэн эмэгтэй хоригдлын ялыг эмэгтэйчүүдийн нээлттэй, хаалттай хорих ангид эдлүүлнэ.

- Эмэгтэйчүүдийн хаалттай хорих анги нь энгийн болон тусгай зэрэглэлтэй байна.

- Нээлттэй хорих ангид анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж 5 жил хүртэл хугацаагаар ял шийтгүүлсэн, эсхүл болгоомжгүй гэмт хэрэг үйлдэж 5 жил, түүнээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн эмэгтэй хоригдлыг ял эдлүүлнэ. Хоригдлын илгээмж авах тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 7 хоногт нэг удаа түр, 30 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 7 хоногт нэг удаа илгээмж явуулж, утсаар ярьж болно.

- Хаалттай хорих ангийн энгийн зэрэглэлд 5 жил, түүнээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл урьд өмнө хорих ял шийтгүүлж байсан хоригдлыг ял эдлүүлнэ. Хоригдол 30 хоногт нэг удаа түр, 60 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 30 хоногт нэг удаа утсаар ярьж, 15 хоногт нэг удаа илгээмж авч болно.

- Хаалттай хорих ангийн тусгай зэрэглэлд 10 жил, түүнээс дээш хугацаагаар, эсхүл бүх насаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл урьд өмнө хүнд гэмт хэрэг хоёр, түүнээс дээш удаа үйлдэж хорих ял шийтгүүлж байсан эмэгтэй хоригдлыг ял эдлүүлнэ. Хоригдол 45 хоногт нэг удаа түр, 90 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж, 30 хоногт нэг удаа илгээмж авч, 60 хоногт нэг удаа утсаар ярьж болно.

- Ял эдэлж байх хугацаандаа хүүхэд төрүүлсэн хоригдлыг хүүхдийг нь хоёр нас хүртэл хамт байлгаж болно. Энэ тохиолдолд энэ хуулийн 202.3, 202.4, 202.5-д заасан илгээмжийн тоонд тавих хязгаарлалт хамаарахгүй.

- Хүүхэд нь хоёр нас хүрсэн боловч эмэгтэй хоригдлын ял эдлэх үлдэгдэл хугацаа 1 жилээс илүүгүй тохиолдолд хорих ял эдлэх хугацааг дуусах хүртэл хүүхдийг үргэлжлүүлэн хамт байлгаж болно.

- Хорих анги нь эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчныг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана.

Хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хүний эрхийг хангахын тулд түүний тусгай хэрэгцээг хангах, бүх талаар хорих ангийн зохион байгуулалтыг хөгжүүлэх шаардлагатай.

Эмэгтэй хоригдлуудын онцгой хэрэгцээ

1. Хүйсийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон хорихоос өөр арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁷

5 дугаар дүрэм

Эмэгтэйчүүдийн ариун цэврийн болон угаалга хийх нөхцөлд саадгүй, шууд хандах боломжийг хангах, цусанд бохирлогдсон эд зүйлсийг аюулгүй устгах зохицуулалттай байх, мөн ариун цэврийн хэрэглэл (жишээлбэл, ариун цэврийн салфетка/жийргэвч зэрэг)-ээр тогтмол хангах нь онцгой чухал ач холбогдолтой. Эдгээр хэрэгцээт зүйлсийг эмэгтэйчүүдийг ичгэвтэр байдалд оруулалгүйгээр (жишээлбэл, эмэгтэй ажилтнаар тараах, эсхүл хамгийн тохиромжтой хэрэгтэй үед нь шууд авч болохоор байршуулах замаар) олгох ёстой

10 дугаар дүрэм

1. Эмэгтэй хоригдлуудад үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ нь нийгэмд түгээмэл байдлаар хүргэж буй үйлчилгээтэй ижил түвшний, хүйсийн онцлогт нь нийцсэн байх ёстой.

2. Эмэгтэй хоригдол эмэгтэй эмч, сувилагчийн үзлэг, эмчилгээг хүссэн тохиолдолд, яаралтай тусламж шаардах онцгой нөхцөлөөс бусад үед түүний хүсэлтийг хангаж, аль болох эмэгтэй эмч, сувилагч томилох ёстой. Хэрэв эмэгтэй хоригдлын хүсэлтийг үл харгалзан эрэгтэй эмч үзлэг хийх шаардлагатай бол эмэгтэй ажилтан үзлэгийн үед хамт байх ёстой.

11 дүгээр дүрэм

1. Эмэгтэй хоригдолд үзлэг хийх үед зөвхөн эмнэлгийн ажилтан оролцоно. Харин эмч онцгой нөхцөл үүссэн гэж үзсэн, эсвэл аюулгүй байдлын үүднээс хорих ангийн ажилтныг хамт байлгахыг хүссэн, эсвэл эмэгтэй хоригдол өөрөө ажилтныг байлгах хүсэлт гаргасан (10 дугаар дүрмийн 2 дахь хэсэгт заасан нөхцөл) бол тухайн хүсэлтийг хүндэтгэн зохицуулна.

2. Хэрэв эмнэлгийн бус ажилтан эмнэлгийн үзлэгт зайлшгүй хамрагдах шаардлагатай бол тэрхүү ажилтан эмэгтэй хүн байна. Үзлэгийн үйл явц нь хувийн нууцлал, нэр төр, нандин байдлыг хадгалах нөхцөлд явагдах ёстой.

Ихэвчлэн эдийн засаг, нийгмийн хувьд боломж муутай гэр бүлээс гаралтай эмэгтэй хоригдлууд, мөн бага орлоготой орнуудын олон эмэгтэйчүүд янз бүрийн өвчнөөр өвчлөх магадлал их байдаг. Олон оронд эмэгтэйчүүд хүйсийн улмаас зохих эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад ялгаварлан гадуурхалт, саад бэрхшээлтэй тулгардаг. Тиймээс эмэгтэй хоригдлуудыг эрэгтэй хоригдлуудтай харьцуулахад эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээг авах хэрэгцээ илүү их байдаг. Хорих ангиудын эрүүл ахуйн шаардлага хангаагүй, хоол тэжээлийн дутагдалтай, ачаалал ихтэй байдал зэргээс шалтгаалан тэдний биеийн байдал улам дордож болзошгүй байдаг. Нэмж дурдахад, бүх эмэгтэйчүүдэд жендерийн

⁷ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

өвөрмөц эрүүл мэндийн шаардлага тавигддаг бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний мэргэжилтнүүдэд тогтмол хандах шаардлага үүсдэг. Дэлхийн олон оронд эмэгтэйчүүдийн хорих ангид эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ нь эхтэйгээ хамт амьдарч буй олон тооны хүүхэд, мөн жирэмсэн болон хөхүүл эхчүүдийн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг хамардаг бөгөөд ихэнх хорих ангиуд үүнийг хангах чадваргүй байдаг. Хорих ангийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь ихэвчлэн тоног төхөөрөмжөөр хангагдаагүй, боловсон хүчин дутмаг, нөөц бололцоогүй, үндэсний эрүүл мэндийн бусад үйлчилгээнээс хэт тусгаарлагдсан зэрэг сул талтай байдаг. Олон улс орон эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээг үзүүлэхэд асар их бэрхшээлтэй тулгардаг. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдэд шаардлагатай хүйсийн онцлогтой эмнэлгийн тусламж үзүүлэх чадвар нь бага байдаг.

1.1. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эмгэг

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг үйлдсэн хүчирхийлэл, ялангуяа бэлгийн хүчирхийлэл нь хохирогчдын бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндэд богино болон урт хугацааны гэмтэл үүсгэдэг. Иймээс хоригдлууд нь бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн өвчлөл, тэр дундаа хорт хавдраар өвчлөх өндөр эрсдэлтэй бүлэгт багтдаг. Эмэгтэйчүүд ХДХВ-ийн халдварт өртөмтгий байдаг. Судалгаанаас үзэхэд эмэгтэйчүүд бэлгийн замаар ХДХВ-ийн халдвар авах магадлал эрэгтэйчүүдээс дор хаяж хоёр дахин их байдаг. Эмэгтэй хоригдлууд дунд тарилга, хар тамхины хэрэглээ, бэлгийн хүчирхийлэл, биеэ үнэлэлт, аюулгүй бус бэлгийн харьцаанд орох зэрэг нөхцөл байдлаас шалтгаалан нэлээд хэсэг нь хорих ангид орохдоо ХДХВ, гепатит зэрэг БЗДХ-ын халдвар авсан байдаг. Сүрьеэ өвчин тархсан зарим оронд ийм эмэгтэйчүүд сүрьеэгийн халдвар авах эрсдэл өндөр байдаг. Үр хөндөлтийг гэмт хэрэгт тооцдог зарим улс оронд амьгүй хүүхэд төрүүлсэн, нас барсныг бүртгээгүй, зулбасан, хууль бусаар үр хөндүүлсэн эмэгтэйчүүдийг хүүхэд төрүүлснийг нуун дарагдуулсан, нялх хүүхэд хөнөөсөн, амь насыг нь хөнөөсөн хэргээр саатуулж хорьдог. Тухайлбал, Балбад 2002 онд хууль өөрчлөгдөхөөс өмнө улсын хэмжээнд хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 20 орчим хувь нь үр хөндөлт, нярайн амийг хөнөөсөн хэргээр шоронд хоригдож байсан гэж ДЭМБ мэдээлсэн. Зулбалт, амьгүй төрөлт, үр хөндөлт хийлгэсэн олон эмэгтэйчүүд нярайд хөнөөсөн хэргээр шоронд хоригдож байна. Нөхцөл байдлаас шалтгаалан гэмт хэргийн талаарх ойлголт өөр байх ба ийм эмэгтэйчүүдийн төрөлт, амьгүй төрөлт, үр хөндөлтөөс үүдэлтэй эрүүл мэндийн болон сэтгэлзүйн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ хорих ангид хангалтгүй байх боломжтой. Саяхан хүүхэд төрүүлсэн хүмүүст төрсний дараах үеийн асаргаа сувилгаа шаардлагатай байдаг ч олон оронд хорих ангид байгаа тохиолдолд эмчилгээний хөтөлбөрт хамрагдах магадлал бага байдаг.

Бодисын хамаарал

Дэлхий даяар олон тооны эмэгтэй хоригдлууд хар тамхинд донтох эмчилгээ хийлгэх шаардлагатай байгаа ч тэдний цөөнх нь эмчилгээний хөтөлбөрт хамрагдах боломжтой байдаг. Нэмж дурдахад, эмэгтэйчүүд мансууруулах бодисын донтолтыг эмчлэхэд онцгой хэрэгцээтэй байдгийг улам бүр хүлээн зөвшөөрч байгаа боловч цөөн тооны эмчилгээ байдаг. Хар тамхинд донтох өвчнийг шоронд эмчлэхгүй бол дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлал өндөр байдаг. Судалгаанаас харахад хар тамхины асуудалтай эмэгтэйчүүд бие махбодын эсвэл бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх магадлал илүү байдаг. Мансууруулах бодис хэтрүүлэн хэрэглэсэн эмэгтэйчүүдийн дунд гэмтлийн дараах стрессийн эмгэгийн түвшин 30-59 хувьтай байна. Зарим судалгаагаар сэтгэцийн эмгэгтэй эмэгтэйчүүд суллагдсанаас хойш 12 сарын дотор шоронд буцаж ирэх магадлал нь зөвхөн хар тамхинд донтсон

эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад 58 хувиар өссөн байна. Мансууруулах бодисоос хамааралтай байсан хоригдлууд мөн нийт хүн амтай харьцуулахад тунг хэтрүүлэн хэрэглэсний улмаас нас барах эрсдэл өндөр байдаг. Жишээлбэл, Их Британид хийсэн судалгаагаар суллагдсаны дараах долоо хоногт хоригдлууд бусдаас 40 дахин их нас барсан байна. Суллагдсан даруйдаа нас барсан эдгээр тохиолдлын дийлэнх нь (90 гаруй хувь) хар тамхитай холбоотой шалтгаантай байжээ. Хоригдлуудын нас баралтын түвшин нийт хүн амынхаас арав дахин их байдаг Австралид эдгээр нас баралтын талаас илүү хувь нь героинтой холбоотой байдаг. Өмнө нь хоригдож байсан эмэгтэйчүүд ердийн бусаар нас барах нь нийт хүн амын дундах эмэгтэйчүүдээс 27 дахин их байжээ. Судалгааны үр дүнд хар тамхинаас хамааралтай эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдийн жендерийн өвөрмөц хэрэгцээг судлах, тохирох хөтөлбөрийг боловсруулах шаардлагатай байгааг харуулж байгаа бөгөөд жендер, хар тамхины хэрэглээний чиглэлээрх ажлыг НҮБ-ын ГХУСАЗСГ-аас хийж байна. Хоригдлуудыг хүйс харгалзахгүйгээр зохих ёсоор асрах, эмчилгээг дэмжихэд илүү их анхаарал хандуулах шаардлагатайг судалгаа байнга харуулж байна. Энэ хүндрэлүүд нь эмэгтэйчүүдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэх өндөр эрсдэлд оруулж, улмаар мансууруулах бодис хэтрүүлэн хэрэглэсээр байгаад эмгэнэлтэй үр дагаварт хүргэж болзошгүй болохыг баталж байна⁸.

2. Хорих анги дахь аюулгүй байдал

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг устгах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Тунхаглал⁹

2 дугаар зүйл Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг дараах байдлаар ойлгох бөгөөд үүгээр хязгаарлагдахгүй:

[...]

(с) Төрийн зүгээс үйлдсэн, эсхүл дэмжсэн бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэлзүйн хүчирхийлэл нь хаана болсноос үл хамааран, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэлд хамаарна.

4 дүгээр зүйл Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг эрс буруушааж, уг хүчирхийлэлтэй тэмцэх үүргээс зайлсхийхийн тулд аливаа зан заншил, уламжлал, шашны үндэслэлийг ашиглах ёсгүй. Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг устгахын төлөө бүхий л зохих арга хэмжээг яаралтай авч, дорвитой бодлого хэрэгжүүлэх ёстой. Энэ хүрээнд:

[...]

⁸ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁹ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

(i) Эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ, эрх ашгийг ойлгож, мэдрэмжтэй хандах чадварыг төрийн албан хаагчид, хууль сахиулагчдад эзэмшүүлэхээр сургалт зохион байгуулах арга хэмжээг авах.

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг Конвенц¹⁰

11 дүгээр зүйл

Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түүний харьяа нутаг дэвсгэрт аливаа хэлбэрээр баривчлагдсан, саатуулагдсан, хоригдсон хүмүүсийг байцаахтай холбогдсон журам, заавар, арга хэрэгсэл, түүнчлэн тэднийг хянан харгалзах, тэдэнтэй харьцах талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнд шат дараалсан хяналт тавина.

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)¹¹

11 дүгээр дүрэм

Хоригдлуудыг хүйс, нас, гэмт хэргийн түүх, хорих хууль зүйн үндэслэл, эмчилгээ, хүмүүжлийн хэрэгцээг харгалзан ангилж, тус тусад нь байгууллага, эсвэл байгууллагын дотор тусгай хэсэгт байрлуулна. Иймд:

(a) Эрэгтэй, эмэгтэй хоригдлуудыг аль болох тусдаа хорих бөгөөд, хэрэв нэг байгууллагад хамт байрлаж буй бол эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан хэсэг нь бүрэн тусгаарлагдсан байна;

(b) Шүүгдэж буй (ял аваагүй) хүмүүсийг ялтнуудаас тусгаарлан хорих;

(c) Өр төлбөрийн улмаас хоригдсон этгээдийг эрүүгийн хэрэгт ял авсан этгээдүүдээс тусгаарлан хорих;

(d) Насанд хүрээгүй хоригдлыг насанд хүрэгчдээс тусгаарлан хорих.

81 дүгээр дүрэм

1. Эрэгтэй, эмэгтэй хоригдлыг хамт байршуулсан хорих байгууллагын хувьд, эмэгтэйчүүдэд тусгайлан зориулсан хэсэг нь эмэгтэй ажилтны хяналтад байна. Тэрхүү ажилтан нь уг хэсгийн бүх хаалганы түлхүүрийг хариуцан хадгална.

¹⁰ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

¹¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

2. Эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан хэсэгт эрэгтэй ажилтан орох тохиолдолд, заавал эмэгтэй ажилтантай хамт орно.

3. Эмэгтэй хоригдлуудад зөвхөн эмэгтэй ажилтнууд хяналт тавьж, үйлчлэх ёстой. Гэхдээ энэ нь эрэгтэй ажилтнууд, ялангуяа эмч, багш нар мэргэжлийн чиг үүргийнхээ хүрээнд эмэгтэйчүүдэд зориулсан хорих байгууллагад ажиллахыг хориглох үндэслэл болохгүй.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)¹²

31 дүгээр дүрэм. Эмэгтэй хоригдлыг жендерт суурилсан аливаа бие махбодын болон аман хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт зэргээс дээд зэргээр хамгаалах зорилгоор тодорхой бодлого, дүрэм журам боловсруулж, хэрэгжүүлэх ёстой.

Олон улс, оронд эмэгтэйчүүдэд хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд хүчирхийлэл, ялангуяа бэлгийн хүчирхийлэл үйлддэг. Ийм хүчирхийлэл нь зарим төрлийн доромжлолоос эхлээд хүчиндэх хүртэл байж болно. Эхнийх нь хэл амаар доромжлох, нэгжлэг хийх үед зүй бусаар хүрэх, шүршүүрт орох үед болон амьдрах орчинд шаардлагагүй нэгжлэг, үзлэг хийх зэргээр илэрч болно. Хүчингийн хэрэг нь эмэгтэй хоригдлуудад эд зүйл өгөх, эрх мэдэл эдлүүлэх эсвэл хүний хамгийн наад захын эрхээ эдлүүлэх нэрийдлээр албадан үзүүлэх бэлгийн үйлчилгээний хэлбэрээр үйлдэгдэж болно. Ёс суртахууны эсрэг гэмт хэрэгт буруутгагдаж, ял шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүд, түүнчлэн лесбиян, бисексуал эсвэл трансжендер эмэгтэйчүүд онцгой эрсдэлтэй байдаг. Эмэгтэйчүүд бэлгийн хүчирхийлэлд өртөмтгий байдгийг хүлээн зөвшөөрч, НҮБ-ын Хоригдлуудтай харьцах хамгийн наад захын стандарт дүрэмд эрэгтэй ажилчдыг хорих ангид ямар нэгэн хяналт тавихыг хориглодог.

Гэсэн хэдий ч зарим тохиолдолд эмэгтэй хорих ангийн боловсон хүчин дутмаг, зарим тохиолдолд хүйсийн холимог ажилтныг хорих ангийн амьдралыг хэвийн болгох нэг бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үздэг тул энэ дүрмийг олон оронд хэрэгжүүлдэггүй. Харамсалтай нь, энэ бодлого нь эмэгтэй хоригдлуудад, ялангуяа эрэгтэй ажилтнууд эмэгтэй хоригдлуудыг шууд хянах үүрэгтэй албан тушаалд ажиллаж байгаа тохиолдолд бодит эрсдэлийг авчирдаг. Мэргэжилтнүүдийн тэмдэглэснээр, бэлгийн хүчирхийлэл бодитоор гараагүй байсан ч "эрэгтэй офицерууд эмэгтэйчүүдийг үл хүндэтгэсэн байдлаар харьцах нь эмэгтэй офицерууд эрэгтэй хоригдлуудыг үл хүндэтгэхээс өөр нөлөө үзүүлдэг. Эрэгтэй офицерууд эмэгтэйчүүдийг үл хүндэтгэсэн нь бэлгийн харьцааны агуулга эсвэл далд шинж чанартай байдаг ба эмэгтэйчүүдэд энэ нь эрэгтэйчүүдийн хувьд эрэгтэйчүүдийн хувьд илүү их байдаг". Эмэгтэйчүүдийн бие засах газар, шүршүүрт орох, хувцас тайлах, унтах зэрэгт эрэгтэй офицерууд байнга хяналт, ямар ч үед тэдний хувийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцож болзошгүй нөхцөл байдал нь эрсдэлийг үүсгэх ба эмэгтэйд айдас төрж болзошгүй.

Баривчлагдсан хоригдлууд баривчлагдсаныхаа дараа шууд эрүүдэн шүүгдэх, хүчирхийлэлд автах нь хоригдсон хугацаатай харьцуулахад илүү түгээмэл байдаг. Хоригдлууд цагдан хорих байраа цагдаагийн байгууллагад өнгөрүүлдэг зарим улс оронд

¹² United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

энэ эмзэг байдлын хугацааг уртасгадаг. Энэ хугацаанд эмэгтэйчүүд бэлгийн хүчирхийлэлд өртөх, тэр дундаа хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй байдаг¹³.

3. Гэр бүлтэй харилцах хэрэгцээ

Дэлхий даяар цөөн тооны эмэгтэй хорих ангиуд эмэгтэйчүүдийг гэрийнхээ ойролцоо хорихын тулд хангалттай хэмжээний эмэгтэйчүүдийн шорон барих нөөцтэй байдаг ба ихэнх тохиолдолд эмэгтэйчүүдийг эрэгтэй шоронгийн нэг хэсэгт эсвэл гэрээс хол зайд байрладаг эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад байрлуулж болох нөхцөл байдлыг бий болгож байна. Эрэгтэйчүүдийн Мөн эмэгтэйчүүд гэрээсээ хол зайд хоригдож байгаа нь гэр бүлийнхэнтэйгээ харилцах боломжийг бууруулдаг гэсэн үг юм.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид хүрэхийн тулд асар их зайг туулах шаардлагатай томоохон орнуудад нөхцөл байдал ялангуяа хүндрэлтэй байж болно. Тухайлбал, ОХУ-д эмэгтэйчүүдийн хорих 40-хөн хорих анги, бага насны охидыг хорих гуравхан хорих анги байдаг. Энэ нь эмэгтэйчүүд ихэвчлэн гэрээсээ маш хол зайд хоригддог гэсэн үг юм. Эмэгтэй хоригдлууд ялаа авсныхаа дараа ял эдлэх газар руугаа хэдэн мянган км замыг туулж байж магадгүй. Заримдаа шорон руу явах нь хоёр сар хүртэл хугацаа шаардагддаг бөгөөд дамжин өнгөрөх хорих ангиудад хэд хэдэн удаа саатаж хоригдол долоо хоног ба түүнээс дээш хугацааг өнгөрөөх шаардлагатай болдог. Хэдийгээр гэр бүлүүд эдгээр зайг харьцангуй богино хугацаанд туулж чаддаг ч уг зай, зардал нь тогтмол зочлоход томоохон саад болж байна. Үүнтэй төстэй асуудал дэлхийн олон оронд, ялангуяа Ази, Африк, Латин Америк, АНУ-д байдаг.

Зүүн Европ болон Төв Азийн орнуудад эргэлт ороход шоронгийн удирдлагуудад санхүүгийн хандив өгөхийг шаарддаг практик өргөн тархсан гэж мэдээлсэн. Практик нь улс орон бүрд өөр өөр байдаг. Зарим улс орнуудад богино болон урт хугацааны эргэлтийн аль алинд нь төлбөр төлөх шаардлагатай байдаг бол заримд төлбөрийг зөвхөн нэг хүнд ногдох урт хугацааны эргэлтэд төлөх шаардлагатай байдаг. Эдгээр санхүүгийн хандив нь тээврийн зардлыг төлж буй гэр бүлүүдэд нэмэлт дарамт болж, эрэгтэй, эмэгтэй аль нь ч байсан шоронд байгаа хамаатан садантайгаа уулзахад санхүүгийн хувьд хүндрэл учруулдаг. Эмэгтэй хоригдлууд гэр бүлээсээ салж, гэр бүлээсээ хол байж илүү их зовж шаналах нь түгээмэл байдаг тул нэмэлт санхүүгийн хандив нь уулзах зардлыг боломжгүй болгож болзошгүй тул эдгээр дүрэм нь эмэгтэй хоригдлуудад онцгой нөлөө үзүүлдэг.

Бүх эмэгтэйчүүд, тэр дундаа ёс суртахууны эсрэг гэмт хэрэгт буруутгагдаж, ял шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүд гэр бүлдээ хаягдах эрсдэлтэй тул хоригдсон болон суллагдсаныхаа дараа гэр бүлийн амин чухал дэмжлэг хэрэгтэй байдаг.

Гэр бүлийн харилцаа тасалдсан нь хоригдлуудын хувьд, ялангуяа эх хүнд сэтгэл санааны хувьд маш хортой үр дагаварт хүргэдэг¹⁴.

¹³ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

¹⁴ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

4. Жирэмсэн ба хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ

Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт¹⁵

10 дугаар зүйл

2. Эхчүүдийг хүүхэд төрүүлэхийн өмнөх болон дараах тодорхой хугацаанд онцгойлон хамгаална. Ажиллаж байгаа эхчүүдэд энэ хугацаанд цалинтай чөлөө буюу нийгмийн хангамжийн зохих тэтгэмж олгоно.

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц¹⁶

12(2) дугаар зүйл Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаас гадна оролцогч улсууд эмэгтэйчүүдийг жирэмсэн, төрөх, төрсний дараах үед зохих үйлчилгээгээр хангаж, шаардлагатай тохиолдолд төлбөргүй үйлчилгээ үзүүлж, жирэмсэн болон хөхүүл хүүхэдтэй үед нь хүрэлцэхүйц хоол тэжээлээр хангана

Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц

5(2) зарчим Эмэгтэйчүүд ялангуяа жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүд мөн хүүхэд, өсвөр насны хүүхэд, өндөр настай, өвчтэй эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх болон онцгой байдлыг хамгаалахад чиглэсэн хуульд заасан арга хэмжээнүүдийг ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэхгүй

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц¹⁷

3(1) дүгээр зүйл. Нийгмийн хамгааллын улсын буюу хувийн байгууллага, шүүх, захиргааны болон хууль тогтоох байгууллагаас хүүхдийн талаар явуулах аливаа үйл ажиллагааны явцад нэн тэргүүн хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хангахад анхаарлаа хандуулна

6(2) дугаар зүйл. Оролцогч улсууд хүүхдийн амьдрах, эсэн мэнд хөгжих бололцоог дээд зэргээр бүрдүүлэн хангана.

7(1) дүгээр зүйл. Хүүхэд төрмөгцөө бүртгүүлэх, төрсөн цагаасаа нэр авах, иргэний харьяалалтай болох, түүнчлэн эцэг эхээ боломжийн хэрээр мэдэх, хайр халамжийг нь хүртэх эрх эдэлнэ.

9(3) дугаар зүйл Хүүхдийн дээд ашиг сонирхолд харшлахгүй бол эцэг эхийнхээ аль нэгнээс буюу хоёулангаас салж хагацсан хүүхэд эцэг, эхийнхээ аль алинтай байнга хувийн болон шууд харилцаа холбоотой байх эрхийг оролцогч улсууд хүндэтгэнэ.

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)¹⁸

¹⁵ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>

¹⁶ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

¹⁷ Convention on the Rights of the Child, <https://www.unicef.org/child-rights-convention>

¹⁸ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

28 дугаар дүрэм.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид жирэмсний өмнөх болон төрсний дараах шаардлагатай асаргаа, эмчилгээний тусгай байр, нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Боломжтой тохиолдолд хүүхдийг хорих ангиас гаднах эмнэлэгт төрүүлэх зохицуулалт хийгдэх ёстой. Хэрэв хүүхэд хорих ангид төрсөн бол энэ талаар төрсний гэрчилгээнд тэмдэглэл хийхгүй

29 дүгээр дүрэм.

1.Хүүхдийг эцэг, эхийн хамт хорих байгууллагад байлгах эсэх шийдвэрийг тухайн хүүхдийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн гаргана. Хүүхдийг эцэг, эхийн хамт хорих байгууллагад байлгах тохиолдолд дараах зохицуулалтыг хийнэ:

(a) Хүүхэд эцэг, эхийнхээ асрамжид байхгүй үед байрлуулах, хорих ангийн дотор эсхүл гаднах хүүхэд асрах үүрэг бүхий мэргэжлийн ажилтнуудаар хангагдсан хүүхэд асрах үйлчилгээтэй байна;

(b) Хүүхдэд зориулсан эрүүл мэндийн үйлчилгээ, түүний дотор хорих ангид хүлээн авмагц хийж гүйцэтгэх эрүүл мэндийн үзлэг, байнгын хяналт, тусламжийг мэргэжлийн эмч, мэргэжилтнүүдээр гүйцэтгүүлнэ.

2.Эцэг, эхийн хамт хорих байгууллагад байгаа хүүхдийг хэзээ ч хоригдол мэтээр авч үзэж болохгүй.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)

42 дугаар дүрэм

[...]

2.Жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүд болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээг хангахад нийцсэн уян хатан дэглэмийг хорих байгууллага хангаж ажиллана. Эмэгтэй хоригдлуудыг хорих байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг бүрдүүлэхийн тулд хүүхэд асрах байр, нөхцөлийг хорих ангид бүрдүүлнэ.

3.Жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүд болон хорих байгууллагад хүүхэдтэйгээ хамт байгаа эмэгтэйчүүдэд зориулсан тусгай хөтөлбөрүүдийг зохих түвшинд боловсруулан хэрэгжүүлэхэд онцгой анхаарах ёстой.

48 дугаар дүрэм

1. Жирэмсэн болон хөхүүл эмэгтэй хоригдолд эрүүл мэнд, хоол хүнсний талаар зөвлөгөө өгөх тусгай хөтөлбөрийг мэргэжлийн эрүүл мэндийн ажилтан боловсруулж, хяналт тавьж хэрэгжүүлнэ. Жирэмсэн эмэгтэй, нялх хүүхэд, хүүхэд болон хөхүүл эхчүүдэд зориулан зохистой хүнсийг цагийн хуваарийн дагуу, мөн эрүүл ахуйн шаардлага хангасан орчин, тогтмол дасгал хөдөлгөөн хийх боломжийг үнэ төлбөргүй олгоно.

2.Эрүүл мэндийн зайлшгүй шалтгаангүйгээр эмэгтэй хоригдлуудыг хүүхдээ хөхүүлэхийг хориглох, хязгаарлах ёсгүй.

3.Төрөөд удаагүй боловч хүүхэд нь хорих байгууллагад хамт байхгүй эмэгтэй хоригдлын эмчилгээ, тэжээлийн хэрэгцээг эмнэлгийн хөтөлбөрт бүрэн хамруулна.

49 дүгээр дүрэм

Хүүхдийг эхийн хамт хорих байгууллагад байлгах эсэх шийдвэрийг тухайн хүүхдийн эрх ашигт нийцүүлэн гаргана. Эхийн хамт хорих байгууллагад байгаа хүүхдийг хэзээ ч хоригдол мэтээр авч үзэж болохгүй.

50 дугаар дүрэм

Хүүхдээ хорих байгууллагад хамт байлгаж буй эмэгтэй хоригдолд хүүхэдтэйгээ хамт өнгөрөөх цагийг хамгийн боломжит хугацаагаар олгоно.

51 дүгээр дүрэм

1.Эхийн хамт хорих байгууллагад амьдарч буй хүүхдэд тогтмол эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлж, тэдний хөгжлийг мэргэжилтнүүд болон орон нутгийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааны хүрээнд хянах ёстой.

2.Ийм нөхцөлд өсөж хүмүүжиж буй хүүхдэд бүрдүүлсэн орчин нь хорих байгууллагаас гадна орчинд байгаа хүүхдийн амьдралтай аль болох ижил төстэй байх ёстой.

52 дугаар дүрэм

1.Хүүхдийг эхээс нь тусгаарлах тухай шийдвэрийг үндэсний хууль тогтоомжийн хүрээнд, тухайн хүүхдийн эрх ашигт нийцүүлэн гаргана.

2.Хүүхдийг хорих байгууллагаас гаргах ажиллагааг анхаарал болгоомжтой бөгөөд мэдрэмжтэйгээр зохион байгуулж, хүүхдэд зориулсан орлох халамж, асаргааны нөхцөл бүрэн тодорхой болсон үед л хэрэгжүүлнэ. Гадаад улсын иргэншилтэй эмэгтэй хоригдлын хувьд тухайн улсын консулын албатай зөвлөлдсөний үндсэн дээр шийдвэрлэнэ.

3.Хүүхдийг гэр бүл, төрөл садан эсвэл өөр төрлийн орлох халамжид шилжүүлсний дараа эмэгтэй хоригдолд хүүхэдтэйгээ уулзах боломжийг хамгийн боломжит байдлаар олгож, уулзах нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Энэ нь хүүхдийн эрх ашигт нийцсэн, мөн олон нийтийн аюулгүй байдалд сөрөг нөлөөгүй байх нөхцөлд хэрэгжинэ.

Эрэгтэй хоригдол шоронд хоригдох үед ерөнхийдөө ээж нь хүүхдээ асарсаар байдгийг олон улс, орны судалгаагаар тогтоосон байдаг. Гэсэн хэдий ч эхчүүдийг шоронд хорих үед гэр бүл салах нь элбэг, эсвэл эх нь гэр бүл дэх цорын ганц эсвэл үндсэн асран хамгаалагч байдаг тул төрийн халамжийн байгууллагуудыг багтаасан өөр асран хамгаалагч хайх шаардлагатай болно. Үүний үр дүнд олон тооны хүүхэд төрийн асрамжид, эмнэлгийн байгууллагын харьяанд очдог. Түүнчлэн шоронд хоригдож буй эцэг, эхийн хүүхдүүд ирээдүйд шоронд орох эрсдэл өндөр байгааг судалгаагаар тогтоожээ.

Жишээлбэл, Их Британид эцэг эх нь шоронд хоригдож буй 150,000 хүүхдийн 75 хувь нь гэмт хэрэг үйлдэх болсон гэсэн тооцоо бий. Жишээлбэл, Их Британид "эмэгтэй хоригдлуудын дөрөвний нэгээс илүү нь хүүхэд байхдаа асрамжийн газарт байсан" гэсэн судалгаа байдаг. Дэлхий даяар хэчнээн нялх, бага насны хүүхэд эхээсээ хагацаж байгааг яг таг мэдэх боломжгүй. Европын орнуудад 100,000 орчим эмэгтэй шоронд хоригдож байгаа бөгөөд энэ нөхцөл байдалд 10,000 орчим нярай болон хоёр хүртэлх насны хүүхэд өртөж байна гэсэн үг юм.

Судалгаанаас үзэхэд дэлхийн хэмжээнд хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь эхчүүд байдаг. Жишээ нь:

- Бразилын хамгийн том эмэгтэйчүүдийн шоронд хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 87 хувь нь эхчүүд байдаг;
- АНУ-д хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 80 хувь нь эхчүүд байдаг ба дөрөвний гурав нь 18-аас доош насны хүүхэдтэй;
- ОХУ-д ял шийтгүүлсэн эмэгтэйчүүдийн 80 хувь нь эхчүүд байдаг;
- Их Британид хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 66 хувь нь эх, 55 хувь нь 16-аас доош насны нэг хүүхэдтэй, 34 хувь нь шоронд орохоосоо өмнө өрх толгойлсон эх байсан;
- Ливанд эмэгтэй хоригдлуудын 49 хувь нь 16-аас доош насны хүүхэдтэй, түүний дотор 13 хувь нь 10-аас доош насны хүүхэдтэй, цаашлаад 19 хувь нь 5-аас доош насны хүүхэдтэй;
- Руанда улсад хоригдлуудын 45 хувь нь 16-аас доош насны хүүхэдтэй, үүний 15 хувь нь 10-аас доош насны хүүхэдтэй, цаашлаад 10 хувь нь 5-аас доош насны хүүхэдтэй;
- Армен, Гүрж улсад хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 78 хувь нь эхчүүд байна. 2013 оны тавдугаар сард Гүрж улсад шоронд 486 эхтэй хүүхэд, Арменид 221 ийм хүүхэд байсан;
- Тайландад шоронд хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн 82 хувь нь эх байна. 20 хувь нь гурван хүүхэдтэй, 40 хувь нь хоёр хүүхэдтэй, гуравны нэг орчим нь нэг хүүхэдтэй. Арав орчим хувь нь дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй.

Хоригдлууд хорих ангийн гадаа байгаа хүүхдүүдийг өөрөөс нь салгах болов уу, үгүй юу, яаж асарч байгаа бол гэж ихээхэн санаа зовдог. Хоригдлуудын хүүхдүүдийн судалгаанаас үзэхэд "Эцэг эх нь хорих ангид байгаа хүүхдүүд сэтгэл санааны хямрал, хэт идэвхжил, түрэмгий зан авир, өөрийгөө орхигдуулах, сэтгэл зүйн ухралт хийх, унтаж, хоол идэхээ болих, зугтах, хичээл таслах, хичээлийн дүн муутай байх, сургуулиас хоцрох зэрэг олон төрлийн сэтгэц-нийгмийн асуудалтай тулгардаг. Эхийг нь хорих шийдвэр гаргахдаа хорих ангиас гадуур үлдсэн хараат хүүхдүүдийн эрх, хэрэгцээг харгалзан үздэггүй. Олон улсын түвшинд Бангкокийн дүрмийг баталсан нь энэ талаар чухал алхам болж байгаа бөгөөд энэ нь шүүх эрх баригчдаас сэжигтэн эмэгтэйчүүдэд хэрэглэх шүүхийн өмнөх арга хэмжээний тухай шийдвэр гаргах, гэмт хэрэг үйлдсэн эмэгтэйчүүдэд ял оноохдоо хүүхдийн эрх ашгийг харгалзан үзэхийг шаарддаг.

Жирэмслэлт ба төрөлт

Жирэмсэн эмэгтэйчүүд хорих ангид төрөхийн өмнөх болон төрсний дараах зохих тусламж үйлчилгээ авах нь ховор. Дэлхийн ихэнх улс орнуудын хорих ангийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний нөөц, боловсон хүчин дутмаг байдаг. Тэдний чадавх нь шоронд байгаа ХДХВ, сүрьеэ, хумхаа өвчний тархалт зэрэг эрүүл мэндийн ноцтой асуудлуудыг даван туулах оролдлогоор хязгаарлагддаг. Шоронгууд ерөнхийдөө ачаалал ихтэй, эрүүл ахуй муу байдаг. Жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн хоол тэжээлийн тусгай хэрэгцээг хорих ангийн удирдлагууд анхаарч үзэхгүй, хангахгүй байж болох ба үүнээс гадна өгч буй хоол нь жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн хоол тэжээлийн хэрэгцээг хангахад хүрэлцэхгүй байх тохиолдол байдаг. Ялангуяа бага орлоготой орнуудад нярайг хорих ангид, эрүүл ахуйн шаардлага

хангаагүй нөхцөлд, эмнэлгийн мэргэжлийн ур чадвар муутай ажилтнууд эх барьж, улмаар эрүүл мэндэд хүндрэл учруулж болзошгүй нөхцөл байдалд хүргэж байна.

Зарим оронд жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг эмнэлэгт шилжүүлэх, эмэгтэйчүүдийн үзлэг хийх үед гав гэх мэт биеийн хязгаарлалтыг ашигладаг. Энэ нь олон улсын стандарт, тэр дундаа Бангокийн дүрмийг зөрчдөг байна. Түүгээр ч зогсохгүй төрөх үед гав зүүх нь цус алдалт, ургийн зүрхний цохилт буурах зэрэг хүндрэлийг үүсгэдэг. Хэрэв кесар хагалгаа хийх шаардлагатай бол таван минут хойшлуулах нь хүүхдийн тархины байнгын гэмтэлд хүргэж болзошгүй юм.

Шоронд байгаа хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд

Эмэгтэйчүүдийг хорихтой холбоотой хамгийн хэцүү сорилтуудын нэг бол нялх хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдтэй хэрхэн зөв харьцах вэ гэдэг асуудал юм. Хорих ялын улмаас эмэгтэйчүүд хүүхдээсээ тусгаарлагдах нь эх, үр хүүхдэд удаан хугацаанд хүндээр тусдаг. Хүүхдүүд олон хоригдлуудын амьдралыг тэтгэгч хүч бөгөөд эх, хүүхдийн хоорондын холбоог таслах нь эхийн хувьд хамгийн хүнд шийтгэл юм.

Харин шорон нь хүүхдийн өсөж торних таатай орчныг бүрдүүлдэггүй байх тохиолдол бий. Шоронгийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь ихэвчлэн хүүхдийн эрүүл мэндийн хэрэгцээнд чиглээгүй нь ихэнх улс оронд нялх, бага насны хүүхдийн хэрэгцээг хангах боломжгүйд хүргээд байна. Ихэнх тохиолдолд шоронд байгаа хүүхдүүд шоронгийн гадна байгаа хүүхдүүдтэй харилцах боломжгүй байдаг. Ээжүүд ихэвчлэн хүүхэдтэйгээ хангалттай цагийг өнгөрөөхийг зөвшөөрдөггүй. Шоронгийн хатуу ширүүн, шийтгэлтэй орчин нь хүүхдийн сэтгэл зүй, сэтгэцийн эрүүл мэндэд байнгын хохирол учруулдаг.

Ихэнх улс оронд эхчүүд хүүхдээ хорих ангид тодорхой нас хүртэл нь хамт байлгаж болох бөгөөд энэ нь улс орон бүрд өөр өөр байдаг, ихэвчлэн нэгээс зургаан нас хүртэл, заримдаа бүр ч урт байдаг. Энэ нь үнэн хэрэгтээ дэлхий даяар олон тооны хүүхдүүд амьдралынхаа туршид сэтгэл зүйн үр дагавартай байж магадгүй буюу хамгийн төлөвших жилээ шоронд өнгөрөөдөг гэсэн үг юм.

Харин энэ хугацааны дараа ээжүүд хүүхдүүдтэйгээ дахин уулзахгүй, эсвэл тэднийг хайхрахаа больдог, заримдаа хорих ангид очих зардал ихтэй, зарим үед хүүхдээ асарч байгаа хамаатан садан нь ээжээс татгалзсан эсвэл хүүхдээ асран хамгаалах эрхийг эхээс нь авсан байж болзошгүй.

Хорих ангид хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн дийлэнх хувь нь ээжүүд байдаг тул хорих ялын үр дагавар нь өөрсдөд нь үзүүлэх хор уршгаас хэтэрч олон хүүхдийг хамарч, ирээдүйд хоригдох магадлалыг нэмэгдүүлж байна гэсэн үг.

5. Хорих ангиас гарсны дараа нийгэмшүүлэх

Бүх хоригдлууд суллагдсаны дараа нийгэмшүүлэх явцад янз бүрийн бэрхшээл тулгардаг. Тэд суллагдах болон хорих ял эдэлсний дараа бэлтгэхэд нийгэм, сэтгэл зүй, эрүүл мэндийн хэрэгцээг хангахад чиглэсэн нөөц, анхаарал ерөнхийдөө хангалтгүй байдаг. Хорих ангийн удирдлагууд болон иргэний нийгмийн болон эрүүл мэндийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа ихэвчлэн дутагдалтай байдаг.

Нэмж дурдахад, суллагдсанахаа дараа хөдөлмөр эрхлэлт, боловсролд нь ялгаварлан гадуурхах явдал гардаг. Нийгэмд дахин ороход эмэгтэйчүүдэд тулгардаг олон

асуудал эрчүүдийнхтэй төстэй боловч суллагдсаны дараах эрч хүч, олон талт байдал нь өөр байж болно. Эмэгтэйчүүд шоронгоос суллагдсанахаа дараа нийгмийн хэвшмэл ойлголтын улмаас ялгаварлан гадуурхах явдалд өртөх магадлалтай. Тэднийг гэр бүлийнхэн нь голох эсвэл зарим оронд эцэг эх байх эрхээ алдаж магадгүй юм.

Хэрэв тэд хүчирхийлэлд өртсөн харилцаагаа орхисон бол эмэгтэйчүүд шоронгоос гадуурх амьдралд шилжих сорилтуудаас гадна эдийн засаг, нийгэм, хууль эрх зүйн хүндрэлийг дагуулж болзошгүй.

Үүнтэй зэрэгцэн аюулгүй орон байргүй бол хүүхдүүдийг нь асрамжид нь буцааж өгөхгүй. Эмэгтэйчүүд шоронд сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаас болж эмчилгээ хийлгэх нь эрэгтэйчүүдээс илүү байдаг бөгөөд суллагдсаны дараа үргэлжлүүлэн сэтгэцийн эмчилгээ, зөвлөгөө авах шаардлагатай болдог.

Хоригдлууд хар тамхитай холбоотой осол, тунг хэтрүүлэн хэрэглэх, нас барах тохиолдол их гардаг. Хоригдлуудын дунд, ялангуяа суллагдсаны дараах эхний үе шатанд, дахин хилээр нэвтрэхтэй холбоотой олон бэрхшээл үүсдэг ба хуучин зуршилдаа эргэж ороход хүргэж болзошгүй үед хар тамхи, согтууруулах ундаа дахин хэрэглэх эрсдэл өндөр байдаг. Тиймээс эмэгтэй хоригдлуудын мансууруулах бодисын донтолтын түвшин өндөр байгаа нь амжилттай нийгэмшүүлэхэд ихээхэн саад учруулж болзошгүй юм. Зарим оронд ийм эмэгтэйчүүдийг шоронгоос авчрах эрэгтэй асран хамгаалагчгүй л бол шоронгоос гарах боломжгүй бөгөөд энэ нь тэднийг ялын хугацаанаас хэтрүүлэн саатуулахад хүргэж болзошгүй юм.

Зарим оронд эмэгтэйчүүд суллагдсанахаа дараа "ёс суртахууны зөрчил" үйлдсэн эсвэл хүчингийн болон бусад бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн бол гэр бүлийнхэн нь гадуурхах эрсдэлтэй байдаг. Тэд мөн хүчээр гэрлэлтийг салгах эсвэл хүсэл зоригийнх нь эсрэг хэн нэгэнтэй гэрлэх эрсдэлтэй байж болно. Тэдэнд онцгой хамгаалалт, дэмжлэг хэрэгтэй.

Хүн худалдаалагдсан эмэгтэйчүүд болон зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй холбоотой хэргээр шоронд хоригдож буй эмэгтэйчүүд суллагдах үедээ аюулгүй байдлын онцгой хамгаалалтыг авах шаардлагатай.

Суллагдсаны өмнөх бэлтгэл болон суллагдсаны дараах дэмжлэгийн бодлого, хөтөлбөрүүд нь ихэвчлэн эрэгтэйчүүдийн хэрэгцээнд нийцсэн бүтэцтэй байдаг ба эмэгтэй хоригдлуудын жендерийн онцлогт тохирсон хэрэгцээг хангах нь ховор бөгөөд суллагдсаны дараа нийгэмд үзүүлэх байнгын халамжид чиглэх ёстой¹⁹.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн зохион байгуулалт

1. Жендерийн мэдрэмжтэй хорих ангийн удирдлага

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц²⁰

¹⁹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

²⁰ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

2 дугаар зүйл

Оролцогч улсууд эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг буруушаан, эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийг устгах бодлогыг зохистой бүхий л аргаар нэн даруй хэрэгжүүлэхээр тохиролцож, энэхүү зорилгоор дараах арга хэмжээг авна:

(a) эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн зарчмыг үндэсний үндсэн хуульдаа буюу зохих бусад хууль тогтоомждоо тусгаагүй бол, ийнхүү тусгаж, энэ зарчмыг хууль болон бусад зохистой аргаар хэрэгжүүлэхийг хангах;

(b) эмэгтэйчүүдийг алагчлах аливаа үзлийг хориглосон зохих хууль тогтоомжийн болон бусад арга хэмжээ, шаардлагатай тохиолдолд шийтгэх арга хэмжээг батлах;

(c) эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах, тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан алагчлах аливаа үйлдлээс эмэгтэйчүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалахыг хангах;

(d) эмэгтэйчүүдийг алагчлах аливаа үйлдэл, үйл ажиллагаанаас татгалзах, төрийн байгууллага, алба энэхүү үүргийн дагуу ажиллахыг хангах;

(e) аливаа хүн, байгууллага буюу аж ахуйн нэгжийн зүгээс эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийг устгахад чиглэсэн зохистой бүх арга хэмжээг авах;

(f) эмэгтэйчүүдийг алагчилсан хууль, зохицуулалт, заншил, дадлыг өөрчлөх буюу хүчингүй болгох талаар зохистой бүх арга хэмжээ, үүний дотор хууль тогтоох арга хэмжээг авах;

(g) эмэгтэйчүүдийг алагчилсан эрүүгийн бүх заалтыг хүчингүй болгох.

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)²¹

2 дугаар дүрэм

1. Энэхүү дүрмийг хэрэгжүүлэхэд аливаа ялгаварлан гадуурхах явдал гаргахгүйгээр, тэгш шударгаар хандана. Арьс өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэс угсаа, нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ, төрөлт, эсхүл бусад ямар нэгэн байдлыг үндэслэн ялгаварлан гадуурхахыг хориглоно. Хоригдлын шашны итгэл үнэмшил, ёс суртахууны зарчмыг хүндэтгэх ёстой.

2. Ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг хэрэгжүүлэхийн тулд хорих байгууллагын удирдлага нь хоригдол тус бүрийн хувийн хэрэгцээ, ялангуяа хорих байгууллагын орчинд эмзэг бүлэгт хамаарах хоригдлуудын хэрэгцээг харгалзан үзэх ёстой. Тусгай хэрэгцээтэй хоригдлуудын эрхийг хамгаалах, дэмжих арга хэмжээг авах шаардлагатай бөгөөд энэ нь ялгаварлан гадуурхалт гэж үзэгдэх ёсгүй.

Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц

5(2) дугаар зарчим

²¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

Эмэгтэйчүүд, ялангуяа жирэмсэн эмэгтэй, хөхүүл эх, хүүхэд, өсвөр насны этгээд, өндөр настай, өвчтэй эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрх болон тусгай хэрэгцээг хангах, хамгаалахад зорилготой хуулийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг ялгаварлан гадуурхсан үйлдэл гэж үзэхгүй. Энэхүү арга хэмжээ авах үндэслэл болон түүний хэрэгжилт нь шүүх эсхүл бусад холбогдох байгууллагын хяналтад байх ёстой.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)²²

1 дүгээр дүрэм. Хоригдлуудтай харьцах Стандарт Доод Дүрмийн 6 дугаар (Шинэчилэн баталсан Нелсон Манделагийн дүрмийн тухайд 2 дугаар дүрэм) дүрэмд тусгасан ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг хэрэгжүүлэхийн тулд энэхүү дүрмийг хэрэглэх явцад эмэгтэй хоригдлын өвөрмөц хэрэгцээг харгалзан үзэх ёстой. Энэхүү хэрэгцээг хангах замаар жендерийн тэгш байдлыг хангах нь ялгаварлан гадуурхалт гэж тооцогдохгүй.

Ялгаварлан гадуурхалтыг арилгах

Хорих ангиудын хүний эрхийг хамгаалах, нийгэмшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн олон улсын жишгийг баримтлан, нэн тэргүүний зорилт болгож, ёс зүйн хүрээнд баримтлах шаардлагатай.

Эдгээр стандартуудад Эрүүдэн шүүх болон бусад хэрцгий, хүнлэг бус буюу нэр төрийг гутаан доромжилсон харьцах харилцааны эсрэг конвенц, НҮБ-ын Хоригдлуудтай харьцах хамгийн наад захын стандарт дүрэм (SMR), Ямар ч хэлбэрийн баривчлах, хорих ялд байгаа бүх хүнийг хамгаалах зарчмуудын багц, Ялтан шийтгэх хуулийн үндсэн зарчим, Албан тушаалтнууд болон НҮБ-ын Эмэгтэйчүүдийн хоригдлуудтай харьцах, хорихоос өөр арга хэмжээ авах тухай дүрэм (Бангкокийн дүрэм) зэрэг олон улсын болон бүс нутгийн бусад олон баримт бичиг багтдаг. Эдгээр нь дэлхийн бүх систем, хорих ангиудад хүчинтэй байх үндсэн зарчмуудыг бүрдүүлдэг бөгөөд ялгаварлан гадуурхахгүйгээр бүх хоригдлуудад үйлчилдэг.

Гэсэн хэдий ч хорих анги, хорих ангиудын дэглэмийг хорих ангийн дийлэнх эрэгтэйчүүдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлдэг тул эмэгтэй хоригдлууд ихэвчлэн гадуурхагддаг. Түүнчлэн, өмнө дурдсанчлан, эмэгтэйчүүд цөөн тооны тул гэр орноосоо хол хорих ангиудад хоригдож байгаа нь гэр бүл, үр хүүхэдтэйгээ харилцах харилцааг хадгалахад саад болж, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэнд, нийгэмд эргэн ороход ихээхэн хор хөнөөл учруулж байна. Тиймээс Бангкокийн дүрэмд эмэгтэй хоригдлууд эрэгтэй хоригдлуудын эдэлж буй бүх үйлчилгээ, эрхийг тэгш хүртэх, түүнчлэн тэдний жендерийн онцлогт тохирсон бусад үйлчилгээ, байгууламжид хамрагдах боломжийг олгох, түүнчлэн нэмэлт эрх олгохын тулд хорих ангийн удирдлагуудаас нааштай арга хэмжээ авахыг шаарддаг. Нааштай арга хэмжээ авах нь эмэгтэй гэмт хэрэгтэн, хоригдлуудыг нийгэмшүүлэхэд санаачилга гаргаж, онцгой анхаарал хандуулахыг шаарддаг.

Энэхүү ойлголтыг Бангкокийн дүрмийн 1-р дүрэмд тусгасан бөгөөд үүнд: Хоригдлуудтай харьцах хамгийн наад захын стандарт дүрмийн 6-р дүрэмд тусгагдсан

²² United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмыг практикт хэрэгжүүлэхийн тулд уг дүрмийг хэрэгжүүлэхдээ эмэгтэй хоригдлуудын онцлог хэрэгцээг харгалзан үзнэ. Жендерийн тэгш байдлыг хангахын тулд ийм хэрэгцээг хангасан нь ялгаварлан гадуурхсан гэж үзэхгүй болно.

Бангкокийн дүрэм болон бусад олон улсын баримт бичигт заасан эмэгтэйчүүд, охидыг ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчмуудыг дагаж мөрдөхийн тулд эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудын удирдлагыг хариуцдаг хүмүүс зөвхөн SMR болон Бангкокийн дүрэмд нийцүүлэн ажиллахаас гадна Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, нийгмийн зөвшилцөл зэрэг бусад стандартыг удирдлага болгох ёстой.

Өөр өөр хэрэгцээнд үндэслэсэн удирдлагын хэв маяг

Бодит байдал дээр эмэгтэй хоригдлуудыг ялгаварлан гадуурхахгүй байх баталгааг хангахаас гадна жишээ нь гэр бүлийнхэнтэйгээ харилцаа холбоо тогтоох, хорих ангийн үйл ажиллагаанд оролцох боломжтой байх гэх мэт эмэгтэй хоригдлуудад эрэгтэйчүүдээс тэс өөр шаардлага тавьдаг гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Ихэнх тогтолцоонд дутагдаж байгаа зүйл бол эдгээр ялгаатай хэрэгцээг эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн менежментийн ёс зүйд тусгах ёстой гэдгийг хүлээн зөвшөөрч, удирдлагын хэв маяг, үнэлгээ, ангилал, санал болгож буй хөтөлбөрүүд, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн эмчилгээнд өөрчлөлт оруулж байгаа явдал юм.

Эмэгтэй хоригдлуудад жендерийн мэдрэмжтэй хандах хэрэгтэйг дэлхийн улс орнуудад ялын шинэтгэлийн мэргэжилтнүүд онцолж байна. Тухайлбал, 1993, 1994 онд АНУ-д явуулсан үндэсний судалгаагаар эмэгтэй хоригдлуудын менежментийн өөр хэв маяг шаардлагатай байгааг харуулжээ. Жендерийн мэдрэмжтэй ялын тогтолцоог бий болгож, хууль сахиулах байгууллагын ажилтнуудад жендерийн мэдрэмжийн сургалт явуулах нь 2006 онд Нигерийн ТББ-аас гаргасан гол зөвлөмжүүд байсан. Орос, Энэтхэгт хийсэн судалгаагаар эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудын удирдлагад жендерийн мэдрэмжтэй байх шаардлагыг онцолж, “эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудыг эрэгтэйчүүдийн хамааралгүй жишиг хорих анги гэж нэн яаралтай дахин авч үзэх шаардлагатай” байгааг онцолж байна. Эмэгтэйчүүдийн шоронг удирдахад жендерийн мэдрэмжтэй хандлагын хэрэгцээ нь Бангкокийн дүрмийн I болон II хэсэгт заасан бүх дүрэм журмын үндэс суурь болдог.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад жендерийн мэдрэмжтэй менежментийн хэв маягийг бүрдүүлэхэд шаардлагатай бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн зарим нь дараах байдалтай байна.

- Эмэгтэйчүүдийн янз бүрийн хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрөх;
- Хорих ангийн ажилтнуудын хоригдлуудтай нээлттэй харилцах чадвар, хүсэл эрмэлзэлтэй, эрх мэдэл багатай байх;
- Идэвхтэй сонсох, дүрэм журмыг тайлбарлахад тэвчээртэй байх зэрэг ур чадвар;
- Сэтгэл хөдлөлийн динамикийн талаарх мэдлэг, тууштай, шударга, хариу үйлдэл үзүүлэх чадвар.

Мөн Бангкокийн дүрмийн заалтуудыг харгалзан гадаадын иргэн, эсвэл арьс өнгө, үндэстний цөөнх, уугуул иргэдийн гишүүн эмэгтэйчүүдийн олон төрлийн хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрч, түүнд тохирсон заалтуудыг оруулах шаардлагатай.

Удирдлагын ийм хэв маяг, арга барил нь эмэгтэй хоригдлуудын сэтгэцийн болон сэтгэл зүйн сайн сайхан байдал, тэдний хүүхдүүдийг асрах, халамжлах, ялангуяа эрүүл

мэнд, эрүүл ахуйн шаардлага зэрэгтэй холбоотой тусгай хэрэгцээг хангах үйл ажиллагаа, үйлчилгээг нөхөх шаардлагатай.

Жендерийн мэдрэмжтэй хорих ангийн менежментийн бүрэлдэхүүн хэсгүүд нь дараах зүйлийг агуулна.

- Цөөн тооны хоригдлуудаас болж эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах явдлыг тэнцвэржүүлэх талаар эерэг арга хэмжээ авах;
- Жендерийн мэдрэмжтэй удирдлагын хэв маягийг нэвтрүүлэх;
- Эмэгтэй хоригдлууд, тэр дундаа өөр өөр соёлын хүмүүсийн хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрч, эдгээр хэрэгцээг хангах хөтөлбөр, үйлчилгээг үзүүлэх.

Жендерийн мэдрэмж нь эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн удирдлагын салшгүй хэсэг болохын тулд эмэгтэй хоригдлуудтай холбоотой судалгаа, үнэлгээ, бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх бодлогыг эмэгтэй удирдах ажилтнуудтай эмэгтэйчүүдийн хорих анги хариуцсан төв хэлтэс хариуцах ёстой.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудын удирдлагын амжилтыг үнэлэх хэмжигдэхүйц шалгууруудыг боловсруулах ёстой бөгөөд ийм үнэлгээг хорих байгууллага өөрөө болон бие даасан байгууллагууд тогтмол хийж байх ёстой²³.

2. Боловсон хүчин

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц²⁴

11 дүгээр зүйл

1. Оролцогч улсууд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн үндсэн дээр хөдөлмөр эрхлэлтийн салбарт эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийг устгахын тулд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхээр хангах зорилгоор зохистой бүх арга хэмжээг авна. Эдгээр эрх нь, тухайлбал:

(a) хүн бүрийн салшгүй эрх болох хөдөлмөрлөх эрх;

(b) хөдөлмөр эрхлэх тэгш боломжоор хангуулах, түүний дотор ажлын сонгон шалгаруулалтын адил шалгууртай байх эрх;

(c) мэргэжил, ажлын төрлийг чөлөөтэй сонгох, албан тушаал дэвших, ажлын баталгаатай байх, ажлын бүхий л тэтгэмж, нөхцөлийг эдлэх, түүнчлэн мэргэжлийн сургалт болон давтан сургалтад хамрагдах, түүний дотор дагалдан сурах, мэргэжил дээшлүүлэх болон давтан суралцах эрх;

(d) тэгш шан хөлс, түүний дотор тэтгэмж эдлэх, адил үнэлгээтэй ажлын хувьд тэгш хандах, түүнчлэн ажлын чанарыг адил үнэлүүлэх эрх;

²³ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

²⁴ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

(е) нийгмийн баталгаатай байх, ялангуяа тэтгэвэрт гарах, ажилгүй болох, өвчлөх, тахир дутуу болох, өндөр настай болох хийгээд хөдөлмөрийн чадвараа алдах бусад тохиолдолд, түүнчлэн цалинтай амралт авах эрх;

(f) эрүүл мэндээ хамгаалах, хөдөлмөрлөх аюулгүй нөхцөлд ажиллах, түүний дотор үр удмаа залгамжлуулах үүргээ хамгаалах эрх.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)²⁵

29 дүгээр дүрэм. Эмэгтэйчүүдийн хорих байгууллагад ажиллаж буй ажилтнуудад зориулсан чадавхжуулах сургалт, хөгжлийн арга хэмжээ нь эмэгтэй хоригдлуудыг нийгэмшүүлэх онцгой хэрэгцээг хангаж чадахуйц мэдлэг, ур чадварыг олгох, мөн аюулгүй, нөхөн сэргээх орчныг зохион байгуулах чадамжийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн байна. Мөн эмэгтэй ажилтнуудад зориулсан чадавхжуулах арга хэмжээ нь эмэгтэй хоригдлуудын асаргаа, боловсрол, бодлогын чиглэлээр удирдах албан тушаалд ажиллах боломжийг бий болгох, мөн бодлого боловсруулах, стратеги тодорхойлоход оролцох бололцоог бий болгох ёстой.

30 дугаар дүрэм. Хорих байгууллагын удирдлагын түвшинд эмэгтэй ажилтнуудын эсрэг жендерт суурилсан ялгаварлан гадуурхлыг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн тодорхой бөгөөд тогтвортой үүрэг, амлалтыг илэрхийлсэн бодлого, арга хэмжээ хэрэгжих ёстой.

31 дүгээр дүрэм. Эмэгтэй хоригдлыг жендерт суурилсан аливаа бие махбодын болон аман хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт зэргээс дээд зэргээр хамгаалах зорилгоор тодорхой бодлого, дүрэм журам боловсруулагдаж, хэрэгжих ёстой.

32 дугаар дүрэм. Эмэгтэйчүүдийн хорих байгууллагад ажиллаж буй эмэгтэй ажилтнууд эрэгтэй ажилтнуудын адил сургалтад хамрагдах боломжтой байх ёстой. Мөн эмэгтэйчүүдийн хорих байгууллагын захиргааны бүх ажилтнууд жендерийн мэдрэмж, ялгаварлан гадуурхал болон бэлгийн дарамтыг хориглох асуудлаар тусгай сургалтад хамрагдана.

33 дугаар дүрэм.

1.Эмэгтэй хоригдлуудтай ажиллах үүрэг хүлээсэн бүх ажилтнууд эмэгтэй хоригдлын жендерийн онцлог хэрэгцээ болон хүний эрхийн талаарх тусгай сургалтад хамрагдах ёстой.

Хорих ангийн дарга болон бусад ажилтнуудын чанар нь хорих ангиудыг амжилттай удирдахад чухал үүрэгтэй. Хоригдлуудыг хүмүүжүүлэхэд таатай дэглэм бүхий аюулгүй, аюулгүй, дэг журамтай, хүмүүнлэг хорих анги байгуулах, хадгалахад ажилтнуудын гүйцэтгэх үүрэг нь хорих ангийн материаллаг нөхцөлөөс хамаагүй чухал бөгөөд энэ нь ялтны үндсэн хэрэгцээг хангадаг.

Олон шоронгийн системд эмэгтэй хоригдлуудад хяналт тавихаар томилогдсон ажилтнууд эмэгтэйчүүдийн тусгай хэрэгцээг хангахад нь туслах тусгай сургалтад

²⁵ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

хамрагддаггүй. Эрэгтэйчүүд давамгайлсан, шаталсан шоронгийн орчинд эмэгтэй шоронгийн ажилтнуудад эрсдэл тулгардаг. Ихэнхдээ тэд шийдвэр гаргах эрх мэдэл багатай байдаг ба өөрсдөө ажлын байран дээрээ бэлгийн дарамт, ялгаварлан гадуурхалтад өртөж болзошгүй. Эмэгтэйчүүдийн талаар хэвшмэл ойлголт, ялгаварлан гадуурхалтын улмаас албан тушаал ахихад бэрхшээлтэй тулгардаг.

Ихэнх шоронгийн тогтолцоонд эмэгтэй ажилтнуудын чадавхыг бэхжүүлэх, бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, эмэгтэй хоригдлуудын нийгэмд нийгэмшүүлэх тусгай шаардлагыг ажилтнуудад шийдвэрлэх, түүнчлэн хорих ангийн эмэгтэй ажилтнуудыг чадавхжуулах шаардлагатай байна. Эмэгтэй хоригдлуудад хяналт тавихаар томилогдсон ажилтнууд эмэгтэй хоригдлуудын жендерийн онцлог, удирдлагын арга барил, хэв маягтай холбоотой сургалтад хамрагдах ёстой. Энэхүү гарын авлагад тусгагдсан сэдвүүдийг сургалтдаа багтаасан байх ёстой. Хорих ангийн эмэгтэй ажилтнуудыг эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан бодлого, стратеги боловсруулах, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх гол үүрэг бүхий удирдах албан тушаалд ажиллуулах ёстой.

Ажлын байран дахь ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамттай тэмцэхийн тулд удирдлагын түвшинд ялгаварлан гадуурхалтыг тэвчихгүй гэсэн тодорхой амлалт байх ёстой. Эмэгтэй ажилтнуудад бэлгийн дарамтын янз бүрийн төрлүүдийг ойлгуулж, эрэгтэй ажилтнуудын ийм үйлдэл нь олон улсын, ихэнх тохиолдолд үндэсний хууль тогтоомжийг зөрчиж байгааг хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй. Эмэгтэй ажилтнууд ийм үйлдэл гарсан тохиолдолд хариу арга хэмжээ авахаас айхгүйгээр гомдол гаргах боломжтой байх ёстой. Эмэгтэй ажилтнууд нөхцөл байдлаа ахлах ажилтнууд, түүнчлэн хараат бус байцаагч нар болон хорих анги дахь хүний эрхийн стандарт, үндэсний хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих эрх бүхий бусад эрх бүхий байгууллагуудын анхаарлыг татахуйц гомдол гаргах журамтай байх ёстой. Олон улс оронд эмэгтэй ажилтнууд нь хүчирхийлэл, хүчирхийлэл, донтолын түүхтэй, хорих ангид ажиллах дарамтын дор маш их стресс, сэтгэл санааны гэмтэл, мэргэжлийн бус зан үйлд хүргэдэг эмэгтэй хоригдлуудтай ижил төрлийн гарал үүсэлтэй байж болох бодит байдлыг харгалзан хоригдлуудын зэрэгцээ эмэгтэй ажилтнуудын сэтгэлзүйн дэмжлэгийн хэрэгцээг анхаарч үзэх хэрэгтэй.

Эмэгтэй ажилтнуудад чиглэсэн ийм үйл ажиллагаа нь эрэгтэй ажилчдыг сургадаг ба мөн жендерийн мэдрэмжтэй байх, ажлын байран дахь ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг хориглох талаар сургалтад хамрагдах ёстой²⁶.

3. Хуваарилалт

Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц

20 дугаар зарчим. Хэрэв саатуулагдсан буюу хоригдсон этгээд хүсэлт гаргавал, боломжтой тохиолдолд түүний байнга оршин суудаг газарт нь аль болох ойр байрлалтай саатуулах буюу хорих ёстой.

²⁶ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)²⁷

4 дүгээр дүрэм. Эмэгтэй хоригдлыг, боломжтой тохиолдолд, гэр орон болон нийгэмд дахин дасан зохицох байршилтай нь ойр байрлалтай хорих байгууллагад хуваарилна. Энэ үед тухайн эмэгтэй хоригдлын гэр бүл, хүүхдээ асран тэтгэх үүрэг, хувь хүний сонголт, мөн тохирох хөтөлбөр, үйлчилгээний хүртээмжийг харгалзан үзэх ёстой.

Хоригдлуудыг нийгэмшүүлэхэд тус дөхөм болдог гол хүчин зүйлүүдийн нэг бол тэдний гэр бүлийнхэнтэйгээ харилцах чадвар юм. Хоригдлууд гэрийнхээ ойролцоо хоригддог бол гэр бүлийнхэнтэйгээ харилцах нь илүү хялбар болно. Гэсэн хэдий ч ихэнх улс оронд эмэгтэйчүүдийн хорих анги цөөн байдаг тул эмэгтэйчүүд ихэвчлэн гэрээсээ хол байдаг. Эмэгтэй хоригдлуудад тулгардаг энэхүү сул талыг харгалзан Бангокийн дүрэмд холбогдох эмэгтэйчүүдтэй зөвшилцсөний үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийг оршин суугаа газар эсвэл нийгмийн нөхөн сэргээх газарт нь ойрхон хорих ангиудад хуваарилах талаар онцгой хүчин чармайлт гаргахыг хорих байгууллагын удирдлагуудад үүрэг болгосон. Зарим нь хоригдохоосоо өмнө хүчирхийлэл үйлдэгч байсан нөхөр, хамтрагч болон бусад хүн амьдарч байгаа гэрийнхээ ойролцоо байхыг хүсэхгүй байгаа тул хоригдол эмэгтэйчүүдийн хүсэл сонирхлыг харгалзан үзэх нь нэн чухал юм.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн тоо хязгаарлагдмал учраас хорих ангийн удирдлагуудад энэ заалтыг бүрэн хэрэгжүүлэх боломж байхгүй байж магадгүй. Иймд энэ дүрмийг хэрэгжүүлэх үүрэг хариуцлагыг холбогдох яамд хариуцах ёстой бөгөөд тэд бүх эмэгтэйчүүдийг оршин суугаа газрынхаа ойролцоо байрлуулах боломжтой газарзүйн хуваарилалт бүхий эмэгтэй хоригдлуудыг байрлуулах олон тооны жижиг байгууламжуудыг байгуулах талаар бодож үзэх ёстой.

Нөөцийн асуудлаас шалтгаалж эмэгтэйчүүдэд зориулсан шинэ байгууламж барих боломжгүй тохиолдолд эрэгтэйчүүдийн хорих ангиудын дэргэдэх эмэгтэйчүүдийн ангиудын тоог нэмэгдүүлэх талаар анхаарч, боловсон хүчин, барилга байгууламж, үзүүлж буй үйлчилгээ нь Бангокийн дүрмийн заалттай нийцэж байгаа эсэхийг анхаарч үзэж болно²⁸.

4. Хорих ангид орох, бүртгэл

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)²⁹

54 дүгээр дүрэм. Хорих байгууллагад шинээр хүлээн авсан хоригдолд дараах мэдээллийг нэн даруй бичгээр хүргэнэ. Үүнд:

²⁷ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

²⁸ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

²⁹ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

- (a) Хорих ангийн тухай хууль болон холбогдох дотоод журмууд;
- (b) Өөрийн эрхүүд, тухайлбал мэдээлэл авах зөвшөөрөгдсөн арга замууд, хууль зүйн зөвлөгөө авах боломж (үүнд хууль зүйн туслалцааны тогтолцоо ч багтана), хүсэлт гаргах болон гомдол мэдүүлэх журмууд;
- (c) Хүлээх үүргүүд, үүнд холбогдох сахилгын шийтгэлүүд;
- (d) Мөн хоригдлыг хорих ангийн амьдралд дасан зохицоход шаардлагатай бусад бүх мэдээлэл.

55 дугаар дүрэм

1. 54 дүгээр дүрэмд заасан мэдээллийг хорих байгууллагын хоригдлын хэрэгцээнд нийцүүлэн хамгийн өргөн хэрэглэгддэг хэл дээр бэлтгэн хүргэнэ. Хэрэв хоригдол эдгээр хэлнээс аль нэгийг ойлгодоггүй бол орчуулагчийн туслалцаа үзүүлнэ.
2. Хэрэв хоригдол бичиг үсэг тайлагдаагүй бол тухайн мэдээллийг аман байдлаар байдлаар ойлгомжтой тайлбарлан хүргэнэ. Мэдрэхүйтэй холбоотой хөгжлийн бэрхшээлтэй хоригдолд мэдээллийг тэдний хэрэгцээнд нийцсэн хэлбэрээр хүргэх ёстой.
3. Хорих байгууллагын захиргаа дээрх мэдээллийн товч агуулга, хураангуйг хорих ангийн нийтийн хэсгүүдэд ил тод байрлуулсан байх үүрэгтэй.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)³⁰

2 дугаар дүрэм.

1. Эмэгтэйчүүд болон хүүхдүүдийг хорих байгууллагад хүлээн авах үед тэдний тухайн үеийн онцгой бөгөөд эмзэг байдлыг харгалзан, уг үйл явцад зохих анхаарал хандуулна. Шинээр ирсэн эмэгтэй хоригдолд гэр бүл, төрөл садантайгаа холбоо барих боломжоор хангах, хууль зүйн зөвлөгөө авах, хорих ангийн журам, дэглэм, мөн хэрэгтэй үед хаана хандах тухай мэдээллийг өөрийн ойлгодог хэлээр авах нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Хэрэв тухайн этгээд гадаад улсын иргэн бол консулын төлөөлөгчтэй харилцах эрхийг нь хангана.
2. Эмэгтэй хоригдол нь хүүхдийн халамж, асаргааны үүрэг хүлээсэн бол түүнийг хорих байгууллагад хүлээн авахаас өмнө буюу хүлээн авах үедээ тухайн хүүхдийн асуудлаар зохих зохицуулалт хийхийг зөвшөөрнө. Үүнд, хүүхдийн эрх ашгийг харгалзан, хорих ялыг үндэслэлтэй хугацаагаар хойшлуулах боломжийг ч багтааж болно.

3 дугаар дүрэм.

1. Эмэгтэй хоригдлыг хорих байгууллагад хүлээн авах үед түүний хүүхдийн тоо болон хувийн мэдээллийг бүртгэнэ. Эдгээр бүртгэл нь эхийн эрхийг хөндөхгүйгээр, наад зах нь хүүхдүүдийн нэр, нас болон хэрэв хамт хорих байранд байрлаагүй бол тэдний байршил, асран хамгаалалт эсвэл хууль ёсны харгалзагчийн мэдээллийг багтаасан байна.

³⁰ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

2. Хүүхдийн хувийн мэдээлэлтэй холбоотой бүх мэдээллийг нууцлан хадгалж, эдгээр мэдээллийг ашиглахдаа хүүхдийн эрх ашгийг дээдлэх зарчмыг ямагт баримтлах ёстой.

Бүх хоригдлууд шоронд орохдоо өөрийгөө эмзэг байдлаар мэдэрдэг. Хоригдлыг хүлээн авах үйл явцыг хариуцдаг хорих ангийн ажилтнууд шинээр хоригдож буй хоригдлуудын нэр төрийг хүндэтгэн, үүргээ мэргэжлийн түвшинд, мэдрэмжтэй биелүүлэхэд тусгайлан бэлтгэгдсэн байх ёстой. Тэд ийм хоригдлуудад хүндэтгэлтэй хандаж, эрх, үүргийг нь тайлбарлаж, ар гэрийнхэнтэй нь холбоо барих нөхцөлөөр хангаж, хэрэв хүсэлт гаргавал хуулийн зөвлөхөд хэрхэн хандах, хууль зүйн туслалцаа авах талаар мэдээлэл өгөх ёстой. Хорих ангийн ажилтнууд шинээр хоригдож буй эмэгтэйчүүд, шаардлагатай бол тэдний хүүхдүүдтэй зөв харьцах тусгай сургалтад хамрагдах ёстой.

Тодруулбал, шоронгийн ажилтнууд шинээр хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд тэдний эрх, үүрэг, эрхээ эдлэх, үүргээ биелүүлэхийн тулд дагаж мөрдөх журам, нэмэлт мэдээллийг хаанаас авах тухай мэдээллийг бичгээр өгөх ёстой. Ийм мэдээллийг шинээр орсон бүх эмэгтэйчүүдэд, эсвэл ядаж бичиг үсэггүй хүмүүст амаар тайлбарлах ёстой. Гадаадын иргэн эмэгтэйчүүд эсвэл хорих ангид хамгийн түгээмэл ярьдаг хэлээр ярьдаггүй бусад хүмүүст ийм мэдээллийг тэдний ойлгодог хэлээр өгөх ёстой. Гадаадын иргэд консулын төлөөлөгчдөө хандах эрхийнхээ талаар нэмэлт мэдээлэлтэй байх ёстой. Шинээр элссэн эмэгтэйчүүдэд шаардлагатай тохиолдолд хуулийн зөвлөх, хууль зүйн туслалцаа авах талаар мэдээлэл өгөх ёстой. Шаардлагатай тохиолдолд өмгөөлөгчид эсвэл бусад хууль зүйн туслалцаа үзүүлэгчидтэй холбоо тогтооход туслалцаа үзүүлэх хэрэгтэй. Эмэгтэйчүүдийн ихэнх нь эх хүн, олон хүүхэд асран халамжилдаг гэдгийг харгалзан үзэхэд эмэгтэйчүүд хорих ангид орохоос өмнө хүүхдээ асрах цаг гаргах нь маш чухал юм. Хорих ангийн удирдлагууд хорих ангид хоригдож буй хүүхдүүдийг эхийнх нь хамт бүртгэх нь чухал юм.

Бүртгэгдсэн мэдээлэлд хамгийн багадаа хүүхдүүдийн нэр, нас, эхийг дагалдан яваагүй бол тэдний байршлыг агуулсан байх ёстой. Хорих ангид хоригдож буй хүүхдүүдийг бүртгэх нь алга болохоос сэргийлэх гол арга хэмжээ юм. Түүнчлэн хорих ангийн бодлого, хөтөлбөрт ийм хүүхдүүдийн хэрэгцээг харгалзан үзэх боломжтой.

Хорих ангиас гадуурх хүүхдүүдийн талаарх мэдээлэл нь шаардлагатай бол эх, ийм хүүхдүүдийн хоорондын харилцааг үргэлжлүүлэхэд чухал ач холбогдолтой болно. Мөн хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдлын талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн эмэгтэйд үзүүлэх эрүүгийн хариуцлагын зохистой байдал, үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн эцэг эхийн байдлын талаарх мэдээллийг цуглуулах, тэдний үр хүүхдийн эрх ашгийг харгалзан үзэхэд хорих ял эдэлж буй эхчүүдийн хүүхдийн талаарх мэдээллийг багтаасан шинэчилсэн бүртгэл нь чухал элемент юм. Хоригдсон эхийн хүүхдийн талаарх мэдээллийг нууцлах ёстой. Энэ нь эхийн зөвшөөрөлгүйгээр ийм мэдээллийг бусад хүн, албан байгууллагатай хуваалцах ёсгүй гэсэн үг юм. Мөн хүүхдийн ашиг сонирхолд нийцэхгүй байдлаар хэрэглэж болохгүй³¹.

5. Үнэлгээ, ангилал

³¹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)³²

89 дүгээр дүрэм.

1. Эдгээр зарчмуудыг бүрэн хэрэгжүүлэхийн тулд хоригдлуудын онцлогт нийцүүлэн нөхөн сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ба үүний тулд хоригдлуудыг бүлгээр нь уян хатан ангилах тогтолцоо шаардлагатай. Иймд бүлэг бүрд тохирсон нөхөн сэргээх нөхцөлийг хангасан тусдаа хорих байгууллагад ангилан байрлуулах нь зүйтэй.

2. Эдгээр хорих байгууллагууд нь бүх бүлгийн хувьд ижил түвшний хамгаалалтын дэглэмтэй байх шаардлагагүй. Бүлэг бүрийн онцлог хэрэгцээнд нийцүүлэн янз бүрхийн түвшний аюулгүй байдлын дэглэмийг хэрэгжүүлэх нь зохистой. Жишээлбэл, ил хорих байгууллага (open prison) нь оргон зайлахын эсрэг биет хамгаалал ашигладаггүй боловч хоригдлын дотоод сахилга батад үндэслэсэн хамгаалалтын нөхцөл бүрдүүлдэг бөгөөд сайтар шалгаруулж сонгосон хоригдлуудыг дахин нийгэмшүүлэхэд хамгийн тааламжтай орчин болдог.

3. Хаалттай хорих байгууллагад хоригдлын тоо хэт олон байх нь тэдэнд зориулсан нөхөн сэргээх арга хэмжээг хувийн онцлогт нь нийцүүлэн хэрэгжүүлэх боломжийг хязгаарлах тул ийм байдлаас аль болох зайлсхийх нь зүйтэй. Зарим улс оронд ийм төрлийн хорих байгууллагын хоригдлын тоог 500-аас хэтрүүлэхгүй байх нь зохистой гэж үздэг.

Харин ил хорих байгууллагын хувьд хүн амын тоо аль болох цөөн байх нь зүйтэй.

4. Нөгөө талаас, нөхөн сэргээхэд шаардлагатай дэд бүтэц, орчин, үйлчилгээний хүртээмжийг зохих хэмжээнд хангаж чадахааргүй, хэт жижиг хэмжээтэй хорих байгууллага байлгах нь бас зохимжгүй болно.

93 дугаар дүрэм

1. Хоригдлыг дараах зорилгоор ангилна:

(а) Гэмт хэргийн намтар, түүх, хувийн зан чанараас нь шалтгаалан бусдад сөрөг нөлөө үзүүлэх магадлалтай хоригдлыг бусдаас тусгаарлан байршуулах;

(б) Хоригдлуудыг ангилан бүлэглэх замаар нийгэмд дахин дасан зохицуулах нөхөн сэргээх үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулах.

2. Боломжтой тохиолдолд хоригдлын ангилал тус бүрд зориулсан тусдаа хорих байгууллага эсхүл тухайн хорих ангийн доторх тусгай хэсэг ашиглан хуваарилалт, нөхөн сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

94 дүгээр дүрэм.

Хоригдлыг хорих байгууллагад хүлээн авч, ялын хугацаа нь зохих хэмжээнд хүрэх тохиолдолд, тухайн хоригдлын зан төлөвийг судалсны үндсэн дээр, түүний хувь хүний

³² United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

хэрэгцээ, чадавх, хандлагын талаар олж авсан мэдээлэлд тулгуурлан тусгай нөхөн сэргээх хөтөлбөрийг аль болох хурдан хугацаанд боловсруулна.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)

40 дүгээр дүрэм.

Хорих байгууллагын захиргаа нь эмэгтэй хоригдлын жендерийн онцлог хэрэгцээ болон нөхцөл байдалд нийцсэн ангиллын аргачлал боловсруулж, хэрэгжүүлнэ. Энэ нь тухайн хоригдолд тохирсон хувь хүний төлөвлөгөө гаргах, нөхөн сэргээх, нийгэмд эргэн нэгтгэх үйл явцыг үр дүнтэй зохион байгуулах зорилготой байна.

41 дүгээр дүрэм.

Эмэгтэй хоригдлуудын жендерийн мэдрэмжтэй эрсдэлийн үнэлгээ болон ангилал нь дараах шаардлагыг хангана:

(а) Эмэгтэй хоригдлууд бусдад үзүүлэх ерөнхий эрсдэл харьцангуй бага байдгийг харгалзан үзэхийн зэрэгцээ, өндөр хамгаалалттай дэглэм болон тусгаарлалтыг нэмэгдүүлэх нь эмэгтэйчүүдэд сэтгэлзүйн хувьд илүү хохиролтой бөгөөд сөрөг нөлөөтэйг тооцож үзнэ;

(b) Хорих байгууллагад хуваарилах, ялын төлөвлөгөө боловсруулах явцад эмэгтэйчүүдийн намтар, тухайлбал тэдний өмнө нь амссан хүчирхийлэл, сэтгэцийн эмгэгийн түүх, мансууруулах бодисын хэрэглээ, эцэг эх байх болон бусад халамжийн үүрэг хариуцлагыг харгалзан үзнэ;

(c) Эмэгтэйчүүдийн ялын төлөвлөгөөнд тэдний жендерийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн нөхөн сэргээх хөтөлбөр, үйлчилгээний агуулга туссан байна;

(d) Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж шаардлагатай эмэгтэйчүүдийг аль болох хязгаарлалт багатай, хамгийн бага хамгаалалттай нөхцөлд байрлуулж, тэднийг зөвхөн сэтгэцийн оношны улмаас өндөр хамгаалалттай хорих байгууллагад байршуулахгүй байх, харин тохирсон эмчилгээ, тусламжийг үзүүлнэ.

Хоригдлуудыг хамгаалах аюулгүй байдлын арга хэмжээ нь тэдний аюулгүй байдлыг хангахад шаардлагатай хамгийн бага хэмжээнд байх ёстой. Гэсэн хэдий ч эмэгтэйчүүд энэ зарчмыг хэрэгжүүлэхдээ дараах хүчин зүйлсийн аль нэг эсвэл хослуулан ашиглах тохиолдол гардаг.

- Эмэгтэй хоригдлуудын орон байр хязгаарлагдмал байдаг тул хэд хэдэн улс оронд хоригдлуудыг хүлээн авахдаа эрсдэлийн үнэлгээгээр зөвтгөхгүйгээр аюулгүй байдлын түвшнийг үндэслэн байрлуулдаг.
- Дэлхийн шоронгийн дийлэнх олонх нь эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдэд ижил ангиллын хэрэгслийг ашигладаг тул эмэгтэйчүүдийн өөр өөр хэрэгцээ, нөхцөл байдлаас үл хамааран байрлуулж магадгүй;
- Өөр нэг асуудал бол үнэлгээний явцад ихэвчлэн "хэрэгцээ"-г эрсдэлт хүчин зүйл гэж үнэлдэг бөгөөд энэ нь сэтгэцийн бэрхшээлтэй хоригдлуудыг илүү өндөр түвшний хамгаалалт шаарддаг гэж үздэг. Гэмт хэрэгтэн эмэгтэйчүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудал өндөр байдаг тул ийм буруу ангилал нь эмэгтэйчүүдэд илүү ихээр нөлөөлдөг;

- Ихэнх эмэгтэй хоригдлууд бусдад маш бага эрсдэл учруулдаг ба аюулгүй байдлын өндөр арга хэмжээ, тусгаарлах түвшнийг нэмэгдүүлэх нь тэдэнд үзүүлэх хор хөнөөлийг ихэсгэдэг;
- Эмэгтэйчүүдийн хүчирхийлэл, сэтгэцийн хомсдол, хар тамхинд донтсон түүх, түүнчлэн эцэг эхийн болон бусад халамжийн үүрэг хариуцлагыг хуваарилах, ял төлөвлөх явцад анхааралдаа авах зэрэг чухал мэдээллийг идэвхжүүлэх;
- Эмэгтэйчүүдийн ялын төлөвлөгөөнд тэдний жендерийн онцлогт тохирсон хөтөлбөрүүдийг тусгасан байх;
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээтэй хүмүүсийг зөвхөн сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаас нь болж өндөр аюулгүй байдлын түвшинд байрлуулахын оронд хамгийн бага хязгаарлалттай байранд байрлуулж, зохих эмчилгээ хийлгэхийг баталгаажуулах шаардлагатай³³.

6. Аюулгүй байдал, хамгаалалт

НҮБ-ын "Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг устгах тухай тунхаглал"³⁴

2 дугаар зүйл

Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг дараах байдлаар ойлгох бөгөөд эдгээрээр хязгаарлагдахгүй:

[...]

(с) Төрийн зүгээс үйлдсэн эсхүл үл ойшоон дэмжсэн бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэл зүйн хүчирхийлэл, энэ нь аль ч орчинд тохиолдсон байж болно.

4 дүгээр зүйл

Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг шийдэмгий эсэргүүцэж, ийм хүчирхийллийг устгах үүргээсээ зайлсхийх зорилгоор ёс заншил, уламжлал эсхүл шашны аливаа үзэл, шалтгааныг урдаа барьж болохгүй. Түүнчлэн улс орнууд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг устгах бодлогыг бүх зохистой арга замаар, сааталгүйгээр хэрэгжүүлэх ёстой бөгөөд энэ зорилгоор дараах арга хэмжээг авна:

[...]

(i) Хүчирхийлэлтэй тэмцэх бодлогыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид болон төрийн албан хаагчдыг эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ, эрхийн талаар мэдрэмжтэй байлгах зорилгоор сургалтад хамруулах арга хэмжээ авна.

³³ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

³⁴ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг Конвенц³⁵

11 дүгээр зүйл. Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түүний харьяа нутаг дэвсгэрт аливаа хэлбэрээр баривчлагдсан, саатуулагдсан, хоригдсон хүмүүсийг байцаахтай холбогдсон журам, заавар, арга хэрэгсэл, түүнчлэн тэднийг хянан харгалзах, тэдэнтэй харьцах талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнд шат дараалсан хяналт тавина.

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)³⁶

11 дүгээр дүрэм

Хоригдлуудыг хүйс, нас, гэмт хэргийн түүх, хорих хууль зүйн үндэслэл, эмчилгээ, хүмүүжлийн хэрэгцээг харгалзан ангилж, тус тусад нь байгууллага, эсвэл байгууллагын дотор тусгай хэсэгт байрлуулна. Иймд:

(а) Эрэгтэй, эмэгтэй хоригдлуудыг аль болох тусдаа хорих бөгөөд, хэрэв нэг байгууллагад хамт байрлаж буй бол эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан хэсэг нь бүрэн тусгаарлагдсан байна;

[...]

(d) Насанд хүрээгүй хоригдлыг насанд хүрэгчдээс тусгаарлан хорих.

81 дүгээр дүрэм

1. Эрэгтэй, эмэгтэй хоригдлыг хамт байршуулсан хорих байгууллагын хувьд, эмэгтэйчүүдэд тусгайлан зориулсан хэсэг нь эмэгтэй ажилтны хяналтад байна. Тэрхүү ажилтан нь уг хэсгийн бүх хаалганы түлхүүрийг хариуцан хадгална.

2. Эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан хэсэгт эрэгтэй ажилтан орох тохиолдолд, заавал эмэгтэй ажилтантай хамт орно.

3. Эмэгтэй хоригдлуудад зөвхөн эмэгтэй ажилтнууд хяналт тавьж, үйлчлэх ёстой. Гэхдээ энэ нь эрэгтэй ажилтнууд, ялангуяа эмч, багш нар мэргэжлийн чиг үүргийнхээ хүрээнд эмэгтэйчүүдэд зориулсан хорих байгууллагад ажиллахыг хориглох үндэслэл болохгүй.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)

31 дүгээр дүрэм. Эмэгтэй хоригдлыг жендерт суурилсан аливаа бие махбодын болон аман хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт зэргээс дээд зэргээр хамгаалах зорилгоор тодорхой бодлого, дүрэм журам боловсруулагдаж, хэрэгжих ёстой.

³⁵ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

³⁶ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

Хорих ангиудын аюулгүй байдал нь хоригдлуудын хамтын ажиллагааг дэмжих эерэг уур амьсгалыг бий болгохоос шалтгаална гэдгийг нийтээр хүлээн зөвшөөрдөг. Хоригдлууд болон ажилтнуудын хооронд эерэг харилцааг бий болгосноор гадаад аюулгүй байдал (орголтоос урьдчилан сэргийлэх) болон дотоод аюулгүй байдал (эмх замбараагүй байдлаас урьдчилан сэргийлэх) хамгийн сайн баталгаа болдог. Энэ бол эрэгтэй, эмэгтэй хорих ангиудад ашиглах ёстой динамик аюулгүй байдлын мөн чанар юм.

Динамик аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд дараах зүйлс орно.

- Хоригдлуудтай эерэг харилцааг хөгжүүлэх;
- Хоригдлуудын эрч хүчийг бүтээлч ажил, үйл ажиллагаанд шилжүүлэх;
- Хоригдлуудад зориулсан хувь хүний хөтөлбөрөөр зохистой, тэнцвэртэй дэглэмийг хангах.

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудын динамик аюулгүй байдлыг онцлох нь эмэгтэй хоригдлуудын хэрэгцээ шаардлагад онцгой нийцдэг бөгөөд аюулгүй байдлын өндөр арга хэмжээ нь эмэгтэйчүүдэд тэдний сэтгэцийн сайн сайхан байдал, нийгэмд эргэн нэгдсэн байдалд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй тул онцгой хортой нөлөө үзүүлдэг. Хорих ангиудад эерэг уур амьсгалыг бий болгож, сахилгын арга хэмжээг зөвхөн зайлшгүй шаардлагатай үед хэрэглэх нь хорих ангийн менежментэд жендерийн мэдрэмжтэй хандлагын чухал бүрэлдэхүүн хэсэг байх ёстой.

Өөр нэг үндсэн шаардлага бол хорих ангид эмэгтэйчүүдийг тусгай хамгаалалтад авах хэрэгцээг харгалзан үзэх явдал юм. Учир нь хорих ангид байгаа эмэгтэйчүүдэд аюулгүй орчин хамгийн чухал байдаг. Эмэгтэйчүүдийн эсрэг үйлдсэн бэлгийн хүчирхийлэл, бие махбодын ноцтой хүчирхийлэл, тухайлбал, зориудаар нэгжих, тэмтрэх, заналхийлэх зэргийг төрийн төлөөлөгч үйлдсэн бол эрүүдэн шүүх, зүй бусаар харьцсантай адилтгаж болно. Улс орнууд эмэгтэйчүүдийг хорих ангид бэлгийн хүчирхийлэл, хүчирхийллийн бүх хэлбэрээс хамгаалж, энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг хуулийн өмнө шийтгэх үүрэгтэй. Эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлыг хангах эхний алхмуудын нэг нь хүйсийн мэдрэмжтэй нэгжлэг, үзлэг хийх журам, ангиллын тогтолцоог нэвтрүүлэх явдал юм. Эмэгтэйчүүдийг өөрсдөдөө болон бусдад учруулсан эрсдэлд нь үндэслэн нарийн ялгах нь хорих ангид орох ангиллын чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм.

Эмэгтэйчүүдийг тусгаарлах, хянах

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хоригдлуудтай харьцах наад захын стандарт дүрэмд эрх чөлөөгөө хасуулсан эмэгтэйчүүдийг бэлгийн дарамт, хүчирхийллээс хамгаалахын тулд эрэгтэй хоригдлуудаас бие махбодын хувьд тусдаа байранд байлгах нь зарчмын хувьд маш тодорхой байдаг.

Шоронд байгаа залуу охидыг өндөр настай хоригдлуудын бэлгийн болон бусад төрлийн хүчирхийллээс хамгаалахын тулд охидыг насанд хүрсэн эмэгтэйчүүдээс тусгаарлах хэрэгтэй.

Насанд хүрэгчдийн хорих ангид хоригдож буй залуу эмэгтэйчүүдийг өөрсдөө хүчирхийлж байхад ахимаг насны эмэгтэйчүүдийг залуу эмэгтэйчүүд айлган сүрдүүлж, заналхийлдэг гэдгийг бас хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй. Тиймээс, ялангуяа дотуур байраар хангадаг хорих ангиудад насаар нь ялгах, түүнчлэн эрсдэлийн үнэлгээний үндсэн дээр ийм эрсдэлийг бууруулах нь зүйтэй.

Зарим улс оронд эрэгтэй, эмэгтэй ялтнуудын хоорондын харилцааг хязгаарлагдмал байдалд шилжүүлж, нарийн сонгон шалгаруулж, хяналтад байлгадаг. Эрүүдэн шүүх, хүнлэг бус буюу нэр төрийг доромжлохоос урьдчилан сэргийлэх Европын хороо (СРТ)-ноос зарим улсууд хосуудыг (хоёулаа эрх чөлөөгөө хасуулсан) хамт байрлуулах, болон хорих ангид хүйсийн холимог байх талаар зохицуулалт хийж эхэлсэн гэж мэдээлж байгаа.

Ийм зохицуулалт нь шоронгийн амьдралыг тодорхой хэмжээгээр хэвийн болгож, эмэгтэй хоригдлуудыг хоригдлуудын олон төрлийн хөтөлбөрт хамрагдах боломжийг олгодог. Гэсэн хэдий ч эдгээрийг холбогдох эмэгтэй хоригдлуудын зөвшөөрөлгүйгээр, мөн шоронгийн захиргаа нь тэдний аюулгүй байдлыг хангахын тулд шаардлагатай сонгон шалгаруулалт, хяналтыг хийх боломжгүйгээс бусад тохиолдолд хэзээ ч хийж болохгүй.

Эмэгтэй хоригдлуудыг бэлгийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн өөр нэг гол зарчим бол эмэгтэй ажилтнууд хоригдлуудад хяналт тавих ёстой бөгөөд эрэгтэй ажилчдыг зөвхөн зайлшгүй шаардлагатай үед, зөвхөн эмэгтэй ажилтныг байлцуулан хорих байгууллагад нэвтрэхийг зөвшөөрдөг

Эрэгтэй эмнэлгийн ажилтан, багш зэрэг мэргэжлийн ажилтнуудыг хууль тогтоомж, журамд заасан дүрэм, журмын дагуу аливаа хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх зохих хамгаалалтыг хангасан тохиолдолд үүргээ биелүүлэхэд нь саад учруулах ёсгүй.

Хорих ангийн ажилтнуудад хүч хэрэглэх, хүчирхийлэл, бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэхтэй холбоотой тодорхой бодлого, удирдамж байх ёстой бөгөөд энэ нь эмэгтэй хоригдлуудыг дээд зэргээр хамгаалах зорилготой юм. Хорих ангийн алба хаагчид бусад ажилтнуудын хүчирхийлэл, бэлгийн хүчирхийллийн тухай мэдээлэх үүрэгтэй. Ийм үйлдлийн талаар гомдол гаргасан бусад ажилтнуудаас ажилтнууд хариу арга хэмжээ авахаас урьдчилан сэргийлэх, тухайлбал, эрчимтэй хяналт тавих, сахилгын арга хэмжээ авах, холбогдох тохиолдолд бие даасан мөрдөн байцаалт явуулах замаар урьдчилан сэргийлэх хэрэгтэй. Ажилтнууд бэлгийн хүчирхийллийн чиглэлээр сургалтад хамрагдаж, жендерийн асуудлаар мэдлэгтэй байх ёстой.

Холимог хүйсийн ажилтнууд

Хорих ангийн хүчингийн хэрэг, бэлгийн хүчирхийллийг зөвхөн эрэгтэйчүүд үйлддэг тул эрэгтэйчүүдийн хорих ангид эмэгтэйчүүдийг ажиллуулахыг зөвшөөрөх нь эрэгтэй ажилтнууд мөн эмэгтэй хоригдлуудыг хянах эрхтэй байх ёстой гэсэн үг үү гэдгийг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Эрэгтэйчүүдийн хорих ангид эмэгтэйчүүдийг ажиллуулах нь эмэгтэй ажилтнуудад ажлын байр бий болгох, хорих ангийн эрэгтэйчүүд давамгайлсан соёлыг өөрчлөх, эрэгтэйчүүдийг тайвшруулж, эерэг нөлөө үзүүлэх зэрэг давуу талтай. Харин эмэгтэйчүүдийн хорих ангид эрэгтэйчүүдийг ажиллуулах нь аливаа давуу талаасаа илүү тодорхой эрсдэл дагуулдаг.

Цөөн тооны улс орнуудад эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад хүйсийн холимог ажилтныг ажиллуулах нь шоронгийн амьдралыг хэвийн болгоход ашиг тусаа өгдөг нь батлагдсан. Гэсэн хэдий ч ийм хандлага нь зохих сургалтад суусан (жендерийн мэдрэмжийн талаар оролцуулан) хангалттай тооны ажилтнуудаас ихээхэн шалтгаална. Мөн хамгаалалтын арга хэмжээ, дүрэм, журам байгаа эсэх, чанд мөрдөж байгаа эсэх, гомдлын нууц механизмын үр нөлөө, бие даасан хяналт шалгалт байгаа эсэхээс ихээхэн хамаардаг гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Хорих ангиудад хүний эрхийн зөрчил давамгайлж, хамгаалалтын арга хэмжээ авдаггүй, хүний болон санхүүгийн нөөцийн хязгаарлалт нь

боловсон хүчнийг зохих ёсоор сургахад саад болж, эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах, хүчирхийлэх соёл нийгэмд дэлгэрч болзошгүй тогтолцоонд эрсдэл маш өндөр бөгөөд хоригдлуудад хор хөнөөл учруулж болзошгүй юм.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын хамгийн бага стандарт дүрэмд энэ асуудал маш тодорхой байдаг. Гэсэн хэдий ч эрэгтэй ажилтнуудыг эмэгтэйчүүдийн хорих ангид ажиллуулахыг зөвшөөрсөн бол тэд хоригдлуудыг шууд хянах үүрэгтэй холбоо барих албан тушаалд хэзээ ч ажиллуулах ёсгүй. Тэднийг дотуур байр, ариун цэврийн байгууламж гэх мэт хувийн газар руу нэвтрэхийг хориглох эсвэл эдгээр газрыг ажиглах боломжтой байрлалд байрлуулахыг хориглоно. Эмэгтэйчүүдийг аливаа айлган сүрдүүлэх, хүчирхийлэл, хүчирхийллээс хамгаалахын тулд хатуу журам, хамгаалалтыг бий болгох ёстой.

Дамжин өнгөрөх эмэгтэй хоригдлууд

Эмэгтэй хоригдлуудыг шоронг шилжүүлэх, урьдчилан хорих байр, шүүх хооронд шилжүүлэх үед ажилтнуудын хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй байдаг. Энэ хугацаанд эмэгтэйчүүдийг хамгаалах, тухайлбал, ийм нөхцөл байдалд эмэгтэй хоригдлуудыг эмэгтэй ажилтнууд дагалдан явуулах зэрэг зохих хамгаалалтыг бий болгох ёстой. Түүнчлэн тээврийн хэрэгсэлд хяналтын камер суурилуулж болох бөгөөд үүнийг сайтар хянаж байх ёстой. Бие даасан, нууцлалтай, хүртээмжтэй гомдол гаргах журам нь цагдан хоригдож буй эмэгтэйчүүдийг, тэр дундаа шилжүүлэн суулгах хугацаанд хамгаалах гол түлхүүр юм.

Хоригдлуудын гомдол

Цагдан хорих анги, урьдчилан хорих, хорих ангид ямар ч хэлбэрээр хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүд ажилтнуудын аюулаас айхгүйгээр хорих ангийн төв захиргаа, шүүх эрх мэдэл, хөндлөнгийн байцаагч нарт нууцаар гомдол гаргах боломжтой байх нь нэн чухал юм. Гомдлыг холбогдох байгууллагад цаг алдалгүй хүргэх, эмэгтэй хоригдлуудыг хорих ангийн ажилтнууд гомдол гаргах эрхийнхээ талаар мэдээлэх, гомдолтой холбоотой дүрэм, журмын талаар бичгээр мэдээлэл авах боломжтой байх тодорхой механизмтай байх ёстой. Энэ мэт гомдлын дагуу эрх бүхий байгууллага шуурхай, шударгаар ажиллаж, илэрсэн үйлдлүүдийг сайтар шалгаж, буруутай этгээдүүдэд хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэх ёстой. Ийм гомдлыг бие даасан байгууллага шалгах ёстой.

Хүчирхийлэлд өртсөн гэж мэдүүлсэн эмэгтэйчүүдийг нэн даруй хамгаалалт, хяналтад байлгаж, нэхэмжлэлийг нь шалгаж, шаардлагатай бол тусгаарлах арга хэмжээ авах ёстой. Тусгаарлах нь шийтгэлийн шинжтэй тул өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг учраас бүрэн тусгаарлахыг зөвлөдөггүй. Үүнээс гадна, тусгаарлах нь хамгаалалтыг хангах албагүй. Тусгаарлагдсан эмэгтэйчүүдийг шоронгийн харгалзагч эсвэл бусад хоригдлууд шоронгийн харгалзагчтай хамтран хүчирхийлэх тохиолдол байдаг. Хорих ангийн ажилтнууд ямар нэгэн өшөө авалтаас сэргийлэхийн тулд хамгаалалтын арга хэмжээг авах ёстой.

Бэлгийн хүчирхийллийн хэрэг дээр ажиллаж байсан туршлагатай сэтгэл зүйч гэх мэт бие даасан, мэргэшсэн эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүд энэ хугацаанд эмэгтэйчүүдэд зөвлөгөө өгөх ёстой.

Зарим хоригдол эмэгтэйчүүд хүчингийн хэргийн улмаас жирэмсэн болж магадгүй юм. Ийм эмэгтэйчүүдийг мэргэшсэн эмнэлгийн мэргэжилтнүүдэд нэн даруй хандах боломжийг олгох хэрэгтэй бөгөөд ингэснээр тэд өөрсдийн нөхцөл байдал, боломжит хувилбаруудыг

ярилцах боломжтой болно. Ийм эмнэлгийн тусламжийг шаардлагатай туршлага, мэргэшсэн байдалд үндэслэн үзүүлэх нь хамгийн сайн арга юм.

Нэгжлэг

Хоригдлууд, ялангуяа аюулгүй байдлын дунд болон дээд зэргийн хязгаарлалтад хамрагдсан хоригдлууд оргох оролдлого, бусдад болон өөрийгөө гэмтээж гэмтээж болох эд зүйл, хууль бус хар тамхи гэх мэт зөвшөөрөгдөөгүй зүйлсийг биедээ авч явж байгаа эсэхийг шалгахын тулд байнга биечлэн шалгаж байх шаардлагатай.

Ийм нэгжлэг нь нөхцөл байдлаас шалтгаалан өөр өөр байх болно. Эмэгтэй хоригдлуудын хувийн нэгжлэг, тухайлбал, үзлэг, шалгах зэрэг ажилд эрэгтэй ажилтнууд хэзээ ч оролцох ёсгүй. Эмэгтэйчүүдийн бүх нэгжлэгийг нэгжиж буй хоригдлын нэр төрийг хамгаалах сургалтад хамрагдсан эмэгтэй ажилтнууд хийх ёстой.

Зарим шоронгийн системд нүцгэлж нэгжих болон дотор үзлэг нь ямар ч үндэслэлгүйгээр байнга явагддаг бөгөөд энэ нь тухайн хүмүүсийг доромжилж, зовоох эрсдэл болдог байна. Бангкокийн дүрэмд нүцгэлж нэгжих болон үзлэгийг орлох өөр аргыг хөгжүүлэхийг шаарддаг. Ихэнх тохиолдолд ДЭМБ-аас санал болгосны дагуу хоригдлыг нарийн хяналтад байлгаж, сэжигтэй аливаа хууль бус объектыг байгалийн жамаар гадагшлуулахыг хүлээх нь зүйтэй байдаг.

Сканнер гэх мэт өөр скрининг аргуудыг нэвтрүүлж болно. Зөвшөөрөгдсөн тохиолдолд үзлэг, нэгжлэгийг зөвхөн хууль ёсны дагуу зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд хийх ёстой бөгөөд хэзээ ч ердийн байдлаар хийхгүй. Хувийн өрөөнд нэгжлэг хийхдээ зөвхөн эмэгтэй ажилтнууд байх ёстой. Хүйсээс үл хамааран ямар ч хоригдлыг доромжилж, нэгжлэг хийхдээ бүрэн нүцгэлэх ёсгүй.

Эмэгтэйчүүдийн хувьд онцгой мэдрэмжтэй байх ёстой, учир нь тэд ялангуяа дотор үзлэг хийхэд доромжлолыг мэдрэх магадлалтай байдаг. Хэрэв тэд өмнө нь бэлгийн хүчирхийлэлд өртөж байсан бол энэ туршлага нь маш их сэтгэл гонсойлгож, цочирдуулдаг. Онцгой тохиолдолд дотно биеийг нэгжлэг хийх шаардлагатай бол эрэн сурвалжлагдаж байгаа хүнд хохирол учруулахгүй байхын тулд эрүүл мэндийн хангалттай мэдлэгтэй хүнээр үзлэг хийх ёстой гэдгийг Дэлхийн эрүүл мэндийн холбоо (WMA) тодорхой болгосон.

Эмч, сувилагч нарыг дотно биеийг хайхад оролцуулах нь нарийн төвөгтэй асуудал юм. Нэг талаас дотор үзлэгийг ажиллагааг зохих эмнэлгийн ур чадвартай хүн хийгээгүй тохиолдолд гэмтэж бэртэх эрсдэлийг тооцох шаардлагатай байхад нөгөө талаас хорих ангийн хамгаалалтын алба хариуцах эмнэлгийн бус үйлдэл юм.

Европын шоронгийн дүрэмд нэгжлэгтэй холбоотой дотно үзлэгийг зөвхөн эмч хийж болно гэж заасан байдаг бол Дэлхийн эрүүл мэндийн нийгэмлэг ийм нэгжлэгийг тухайн нөхцөл байдал, хоригдлын хүслээс хамааран эрүүл мэндийн хангалттай мэдлэг, ур чадвар эзэмшсэн хорих ангийн ажилтнууд, эсвэл хоригдлын хүслээс хамааран эмч хийж болно гэж заасан.

Дээр дурдсан зүйлийг харгалзан нэгжлэг хийх зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд бие махбодод нэгжлэг хийх ажлыг тухайн хорих ангийн эрүүл мэндийн байнгын үйлчилгээнд харьяалагддаггүй боловч эрүүл мэндийн чиглэлээр мэргэшсэн, эсхүл нэгжлэгийг аюулгүй явуулах хангалттай эмнэлгийн мэдлэг, ур чадвар эзэмшсэн эмэгтэй ажилтан хийж болно. Эсвэл хөндлөнгийн эмч (хэрэв хоригдол хүсвэл эмэгтэй эмч) ийм нэгжлэг хийж болно.

Биеийн хязгаарлалт

Бүх хоригдлуудын хувьд таслан зогсоох хэрэгслийг эцсийн арга хэмжээ болгон, аль болох богино хугацаанд, ямар ч ялгаагүйгээр ашиглах ёстой. Тэдгээрийг хэзээ ч шийтгэл болгон ашиглаж болохгүй. Төмөр, гинж хэрэглэхийг ямар ч үед хориглоно. Эмнэлгийн үзлэгт хамрагдах, төрөхийн тулд эмнэлэгт хүргэх, төрөх үед болон дараа нь жирэмсэн эмэгтэйд хязгаарлалт хэрэглэх нь хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй. Бангкокийн дүрмүүд нь хөдөлмөр эрхлэх, төрөх үед болон төрсний дараа шууд хязгаарлалт хэрэглэхийг шууд хориглодог.

Сахилгын тусгаарлалт

Сахилгын тусгаарлалтыг ганцаарчилсан байдлаар авахыг хамгийн богино хугацаанд эцсийн арга хэмжээ болгон ашиглах ёстой. Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэй хоригдлуудыг тусгаарлахаас үүдэлтэй зовлон зүдгүүр, эмэгтэйчүүдийн өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох эрсдэлд мэдрэмтгий байдгийг энэ арга хэмжээг зөвхөн онцгой тохиолдолд хэрэглэнэ.

Сахилгын тусгаарлалтыг амиа хорлохыг завдсан, өөрийгөө гэмтээх гэж оролдсоны шийтгэл болгон ашиглах нь хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй. Ийм тохиолдолд сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэргэжилтний хяналт дор хамгаалах, эмчлэх бусад хэрэгслийг ашиглах ёстой.

Бангкокийн дүрмийн 22-р дүрэмд Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод заасны дагуу жирэмсэн эмэгтэйчүүд, нярай хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүдийг хорих ангид ганцаарчлан хорихыг хориглосон нь хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг хүндэлдэг³⁷.

7. Хоригдлуудын үйл ажиллагаа, хөтөлбөр

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц³⁸

10 дугаар зүйл

Оролцогч улсууд боловсролын салбарт эмэгтэйчүүдийг эрэгтэйчүүдтэй тэгш эрхээр хангахын тулд тэднийг алагчлах үзлийг устгах зохистой бүх арга хэмжээг авна, тухайлбал, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн үндсэн дээр:

(a) мэргэжил, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, сурч боловсрох, хот хөдөөгийн бүх шатны боловсролын байгууллагад суралцаж, диплом авах адил нөхцөл, энэхүү тэгш байдлыг сургуулийн өмнөх, ерөнхий, техникийн, мэргэшлийн болон техникийн дээд боловсрол, түүнчлэн мэргэжлийн сургалтын бүх төрөлд хангана;

(b) сургалтын адил хөтөлбөр, адил шалгалт, адил мэргэжлийн түвшин бүхий багш бүрэлдэхүүн, адил хичээлийн байр, адил чанар бүхий тоног төхөөрөмжтэй байх;

(c) эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн үүргийн тухай хэвшсэн аливаа номлолыг сургалтын бүх шат, хэлбэрт устгах, энэ зорилгод хүрэхэд дөхөм болох хамтарсан болон сургалтын бусад

³⁷ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

³⁸ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

төрлийг хөхиүлэн дэмжих, тухайлбал сурах бичиг, сургуулийн хөтөлбөрийг хянан өөрчлөх болон сургах арга зүйг шаардлагад тохируулан өөрчлөх;

[...]

11 дүгээр зүйл

1. Оролцогч улсууд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн үндсэн дээр хөдөлмөр эрхлэлтийн салбарт эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийг устгахын тулд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийг тэгш эрхээр хангах зорилгоор зохистой бүх арга хэмжээг авна. Эдгээр эрх нь, тухайлбал:

(a) хүн бүрийн салшгүй эрх болох хөдөлмөрлөх эрх;

(b) хөдөлмөр эрхлэх тэгш боломжоор хангуулах, түүний дотор ажлын сонгон шалгаруулалтын адил шалгууртай байх эрх;

[...]

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)

96 дугаар дүрэм

1.Бие болон сэтгэцийн хувьд хөдөлмөр эрхлэх чадвартай эсэхийг эмч эсхүл мэргэжлийн эрүүл мэндийн ажилтнаар тодорхойлуулсны үндсэн дээр ажил хийх эсвэл нөхөн сэргээх үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох боломжийг хоригдлуудад олгоно.

2.Ердийн ажлын өдрийн турш идэвхтэй ажиллуулахад хүрэлцэхүйц, хэрэгцээтэй, үр ашигтай ажил хангалттай хэмжээгээр хоригдлуудад олгогдсон байх ёстой.

97 дугаар дүрэм

1.Хоригдлын хөдөлмөр гэмтэл учруулсан шинж чанартай байж болохгүй.

2.Хоригдлыг боолчлох, боолчлолд байлгахыг хориглоно.

3.Хоригдлыг хорих байгууллагын аливаа ажилтны хувийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн ажил хийлгэхийг хориглоно.

103 дугаар дүрэм

1. Хоригдлуудын хийсэн ажилд шударга цалин хөлс олгох тогтолцоо үйлчлэх ёстой.

2. Энэ тогтолцооны хүрээнд хоригдолд өөрийн орлогоос өөрийн хэрэглээнд зориулсан зөвшөөрөгдсөн бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, мөн гэр бүл рүүгээ тодорхой хувийг илгээх боломжийг олгоно.

3. Мөн уг тогтолцоо нь хорих байгууллагын зүгээс хоригдлын орлогоос тодорхой хувийг хадгаламж хэлбэрээр хуримтлуулж, түүнийг хорих байгууллагаас суллагдах үед нь гардуулан өгөх нөхцөлийг агуулсан байх ёстой.

104 дүгээр дүрэм

1.Боловсрол эзэмших чадвартай бүх хоригдолд, (боломжтой улс орнуудад шашны сургалтыг ч), боловсролын үйлчилгээг үзүүлэх зохицуулалт хийгдэнэ. Бичиг үсэг

тайлагдаагүй хоригдол болон өсвөр насны хоригдлуудад боловсрол эзэмшүүлэх нь зайлшгүй бөгөөд хорих байгууллагын захиргаа энэ асуудалд онцгой анхаарал хандуулна.

2.Боломжтой тохиолдолд, хоригдлын боловсролыг тухайн улсын төрийн боловсролын тогтолцоотой уялдуулан зохион байгуулж, хоригдол суллагдсаны дараа боловсролоо тасралтгүй үргэлжлүүлэх боломжтой байхаар зохицуулна.

105 дугаар дүрэм

Хоригдлын сэтгэлзүйн болон бие бялдрын эрүүл мэндийг дэмжих зорилгоор бүх хорих байгууллагад соёлын болон чөлөөт цагийн үйл ажиллагаа зохион байгуулагдах ёстой.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)³⁹

42 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлууд жендерийн онцлог хэрэгцээг харгалзан үзсэн, тэнцвэртэй бөгөөд цогц үйл ажиллагааны хөтөлбөрт хамрагдах боломжтой байна.

Бүх хоригдлууд гадаад ертөнцөд байгаа олон төрлийн үйл ажиллагаатай аль болох адилхан тэнцвэртэй, иж бүрэн үйл ажиллагааны хөтөлбөрт хамрагдах боломжтой байх ёстой бөгөөд энэ нь Бангкокийн дүрэмтэй холбоотой байх ёстой. Хоригдлуудын үйл ажиллагаа, хөтөлбөрийн төрөл, чанар, тэдгээрт хоригдлуудын хүртээмжийн түвшин нь хорих ангиудад нийгэмд нийгэмшүүлэх хүчин чармайлтын амжилтын үндэс болдог. Хоригдлуудад үзүүлж буй арга хэмжээ нь суллагдсанахаа дараа тэдний ажлын ур чадвар, боловсролыг дээшлүүлэх замаар эерэг, гэмт хэргээс ангид амьдрах боломжийг олгохын зэрэгцээ оюун санааны сайн сайхан байдлыг нь хамгаалах ёстой. Суллагдсаны дараа тогтвортой ажилтай байх нь гэр бүлийн бат бөх холбоо, дэмжлэгийн хамт дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх хамгийн чухал хүчин зүйлүүдийн нэг гэдгийг судалгаа харуулж байна.

Ажил, мэргэжлийн сургалт

Ихэнхдээ нийгмийн эмзэг бүлгийн эмэгтэй хоригдлууд шоронд орохоосоо өмнө ялгаварлан гадуурхалтад өртөж байсан байх магадлалтай. Тэд шоронд хоригдох үедээ эрэгтэйчүүдийг бодвол ажил эрхэлж байсан нь бага байдаг. Ихэнх тохиолдолд ядуурлаас болж гэмт хэрэг үйлддэг. Олонх нь эдийн засгийн эрх чөлөөгүйн улмаас хүчирхийллийн харилцаагаа тасалж чадахгүй байдаг. Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэйчүүдийг хорих ангиудад мэргэжлийн сургалтад хамруулах, улмаар суллагдсанахаа дараа ажлын байртай болоход нь дэмжлэг үзүүлснээр эмэгтэйчүүдийг нийгэмшүүлэхэд асар их хувь нэмэр оруулж чадна.

Гэсэн хэдий ч эмэгтэй хоригдлууд ихэвчлэн ажил, мэргэжлийн сургалтын чиглэлээр гадуурхагддаг. Эрэгтэйчүүдийн хорих ангиудын нэг хэсэгт хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд тэдний тоо цөөхөн байдаг тул үйл ажиллагаа явуулах боломж бага эсвэл огт олгогдохгүй

³⁹ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

байж болно. Хорих ангиудад хүүхэд асрах газар дутмаг байгаа нь бага насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийг хорих ангийн үйл ажиллагаанд оролцоход саад учруулж болзошгүй юм.

Эмэгтэйчүүдийн хамрагдах боломжтой хөтөлбөрүүд нь ихэвчлэн эмэгтэй хүйсийн онцлогт тохирсон үйл ажиллагаа, тухайлбал, оёх, цэвэрлэх зэрэг үйл ажиллагаанаас бүрддэг. Энэ нь шоронгууд нийгэмд байгаа эмэгтэйчүүдэд үлгэр дуурайл үзүүлсээр байгаа бөгөөд ингэснээрээ хэвшмэл ойлголтоос үүдэлтэй хязгаарлалтыг даван туулахад нь тусалж чадахгүй байна гэсэн үг. Гэсэн хэдий ч зарим нийгэмд эмэгтэйчүүд зөвхөн эрэгтэй ажил гэж ойлгогддог салбарт ажил олоход хэцүү байдаг гэдгийг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Тиймээс санал болгож буй мэргэжлийн сургалтын төрөл бүрийн тэнцвэрийг хадгалах шаардлагатай байна. Хийж буй сургалт, ажил нь зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн байх ёстой бөгөөд суллагдсаны дараа эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны орлоготой болох бодит боломжийг нэмэгдүүлэх зорилготой байх ёстой. Эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан мэргэжлийн сургалтын боломжит чиглэлүүд нь:

Захиргааны ур чадвар, нягтлан бодох бүртгэл, компьютерын ур чадвар, уран зураг, чимэглэл, цахилгаан технологи, хоол хийх / нийтийн хоол, цэцэрлэгжүүлэлт, үсчин, эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, хүүхэд асрах, хувцас оёх, хатгамал хийх, орлогоо удирдах, олон нийтийн төсөл бий болгох, бичил зээлийн байгууламж ашиглах зэрэг байж болно.

Сургалтын боловсон хүчин, нөөцийн дутагдлыг нөхөх боломжит арга замууд:

- Эрэгтэйчүүдийн хорих ангийн нэг хэсэгт амьдарч буй эмэгтэй хоригдлуудыг тусад нь ажиллуулах боломжгүй тохиолдолд хорих ангийн захиргаа эрэгтэй хоригдлуудад зориулсан сургалтаас эмэгтэйчүүдийг тус тусад нь, эрэгтэйчүүдэд тус тусад нь ашиглах боломжийг олгох эргэлтийн системийг зохион байгуулж болно. Эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс хорих ангийн эрэгтэй хэсэгт хийж буй аливаа үйл ажиллагаанд эмэгтэй гишүүд хяналт тавьж байх ёстой.
- "Шаардлагатай мэргэжлийн ур чадвар бүхий ялтнуудын сонгосон бүлэг, тухайлбал, ТББ-аас сургагч багш нарын сургалтын дараа ур чадвар олгох сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж болно. Энэ үйл ажиллагаа нь: (а) илүү олон эмэгтэй хоригдлуудыг ажлын ур чадвараар хангах; (б) сургагч багшаар бэлтгэгдэж, сургалтад хамрагдсан хүмүүсийн итгэлийг дээшлүүлэх; (в) хоригдлуудын дунд үе тэнгийн бүлгийн дэмжлэгийг хөгжүүлэх.
- "Хорих ангийн удирдлагууд хорих ангид хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд үзүүлэх мэргэжлийн сургалтыг сайжруулахын тулд гаднын үйлчилгээ, ТББ-уудтай хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлж, тэднийг суллахад нь туслах байгууллагуудтай холбоо тогтоох боломжтой. Гаднын байгууллага, үйлчилгээтэй холбоо тогтоох нь бүх хоригдлууд, ялангуяа тусгаарлагдмал байдлаас болж зовж шаналж буй эмэгтэйчүүдэд нэмэлт ашиг тус авчрах болно.

Боловсрол

Нийгмийн уламжлалт зан заншлаас хамаарч залуу охидод боловсрол эзэмших тэгш боломж олгодоггүй. Үүний үр дүнд дэлхий даяар хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь, ялангуяа бага орлоготой орнуудын хоригдлууд хамгийн бага боловсролтой эсвэл бичиг үсэг тайлагдаагүй байх магадлалтай. Боловсрол бол эмэгтэйчүүдэд өөртөө итгэх итгэл, бие даасан байдлыг олж авахад нь туслах чухал хэрэгсэл юм. Ийм эмэгтэйчүүдэд бичиг үсэг сурах, суурь боловсрол эзэмших анхны боломж нь шорон байж магадгүй.

Боловсрол нь эдгээр эмэгтэйчүүдийн амьдрал, ажлын ур чадварыг дээшлүүлэхээс гадна хүчирхийлэлд өртсөн олон хохирогчдод зонхилон тохиолддог, ялангуяа ийм хүчирхийлэл системтэй байсан бол өөрийгөө үнэлэх үнэлэмж багатай байдлыг даван туулахад туслах болно.

Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэй хоригдлуудад зохих боловсрол олгохыг нэн тэргүүнд анхаарах ёстой. Ямар ч нөхцөлд, ялангуяа нөөц бололцоо хомс байгаа тохиолдолд олон нийтийн боловсролын үйлчилгээ, ТББ-уудтай хамтран ажиллах хэрэгтэй.

Нөөц хүрэлцэхгүй байгаа тохиолдолд шаардлагатай боловсролын түвшинтэй сонгогдсон ялтнуудаар үе тэнгийнхний боловсролыг ядаж бичиг үсгийн болон суурь боловсролын хичээл явуулахад анхаарч болно.

Жендер, соёлын онцлогтой хөтөлбөрүүд

Хоригдлуудын хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн ганцаарчилсан эмчилгээ хийх тухай SMR-д тусгагдсан шаардлага нь хорих ангиудад эмэгтэйчүүдийн нас болон бусад хувийн онцлог, хэрэгцээг харгалзан, гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэсэн үндсэн хүчин зүйлсийг арилгах, хорих ангид эмэгтэйчүүдийн хувьд тулгардаг хүйсийн онцлогтой холбоотой бэрхшээлийг даван туулах зорилготой хөтөлбөрүүдийг хорих ангиудад бий болгох ёстой.

Сэтгэц, нийгмийн дэмжлэг шаардлагатай эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ, ялангуяа янз бүрийн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээг Банкокийн дүрэмд онцлон тэмдэглэсэн байдаг. Энэ шаардлагыг 2006 онд баталсан Европын шоронгийн дүрэмд мөн тусгасан.

Ийм хөтөлбөрт дараах зүйлс орно.

- Мансууруулах бодисын хэрэглээ, сэтгэцийн эрүүл мэнд, хүчирхийллийн түүх, гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой сэтгэлзүйн нийгмийн дэмжлэг, эмчилгээний хөтөлбөр, өөртөө туслах бүлгүүд зөвлөгөө өгөх;
- Хүүхэдтэй уулзах хөтөлбөр, эцэг эхийн боловсролыг багтаасан эцэг эхийн хөтөлбөрүүд;
- Өөртөө итгэх итгэл, амьдрах чадварыг бий болгох хөтөлбөрүүд.

Биеийн тамир, спорт

Эмэгтэйчүүдэд ихэвчлэн шоронгийн спортын байгууламжид эрэгтэйчүүдээс бага хүрдэг. Биеийн тамирын дасгал хийх, боломжтой бол спортоор хичээллэх нь сэтгэлийн хямрал гэх мэт сэтгэцийн бэрхшээлтэй болохоос урьдчилан сэргийлэх энгийн бөгөөд үр дүнтэй арга бөгөөд бие махбодын эрүүл мэндийг сахиж, багаар ажиллахыг дэмждэг. Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэйчүүдийг эрэгтэйчүүдийн адил спортоор хичээллэх боломжийг олгохын тулд бүхий л хүчин чармайлтаа гаргах ёстой.

- Эмэгтэйчүүдийг эрэгтэйчүүдийн хорих ангийн нэг хэсэгт байрлуулах үед аль болох эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан тусдаа биеийн тамирын заал байгуулах хэрэгтэй.
- Хэрэв нөөцийн хязгаарлалт нь энэ үйл ажиллагаанд саад учруулж байгаа бол эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлуудад спортын байгууламжийг тус тусад нь ашиглах боломжийг олгодог эргэлтийн системийг хэрэглэж болно. Мөн түүнчлэн хоригдлуудын хүсэл эрмэлзэл, аюулгүй байдлын эрсдэлээс зайлсхийхийн тулд

хангалттай хяналт тавьсан тохиолдолд спортын үйл ажиллагааны үеэр хүйсийн холимог холбоог авч үзэж болно.

- Нөөцийн хомсдолоос шалтгаалан спортын байгууламж байхгүй тохиолдолд хоригдлуудыг дасгал хөдөлгөөн хийх боломжийг олгохын тулд цэцэрлэг, талбайг аль болох ашиглах ёстой.
- Бэлтгэл, спортын хэрэгслээр хангадаг спортын клубүүд болон олон нийтийн биеийн тамирын үйлчилгээтэй хамтран ажиллах нь нөөцийн дарамтыг бууруулж, иргэний нийгэм болон хоригдлуудын хооронд бүтээлч холбоо тогтоох арга зам байж болох юм⁴⁰.

8. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ

Эрүүл шоронгийн орчин

Эдийн засаг, нийгэм соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт⁴¹

12 дугаар зүйл

1. Энэхүү Пактад оролцогч улсууд хүн бүрийн бие бялдрын болон сэтгэцийн эрүүл мэнд дээд түвшинд хүрсэн байх эрхийг хүлээн зөвшөөрнө.

(a) нялхсын эндэгдлийг багасгах, хүүхдийн эрүүл чийрэг өсөлтийг хангах;

(b) гадаад орчны болон үйлдвэрлэлийн эрүүл ахуйг бүх талаар сайжруулах;

(c) халдварт өвчин, тухайн нутгийн өвчин, мэргэжлийн болон бусад өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, тийм өвчинтэй тэмцэх;

d) өвчилсөн тохиолдолд эмнэлгийн үйлчилгээ үзүүлэх, сувилах нөхцөлийг бүгдэд бий болгох.

Хоригдлуудтай харьцах үндсэн зарчмууд

9 дэх зарчим. Хоригдлууд тухайн улсад ашиглагдаж буй эрүүл мэндийн үйлчилгээнд тэдний хууль зүйн байдалд нь үндэслэсэн ямар нэгэн ялгаварлалгүйгээр хамрагдах эрхтэй.

Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц

12 дугаар зүйл

1. Оролцогч улсууд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тэгш эрхийн үндсэн дээр эрүүл мэндийн салбарт эмэгтэйчүүдийг алагчлахыг устгахын тулд гэр бүл төлөвлөлтийг оролцуулан эрүүл мэндийн үйлчилгээг хүртээмжтэй болгох зохистой бүх арга хэмжээг авна

[...]

⁴⁰ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_2nd_edition.pdf

⁴¹ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)⁴²

30 дугаар дүрэм. Эмч эсхүл бусад мэргэжлийн эрүүл мэндийн ажилтан (тэдгээр нь заавал эмчид тайлагнах үүрэгтэй эсэхээс үл хамааран) бүх хоригдлыг хорих ангид ирсэн даруйд болон шаардлагатай тохиолдолд түүнээс хойш уулзаж, үзлэг хийх ёстой. Ялангуяа үүнд дараах зүйлийг онцгой анхаарах шаардлагатай:

(a) Эрүүл мэндийн хэрэгцээг тодорхойлж, шаардлагатай бүхий л арга хэмжээг авч эмчилгээ хийх;

(b) Хоригдол хорих ангид ирэхээс өмнө ямар нэгэн хэлбэрийн хүчирхийлэлд өртсөн эсэхийг тогтоох.

(c) Хоригдсоноос үүдэн бий болсон сэтгэлзүйн болон бусад стрессийн шинж тэмдгийг илрүүлэх, үүнд амиа хорлох, өөртөө гэмтэл учруулах эрсдэл, мөн мансууруулах бодис, эм, согтууруулах ундааны хэрэглээнээс гарах үеийн зовуурь зэрэг шинжүүдийг тодорхойлох бөгөөд тухайн хоригдолд зориулсан зохих арга хэмжээ, эмчилгээг авах;

(d) Халдварт өвчний сэжигтэй хоригдлын хувьд халдвартай байх хугацаанд эмнэлгийн тусгаарлалт хийх, шаардлагатай эмчилгээ үзүүлэх;

(e) Хоригдол ажил хийх, дасгал хөдөлгөөн хийх, бусад үйл ажиллагаанд оролцох боломжтой эсэхийг тогтоох.

31 дүгээр дүрэм. Эмч, шаардлагатай тохиолдолд бусад мэргэжлийн эрүүл мэндийн ажилтан нь өвчтэй, бие махбодын эсхүл сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудал, гэмтэл бэртлийн талаар гомдол гаргасан, мөн анхаарал хандуулах шаардлагатай гэж үзсэн бүх хоригдолд өдөр бүр хүрч ажиллах боломжтой байх ёстой. Эрүүл мэндийн үзлэгийг нууцлалыг бүрэн хангасан нөхцөлд хийх ёстой.

32 дугаар дүрэм

1.Эмч, бусад эрүүл мэндийн мэргэжилтэн болон хоригдол хоорондын харилцаа нь нийгэмд мөрдөгддөг ёс зүйн болон мэргэжлийн ижил стандартын дагуу зохицуулагдана. Үүнд дараах зарчмууд хамаарна:

(a) Хоригдлын бие махбодын болон сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, өвчнийг зөвхөн эмнэл зүйн үндэслэлээр урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх үүрэг;

(b) Хоригдлын өөрийн эрүүл мэндийн асуудлаар бие даасан шийдвэр гаргах эрх (автономит байдал)-ыг хүндэтгэх, эмч-өвчтөний харилцаанд мэдээлэлд үндэслэсэн зөвшөөрлийг хангах;

(c) Эмнэлгийн мэдээллийн нууцлалыг сахих үүрэгтэй, гэхдээ энэхүү нууцлалыг хадгалах нь тухайн өвчтөн болон бусдын хувьд бодит, зайлшгүй аюул үүсгэхээр байвал энэхүү нууцлалыг зөрчихийг зөвшөөрнө;

⁴² United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

(d) Эрүү шүүлт, хэрцгий, хүний нэр төрийг гутаасан буюу доромжилсон ял шийтгэлийн аливаа хэлбэрт идэвхтэй болон идэвхгүй хэлбэрээр оролцохыг бүрэн хориглох. Үүнд хоригдлын эрүүл мэндэд хохирол учруулж болзошгүй эмнэлгийн эсхүл шинжлэх ухааны туршилт, тухайлбал эс, эд эсвэл эрхтнийг нь авах зэрэг үйлдэл багтана.

33 дугаар дүрэм. Хэрэв эмч хоригдлын биеийн эсвэл сэтгэцийн эрүүл мэнд нь хоригдож буй нөхцөл байдал, эсхүл хорих арга хэмжээг үргэлжлүүлснээр хохирох буюу хохиролд өртөх магадлалтай гэж үзвэл тэр бээр энэ талаар хорих ангийн даргад мэдэгдэнэ.

34 дүгээр дүрэм. Хэрэв эмнэлгийн үзлэг хийх үед буюу хоригдолд эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байх явцад эрүүл мэндийн ажилтнууд эрүүдэн шүүсэн, хэрцгий, хүнлэг бус эсвэл доромжилсон харьцаа, шийтгэлийн шинжтэй ямар нэгэн тэмдэг илрүүлсэн тохиолдолд уг тохиолдлыг баримтжуулж, харьяа эрүүл мэндийн, захиргааны эсвэл шүүхийн холбогдох байгууллагад мэдэгдэх үүрэгтэй. Үүний зэрэгцээ, хоригдол эсвэл холбогдох этгээдийг болзошгүй хохирол, аюулд өртүүлэхгүй байхаар зохих журам, хамгаалалтын арга хэмжээг чанд мөрдөнө.

35 дугаар дүрэм

1.Эмч эсхүл эрх бүхий нийтийн эрүүл мэндийн байгууллага нь тогтмол үзлэг хийж, дараах асуудлаар хорих ангийн даргад зөвлөгөө өгөх үүрэгтэй:

- (a) Хүнсний хэмжээ, чанар, бэлтгэх арга, хүргэлт, үйлчилгээний байдал;
- (b) Байгууллагын болон хоригдлуудын ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл;
- (c) Ариун цэвэр, агаарын солилцоо, гэрэлтүүлэг болон дулааны тохиромжтой түвшин;
- (d) Хоригдлуудын хувцас, ор хөнжлийн тохиромжтой байдал, цэвэрлэгээ;
- (e) Биеийн тамир, спортын үйл ажиллагаатай холбоотой дүрмийн хэрэгжилт (тусгайлсан мэргэжилтэн ажиллуулдаггүй тохиолдолд).

Хоригдлуудын эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх нь олон улсын олон улсын баримт бичгүүдээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний үндсэн эрх юм. Эрүүл байх эрх нь нийгэмд байгаатай дүйцэхүйц эрүүл мэндийн зохистой тусламж авах эрх, түүнчлэн өвчин эмгэг, сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээл үүсгэдэггүй орчинд амьдрах үндсэн эрхийг хамардаг. Ямар ч тохиолдолд хорих ангийн эрүүл мэндийн бодлого нь хорих ангийн нөхцөл, үйлчилгээг бүх хоригдлын эрүүл мэндийг хамгаалахад чиглэгдсэн байх ёстой. Тохиромжтой орон зай, хоол тэжээл, ундны цэвэр ус, ариун цэврийн байгууламж, халаалт, цэвэр агаар, байгалийн болон хиймэл гэрэл зэрэг эрүүл мэндийн үндсэн хүчин зүйлсийг хангах нь бүх хоригдлуудын бие махбодын болон оюун санааны сайн сайхан байдлыг хамгаалах гол түлхүүр юм. Зорилготой үйл ажиллагаа, сэтгэцийн өдөөлт, түүнчлэн гадаад ертөнцтэй харилцах нь энэ нөхцөлд мөн чухал юм. Ийм бүх бодлогод эмэгтэй хоригдлуудын сэтгэцийн болон бие бялдрын эрүүл мэндийг хамгаалах урьдчилсан нөхцөл болгон хорихын удирдлагын бүхий л салбарт тусгагдсан эмэгтэйчүүдийн хүйсийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ, түүнчлэн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг тусгайлан авч үзэх ёстой.

Хорих ангийн удирдлагууд хорих ангийн эрүүл, эерэг орчныг бүрдүүлснээр эрүүл мэндийн асуудал үүсэхээс сэргийлж, эмчилгээний зардалд хэмнэлт гаргах боломжтой.

Бүх хоригдлууд хорих ангид нэвтрэхдээ эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах нь нэн чухал юм. Энэ нь (а) хоригдол эрүүл мэндийн аливаа нөхцөл байдлын талаар зохих эмчилгээ хийлгэж эхлэх; (б) урьд саатуулагдсан/хоригдсон үед зүй бус харьцсан шинж тэмдгийг олж тогтоох, зохих арга хэмжээ авах чухал ач холбогдолтой. Бага орлоготой орнуудын олон эмэгтэйчүүдийн хувьд шоронд орохдоо эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах нь тэдний анхны эрүүл мэндийн үзлэг байдаг. Иймд хорих ял эдэлж байгаа үед эрүүл мэндийн байдал нь муудахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд хорих ял эдэлж эхлэхээс нь эрүүл мэндийн ямар нэг нөхцөл байдлыг оношилж, эмчилгээ хийлгэх нь онцгой ач холбогдолтой юм. Олон нийт, цагдан хорих, хорих ангиудад явуулж буй эрүүл мэндийн үзлэгийн нэгэн адил эрүүл мэндийн үзлэгт орохдоо нууц байх нь чухал юм.

Урьдчилан хоригдож байх хугацаандаа бэлгийн хүчирхийлэл, бусад хүчирхийлэлд өртсөн гэж оношлогдсон эмэгтэйчүүдийн хэргийг нэн даруй эрх бүхий шүүхийн байгууллагад шилжүүлж, мөрдөн байцаалтын ажиллагаа явуулах ёстой. Хорих ангийн удирдлагууд ийм эмэгтэйчүүдэд хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, шаардлагатай тохиолдолд хууль зүйн туслалцаа авах, мөн тэдэнд сэтгэл зүйн тусгай дэмжлэг үзүүлэхэд нь туслах ёстой. Ийм дэмжлэгийг олон нийт, төрийн бус байгууллагуудын мэргэжлийн үйлчилгээтэй хамтран үзүүлэх нь дээр. Бүх процедурыг сайтар тайлбарласны дараа эрх бүхий байгууллагаас авах аливаа арга хэмжээний талаар хохирогчийн зөвшөөрлийг авах ёстой.

Хорих ангийн ажилтнуудын хүчирхийлэл, эрүүдэн шүүлтийн талаар гомдол гаргасан эмэгтэйчүүдийг хамгаалах арга хэмжээ авах хэрэгтэй. Эдгээр арга хэмжээнд нууцлалыг хадгалах зарчмыг баримтлах, эрсдэлд байгаа эмэгтэйчүүдэд зохих хяналт тавих, эмэгтэй хоригдлуудад бие даасан, үр дүнтэй гомдол гаргах механизмд хандах эрхийг баталгаажуулах, ажилтнуудын өс хонзонгийн эсрэг тодорхой бодлого, тэр дундаа өшөө авахаар заналхийлсэн эсвэл хариу арга хэмжээ авсан хүмүүст хариуцлага хүлээлгэх сахилгын арга хэмжээг багтаасан байх ёстой⁴³.

Хоригдлуудтай харьцах үндсэн зарчмууд

24 дүгээр зарчим. Хоригдож байгаа эсхүл хорих ангид шинээр ирсэн хүн бүрд аль болох богино хугацаанд зохих эмнэлгийн үзлэгийг санал болгох ёстой. Үүнээс хойш шаардлагатай тохиолдолд эрүүл мэндийн тусламж, эмчилгээг тасралтгүй үзүүлнэ. Энэ тусламж, эмчилгээг үнэ төлбөргүйгээр үзүүлнэ.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)⁴⁴

6 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлуудад хийх эрүүл мэндийн үзлэг нь тэдний анхан шатны эрүүл мэндийн хэрэгцээг бүрэн дүүрэн тодорхойлох үзлэг байх бөгөөд үүний зэрэгцээ дараах зүйлсийг тогтоох ёстой:

⁴³ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁴⁴ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

(a) Бэлгийн замаар дамжих халдварт өвчин болон цусаар дамжих халдвар байгаа эсэх; мөн эрсдэлийн хүчин зүйлээс хамааран эмэгтэй хоригдлуудад ДОХ-ын шинжилгээг санал болгож болох бөгөөд үүнд шинжилгээний өмнөх болон дараах зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг хамтад нь үзүүлнэ;

(b) Сэтгэцийн эрүүл мэндийн хэрэгцээ, үүнд сэтгэцийн цочролын дараах хам шинж (PTSD), амиа хорлох болон өөртөө гэмтэл учруулах эрсдэл багтана;

(c) Эмэгтэй хоригдлын нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн түүх, үүнд жирэмслэлт, амаржилт болон түүнтэй холбоотой нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн асуудлууд багтана;

(d) Хар тамхи болон донтох бодисын хамаарал байгаа эсэх;

(e) Хорих анги руу шилжиж ирэхээс өмнө бэлгийн хүчирхийлэл болон бусад хүчирхийллийн хэлбэрт өртсөн эсэх.

7 дугаар дүрэм

1.Хэрэв эмэгтэй хоригдол хоригдохоос өмнө эсхүл хоригдож байх хугацаанд бэлгийн хүчирхийлэл болон бусад төрлийн хүчирхийлэлд өртсөн нь тогтоогдвол, түүнийг хуулийн байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй талаар мэдээлнэ. Эмэгтэй хоригдолд уг эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой процедурын талаар бүрэн мэдээлэл өгнө. Хэрэв тухайн хоригдол аливаа хууль зүйн арга хэмжээ авахыг зөвшөөрвөл, холбогдох ажилтнууд даруй мэдээлж, уг хэргийг шалгуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлнэ. Хорих ангийн захиргаа тухайн эмэгтэйд хууль зүйн туслалцаа авахад нь дэмжлэг үзүүлнэ.

2.Эмэгтэй хоригдол хууль зүйн арга хэмжээ авахаар шийдсэн эсэхээс үл хамааран, хорих ангийн захиргаа түүнд яаралтай мэргэжлийн сэтгэлзүйн дэмжлэг, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг бүрдүүлнэ.

3.Иймэрхүү төрлийн мэдэгдэл хийсэн эсхүл хууль зүйн арга хэмжээ авсан хоригдолд ямар нэгэн хэлбэрийн өш хонзон авах үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх тусгай арга хэмжээг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

8 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлын эмнэлгийн мэдээлэл нууцлалтай байх, ялангуяа нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн түүхтэй холбоотой мэдээллээ хуваалцахгүй байх, мөн уг асуудлаар ямар нэгэн үзлэгт хамрагдахгүй байх эрхийг ямагт хүндэтгэнэ.

9 дүгээр дүрэм. Хэрэв эмэгтэй хоригдол нь хүүхэд дагуулан хоригдож байгаа бол тухайн хүүхдэд эмчилгээ болон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээг тодорхойлох зорилгоор эрүүл мэндийн үзлэгийг, аль болох хүүхдийн эрүүл мэндийн чиглэлээр мэргэшсэн эмчээр хийлгэнэ. Хүүхдэд нийгэм дэх ердийн түвшнийхтэй дүйцэхүйц зохих эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлнэ.

Хорих ангид орох үед нь шалгах нь хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийн үзлэгийг багтаасан байх ёстой. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудалтай хүмүүсийг илрүүлж, хамгийн бага хязгаарлалттай өрөөнд оруулж, эхнээс нь зохих эмчилгээ хийлгэх ёстой. Амиа хорлох, өөрийгөө гэмтээх эрсдэл нь тухайн үнэлгээний чухал элемент байх ёстой бөгөөд эрсдэлтэй эмэгтэйчүүдэд зохих дэмжлэг, зөвлөгөө, эмчилгээ хийх ёстой.

Эмнэлгийн үзлэгт ялтны нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн түүх, тухайлбал сүүлийн үеийн жирэмслэлт, төрөлт, үр хөндөлт болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндэд учирч буй

хүндрэлүүд зэргийг бүртгэж, хорих ял эдэлж буй үеэс эхлэн зохих эмчилгээ, тусламж үзүүлж байгаа эсэхийг баталгаажуулах ёстой.

Бүх хоригдлуудын эмнэлгийн нууцыг хадгалах ёстой бөгөөд энэ нь эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний бүх тал, тэр дундаа эмнэлэгт хэвтэх үед эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах зарчим юм. Хэрэв хоригдол өөрийн өвчний түүхийн талаарх мэдээллийг хуваалцахыг хүсэхгүй байгаа бол түүний эрүүл мэндийн байдалтай холбоотой бүх мэдээллийг нууцалж, зөвхөн хорих ангид үзүүлж буй эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээтэй холбоотой тохиолдолд л ашиглах нь зүйтэй.

Хэрвээ хоригдол хүүхэдтэй бол хүүхдийг эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулж, эмчилгээний хэрэгцээг тодорхойлох шаардлагатай. Хорих ангийн эрүүл мэндийн алба эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний төлөвлөгөөг гаргаж, олон нийтийнхтэй дүйцэхүйц эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, тэр дундаа тогтмол вакцинжуулалтыг үзүүлэх ёстой⁴⁵.

Хүйсийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)⁴⁶

10 дугаар дүрэм.

1.Эмэгтэй хоригдлуудад хүйсийн онцлогт нь нийцсэн, хорихоос гадна нийгэмд байгаа түвшинд дүйцэхүйц эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлнэ.

2.Хэрэв эмэгтэй хоригдол эмчийн үзлэгт эсвэл эмчилгээнд орохдоо эмэгтэй эмч эсвэл сувилагчтай уулзах хүсэлт гаргасан бөгөөд энэ нь яаралтай эмнэлгийн тусламж шаардсан нөхцөл байдал биш тохиолдолд, аль болох эмэгтэй эмч эсхүл сувилагчаар үйлчлүүлнэ. Хэрэв эмэгтэй хоригдлын хүсэлтийг биелүүлэлгүйгээр эрэгтэй эмч үзлэг хийх бол, заавал эмэгтэй ажилтан үзлэгийн үеэр байлцана.

11 дүгээр дүрэм.

1.Эмнэлгийн үзлэгийн үед зөвхөн эмнэлгийн ажилтнууд байлцах ёстой. Харин эмч онцгой нөхцөл байдал үүссэн гэж үзсэн, эсвэл аюулгүй байдлын үүднээс хорих ангийн ажилтныг байлцуулах шаардлагатай гэж үзсэн, эсхүл дээр дурдсанчлан 10 дугаар дүрмийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу эмэгтэй хоригдол өөрөө ажилтныг байлцуулах хүсэлт гаргасан тохиолдолд хорих ангийн ажилтан байж болно.

2.Хэрэв эмнэлгийн бус хорих ангийн ажилтан эмнэлгийн үзлэгт зайлшгүй байлцах шаардлагатай бол тухайн ажилтан эмэгтэй байх ёстой бөгөөд үзлэгийг хувийн нууцлал, нэр төр, эрхэм чанарыг хамгаалсан байдлаар явуулна.

⁴⁵ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁴⁶ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад нөхөн үржихүйн болон бэлгийн эрүүл мэнд, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, мансууруулах бодисын донтолтыг эмчлэх, бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн хохирогчдод зөвлөгөө өгөх зэрэг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний жендерийн онцлогтой тогтолцоог шаарддаг.

Хорих анги болон иргэний эрүүл мэндийн үйлчилгээний хамтын ажиллагаа нь бүх хорих ангиудад үзүүлэх эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний салшгүй хэсэг байх ёстой. Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээ нь бүх хоригдлын (эрэгтэй, эмэгтэй) хэрэгцээнд нийцсэн хүртээмжтэй байх ёстой. Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээний баг нь эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн тогтолцооны эмгэг зэрэг олон төрлийн архаг эмгэгийг таньж, эмчлэх чадвартай байх ёстой.

Мэргэшсэн тусламж шаардлагатай хоригдлуудыг мэргэжлийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэгч рүү шилжүүлж, иргэний эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийг хорих ангид тогтмол очуулах шаардлагатай. Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний мэргэжилтнүүд байнгын зөвлөгөө авах боломжтой байх ёстой бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эмч нар тогтмол очиж үзэх боломжтой байх ёстой.

Боломжтой бол эмэгтэйчүүд сувилагч, эмч нараар эмчилгээ хийлгэх хэрэгтэй. Хэрэв эмэгтэй хоригдол эмэгтэй эмч, сувилагчийн үзлэг, эмчилгээ хийлгэхийг хүссэн бол эмнэлгийн яаралтай тусламж шаардлагатай нөхцөл байдлаас бусад тохиолдолд эмэгтэй эмч, сувилагчийг боломжтой хэмжээгээр нь хорих байгууллагад урих ёстой. Хоригдлын хүмүүжлийн байдлыг түүний шилжүүлж буй эмнэлгийн байгууллагад мөн харгалзан үзэх ёстой.

Бүх хоригдлуудын хувьд эмнэлгийн нууцыг чанд сахих нь нэн чухал бөгөөд эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах үед энэ дүрмийг баримтлах ёстой тусгайлан хүсээгүй тохиолдолд ийм үзлэгийн үеэр ажилтнуудыг байлцуулж болохгүй гэсэн үг юм. Эмнэлгийн үзлэгт хорих ангийн ажилтнууд зайлшгүй байх шаардлагатай бол эмэгтэй хоригдлууд хэзээ ч эрэгтэй ажилтны дэргэд эмчид үзүүлж болохгүй⁴⁷.

Сэтгэцийн эрүүл мэнд, анхаарал халамж

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁴⁸

12 дугаар дүрэм. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ шаардлагатай эмэгтэй хоригдлуудад зориулан хувь хүнд тохирсон, хүйсийн онцлогт нь нийцсэн, сэтгэлзүйн гэмтэлд суурилсан сэтгэцийн эрүүл мэндийн цогц тусламж үйлчилгээ болон нөхөн сэргээлтийн хөтөлбөрийг хорих байгууллагад болон хорихоос өөр орчин нөхцөлд хэрэгжүүлнэ.

⁴⁷ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁴⁸ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

13 дугаар дүрэм. Хорих ангийн ажилтнууд эмэгтэйчүүд сэтгэл санааны хувьд хүнд байдалд орох магадлалтай цаг мөчүүдийн талаар мэдлэгтэй байж, тэдний нөхцөл байдалд мэдрэмжтэй хандах, шаардлагатай дэмжлэгийг үзүүлэх үүрэгтэй.

Сэтгэцийн эрүүл мэнд нь зөвхөн сэтгэцийн эмгэггүй байхаас илүү сайн сайхан байдлын эерэг мэдрэмж юм. Бүх тохиолдолд хорих ангийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ нь бүх хоригдлуудын сэтгэцийн сайн сайхан байдлыг дэмжихэд чиглэгдэх ёстой. Хорих ангиудад сэтгэцийн эрүүл мэндийг дэмжих тухай ДЭМБ-ын зөвшилцлийн мэдэгдэлд онцлон тэмдэглэсэнээр, “Хэдийгээр хоригдлуудын дунд сэтгэцийн эрүүл мэнд байгаа талаар эргэцүүлэн бодоход хэцүү байж болох ч хорих анги нь хоригдлуудад өөрсдөдөө болон бусдад хор хөнөөл учруулахгүйгээр хувь хүний хөгжлийн боломжоо мэдрэхэд нь туслах боломжийг олгох ёстой”.

Хорих ангиудад сэтгэцийн эрүүл мэндийг дэмжих зорилготой цогц хөтөлбөрийг бий болгох ёстой ба боловсрол, мэргэжлийн сургалт, амралт зугаалга, гэр бүлийн харилцаа, биеийн тамирын дасгал, тэнцвэртэй хооллолт зэрэг олон төрлийн, тэнцвэртэй шоронгийн дэглэмийг хангах ёстой.

Сэтгэцийн эмгэгт өртөх эрсдэлтэй хүмүүст зөвлөгөө, эмчилгээг аль болох эрт өгөх хэрэгтэй. Гэмт хэрэг үйлдсэн эмэгтэйчүүдийн дунд сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ зонхилж байгаа тул зохих жендерийн мэдрэмжтэй, салбар дундын сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг үзүүлэх нь тэднийг нийгэмшүүлэх, нөхөн сэргээх хөтөлбөрийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг байх ёстой.

Төрсний дараах сэтгэл гутралын улмаас нярай хүүхдээ хөнөөсөн эмэгтэйчүүд гэх мэт гэмт хэрэг нь сэтгэцийн бэрхшээлтэй холбоотой болох нь тогтоогдсон гэмт хэрэгтнүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээг харгалзан эмчилгээнд хамруулах ёстой.

Хоригдлууд эмчилгээний сонголт, эрсдэл, хүлээгдэж буй үр дагаврын талаар бүрэн мэдээллээр хангаж, эмчилгээний төлөвлөлт, шийдвэр гаргахад оролцох ёстой. Сэтгэцийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүд хорих ангид хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл өндөр байдаг. Тэдэнд зохих хамгаалалт, хяналттай байх ёстой.

Сэтгэцийн эрүүл байдлыг байдлыг дэмжиж, хор хөнөөл учруулж буй хүчин зүйлийн талаар ажилтнуудын мэдлэг, эмэгтэйчүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээнд жендерийн мэдрэмжтэй хандах нь эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад сэтгэцийн эрүүл мэндийн эерэг үйлчилгээ үзүүлэх чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Эмэгтэйчүүд онцгой зовууртай байх ve, тухайлбал, цэвэршилтийн улмаас хорих ангид хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд тохиолдож болох сэтгэл зүйн болон бие бялдрын хурц зовуурийг ажилтнуудад ойлгуулж, тэдний нөхцөл байдалд мэдрэмжтэй хандаж, дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй⁴⁹.

ХДХВ-ийн халдвараас урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, халамжлах, дэмжих

⁴⁹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁵⁰

14 дүгээр дүрэм. Хорих байгууллага ДОХ-той тэмцэх хариу арга хэмжээг боловсруулахдаа эмэгтэйчүүдийн тусгай хэрэгцээ, үүнд эхээс урагт халдвар дамжихаас урьдчилан сэргийлэх асуудлыг тусгайлан харгалзан үзсэн хөтөлбөр, үйлчилгээг хэрэгжүүлнэ. Энэ хүрээнд, хорих ангийн захиргаа ДОХ-ын урьдчилан сэргийлэлт, эмчилгээ, тусламж үйлчилгээний талаар, тухайлбал, ижил нөхцөлтэй хүмүүс хоорондын боловсрол олгох зэрэг санаачилгуудыг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, идэвхтэй урамшуулна.

Хоригдол эмэгтэйчүүд нь бэлгийн замаар дамжих халдвар, тэр дундаа ХДХВ-ийн халдвар авах өндөр эрсдэлтэй бүлэг юм. Хорих ангиудад ХДХВ/ДОХ-ын эсрэг хариу арга хэмжээг боловсруулахдаа хөтөлбөр, үйлчилгээ нь эмэгтэйчүүдийн өвөрмөц хэрэгцээнд нийцсэн байх, тухайлбал, эхээс хүүхдэд халдвар дамжихаас урьдчилан сэргийлэх зэргийг харгалзан үзэх нь чухал юм. Хорих ангиудад байгаа эмэгтэйчүүдэд тулгардаг сорилтод хариу өгөхийн тулд жендерийн онцлогтой тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх тусгайлсан хөтөлбөрүүд, ялангуяа эмзэг бүлгийн болон ХДХВ-ийн халдвартай амьдарч буй эмэгтэйчүүдэд чиглэсэн хөтөлбөрүүдийг боловсруулах шаардлагатай. Эмэгтэй хоригдлуудад зориулагдсан эрүүл мэндийн хөтөлбөр, үйлчилгээ боловсруулж, үзүүлэхэд татан оролцуулах нь хорих ангиудын ХДХВ/ДОХ-ын эсрэг хариу арга хэмжээ авах чадавхыг нэмэгдүүлдэг⁵¹.

Бодисын хамаарлын эмчилгээ

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)

15 дугаар дүрэм. Хорих ангийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь хар тамхи, мансууруулах бодист донтох эмгэгтэй эмэгтэй хоригдолд зориулсан тусгай эмчилгээний хөтөлбөрийг үзүүлэх, зохион байгуулах ёстой. Үүнд тэдний өмнө нь хүчирхийлэлд өртсөн байдал, жирэмсэн эмэгтэйчүүд болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн онцгой хэрэгцээ, мөн тэдний олон янзын соёлын гарал үүслийг харгалзан үзнэ.

Өмнө дурдсанчлан, хоригдлуудын ихэнх хувь нь хар тамхи, согтууруулах ундааны хамааралтай бөгөөд донтолтынхоо улмаас эмчилгээ хийлгэх шаардлагатай байдаг. Ийм нөхцөлд хорих анги нь эмэгтэй хоригдлуудын мансууруулах бодисын донтолтыг эмчлэх хэрэгцээг нийгэмд ийм эмчилгээ хийлгэхтэй адил шийдвэрлэх боломжийг олгож болно. Ийм хөтөлбөрт шоронгуудад эмчилгээ, зөвлөгөө өгөх, суллагдсаны дараа үзүүлэх тусламж үйлчилгээ зэрэг цогц эмчилгээ бүхий эмчилгээний нийгэмлэгүүдийг байгуулж болно. Ялангуяа богино хугацаагаар хоригдож байгаа эмэгтэйчүүд хорих ангиудад санал болгож

⁵⁰ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

⁵¹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

буй хөтөлбөрүүдийг бүрэн хэрэгжүүлж чадахгүй байгаа нь суллагдсаны дараа үргэлжлүүлэн халамж, дэмжлэг авах хэрэгцээг нэмэгдүүлдэг.

Нэмж дурдахад, бодисын хэрэглээ болон түүнтэй холбоотой асуудлууд дахь хүйсийн ялгаа нь эмчилгээний өөр арга барилыг шаарддаг тухай мэдлэг, ойлголт нэмэгдэж, НҮБ-ын гишүүн орнууд жендерийн талаар тусгайлан дурдсан эмчилгээний стратеги боловсруулах талаар зөвшилцөлд хүрсэн. Тиймээс эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд жендерийн мэдрэмжтэй хандах хандлага нь мансууруулах бодис хэтрүүлэн хэрэглэдэг эмэгтэйчүүдэд зориулсан тусгай эмчилгээний хөтөлбөрөөр хангах хэрэгцээг харгалзан үзэх ёстой⁵².

Амиа хорлох, өөрийгөө гэмтээхээс урьдчилан сэргийлэх

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)⁵³

16 дугаар дүрэм. Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид сэтгэцийн эрүүл мэндийн цогц бодлогын хүрээнд, сэтгэцийн эрүүл мэндийн болон нийгмийн халамжийн байгууллагуудтай зөвлөлдөн, эмэгтэй хоригдлуудын дундах амиа хорлох, өөртөө гэмтэл учруулах үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх стратеги боловсруулж хэрэгжүүлэх, мөн эрсдэлтэй этгээдүүдэд хүйсийн онцлогт нийцсэн, тусгайлан чиглэсэн зохих дэмжлэг үзүүлэх зайлшгүй шаардлагатай.

Амиа хорлох, өөрийгөө гэмтээхээс урьдчилан сэргийлэх стратеги боловсруулж, эрсдэлтэй хүмүүст хүйсийн онцлогтой, хувь хүний сэтгэлзүйн болон сэтгэцийн тусламжийг үзүүлэх нь хорих ангиудад сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний цогц элементийг бүрдүүлэх нэг шаардлага болдог. Эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн байгууллагууд ийм стратеги боловсруулахад нягт оролцож, өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлохоос урьдчилан сэргийлэх цогц арга барилыг баримтлах ёстой.

Ажилтнуудыг өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох эрсдэлийг илрүүлэхэд сургаж, тусламж үзүүлэх, ийм тохиолдлуудад мэргэжилтэн рүү шилжүүлэх замаар тусламж үзүүлэх шаардлагатай. Хорих ангид ороход нь эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдуулах, тогтмол үзлэг хийх нь өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлохоос урьдчилан сэргийлэх стратегийн гол бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Ийм үйлдэл нь зохих хяналт үзүүлэх, эрсдэлт бүлгийн хоригдлуудыг цаг алдалгүй илрүүлж, сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэргэжилтэнд шилжүүлэх боломж олгодог.

Хоригдлууд их хэмжээний стресс, түгшүүр, сэтгэлийн хямралд орж, өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлоход хүрж болзошгүй үеийг ажилтнууд мэдэж байх ёстой.

Зарим системд өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох оролдлогыг шийтгэдэг. Энэ нь хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй бөгөөд сэтгэцийн хямралыг улам бүр дордуулдаг. Хорих ангиудад

⁵² UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁵³ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох явдлыг бууруулах стратегийн үндсэн элемент нь хоригдлуудын сэтгэцийн эрүүл мэндэд хор хөнөөлгүй хорих орчныг бүрдүүлэх явдал гэдгийг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй. “Эрсдэлийн бүлгийн” хоригдлуудыг олж тогтоох, тэдэнд үзүүлж буй бие даасан эмчилгээтэй зэрэгцэн өөрийгөө гэмтээх, амиа хорлох явдлыг бууруулахын тулд хорих ангийн удирдлагууд, ажилтнууд хорих ангийн ёс суртахууныг сайжруулах талаар идэвхтэй, эерэг арга хэмжээ авах шаардлагатай байна⁵⁴.

Урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн үйлчилгээ

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)⁵⁵

17 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлуудад урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн арга хэмжээ, үүнд ДОХ, бэлгийн замаар дамжих халдварт өвчин болон цусаар дамжих бусад халдварууд, мөн эмэгтэйчүүдийн хүйсийн онцлогт хамаарах эрүүл мэндийн нөхцөл байдлын талаар боловсрол олгож, мэдээлэл хүргэнэ.

18 дугаар дүрэм. Эмэгтэйчүүдэд хамаарах онцгой ач холбогдолтой урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн арга хэмжээнүүдийг, тухайлбал Папаниколаугийн шинжилгээ, хөхний болон эмэгтэйчүүдийн хавдрын үзлэг шинжилгээг хорихоос гадна орчин дахь нас чацуу эмэгтэйчүүдтэй ижил тэгш байдлаар хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд санал болгоно.

Урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ нь хорих ангиудад эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний стратеги, бодлогын гол бүрэлдэхүүн хэсэг байх ёстой. Эмэгтэй хоригдлуудад ХДХВ, бэлгийн замын халдварт өвчин, цусаар дамжих өвчин, ялангуяа эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн асуудлуудаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний талаар боловсрол авах ёстой. Урьдчилан сэргийлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусгай сургалтууд нь эмэгтэйчүүдийн хорих ангиудад санал болгож буй нийгэмшүүлэх болон нөхөн сэргээх хөтөлбөрт хамаарах ёстой.

Эрх чөлөөгөө хасуулсан эмэгтэйчүүдэд гаднаас авах боломжтой шинжилгээ, хөхний болон умайн хүзүүний хорт хавдраас урьдчилан сэргийлэх үзлэг зэрэг нь эмэгтэйчүүдэд онцгой ач холбогдолтой эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ байх ёстой. Жирэмслэлтээс хамгаалах бэлдмэлийг зөвхөн жирэмслэхээс сэргийлэх төдийгүй, сарын тэмдэг өвдөх зэрэг хүйсийн онцлог шинж чанартай бусад өвчнийг эмчлэхэд хэрэглэдэг гэдгийг харгалзан үзэж, хорих ангид жирэмслэхээс хамгаалах хэрэгслийг хүрэлцээтэй байлгах ёстой⁵⁶.

⁵⁴ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁵⁵ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

⁵⁶ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Эрүүл ахуй

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)⁵⁷

18 дугаар дүрэм

1.Хоригдлууд биеийнхээ ариун цэврийг сахих үүрэгтэй бөгөөд энэ зорилгоор тэднийг эрүүл ахуй, цэвэр байдлыг хангахад шаардлагатай ус болон ариун цэврийн хэрэглэгдэхүүнээр хангана.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)

5 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлуудын байрлах нөхцөл нь тэдний ариун цэврийн онцгой хэрэгцээг хангахуйц тоног төхөөрөмж, хэрэглэгдэхүүнтэй байх ёстой. Үүнд ариун цэврийн хэрэгслийг (жишээлбэл, ариун цэврийн тампон, жийргэвч зэргийг) үнэ төлбөргүйгээр олгох, мөн хүүхэд болон эмэгтэйчүүд, ялангуяа хоол хийх үүрэг хүлээсэн, жирэмсэн, хөхүүл эсвэл сарын тэмдгийн үед эмэгтэйчүүдийн хувийн арчилгаанд зориулсан усны тогтмол хангамжийг бүрдүүлсэн байх шаардлагатай.

Хорих ангиудад эрүүл ахуйн нөхцөлийг сахих нь хүний нэр төрийг сахин хамгаалахын зэрэгцээ өвчин, эмгэгээс урьдчилан сэргийлэхэд чухал ач холбогдолтой. Энэ хүрээнд эмэгтэй хоригдлуудад эрүүл ахуйн тусгай шаардлага тавигддаг бөгөөд үүнийг хорих ангийн удирдлагууд хангах ёстой.

Эмэгтэй хоригдлуудыг байрлуулах дотуур байр, өрөө нь эмэгтэйчүүдийн эрүүл ахуйн тусгай хэрэгцээг хангах материалтай байх ёстой. Хүүхэд, эмэгтэйчүүд, ялангуяа хоол хийх ажил хийдэг эмэгтэйчүүд, жирэмсэн, хөхүүл, сарын тэмдэгтэй, боломжтой бол цэвэршилттэй хүмүүст зориулсан халуун ус заавал байх ёстой. Бага орлоготой орнуудад халуун усаар тогтмол хангах нөөц бололцоо байхгүй тохиолдолд эрүүл ахуйн шаардлагаа хангахын тулд ядаж усны хүртээмжтэй байх ёстой.

Ариун цэврийн болон угаалгын байгууламжид нэвтрэх, цусанд будагдсан эд зүйлсийг аюулгүй устгах зохицуулалт, түүнчлэн эрүүл ахуйн хэрэгслээр хангагдах нь онцгой чухал юм⁵⁸.

Эрүүл мэнд, ажилтнуудын сургалт

⁵⁷ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

⁵⁸ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангокийн дүрэм)⁵⁹

33 дугаар дүрэм.

[...]

2. Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид ажиллаж буй ажилтнуудад анхны тусламж болон ерөнхий эмнэлгийн мэдлэгээс гадна эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндтэй холбоотой үндсэн асуудлуудын талаар суурь сургалтыг зохион байгуулна.

3. Хэрэв хорих ангид хүүхдүүдийг эхтэй нь хамт байхыг зөвшөөрсөн бол, хорих ангийн ажилтнуудад хүүхдийн хөгжил, хүүхдийн эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээний талаар мэдлэг олгох, сургалт зохион байгуулах замаар шаардлагатай тохиолдолд болон онцгой нөхцөлд зөв зохистой хариу үзүүлэх чадварыг бүрдүүлнэ.

34 дүгээр дүрэм. Хорих ангийн ажилтнуудад зориулсан тогтмол сургалтын хөтөлбөрт ДОХ-ын талаарх чадавхжуулах сургалтуудыг тусгана. Эдгээр сургалтад ДОХ-ын урьдчилан сэргийлэлт, эмчилгээ, тусламж, дэмжлэгээс гадна, ДОХ-ын асуудалтай холбоотой хүйс, хүний эрх, ялгаварлан гадуурхалт, гутаан доромжлол зэрэг асуудлуудыг багтаан заах ёстой.

35 дугаар дүрэм. Хорих ангийн ажилтнуудад эмэгтэй хоригдлуудын сэтгэцийн эрүүл мэндийн хэрэгцээ, амиа хорлох болон өөртөө гэмтэл учруулах эрсдэлийг илрүүлэх, тэдэнд дэмжлэг үзүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд холбогдох мэргэжилтэнд хандуулах талаар сургалт олгоно.

Хорих ангид ажиллаж буй ажилтнуудад жендерийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, анхны тусламжийн үндсийг сургах, түүнчлэн хорих ангид ээжтэйгээ хамт байгаа хүүхдүүдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээг заах нь зүйтэй.

Ажилтнуудад эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн хэрэгцээ, анхны тусламж, хүүхдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний үндсийг сургаснаар эрүүл мэндийн асуудлын шинж тэмдгүүд, тэр дундаа яаралтай анхаарах шаардлагатай зүйлүүдийг ойлгох, шаардлагатай тохиолдолд анхны тусламж үзүүлэх, хоригдлууд болон тэдний хүүхдүүдийг нарийн мэргэжлийн эмч нарт үзүүлэх боломжтой болно.

Энэ хүрээнд ХДХВ-ийн талаар хорих ангийн ажилтнуудыг тогтмол сургалтын хөтөлбөрт оруулах ёстой. Өмнө дурдсанчлан эмэгтэй хоригдлууд ХДХВ/ДОХ-ын халдвар авах өндөр эрсдэлтэй байдаг ба ХДХВ-ийн халдвартай холбоотой гадуурхалт ялангуяа эмэгтэйчүүдийн хувьд хүчтэй байдаг. Ийм сургалт нь ажилтнуудад хорих ангид ХДХВ/ДОХ-ын халдвар дамжихаас урьдчилан сэргийлэх, тэр дундаа хамгаалахад шаардлагатай арга хэмжээг авч, энэ төрлийн асуудлаар хоригдож буй эмэгтэйчүүдийн асуулт, асуудалд зөв,

⁵⁹ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

мэдрэмжтэй хариу өгөх боломжийг олгоно. Мөн ХДХВ-ийн халдвартай эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахгүй, мэргэжлийн түвшинд эмчлэх боломжтой болно.

Хорих ангиудад эмэгтэй хоригдлуудын сэтгэцийн эрүүл мэндэд үзүүлэх хор нөлөөг багасгахад туслах, эрүүл орчныг бүрдүүлэхэд ажилтнууд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Ийм орчин нь хоригдлууд болон ажилтнуудын хооронд эерэг харилцаа тогтоох, ажилтнуудын хоригдлуудын асуудал, гомдлыг сонсох хүсэл эрмэлзэл, хорих ангийн амьдралын бүхий л тал, тэр дундаа эмнэлгийн тусламж үйлчилгээтэй холбоотой хоригдлуудын асуултад тодорхой бөгөөд бүрэн дүүрэн хариу өгөхөд тулгуурладаг⁶⁰.

9. Хууль зүйн туслалцаа авах боломж

Аливаа хэлбэрээр саатуулагдсан болон хоригдсон хүмүүсийг хамгаалах зарчмуудын цогц

17 дугаар зарчим

1.Хоригдсон этгээд хуульчийн туслалцаа авах эрхтэй. Түүнийг баривчилсны дараа эрх бүхий байгууллага энэхүү эрхийн талаар даруй мэдэгдэж, уг эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь шаардлагатай нөхцөл боломжийг бүрдүүлнэ.

2.Хэрэв хоригдсон этгээд өөрийн сонгосон хуульчгүй бөгөөд шударга ёсыг хангах шаардлагатай тохиолдолд түүнд шүүх эсвэл бусад эрх бүхий байгууллагаас хуульчаар хангаж өнгө. Хэрвээ тухайн этгээд хуульч хөлслөх төлбөрийн чадваргүй бол уг үйлчилгээг үнэ төлбөргүй олгоно.

18 дугаар зарчим

1.Хоригдсон эсхүл ял эдэлж буй этгээд хуульчтайгаа уулзах, зөвлөлдөх эрхтэй.

2.Хоригдсон эсхүл ял эдэлж буй этгээдэд хуульчтайгаа зөвлөлдөхөд хангалттай хугацаа, нөхцөлийг олгох ёстой.

3.Хоригдсон эсхүл ял эдэлж буй этгээд хуульчтай уулзах, зөвлөлдөх, харилцах эрх нь ямар нэг сааталгүй, хяналтгүй, нууцлалыг бүрэн хангасан байдлаар хэрэгжих ёстой. Энэхүү эрхийг хуулиар буюу хууль ёсны журамд тодорхойлсон онцгой нөхцөл байдалд, аюулгүй байдал болон дэг журмыг хангах зорилгоор шүүх болон бусад эрх бүхий байгууллагын зүгээс зайлшгүй гэж үзсэн тохиолдолд хязгаарлаж болно.

4.Хоригдсон эсхүл ял эдэлж буй этгээд болон түүний хуульч хоорондын уулзалт нь цагдаа, хууль сахиулах ажилтны хараанд байж болох ч сонсголын хүрээнд байх ёсгүй.

5.Энэ зарчимд дурдсан хоригдсон эсхүл ял эдэлж буй этгээд болон түүний хуульчийн хоорондын харилцаа, мэдээллийг тухайн этгээдийн эсрэг нотлох баримт болгон ашиглахыг хориглоно. Гагцхүү уг харилцаа нь үргэлжилж буй эсвэл төлөвлөгдөж буй гэмт хэрэгтэй холбоотой тохиолдолд л нотлох баримт байж болно.

⁶⁰ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

НҮБ-ын Эрүүгийн шүүн таслах ажиллагааны тогтолцоонд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх зарчим ба удирдамж

Зарчим 10. Хууль зүйн туслалцаанд хүртээмжтэй байх тэгш байдал

32. Эмэгтэйчүүд, хүүхэд болон тусгай хэрэгцээтэй бүлгүүдэд буюу өндөр настан, цөөнхийн төлөөлөл, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, сэтгэцийн өвчтэй хүмүүс, ДОХ болон бусад ноцтой халдварт өвчтэй хүмүүс, мансууруулах бодис хэрэглэгчид, уугуул иргэд ба нутгийн уугуул ард иргэд, харьяалалгүй этгээд, орогнол хүсэгчид, гадаадын иргэд, цагаач болон цагаач ажилчид, дүрвэгсэд, дотоодын шилжин суурьшигчид (үүгээр хязгаарлагдахгүй) зэрэг бүлгүүд багтах бөгөөд хууль зүйн туслалцаа авах бодит боломжийг хангах тусгай арга хэмжээг авах ёстой. Эдгээр арга хэмжээ нь тухайн бүлгүүдийн онцгой хэрэгцээг жендерийн мэдрэмж, насны онцлогт тохирсон байдлаар хэрэгжих ёстой.

Удирдамж 6. Шүүхийн дараах шатанд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх нь

46. Улс орнууд хоригдож буй хүмүүс болон эрх чөлөөг нь хязгаарласан хүүхдүүд хууль зүйн туслалцаа авах боломжоор хангагдсан байх нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой. Хэрэв хууль зүйн туслалцаа байхгүй бол тухайн хүмүүсийг хорих нөхцөл нь хуулийн дагуу байх ёстой.

47. Үүний тулд улс орнууд дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой:

(а) Хорих ангид хүргэгдэн ирж буй бүх хүнд бүртгэл хийх үед болон болон хоригдож буй хугацаанд нь, тухайн хорих байгууллагын дүрэм журам, хуульд заасан эрхийн талаарх мэдээллийг өгнө. Үүнд:

– нууцлалыг хангасан хууль зүйн туслалцаа, зөвлөгөө, дэмжлэг авах эрх;

– хэргээ дахин хянуулах боломж;

– сахилгын шийтгэлийн үед эдлэх эрх;

– гомдол гаргах, давж заалдах, хугацаанаас өмнө суллагдах, уучлал хүсэх журам зэрэг багтана.

Энэхүү мэдээллийг бичиг үсэг тайлагдаагүй хүмүүс, цөөнхийн бүлгийнхэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон хүүхдүүдийн хэрэгцээнд нийцүүлэн хүргэх ёстой бөгөөд хууль зүйн туслалцаа шаардлагатай этгээдийн ойлгох хэл дээр байх шаардлагатай. Хүүхдэд хүргэх мэдээллийг нас болон сэтгэхүйн хөгжлийн түвшинд нь тохирсон байдлаар хүргэх ёстой. Мөн уг мэдээллийг дүрс, зураг зэрэг хэлбэрээр боловсруулан, хоригдлууд тогтмол нэвтрэх боломжтой хэсгүүдэд ил байрлуулсан байх хэрэгтэй.

(b) Өмгөөлөгчдийн холбоо, хуулийн байгууллагууд болон бусад хууль зүйн туслалцаа үзүүлэгч этгээдүүдийг хорих ангиудад очиж, хоригдолд үнэ төлбөргүй хууль зүйн зөвлөгөө, туслалцаа үзүүлэх өмгөөлөгч, хууль зүйн туслагч (паралегал)-ийн нэрсийн жагсаалт (ростер) гаргахыг уриалах;

(c) Хоригдлуудад давж заалдах, хорих нөхцөл болон хоригдож буй байдалтай холбоотой гомдол гаргах, түүний дотор ноцтой сахилгын зөрчилд холбогдсон үед, мөн уучлал, өршөөл хүсэх, ялангуяа цаазаар авах ял оноосон этгээдүүдийн хувьд, хугацаанаас өмнө суллагдах хүсэлт гаргах, суллагдах тухай сонсголд оролцох зэрэг асуудлаар хууль зүйн туслалцаа авах боломжийг бүрэн хангах;

(d) Гадаадын иргэн хоригдлуудад ял эдлэх хугацаандаа харьяат улсынхаа хорих байгууллагад шилжих боломжийн талаар, хэрэв ийм боломж байгаа бол, холбогдох орнуудын зөвшөөрлийн хүрээнд мэдээлэл өгөх.

Удирдамж 9. Эмэгтэйчүүдийн хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хэрэгжүүлэх

52. Улс орнууд эмэгтэйчүүдийн хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хангахын тулд тохирсон арга хэмжээг авах ёстой. Үүнд:

(a) Хүйсийн тэгш байдлыг хангаж, эрх тэгш, шударгаар шүүхэд мэдүүлэх боломжийг бүрдүүлэхийн тулд хууль зүйн туслалцаатай холбоотой бүхий л бодлого, хууль, журам, хөтөлбөр, практикт хүйсийн мэдрэмж бүхий бодлогыг идэвхтэй нэвтрүүлэх.

Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэй ялтнуудын хууль ёсны эрхийн талаарх мэдээллээр хангах, өмгөөлөгч болон туслах хуульчийн үйлчилгээг авах, өмгөөлөгчидтэй уулзах, шаардлагатай бол орчуулгын үйлчилгээгээр хангах замаар эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны эмзэг байдлыг бууруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. ТББ-ууд болон хууль зүйн туслалцааны үйлчилгээ нь төлбөрийн чадваргүй эмэгтэйчүүдэд туслах гол үүрэг гүйцэтгэдэг.

Эдгээр шаардлагууд нь урьдчилан хориход илүү хурцаар тавигдаж байгаа хэдий ч ял шийтгүүлсэн этгээдүүд ялын эсрэг давж заалдах гомдол гаргах, цаазаар авах ялтай бол ялыг хөнгөлөх, өршөөл үзүүлэх хүсэлт гаргах, нөхцөл байдлаас шалтгаалан хугацаанаас нь өмнө болзолтойгоор суллагдахад нь туслах зэрэгт мөн хамаарна. Эмэгтэй хоригдлууд өөрсөдтэй нь харьцаж байгаа байдал, хорих ялын нөхцөлтэй нь холбоотой хүсэлт, гомдол гаргахдаа, тэр дундаа сахилгын хүнд ял тулгах үед хууль зүйн туслалцаа авах шаардлагатай болдог⁶¹.

10. Гадаад ертөнцтэй харилцах

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)⁶²

58 дугаар дүрэм

1.Хоригдлуудыг шаардлагатай хяналтыг дор байлгаж, гэр бүл, найз нөхөдтэйгөө тогтмол хугацаанд харилцах боломжийг олгоно. Үүнд:

(a) Бичгээр захидал харилцах, мөн боломжтой бол цахим холбоо, мэдээллийн технологи болон бусад дижитал хэрэгслээр харилцах;

(b) Зочин хүлээн авах эрх багтана.

2.Хэрэв гэр бүлийн (гэрлэлтийн) шалтгаантай уулзалтыг зөвшөөрдөг бол энэ эрхийг ямар нэгэн ялгаварлалгүйгээр хэрэгжүүлнэ. Эмэгтэй хоригдлууд энэхүү эрхээ эрэгтэйчүүдтэй

⁶¹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁶² United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

адил тэгш үндсэн дээр эдлэх ёстой. Үүний тулд аюулгүй байдал, нэр төрийг хүндэтгэн үзэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн зохих журам болон байр, нөхцөлийг хангах ёстой.

88 дугаар дүрэм

1.Хоригдлуудтай харьцахдаа тэднийг нийгмээс тусгаарлагдсан бус, харин нийгмийн нэг хэсэг хэвээр байгаа гэдэг хандлагыг баримтлах ёстой. Иймд боломжтой тохиолдолд хорих ангийн ажилтнууд хоригдлуудыг нийгэмд дахин дасан зохицуулах ажилд хамтран ажиллах үүднээс олон нийтийн байгууллагуудын оролцоог хангах хэрэгтэй.

2.Хоригдлыг өөрийн гэр бүл болон нийгмийн үнэ цэнтэй байгууллагуудтай харилцаагаа хадгалах, сайжруулахад чиглэсэн бүх шоронгийн нийгмийн ажилтнуудын сүлжээ байх ёстой. Мөн хоригдлын иргэний эрх, нийгмийн даатгалын эрх, бусад нийгмийн хангамжтай холбоотой эрхийг, хууль болон оноосон ялын хүрээнд дээд зэргээр хамгаалах арга хэмжээг авах ёстой.

106 дугаар дүрэм. Хоригдол болон түүний гэр бүлийн хоорондын харилцаа нь аль аль талын эрх ашигт нийцэж байгаа тохиолдолд уг харилцааг хадгалах, цаашид сайжруулахад онцгой анхаарал хандуулна.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁶³

23 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдолд сахилгын шийтгэл оногдуулахдаа гэр бүлийнхэнтэй нь, ялангуяа хүүхдүүдтэй нь уулзах, харилцах эрхийг хязгаарлахыг хориглоно.

26 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлуудыг гэр бүлийнхэнтэйгээ, үүнд хүүхдүүд, тэдний асран хамгаалагчид болон хууль ёсны төлөөлөгчидтэй нь харилцахыг бүхий л боломжит арга замаар дэмжиж, хөнгөвчилнө. Боломжтой тохиолдолд, эмэгтэй хоригдлууд гэр орноосоо алслагдсан газарт хоригдож байгаагаас үүдэх сөрөг нөхцөл байдлыг нөхөх арга хэмжээ авах ёстой.

27 дугаар дүрэм. Хэрэв гэр бүлтэй уулзах (гэрлэлтийн үндсэн дээрх уулзалт) эрхийг зөвшөөрдөг бол эмэгтэй хоригдлууд энэ эрхээ эрэгтэй хоригдлуудтай адил тэгш байдлаар эдлэх ёстой.

28 дугаар дүрэм. Хүүхэдтэй уулзах уулзалтыг эерэг сэтгэгдэлтэй, таатай уур амьсгал бүрдсэн орчинд зохион байгуулах ёстой бөгөөд үүнд ажилтнуудын хандлага ч мөн чухал. Мөн эх, хүүхэд хоёрын хооронд нээлттэй харилцааг дэмжих орчныг хангах ёстой. Боломжтой тохиолдолд хүүхэдтэй илүү удаан хугацаанд уулзах нөхцөлийг бүрдүүлэхийг дэмжинэ.

44 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлууд нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх хандлага өндөр байдаг тул, тэдэнтэй хэн уулзаж болох талаар (үүнд гэр бүлийн гишүүд ч хамаарна) тэдний санаа бодлыг зохих ёсоор авч үзэх ёстой.

⁶³ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

Гадаад ертөнцтэй зохих ёсоор харилцах нь хорих ялын хор уршгийг бууруулах стратегийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд гэмт хэрэг үйлдсэн бүх этгээдийг нийгэмд нийгэмшүүлэхэд тусалдаг. Нийгэмд амжилттай дахин нэгдэх гол элементүүдийн нэг нь гэр бүлийн бат бөх холбоо, түншүүдийн дэмжлэг юм.

Гэр бүлийн холбоосыг хадгалах

Гэр бүл, үр хүүхдээсээ тусгаарлагдах нь эмэгтэйчүүдэд онцгой сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Өрх толгойлсон эхчүүдийн хувьд гэр бүл, үр хүүхдийнхээ сайн сайхан байдлын талаар санаа зовж, шаналдаг.

Харамсалтай нь эмэгтэй хоригдлууд гэрээсээ хол зайд байрладаг учраас гэр бүлийнхэнтэйгээ уулзах нь бага байдаг. Гэсэн хэдий ч эмэгтэйчүүдийн гэр бүл, үр хүүхэдтэйгээ харилцах тусгай хэрэгцээг хорих ангид эргэхтэй холбоотой журамд тусгах нь ховор байдаг.

Жендерийн мэдрэмжтэй менежментийн арга барилыг хэрэгжүүлэх, энэ үндсэн дээр бодлого боловсруулахыг зөвлөсөн. Ийм хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд эмэгтэй хоригдлууд, ялангуяа эхчүүдийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн эргэлтийн журмыг нэвтрүүлэх, түүнчлэн эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн уулзах эрхээр нь ялгаварлан гадуурхах явдлыг арилгах зэрэг багтаж болно. Хорих ангийн удирдлагууд гэр бүлийнхэнтэйгээ харилцаа холбоо тогтоох хүчин чармайлтын зэрэгцээ хоригдлууд, ялангуяа гэр бүлийн хүчирхийлэл болон бусад хүчирхийлэлд өртсөн хохирогчидтой бүрэн зөвлөлдөж, хэнтэй уулзах боломжтойг тодорхойлох ёстой. Холбогдох хоригдолтой зөвшилцөлгүйгээр гэр бүлийн гишүүдээс эргэлт авахыг зөвшөөрөх ёсгүй.

Гэр бүлийн харилцааг хадгалахын тулд юу хийж болох вэ?

- Эмэгтэй хоригдлуудтай уулзах үеийн тээврийн асуудлыг шийдвэрлэх, эргэлтийн төлбөр авахгүй байх;
- Гэр бүлүүд хол зайд явах, хөрөнгө мөнгө, тээврийн хүрэлцээ муутай зэргээс үүдэн эргэлт хийхэд хүндрэлтэй учир хугацааг уртасгах;
- Холын замд явах гэр бүлүүдийг үнэ төлбөргүй хонуулах;
- Хүүхэдтэй уулзах нь үргэлж нээлттэй байх (харьцах боломжийг олгох), ая тухтай, тохь тухтай орчинд албан бус харилцаа холбоог хангах тусгай өрөөтэй байх;
- Хэрэв хоригдлууд утастай бол холын зайн улмаас уулзах боломжгүй бол эмэгтэй хоригдлууд ар гэрийнхэнтэйгээ утсаар ярихыг нэмэгдүүлэх;
- Эмэгтэй хоригдлууд дүрэм зөрчсөний хариуд ар гэрийнхэнтэйгээ уулзахыг сахилгын арга хэмжээ болгон авахгүй байх;
- Гэр бүлтэй уулзахыг зөвшөөрсөн тохиолдолд энэ эрхээ хэрэгжүүлэхдээ эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхахгүй байх;
- Эмэгтэй хоригдлууд болон тэдний гэр бүлийнхэнтэй харилцахад туслах зорилгоор нийгмийн үйлчилгээ, ТББ-уудтай хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлнэ.

Олон нийттэй харилцах

Хоригдлууд болон гадаад ертөнцийн хоорондын холбоог хадгалах хамгийн чухал бөгөөд ашигтай арга замуудын нэг нь боломжийн хэрээр хоригдлуудын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоог бий болгох явдал юм. Ийнхүү олон улсын баримт бичгүүдэд зөвлөсний дагуу шоронгийн амьдралыг хэвийн амьдралтай адилтган

ойртуулахын зэрэгцээ олон төрлийн, тэнцвэртэй дэглэм болон бусад үйлчилгээ үзүүлэх үүргээ биелүүлэхэд хорих ангийн удирдлагуудын ачааллыг хөнгөвчлөх боломжтой. Гэр бүл, хамаатан садангүй, эсвэл гэр бүл, төрөл төрөгсөд нь очиж уулзах боломжгүй хоригдлуудын хувьд олон нийтийн байгууллагатай холбоо тогтоох нь тэдний гадаад ертөнцтэй биечлэн харилцах цорын ганц арга хэрэгсэл байж болох бөгөөд энэ нь нөхөн сэргээлтийн зайлшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг юм.

Хорих ангийн үйл ажиллагаанд олон нийтийг татан оролцуулах нь хорих ангийн талаарх олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, хорих ангийн дэглэм, хоригдлуудад үзүүлж буй үйлчилгээний чанарыг сайжруулах зорилгоор хорих ангийн удирдлагуудын хийж буй хүчин чармайлтад олон нийтийн дэмжлэг үзүүлэх сайн арга юм⁶⁴.

11. Хорих ангиас гаргахад бэлтгэх, гаргасны дараах дэмжлэг

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)⁶⁵

87 дугаар дүрэм. Ялын хугацаа дуусахаас өмнө хоригдлыг нийгмийн амьдралд аажмаар эргэн шилжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээг авах нь зүйтэй. Энэхүү зорилгыг тухайн тохиолдлоос шалтгаалан дараах хэлбэрүүдээр хэрэгжүүлж болно: тухайн хорих анги дотор эсвэл өөр зохих байгууллагад урьдчилсан суллагдах дэглэмийг зохион байгуулах, эсвэл тодорхой хяналтын дор туршилтаар суллах. Гэвч уг хяналтыг цагдаагийн байгууллагад даатгах ёсгүй бөгөөд үр дүнтэй нийгмийн тусламжийн хүрээнд уялдуулан хэрэгжүүлэх ёстой.

107 дугаар дүрэм. Хоригдлын ялыг эдлүүлсэн цагаас эхлэн түүнийг суллагдсаны дараах амьдралд нь анхаарал хандуулах ёстой. Түүнчлэн хоригдлыг нийгэмд дахин дасан зохицох, гэр бүлийнх нь эрх ашигт нийцэхүйц харилцаа холбоог хорих байгууллагаас гаднах хувь хүн, байгууллагуудтай тогтоох, хадгалахыг дэмжиж, урамшуулан, шаардлагатай тусалцааг үзүүлнэ.

108 дугаар дүрэм.

1.Шоронгоос суллагдсан иргэдийг нийгэмд дахин дасан зохицоход тусалдаг төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, агентлагууд нь бололцоотой бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дараах зүйлсээр хангахыг хичээх ёстой. Үүнд: суллагдсан иргэдийг холбогдох баримт бичиг, үнэмлэхтэй болгох; зохистой орон байр, ажилтай болгох; уур амьсгал, улиралд тохирсон хангалттай хувцсаар хангах; суллагдсаны дараах шууд хугацаанд очих газар руугаа явах болон өөрийгөө тэтгэхэд хүрэлцэхүйц санхүүгийн хэрэгслийг бүрдүүлэх зэрэг багтана.

2.Ийм байгууллагуудын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч хорих байгууллагад болон хоригдлуудтай уулзах шаардлагатай бүхий л боломж, бололцоогоор хангагдах ёстой бөгөөд хоригдлын ирээдүйн төлөвлөлттэй холбогдуулан ялын эхнээс зөвлөлдөх үйл явцад оролцуулах ёстой.

⁶⁴ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁶⁵ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

3. Ийм байгууллагуудын үйл ажиллагааг аль болох төвлөрүүлж эсвэл уялдуулан зохицуулах нь тэдний хүчин чармайлтыг хамгийн үр дүнтэй ашиглахад тустай.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон эмэгтэй гэмт хэрэгтнүүдэд хорихоос өөр төрлийн арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁶⁶

43 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлын сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, нийгэмд дахин дасан зохицох үйл явцыг хангахын тулд хорих ангийн захиргаа уулзалтыг дэмжиж, боломжтой бол зохион байгуулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

45 дугаар дүрэм. Эмэгтэй хоригдлуудыг чөлөөлөгдөхөд бэлтгэх, нийгэмд шилжих үеийн дарамтыг багасгах, нэр төр гутаагдахаас сэргийлэх, гэр бүлийнхэнтэйгээ эртнээс дахин холбогдох боломжоор хангахын тулд хорих ангийн захиргаа гэрээр гарах зөвшөөрөл, нээлттэй хорих анги, шилжилтийн байшин, олон нийтэд суурилсан хөтөлбөрүүд, үйлчилгээнүүдийг аль болох өргөн ашиглах ёстой.

46 дугаар дүрэм. Хорих ангийн захиргаа нь нийгмийн халамж болон тэнсэн харгалзах үйлчилгээ, орон нутгийн иргэний нийгмийн байгууллагууд, төрийн бус байгууллагуудтай хамтран эмэгтэй хоригдлуудын хүйсийн онцлог хэрэгцээг харгалзан үзэж, ял эдлэхээс өмнөх болон дараах үеийн нийгэмд дасан зохицуулах цогц хөтөлбөрүүдийг боловсруулж хэрэгжүүлнэ.

47 дугаар дүрэм. Суллагдсаны дараа сэтгэлзүй, эрүүл мэнд, хууль зүйн болон практик туслалцаа шаардлагатай эмэгтэй хоригдлуудад нийгэмд амжилттай дахин дасан зохицоход нь чиглэсэн нэмэлт дэмжлэгийг олон нийтийн байгууллагуудтай хамтран үзүүлнэ.

55 дугаар дүрэм. Ял эдлэхээс өмнөх болон дараах үйлчилгээний хүртээмж, зохистой байдал уугуул болон үндэс, арьс өнгөний цөөнх бүлгийн эмэгтэй хоригдлуудын хувьд хангаж буй эсэхийг холбогдох бүлгүүдтэй зөвлөлдсөний үндсэн дээр үнэлж, хянаж үзнэ.

63 дугаар дүрэм. Хугацаанаас өмнө суллах шийдвэр гаргахдаа эмэгтэй хоригдлуудын асран хамгаалагчийн үүрэг хариуцлага болон нийгэмд дахин дасан зохицохтой холбоотой онцгой хэрэгцээг эергээр харгалзан үзэх ёстой.

Энэ нь ял эдлэх хугацаанд нийгмийн байгууллага, үйлчилгээ, хорих ангийн захиргаатай нягт уялдаатай байх шаардлагатай.

Нэмж дурдахад, ялтны нийгэм, сэтгэл зүй, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээг хангах, хорих ял эдэлсний дараа тасралтгүй үргэлжлэх боломжийг хангахын тулд суллахад бэлтгэх тусламжийн хөтөлбөртэй байх шаардлагатай. Суллагдсан хоригдлуудын байнгын асаргаа, хяналтыг хангахын тулд хорих ангид явуулж буй үйл ажиллагааг гаднах үйлчилгээтэй холбох шаардлагатай.

Эмэгтэйчүүдийн суллагдсаны дараа дахин нийгэмшихэд тулгарч буй саад бэрхшээл, тэдгээрийн асуудал нь өөр байж болно. Эмэгтэйчүүдэд шоронд орсны дараа жендэртэй

⁶⁶ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

холбоотой тодорхой бэрхшээл тулгардаг тул хорих ангийн удирдлагууд пробацын алба, нийгмийн халамжийн хэлтэс, албадтай хамтран ажиллах ёстой.

ТББ-ууд эмэгтэйчүүдийг суллагдахаас өмнө болон дараа нь нийгэмшүүлэх цогц хөтөлбөр боловсруулах шаардлагатай. Тусламж нь эмэгтэйчүүдийн эцэг эхийн байдал, асран халамжлах үүрэг хариуцлага, эцэг эх байх ур чадвар, сэтгэл зүйн дэмжлэг, аливаа мансууруулах бодисын донтолт болон эрүүл мэндийн бусад асуудлуудыг үргэлжлүүлэн эмчлэх зэргийг харгалзан хэрэгцээг хангах ёстой.

Хоригдох хугацаандаа гэр бүлийн харилцааг хадгалах нь нийгэмшүүлэх үйл явцад маш чухал. Ийм харилцаа холбоог дэмжих, шаардлагатай тохиолдолд туслах нь эмэгтэй хоригдлуудын сэтгэцийн сайн сайхан байдлыг хамгаалахад тустай бөгөөд суллагдсаны дараах эмэгтэйчүүдэд ар гэрийнх нь дэмжлэг үзүүлэхэд хувь нэмэр оруулах нь гарцаагүй. Суллагдсан хоригдол болон түүний гэр бүлийн гишүүд хоорондын харилцааг дэмжих, бэхжүүлэх хүчин чармайлт нь суллагдсаны дараа гарах хүндрэлийг багасгахад чухал ач холбогдолтой.

Хорих ангийн удирдлагууд эмэгтэй хоригдлуудын шоронгоос эрх чөлөөнд шилжих шилжилтийг хөнгөвчлөх, эмэгтэй хоригдлууд болон тэдний гэр бүлийнхэнтэй аль болох хурдан холбоо тогтоохын тулд зохицуулалтын хувилбаруудыг аль болох ашиглах ёстой⁶⁷.

12. Жирэмсэн болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд

Онцын шаардлагагүй бол жирэмсэн эмэгтэйчүүд, асран халамжлах хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийг хорих ёсгүй. Тохиромжтой хууль тогтоомжтой байх ёстой бөгөөд шүүхүүдэд ял оноох нь энэ зарчмыг тодотгох ёстой. Хэрэв тэд шоронд хоригдсон бол төр нь эмэгтэйчүүд болон тэдний нялх хүүхдэд зохих ёсоор анхаарал халамж тавих үүрэг хүлээнэ.

Жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүд, шоронд байгаа хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд

Төрсний өмнөх болон төрсний дараах үеийн тусламж үйлчилгээ нь шоронгийн гадна байгаа тусламж үйлчилгээтэй дүйцэх ёстой. Жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг төрүүлэхийн тулд иргэний эмнэлэгт шилжүүлэх ёстой. Хэрвээ хүүхэд хорих ангид төрсөн бол төрөлтийг төрөлтөд тохиромжтой газар эмнэлгийн мэргэжилтэн гүйцэтгэнэ. Төрөлт хаана ч байсан тэр даруйд нь бүртгүүлэх ёстой ч төрсний гэрчилгээ дээр нь хорих ангид төрсөн гэдгийг дурдаагүй байх ёстой.

Жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг эмнэлэгт хүргэх, төрөх үед аюулгүй байдлын арга хэмжээ авах нь хамгийн бага байх ёстой. Хөхүүл эхчүүд хүүхдээ ая тухтай орчинд хөхүүлэх, хорих ангийн жирэмсэн, хөхүүл эхчүүд, бусад хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдэд хорих ангийн дэглэмийг уян хатан болгох хэрэгтэй. Энэ нь жишээлбэл, хүүхдээ хөхүүлэх эсвэл өвчтэй хүүхдээ асрах шаардлагатай байгаа эмэгтэйд хуваарьт үйл ажиллагааны үеэр үүнийг хийхийг зөвшөөрч, хожим нь алдсан цагаа нөхөх боломжийг олгох ёстой гэсэн үг юм. Түүнчлэн хорих ангид ээжүүд хорих ангийн үйл ажиллагаанд оролцох хооронд хүүхдийг асарч чадах мэргэжлийн сувилагч нартай ясли байх ёстой.

⁶⁷ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

Жирэмсэн эмэгтэйчүүд, хөхүүл эхчүүд, хорих ангид байгаа хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, хоол тэжээл, хүмүүжлийн ур чадвар зэрэг онцгой хэрэгцээг хангах тусгай хөтөлбөрүүдийг боловсруулах хэрэгтэй.

Жирэмсэн болон хөхүүл эмэгтэйчүүдийн хоолны дэглэмийн талаар зохих мэргэшсэн эмчээс хөтөлбөрийн дагуу зөвлөгөө авах ёстой. Нярай, хүүхэд, хөхүүл эхчүүдэд сүү, уураг ихтэй бүтээгдэхүүн, хангалттай хэмжээний шинэ жимс, хүнсний ногоо зэрэг зохих хоолыг үнэ төлбөргүй өгөх ёстой. Ийм бүтээгдэхүүнийг зохих ёсоор хадгалах зохицуулалтыг хийх ёстой.

Саяхан амаржсан боловч хүүхэд нь шоронд хамт байхгүй байгаа эмэгтэйчүүдийн эмчилгээ, хоол тэжээлийн хэрэгцээг эмчилгээний хөтөлбөрт хамруулах ёстой.

Ээжтэйгээ хорих ангид амьдардаг хүүхдүүд

Энэ тухай маргаан үргэлжилсээр байна. Мэргэжилтнүүдийн үзэл бодол харилцан адилгүй байдаг ч зөвшилцөлд хүрээгүй байна. Дэлхийн улс орнууд хүүхдүүдийг эхтэйгээ хэр удаан шоронд байлгах талаар өөр хуультай байдаг. Гэсэн хэдий ч хорих ял эдэлж байх хугацаанд эхийг хүүхдээс нь салгах эсэх, хүүхдийн эрх ашгийг нэн тэргүүнд анхаарч үзэх нь зүйтэй гэдэгтэй нийтлэг санал нэг байна. Анхаарах ёстой асуудалд хорих ангийн нөхцөл байдал, хүүхдүүд ээжтэйгээ үлдэхгүй бол хорихоос гадуур үзүүлэх халамжийн чанар зэргийг багтаах ёстой.

Энэ тохиолдолд хорих ангийн удирдлагууд уян хатан байдлыг харуулж, хүүхэд, гэр бүлийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан хувь хүн бүрд шийдвэр гаргах ёстой гэсэн үг юм. Нөхцөл байдал эрс ялгаатай тохиолдолд хатуу дүрэм хэрэглэх нь тийм ч тохиромжтой арга биш юм.

Хорих ангид ороход нь дагалдан яваа хүүхдүүдийн тоо, хувийн мэдээллийг бүртгэх ёстой. Хүүхдүүдэд хорих ангид байх хугацаанд нь сайн чанарын эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үйлчилгээг тогтмол үзүүлж, тэдний хөгжлийг хорих ангийн сэтгэл зүйч, хүүхдийн хөгжлийн мэргэжилтнүүд хянаж байх ёстой. Хүүхдийг хүмүүжүүлэх орчин нь хорих ангийн гадаа байгаа хүүхдийнхтэй аль болох ойр байх ёстой бөгөөд эхээс нь тусгаарлагдсан хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх чадвартай мэргэжилтнүүдээр бүрдүүлсэн ясли байх ёстой.

Тэд хангалттай тоглох, дасгал хийх боломжтой байх ёстой. Ээжүүдэд хүүхэдтэйгээ цагийг өнгөрөөх хамгийн дээд боломжоор хангах ёстой. Хорих ангийн захиргаа эрүүл эмнэлгүүдтэй хамтран вакцин хийж, хүүхдүүдийг үе үе үзлэгт хамруулж, бие бялдрын хөгжилд нь хяналт тавих хэрэгтэй. Шоронд амьдарч буй хүүхдүүдийг хэзээ ч хоригдол мэт үзэж болохгүй. Тэдэнд сахилгын шийтгэл ногдуулах ёсгүй. Зарчмын хувьд тэд эх нь зөвшөөрвөл, аюулгүй байдлын үүднээс шоронгоос гарч, гадуурх үйл ажиллагаанд оролцох эрх чөлөөтэй байх ёстой. Хорих ангиудад хүүхдийг бүх төрлийн бие махбодын болон сэтгэл зүйн хүчирхийллээс хамгаалах механизмыг бий болгох ёстой.

Хүүхдийг хорих ангиас гаргахад ганцаарчилсан үнэлгээ хийх ёстой. Хүүхдийг эхээс нь салгаж, гэр бүл, төрөл төрөгсөдтэй нь байрлуулсны дараа эмэгтэй хоригдлуудад хүүхэдтэйгээ уулзах боломжийг хангаж, эхийн сэтгэл санааны дарамт, хүүхдийн сэтгэл

санааны цочролыг багасгах, түүнчлэн хүүхдийг хөгжлийн бэрхшээлээс хамгаалах боломжийг дээд зэргээр олгох ёстой⁶⁸.

13. Тусгай ангилал

Урьдчилан баривчлагдсан хүмүүс

Шүүхийн шийдвэрээр ял аваагүй, ял эдэлж амжаагүй байгаа бүх хоригдлуудад баримтлах гол зарчим бол гэм буруугүйд тооцогдож, ялыг нь батлагдтал гэм буруугүйд тооцогдоно. Гэвч бодит байдал дээр энэ зарчмыг хэрэгжүүлэхдээ эмэгтэйчүүдийг ихэвчлэн гадуурхдаг бөгөөд энэ нь эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан орон байрны боломж хязгаарлагдмал байдлаас шалтгаалан ялгаварлан гадуурхдаг бөгөөд олон улс оронд ялтай хоригдлуудын хамт байлгахад хүргэдэг. Эмэгтэйчүүдийн хорих ангиуд хязгаарлагдмал байгаа тул олон эмэгтэй хоригдлууд өндөр хамгаалалтын нөхцөлд хоригдож байна гэсэн үг. Энэ практикийг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй юм.

Урьдчилан баривчлагдсан хүмүүсийг өндөр эрсдэлтэй хоригдлууд гэж автоматаар ангилдаг практик нь бүр ч хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй юм. Гэмт хэрэгт ял шийтгүүлээгүй хүмүүсийг аюулгүй байдлын өндөр зэрэглэлээр ангилах нь бүх тохиолдолд хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй бөгөөд өндөр хамгаалалттай нөхцөлд байрлуулах, тэр дундаа гэр бүлтэйгээ уулзахыг хязгаарлах зэрэг хортой нөлөө үзүүлдэг.

Урьдчилан баривчлагдсан болон ял шийтгүүлсэн хоригдлуудыг тусад нь байрлуулах ёстой. Онцгой нөхцөл байдал нь ял эдэлж байгаагүй хоригдлуудыг яллагдагчдаас нь салгах дүрмийг хатуу хэрэгжүүлэхэд саад болж байвал хорих ангийн удирдлагууд хараахан шийтгэгдээгүй байгаа хүмүүст өөр дэглэм үйлчлэхийг баталгаажуулах ёстой.

Урьдчилан хоригдож буй хүмүүсийн гол шаардлага бол хуулийн зөвлөхийг яаралтай бөгөөд тогтмол авах явдал юм. Хорих ангийн ажилтнууд хоригдлуудад өмгөөлөгч авах, өмгөөлөгчидтэй уулзахад нь туслах ёстой. Ихэнхдээ бичиг үсэг мэддэггүй, өөртөө итгэлгүй, эрхийнхээ талаар бага мэдлэгтэй, сэтгэц, нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдэд ийм тусламж хэрэгтэй байдаг.

Нийгмийн ажилтан эсвэл бусад зохих ажилтнууд хууль зүйн туслалцаа авах шаардлагад тавигдах шаардлагуудын талаар сургалтад хамрагдаж, эмэгтэй хүн өөрөө өмгөөлөгч авах боломжгүй тохиолдолд тэдэнд хууль зүйн туслалцаа авахад нь туслах ёстой. Ийм тусламжийг тухайн эмэгтэйн санхүүгийн боломжоос үл хамааран онцгой яаралтай эсвэл онцгой хүнд шийтгэл оногдуулах эсвэл эмэгтэй хүн онцгой эмзэг байгаа тохиолдолд үзүүлэх ёстой.

Түүгээр ч зогсохгүй, урьдчилан хоригдож буй эмэгтэйчүүдэд онцгой эмзэг байдлаас шалтгаалан аюулгүй байдлын тусгай шаардлага тавигддаг. Эмэгтэйчүүд, ялангуяа хорихоос өмнөх хугацаанд хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй байдаг. Бэлгийн хүчирхийлэл болон хүчирхийллийн бусад хэлбэрийг хэрэг хүлээлгэх зорилгоор албадлагын арга

⁶⁸ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

хэрэгсэл болгон ашиглаж болно. Тиймээс хорих ангийн аюулгүй байдлыг хангах бодлого, дүрмийг дагаж мөрдөх нь нэн чухал юм.

Гадаадын иргэн эмэгтэйчүүд

Гадаадын иргэн хоригдол нь хорих ял эдэлж буй улсад оршин суугч болон оршин суугч бус байж болно. Хоёр бүлэг хоёулаа тодорхой бэрхшээлтэй тулгардаг. Хорих ангийн удирдлагууд гадаадын иргэн эмэгтэйчүүдийн онцгой эмзэг байдлаас шалтгаалан тэдний хэрэгцээ шаардлагад мэдрэмжтэй хандах ёстой. Ялангуяа оршин суугч бус хүмүүс бусад эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад зовлонд илүү өртөмтгий байдаг. Тэд гэр бүлийнхэнтэйгээ, тэр дундаа хүүхдүүдтэйгээ бага эсвэл огт холбоогүй байж болно.

Тэд хорих ангид хамгийн их ярьдаг хэлээр ярьдаггүй бол тэдний тусгаарлагдсан мэдрэмж улам даамжирна. Өрх толгойлсон эх эсвэл гэр бүлийн цорын ганц асран хамгаалагч эмэгтэйчүүд хүүхдүүддээ их санаа зовж байдаг.

Хэрэв шүүх хурлыг хүлээж байгаа бол хуулийн тогтолцооны талаарх ойлголт хязгаарлагдмал, тэдэнд оногдуулсан ялын талаар тодорхой мэдээлэл дутмаг, зохих хуулийн зөвлөхтэй ажиллахад бэрхшээлтэй гэх мэт хүчин зүйлээс болж сэтгэлийн шаналал нэмэгдэнэ. Хэрэв тэд бэлгийн хүчирхийлэл эсвэл хүчирхийллийн бусад хэлбэрт өртсөн бол маш эмзэг байх болно.

Хорих ангийн удирдлагууд оршин суугч болон оршин суугч бус бүх гадаадын хоригдлуудыг консулын төлөөлөгчтэй нь уулзуулах, хууль зүйн зөвлөх, хэлмэрчтэй шууд болон тогтмол уулзуулах, тэдний ойлгодог хэлээр мэдээлэл авах, түүнчлэн хорих ангийн үйл ажиллагаа болон бусад үйлчилгээг тэгш хүртэх боломжийг хангах ёстой.

Хоригдлууд өөр улсад амьдарч байгаа тул гэр бүл, төрөл төрөгсөдтэй нь тогтмол харилцахад хүндрэлтэй байгаа бол хорих ангийн удирдлагууд энэ сул талыг нөхөх нэмэлт арга хэрэгслээр хангах ёстой. Үүнд гадаадын иргэдийн утас ашиглах эрхийг нэмэгдүүлэх, цагийн зөрүүг харгалзан залгах, удаан хугацаагаар уулзах боломж олгох зэрэг багтаж болно.

Хууль зүйн туслалцаа, зөвлөгөө өгөх, эмнэлгийн үйлчилгээ, сахилгын сонсгол, гомдол гаргах механизм нь гадаадын иргэн хоригдлуудын хэлний шаардлагыг харгалзсан байх ба шаардлагатай бол орчуулга хийх ёстой.

Гадаадын харьяат хоригдлуудыг дэмждэг төрийн бус байгууллагуудыг хорих ангиудад очиж, зохих хөтөлбөр хэрэгжүүлэхийг дэмжих хэрэгтэй. Ийм байгууллагуудын холбоо барих хаягийг хоригдлуудад нээлттэй байлгах хэрэгтэй. Олон нийтийн байгууллагуудын дэмжлэг нь ихэвчлэн гадаадын харьяат хоригдлуудын бүх хэрэгцээг хангах боломжгүй байдаг хорих ангийн захиргаанд туйлын ашигтай байх болно.

Оршин суугч бус гадаадын иргэн хоригдлуудыг эх оронд нь шилжүүлэх, ялангуяа эх орондоо хүүхэдтэй бол хорих ял эдлэх хугацаанд аль болох эрт анхаарч үзэх хэрэгтэй. Гадаадын иргэн хоригдлуудад ял эдлэх боломж, үр дагаврыг бүрэн тайлбарлаж, ялтан бүрэн зөвшөөрсний үндсэн дээр шийдвэрийг гаргах ёстой.

Оршин суугаа бус гадаадын харьяат эмэгтэй хоригдолтой хамт амьдарч буй хүүхдийг хорих ангиас гаргах тохиолдолд хүүхдийн эрх ашгийг харгалзан хүүхдийг эх оронд нь нүүлгэн шилжүүлэх асуудлыг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Ийм шийдвэрийг үргэлж эхтэй нь

зөвшилцөж, хүүхдийн нас, хөгжлийг харгалзан хүүхэдтэй зөвшилцсөний үндсэн дээр гаргах ёстой.

Гадаадын хоригдлуудыг албадан гаргахаар үндэсний хууль тогтоомжид заасан тохиолдолд хорих ангийн удирдлагууд болон консулын төлөөлөгчид хуулийн зөвлөхтэй холбоо тогтооход туслахын тулд бүх хүчин чармайлтаа гаргах ёстой.

Шоронд хоригдож буй охид

Хуулийн зөрчилтэй охидыг ихэвчлэн насанд хүрсэн эмэгтэй хоригдлуудтай хамт хорих ангиудад хорьдог нь буруу юм. Энэ ангиллыг эмчлэх, нөхөн сэргээхэд олон улсын жишигт нийцсэн тусдаа стратеги, бодлогыг боловсруулах шаардлагатай байгааг анхаарах нь чухал юм. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 37-р зүйлийн b-д заасны дагуу хууль хүүхдүүдийг, түүний дотор охидыг хорих нь зөвхөн эцсийн арга хэмжээ болгон, хамгийн богино хугацаанд хэрэгжих ёстой. Үүнтэй төстэй заалтууд нь Бээжингийн дүрмийн 13.1, Бангкокийн дүрмийн 65-д багтсан болно. Олон улс оронд хууль зөрчсөн охидыг шоронд хорьж байгаа бодит байдлын үүднээс энэ хэсэг нь Бангкокийн дүрмийн заалтуудын дагуу шоронд байгаа охидтой хэрхэн харьцах, тэднийг хүчирхийлэл, хорих ялын хор уршигт нөлөөллөөс аль болох хамгаалахын тулд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар тодорхой зааварчилгааг өгдөг.

Эмэгтэй хоригдлууд эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад сул тал нь охидын хувьд илүү хурцаар тавигдаж байгаа нь хорих ангиуд маш цөөхөн байдагтай холбоотой юм. Ихэнхдээ охидод зориулсан тусгай байгууламж байхгүйн улмаас насанд хүрсэн хоригдлуудаас тусгаарлагддаггүй бөгөөд ингэснээр тэдний аюулгүй байдлыг эрсдэлд оруулдаг. Охид насанд хүрсэн эмэгтэйчүүд, хөвгүүдийн аль алиныг нь бодвол зохих боловсрол, мэргэжлийн сургалтын байгууламжид хамрагдах боломж бүр ч бага байдаг нь тэдний тоо цөөтэй холбоотой.

Шоронгийн хүүхдүүдэд зориулсан аливаа хөтөлбөрийг хөвгүүдийн хэрэгцээг хангах зорилгоор боловсруулсан байх магадлалтай. Охид хорихоос өмнө бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн байж болзошгүй тул хүйсийн мэдрэмжтэй эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах, зөвлөгөө авах боломжгүй байдаг.

Хүүхдийн эрхийн хорооны 10 дугаар ерөнхий тайлбарт хүүхдийг насанд хүрэгчдээс тусгаарлах болсон шалтгааныг дараах байдлаар тодорхой заасан байдаг: "Хүүхдийг насанд хүрэгчдийн хорих анги, хорих ангид байрлуулах нь тэдний үндсэн аюулгүй байдал, сайн сайхан байдал, ирээдүйд гэмт хэргээс ангид байх, нийгэмшүүлэх чадварт сөргөөр нөлөөлж байгааг нотлох олон баримт бий" гэж заасан.

Охидыг мөн хөвгүүдээс нь тусгаарлаж, хүчирхийллээс хамгаалах үүднээс зөвхөн эмэгтэй ажилтнуудын хяналтад байлгах ёстой. Холимог хүйсийн ажилтнуудыг ажиллуулж байгаа тохиолдолд насанд хүрээгүй охидын хорих эмзэг байдлын цар хүрээг нэмэгдүүлнэ. Охидын хоригдож байгаа хорих ангиудад эрэгтэй ажилтнуудыг ажиллуулж болохгүй. Түүнчлэн эмэгтэй ажилтнууд асран халамжилж буй хоригдлуудыг хүчирхийлэх тохиолдол байдаг бөгөөд насанд хүрээгүй эмэгтэй хоригдлууд онцгой эмзэг байдгийг хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй.

Насанд хүрээгүй эмэгтэй хоригдлууд шоронд хоригдож буй хөвгүүдийн адил боловсрол, мэргэжлийн сургалтад хамрагдах ёстой бөгөөд энэ нь эргээд шоронгийн гадна

байгаатай тэнцэж байх ёстой. Нэмж дурдахад охид бэлгийн хүчирхийлэл, бусад хүчирхийллийн талаар хүүхдийн сэтгэлзүйн чиглэлээр мэргэшсэн мэргэжилтнүүдийн зөвлөгөөг авах зэрэг жендерийн онцлогтой хөтөлбөр, үйлчилгээнд хамрагдах ёстой.

Тэд насанд хүрсэн эмэгтэй хоригдлуудын адил эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний талаар боловсрол эзэмшиж, эмэгтэйчүүдийн эмчид тогтмол хандах ёстой. Охидын хоригдлууд жирэмсэн байх үедээ эрүүл мэндэд нь хүндрэл учруулах эрсдэл өндөртэй байдаг. Иймд тэдний эрүүл мэндийн байдлыг эмчийн хяналтад байлгах нь чухал юм⁶⁹.

14. Эмэгтэйчүүдийн хорих ангид хяналт тавих

Хорих ангиудын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах эрх бүхий байгууллага, хөндлөнгийн, хараат бус байцаагч гэх хяналтын байгууллагууд хоёулаа хорих ангиудад тогтмол хяналт шалгалт хийж байгаа нь хоригдлуудтай харьцах олон улсын төдийгүй үндэсний дүрмийг хэрэгжүүлэхэд нэн чухал юм.

Ийм шалгалт нь бодлого, үйл ажиллагаа нь хууль тогтоомжид нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулж, хоригдлуудын эрх зөрчигдөхөөс хамгаалах чухал хамгаалалт болдог. Эрх бүхий байгууллагаас томилогдсон мэргэшсэн, туршлагатай байцаагч нар хорих анги, үйлчилгээнд тогтмол хяналт шалгалт хийхээр заасан байдаг.

Бангкокийн дүрмийн 25(3)-д эмэгтэйчүүд хоригдож байгаа цагдан хорих газруудыг шалгах хяналтын байгууллагуудад эмэгтэй ажилтныг хамруулахыг шаарддаг. Энэ шаардлага нь эмэгтэй хоригдлуудын онцлог хэрэгцээг хангах үйлчилгээг ижил хүйсийн хүн илүү сайн гүйцэтгэж чадна гэсэн ойлголтод үндэслэсэн болно.

Холбогдох байгууллагууд эмэгтэй хоригдлууд хоригдож буй газар, хорих газарт очих бүрд гадаад, дотоод хяналт, шалгалтын байгууллагуудад эмэгтэй гишүүдийг оролцуулж байх ёстой. Хяналтын байгууллагууд энэхүү гарын авлагад тусгагдсан жендерийн онцлогийг харгалзан, Бангкокийн дүрмийн заалтуудыг үндэслэн хорих ангиудад иж бүрэн үнэлгээ хийх ёстой⁷⁰.

Хорих ял эдэлж буй эмэгтэй хүний тухайд хорих ял эдлэх хугацаанд Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Хорих ангийн дотоод журам болон бусад дагалдан гарсан дүрэм, журамд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээдэг. Гэсэн хэдий ч хүйсийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ, хорих анги дахь аюулгүй байдал, гэр бүлтэй харилцах хэрэгцээ, жирэмсэн ба хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ, жендерийн мэдрэмжтэй хорих ангийн удирдлага, боловсон хүчин, хуваарилалт, хорих ангид орох, бүртгэл, үнэлгээ, ангилал, аюулгүй байдал, хамгаалалт, хоригдлуудын үйл ажиллагаа, хөтөлбөр, хууль зүйн туслалцаа авах боломж, гадаад ертөнцтэй харилцах, хорих ангиас гаргахад бэлтгэх, гаргасны дараах дэмжлэг, жирэмсэн болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд, тусгай

⁶⁹ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

⁷⁰ UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf

ангилал, эмэгтэйчүүдийн хорих ангид хяналт тавих зэргийг харгалзах нь эмэгтэй хоригдлын эрхийг хангах чухал хүчин зүйл болж байна. Иймд тус хэрэгцээ, онцлог шаардлагыг харгалзан хуульчилж, журамлах шаардлага бий болоод байна.

1.2. Эмэгтэйчүүдэд холбогдох гэмт хэргийн тоо мэдээ

А.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг

Цагдаагийн байгууллагаас гаргасан тоо мэдээнээс үзвэл сүүлийн 5 жилийн хугацаанд тус байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн **13.9%** хувьд эмэгтэйчүүд оролцсон байна.

Хүснэгт 1. Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг ба эмэгтэйчүүд /2019-2023/⁷¹

Он	Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг	Эмэгтэйчүүд оролцсон байдал	Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэгт эмэгтэйчүүдийн оролцсон гэмт хэргийн эзлэх хувь
2019	31524	3117	9.9
2020	23064	3352	14.5
2021	25429	3413	13.4
2022	35340	5249	14.9
2023	35574	5990	16.8
Сүүлийн 5 жилийн дундаж			13.9

Дээрх хүснэгтээс үзвэл сүүлийн 4 жилийн хугацаанд Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн 10-аас илүү хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа бөгөөд ялангуяа 2022 болон 2023 онд энэ хувь 15-аас дээш байна. Үүнээс Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэгт эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь нэмэгдэж байгааг харж болохоор байна.

Б. Гэмт хэрэг холбогдсон хүн

Цагдаагийн байгууллагаас гаргасан мэдээнээс үзвэл, 2018 онд 16389 хүн, 2019 онд 17110 хүн, 2020 онд 16667, 2021 онд 18078, 2022 онд 23665, 2023 онд 24134 хүн гэмт хэрэгт холбогдсон⁷² бөгөөд гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүдийг салган авч үзвэл.

Хүснэгт 2. Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн ба эмэгтэйчүүд /2018-2023/

Он	Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн	Гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүд	Гэмт хэрэгт холбогдсон байдалд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь
2018	16389	2218	13.5
2019	17110	2287	13.4
2020	16667	2907	17.4
2021	18078	2927	16.2
2022	23665	4470	18.9
2023	24134	5021	16.8

⁷¹ МУГХУСА33, Гэмт хэргийн цагаан ном-2023, УБ, 2025

⁷² МУГХУСА33, Гэмт хэргийн цагаан ном-2023, УБ, 2025

Сүүлийн 6 жилийн дундаж	15.9
-------------------------	------

Дээрх хүснэгтээс үзвэл, 2018 онд нийт гэмт хэрэгт холбогдсон хүний 13.5 хувийг эмэгтэй хүн эзэлж байсан бол 2023 онд энэ тоо 2800-аар өсөж, тус онд гэмт хэрэгт холбогдсон хүний 16.8 хувийг эмэгтэй хүн эзэлж байна. Сүүлийн 6 жилийн дунджийг авч үзвэл, гэмт хэрэгт холбогдсон хүний **15.9** хувийг эмэгтэй хүн эзэлж байна.

Энэхүү гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүдийг насны байдлаар авч үзвэл

Хүснэгт 3. Гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүдийн нас (2018-2023)

Нас	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	Эм	Эм	Эм	Эм	Эм	Эм
70-аас дээш	0	3	0	5	4	5
65-69 нас	7	10	7	10	12	9
60-64 нас	26	32	46	28	35	72
55-59 нас	58	65	72	69	96	86
50-54 нас	103	181	154	138	143	156
45-49 нас	251	175	209	362	218	247
40-44 нас	233	247	390	221	298	285
35-39 нас	278	283	334	266	465	889
30-34 нас	427	373	388	503	756	719
25-29 нас	377	347	445	458	476	868
18-24 нас	368	401	757	803	1591	1394
16-17 нас	67	120	40	39	346	248
14-15 нас	23	50	65	25	30	43
Нийт	2218	2287	2907	2927	4470	5021

Хүснэгтээс үзвэл, 2018 онд 30-34 насны эмэгтэй хүн, 2019 онд 18-24 насны эмэгтэй хүн, 2020 онд 18-24 насны эмэгтэй хүн, 2021 онд 18-24 насны эмэгтэй хүн, 2022 онд 18-24 насны эмэгтэй хүн, 2023 онд 18-24 насны эмэгтэй хүн хамгийн олон гэмт хэрэгт холбогдсон байна. Үүнээс сүүлийн 5 жилийн хугацаанд 18-24 насны эмэгтэй хүн хамгийн олон удаа гэмт хэрэгт холбогдсон болохыг харж болохоор байна.

В. Сэжигтнийг баривчлах

Монгол Улсын хэмжээнд 2023 онд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн (2017 он)-ийн 31.4 дүгээр зүйлд заасан үндэслэлээр нийт 374 сэжигтнийг баривчлуулахаар тогтоол үйлдэж ирүүлснээс 301 сэжигтнийг баривчлах зөвшөөрөл олгож, 68 сэжигтэнд баривчлах зөвшөөрөл олгохоос татгалзжээ. Баривчлах зөвшөөрөл олгосон нийт хүний **22 буюу 7.3** хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Хүснэгт 4. Баривчлагдсан сэжигтний тоо ба эмэгтэйчүүд (2022-2023)

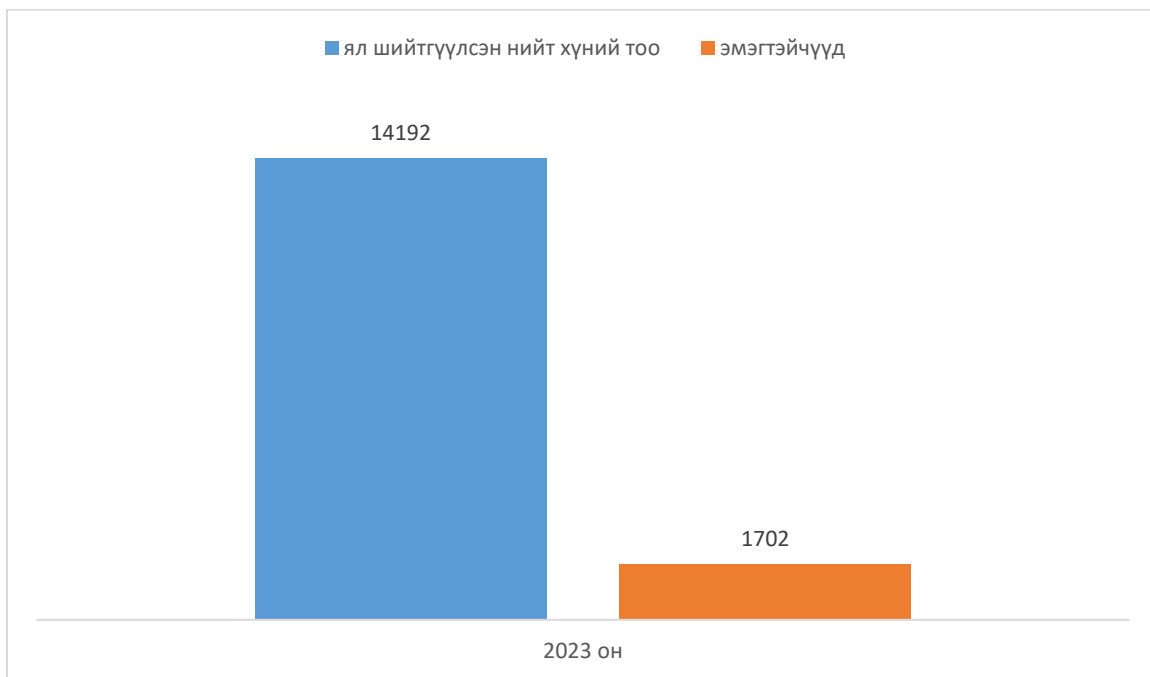
№	Утга	2022	2023	Өөрчлөлт (Тоо, хувиар)
1	Баривчлуулахаар тогтоол үйлдэж ирүүлсэн хүний тоо	161	374	213 (132.2)
2	Баривчлах зөвшөөрөл олгосон хүний тоо	139	301	162 (116.5)

	Үүнээс	Эмэгтэй	13	22	9 (69.2)
--	--------	---------	----	----	----------

Г. Ял шийтгүүлэгчид

2023 онд ял шийтгүүлсэн нийт 14 192 хүнээс 1702 буюу 12 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

График 1. 2023 онд ял шийтгүүлсэн этгээдүүд ба эмэгтэйчүүд

2023 онд ял шийтгүүлсэн нийт 14 192 хүнээс 1702 буюу 12 хувь нь эмэгтэй хүн байна.

Д. Хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд

2020 онд 4489 хүн, 2021 онд 2877, 2022 онд 4157, 2023 онд 4526 хүн хорих ял эдэлж байна.

Хүснэгт 5. Хорих ял эдэлж буй хүний хүйсийн байдал (2020-2023)

Хүйс	2020	Эзлэх хувь	2021	Эзлэх хувь	2022	Эзлэх хувь	2023	Эзлэх хувь
Эрэгтэй	4201	93.6%	2877	94.5%	3903	93.9%	4247	93.8%
Эмэгтэй	288	6.4%	167	5.5%	254	6.1%	279	6.2%
Нийт	4489	100%	3044	100%	4157	100%	4526	100%

Эдгээрийн хүйсийн байдлаар ангилж үзвэл, 2020 онд хорих ял эдэлж буй хүмүүсийн 6.4% хувь, 2021 онд хорих ял эдэлж буй хүмүүсийн 5.5% хувь, 2022 онд хорих ял эдэлж буй хүмүүсийн 6.1% хувь, 2023 онд хорих ял эдэлж буй хүмүүсийн 6.2% эмэгтэйчүүд байжээ.

График 2. Хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд (2020-2023)

Графикаас үзвэл, хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд 2020 оноос хойш буурч байгаа бөгөөд 2021 онд хамгийн бага буюу 167 эмэгтэйчүүд хорих ял эдэлж байжээ. Гэвч сүүлийн хоёр жилүүдэд хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн тоо өсөж байна.

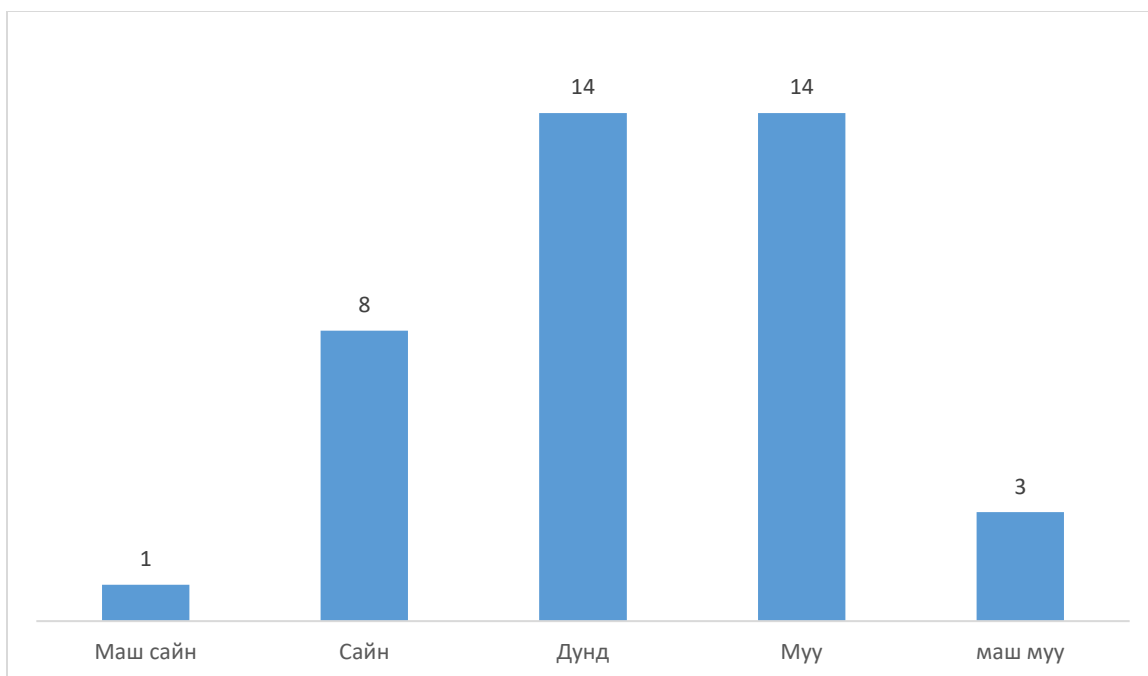
1.3. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид хорих ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлуудын нөхцөл байдлыг тодруулах анкет, ярилцлагын судалгааны үр дүн

Судалгааны багийн зүгээс 2025 оны 04 дүгээр сарын 23-ны өдөр ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид ял эдэлж буй 53 эмэгтэйчүүдээс анкетын аргаар 5 эмэгтэйгээс ярилцлагын аргаар мөн тус хориход ажиллаж буй эмч, сэтгэл зүйч, хянагч, нийгмийн ажилтан, хянагч, хорихын дарга гэсэн 5 албан хаагчаас асуулгын аргаар судалгаа авсан. Уг судалгаа нь хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүд хүний эрхийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох үндсэн зорилготой.

А.Нээлттэй хорих анги

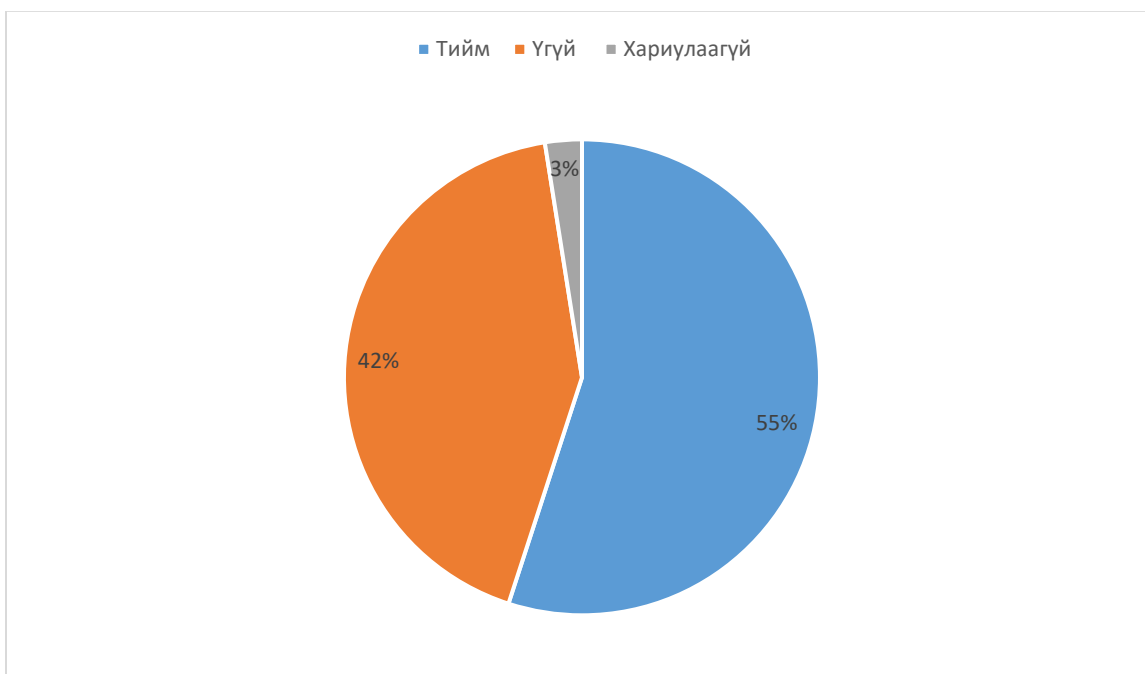
ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид нийт 300 гаруй эмэгтэй хоригдож байгаа бөгөөд үүнээс 30 эмэгтэй санамсаргүй байдлаар сонгон судалгаанд хамрагдсан бөгөөд судалгааны авах ёстой сайн дураар хамрагдах хүсэлтэй 10, нийт 40 эмэгтэй хоригдлоос 48 асуулгын хүрээнд судалгаа авч, тус хорихын төдийгүй Монгол Улс дахь хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн нөхцөл байдлыг тодорхойллоо.

График 3. Асуулт 1. Хорих анги дахь эмнэлэг, эмч нар "эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд" -ийн үүднээс оношилгоо, эмчилгээ явуулдаг уу.

Судалгаанд оролцсон эмэгтэй 40 хоригдлын 14 буюу 35% хувь хорих ангиас үзүүлж буй эрүүл мэндийн үзлэг оношилгоонд муу, мөн тооны эмэгтэй хоригдол дунд, 8 буюу 20% хувь нь сайн, 3 буюу 7.5% нь маш муу, 1 буюу 2.5% нь маш сайн гэсэн үнэлгээг өгсөн.

График 4. Асуулт 2. Хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлж, харшлах зүйл байдаг уу.

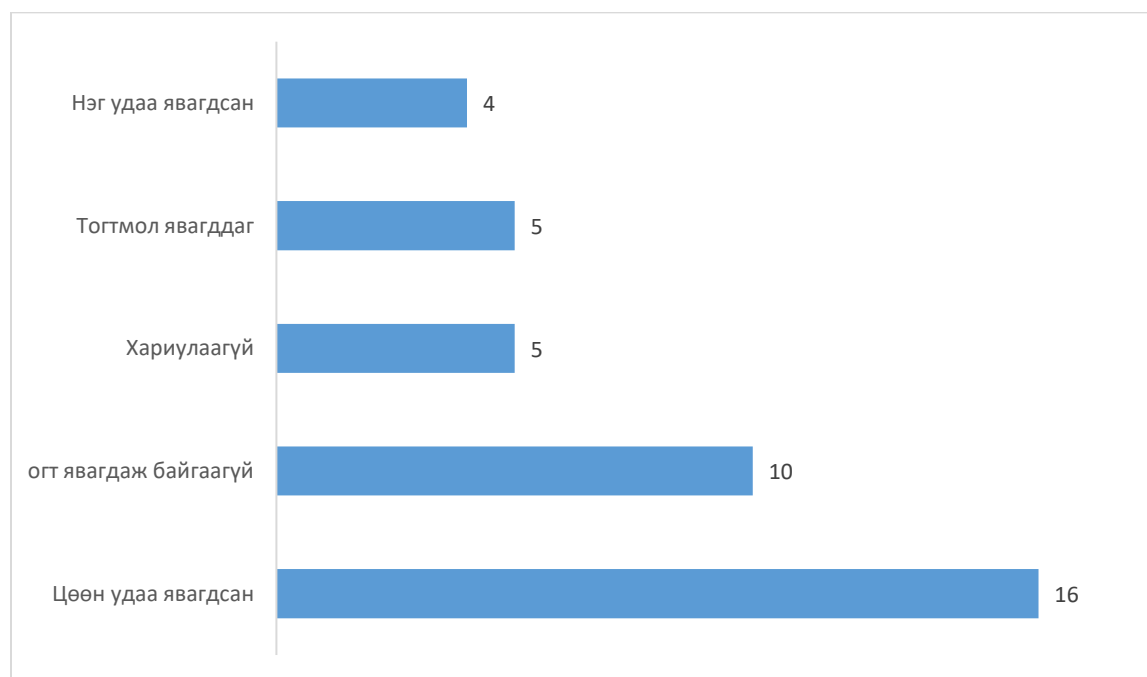
ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлж, харшлах зүйл байдаг гэж судалгаанд

оролцогчдын 22 буюу 55% нь үзсэн бол 17 буюу 42% нь хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлдөггүй гэжээ.

Судалгаанд оролцогчдын зүгээс хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд:

- Усанд орох боломж хязгаарлагдмал (судалгааны хүрээнд энэ асуудлыг тухайлан хөндсөн болно);
- Амьдрах орчин муу буюу нэг өрөөнд хэт олон хүнтэй, үүнээс үүдэж агааржуулалтын гэх мэт асуудал үүсдэг, (судалгааны хүрээнд энэ асуудлыг тухайлан хөндсөн болно);
- Ус нь шохойтой, (судалгааны хүрээнд энэ асуудлыг тухайлан хөндсөн болно);
- Эмнэлгийн хүртээмжийн муу зэрэг голлох асуудал болж байна.

График 5. Асуулт 4. Хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ, оношилгоо явагдаж байсан уу

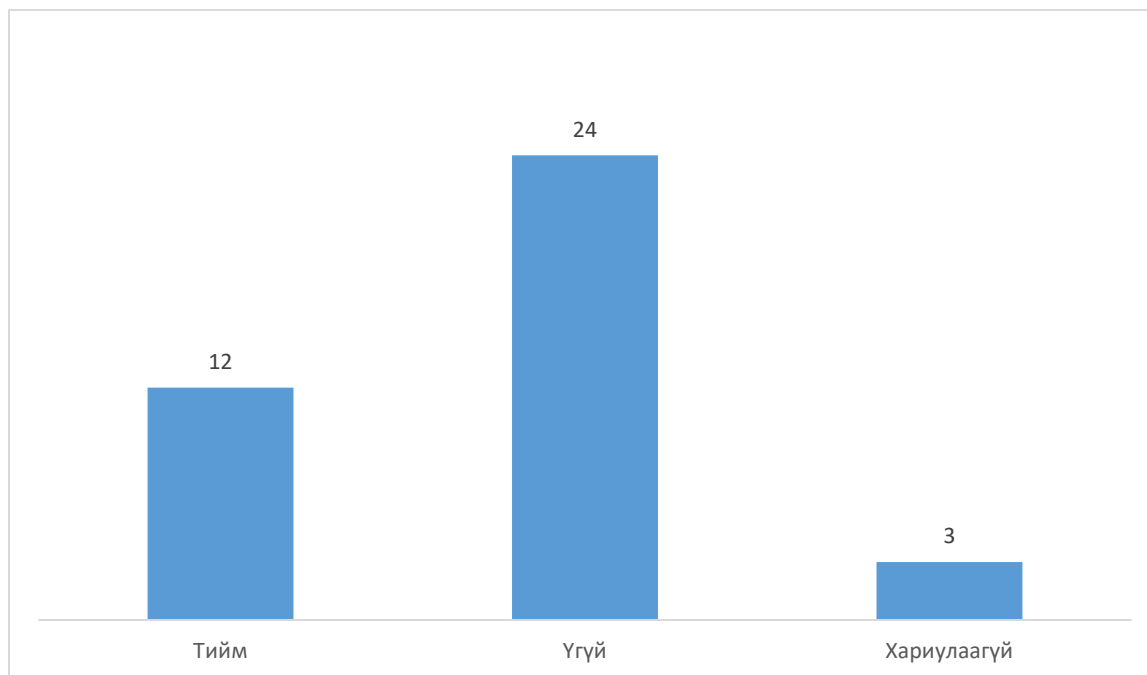
Судалгаанд оролцогчдын зүгээс хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ оношилгоо явагдаж байсан гэдэг асуултад 40% хувь нь цөөн удаа явагдсан, 25% хувь нь огт явагдаж байгаагүй, 12.5% хувь нь тогтмол явагддаг гэж хариулсан бөгөөд судалгааны оролцогчдын 85% хувь нь шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн асуудалтай гэжээ.

Судалгаанд оролцогчдын зүгээс шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн асуудлыг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд:

- Шүдэнд цооролт үүссэн;
- Шүдний эмчилгээ хомс, голлох эмчилгээ нь шүд авах байдаг;
- Хорих байрны чийгтэй нөхцөл болон, усны хатуулгаас үүдэж буйл үрэвсдэг, шүд өвддөг;

- Шүдний эмчилгээг хорих байгууллагаас гарч хийлгэх болдог, энэ төлбөрийг гаргах боломжгүй зэрэг болно. Эдгээр асуудлаас шүдний цооролт давамгайлж байсныг дурдах нь зүйтэй.
- Хорих ангид 101 рүү явуулдаг тэнд эмч байхгүй.

График 6. Асуулт 7. Хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс таны хувийн халдашгүй байдалд халдаж аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол байгаа юу ?

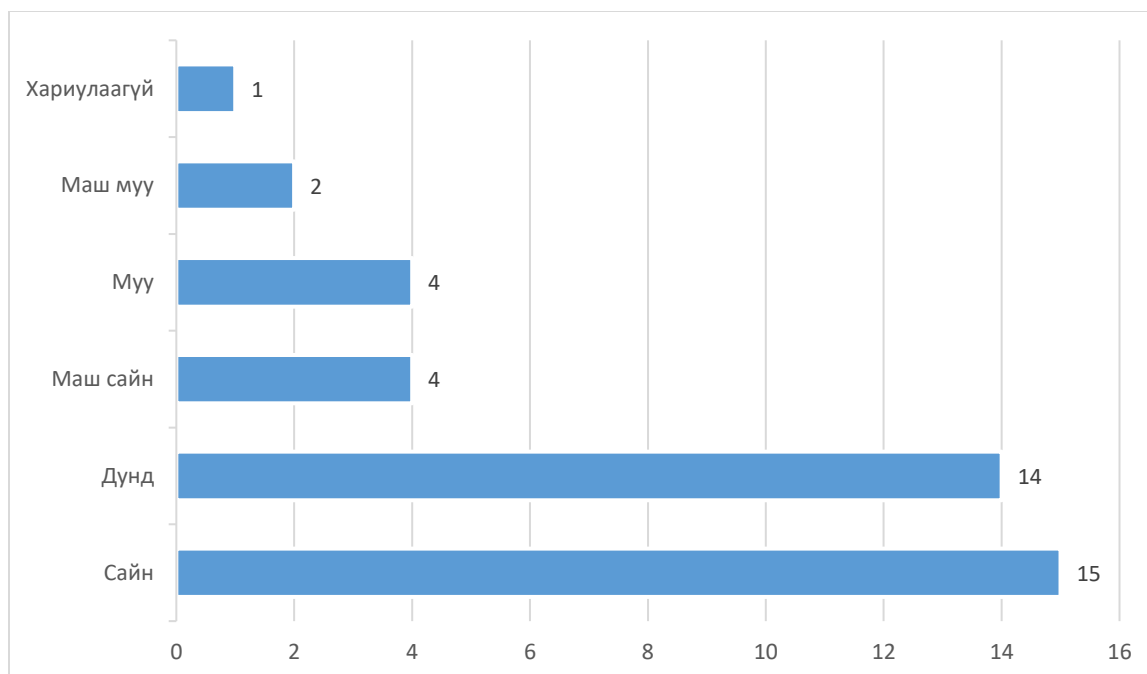
Дээрх графикаас үзвэл, судалгаанд хамрагдсан эмэгтэй хоригдлуудын 25 буюу 62.5% хувь нь хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртөж байгаагүй бол, 12 буюу 30% хувь нь хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртөж байсан байна. Харин үлдсэн 3 буюу 7.5% хувь нь уг асуултад хариулаагүй байна.

Судалгаанд оролцогчдын зүгээс өртөж байсан дарамт хүчирхийллийг дараах байдлаар тодорхойлж байна. Үүнд:

- Олон жил суусан хүмүүс дарамт ирдэг;
- Шинээр ирсэн албан хаагч хаагчид байгууллагын дотоод дүрэмтэй сайн танилцаагүй, харьцаа хандлага муу, мэдлэг дутмаг;
- Хоригдлууд олон жил болохоор шинэ ирсэн хүнийг их дээрэлхэж, дарамталдаг;
- Хуучин олон жилтэй давтан гэмт хэрэгтэй хүмүүс зан байдлын асуудалтай, энэ хэрээр хүмүүсийг доромжилж харьцдаг.

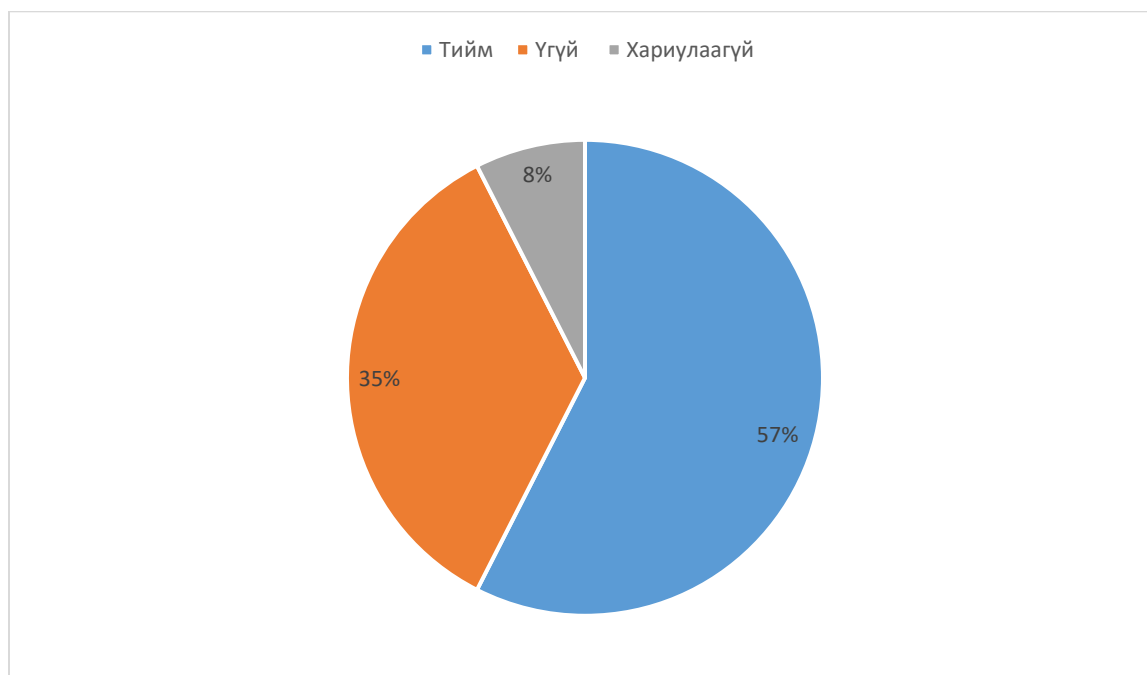
Үүнээс эмэгтэйчүүдийг хорих ангид хорих анги байгууллагын ажилчид гэхээс илүүтэй олон жил суусан, хуучин, давтан гэмт хэрэгтэй эмэгтэй хоригдлоос шинэ хоригдолд аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртөж байна.

График 7. Асуулт 10. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн талаар хорих та хэр сайн мэдэх вэ ?

Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн та хэр сайн мэдэх вэ асуултад судалгаанд оролцогчдын 15 буюу 37.5% хувь нь сайн, 14 буюу 35% хувь нь дунд, 4 буюу 10% хувь нь маш сайн, 4 буюу 10% хувь нь муу, 2 буюу 5% хувь нь маш муу мэдээллийг гэжээ. Харин судалгаанд оролцогчдын 1 буюу 2.5% хувь нь уг асуултад хариулаагүй байна.

График 8. Асуулт 11. Хорих анги дахь дотоод дүрэм, журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх?

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 23 буюу 57.5% хувь нь хорих ангийн дотоод дүрэм журмыг өөрчлөх хэрэгцээ шаардлагатай гэж үзсэн. Ийнхүү хорих ангийн дотоод дүрэм журмыг өөрчлөх дараах зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй гэжээ. Үүнд:

- Халуун устай болох боломжийг бүрдүүлэх;
- Эргэлт, уулзалтын цагийг уртасгах;
- Усан орох хугацааг долоо хоногт 2 болгох;
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон өвчтэй хүмүүсийг тусад нь байрлуулах орчныг бүрдүүлэх;
- Хорих ангид ял эдлээд суллагдаж буй хүмүүсийг нийгэмшүүлэх болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сургалт дэмжлэгийг бий болгох;
- Хувцасны материалыг сайжруулах;/одоогийн хувцас нь хөлс, чийг гадагшлуулахгүй хайрдаг биед ямар ч илчгүй хүйтэн цэвдэг материалаар хийгдсэн/

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар “Хорих ангийн дотоод журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 15.2-д Түр уулзалтын цаг 3 цаг хүртэлх, удаан хугацааны уулзалтын үргэлжлэх хугацаа 72 цаг хүртэл байна гэж заажээ.

График 9. Асуулт 13, 14. Түр болон урт хугацааны уулзалтын хугацаатай хангалттай эсэх

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 11 буюу 27.5% хувь нь түр хугацааны уулзалтын хугацааг муу, 9 буюу 22.5% хувь нь дунд, 8 буюу 20% хувь нь маш муу гэж үнэлсэн. Ийнхүү түр хугацааны уулзалтыг цагийг хангалтгүй гэж үнэлэх болсон шалтгаан нь Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам” 15.2-д түр уулзалтыг 3 цаг хүртэлх хугацаанд зохион байгуулахаар журамласан боловч хорих байрны

хүртээмж, ачааллаас хамаарах түр хугацааны уулзалтын цагийг 45 мин болгосон холбоотой юм.

Өөрөөр хэлбэл, ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын хувьд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам” 15.2-д түр уулзалтыг 3 цаг хүртэлх хугацаанд зохион байгуулах бодит боломж хязгаарлагдмал байна. Учир нь тус нээлттэй хориход 300 гаруй эмэгтэй хоригдол ял эдэлж байгаа бөгөөд түр уулзалтыг 3 цаг хүртэл хугацаагаар зохион байгуулбал цөөхөн түр уулзалт авах хүлээн авна. Иймд “Хорих ангийн дотоод журам” 15.2-д түр уулзалтыг 3 цаг хүртэлх хугацаанд зохион байгуулахын тулд уулзалтын байрыг томсгох шаардлагатай.

Харин Удаан хугацааны уулзалтыг хүрээнд тулгамдаж буй асуудал нь цаг авах юм. Учир нь ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн хувьд сарын бүрийн 25-нд удаан хугацааны уулзалтын цагийг утсаар өгдөг. Энэ нь хөдөө орон нутгаас ирсэн эмэгтэй хоригдлын хувьд удаан хугацааны уулзалтыг авахад хүндрэлтэй нөхцөл байдлыг үүсгэж байна. Хорих ангийн зүгээс орон нутгаас ирэх эргэлтийн цагийн урьдчилан авах байдлаар аль болох уулзах боломжийг өгдөг талаар ярилцлагын үеэр дурдаж байв. Гэвч удаан хугацааны уулзалтыг тэгш хүртээмжтэй байдлаар зохион байгуулах чиглэлд анхаарах шаардлагатай юм.

Зураг 1. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн үүдэн буй удаан хугацааны уулзалт захиалах мэдээлэл

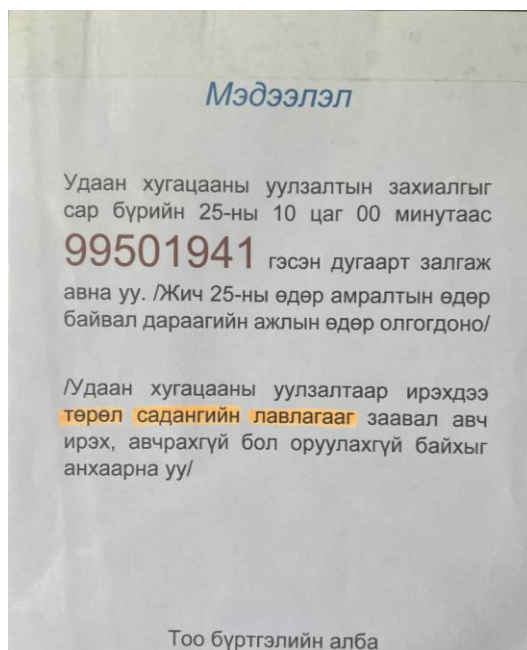
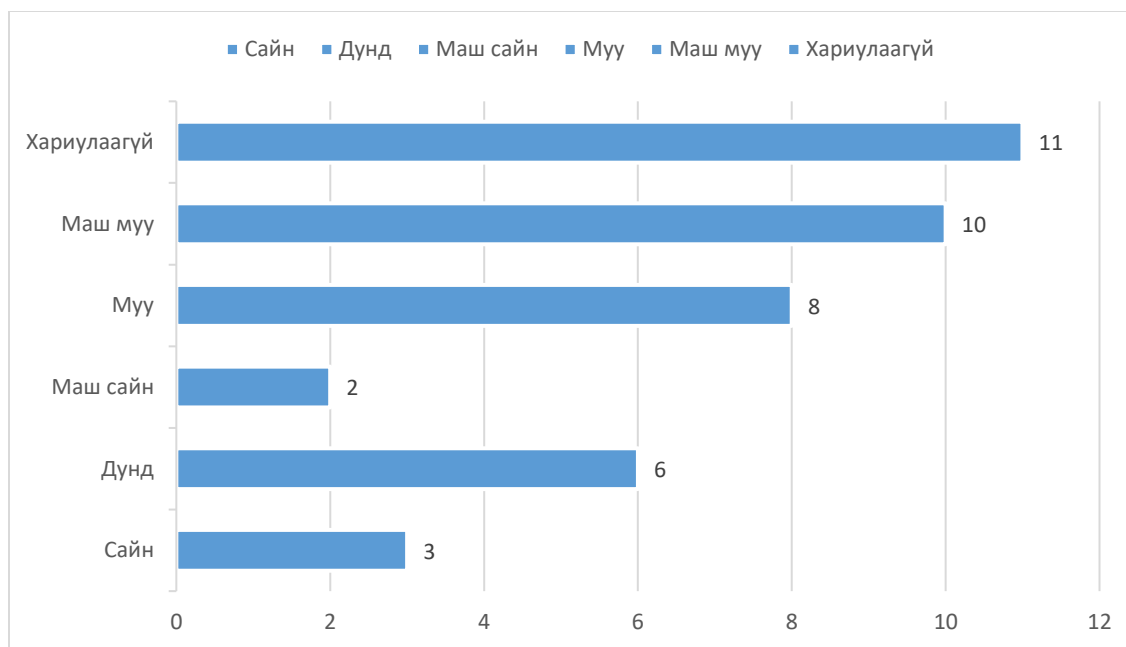

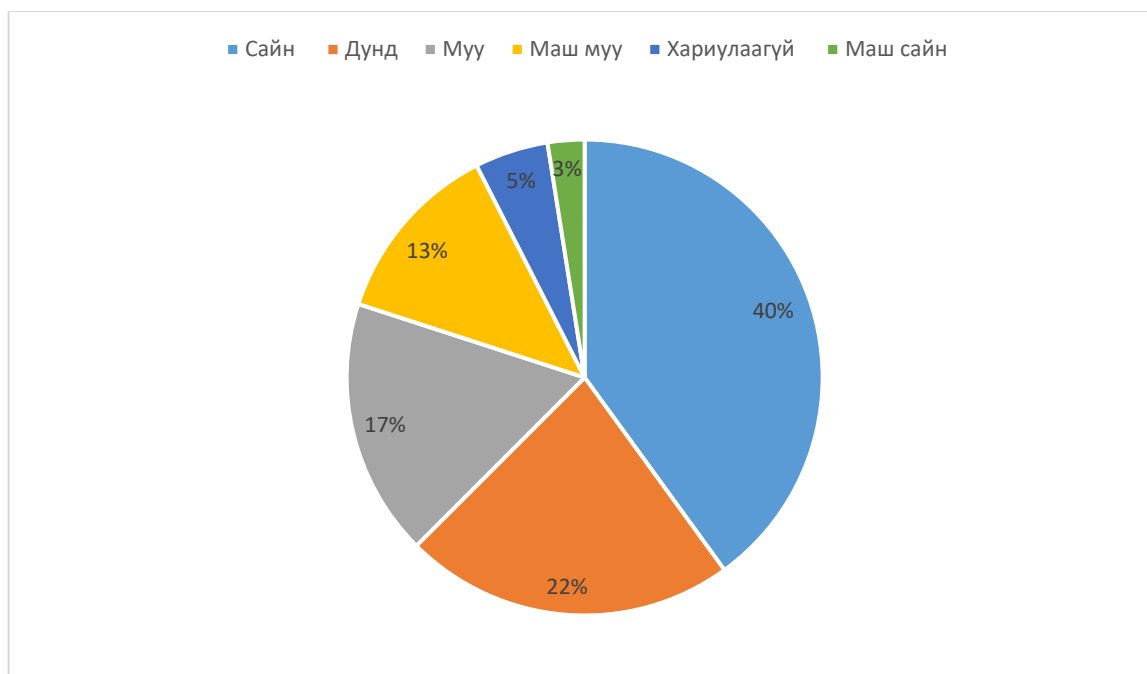
График 10. Асуулт 15. Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа хангалттай байдаг уу ?

Дээрх графикаас үзвэл судалгаанд оролцогчдын 27.5% хувь Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа ямар байдаг талаар мэдэхгүй буюу хөдөө орон нутгаас уулзалт авдаггүй байна. Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзаж буй хоригдлын 10 буюу 25% хувь маш муу, 8 буюу 20% хувь нь муу гэж хариулжээ. Үүнээс хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах уулзалтын хугацааг тусгайлан журамлах шаардлагатай байна.

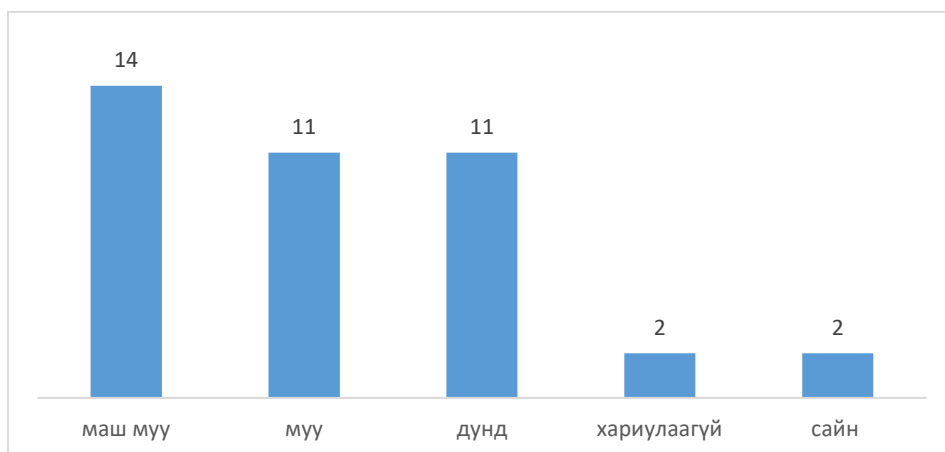
Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар “Хорих ангийн дотоод журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 8.9-д Хоригдол хэрэгцээтэй үедээ уух ундны усаар хангагдана гэж заасан.

График 11. Асуулт 16. Ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдаж чадаж байна уу ?

Судалгаанд оролцсон эмэгтэй 40 хоригдлын 16 буюу 40% хувь нь ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдсан сайн, 9 буюу 22% хувь нь дунд, 7 буюу 17% хувь нь муу, 5 буюу 13% хувь нь маш муу хангагдсан гэжээ.

График 12. Асуулт 17. Ундны усны чанар, биед үзүүлэх нөлөө ямар байдаг вэ ?

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 15 буюу 62.5% хувь нь ундны усны чанар, биед үзүүлэх сөрөг нөлөөтэй гэжээ. Ингэхдээ судалгаанд оролцогчдын зүгээс хорих ангийн ундны усны чанар бие үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг 2 агуулгаар тайлбарлаж байна. **Нэгдүгээрт**, хэрэглэж буй ус шохойтой ихтэй, хоёрдугаарт, хатуулаг ихтэй гэжээ. Тодруулбал судалгаанд оролцогчдын 20 буюу 50% хувь ундны ус шохойтой бол гэжээ.

Өөрөөр хэлбэл, ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн хувьд ундны усаа гүнээс авдаг бөгөөд энэ байдлаас үүдэж, шохой болон хатуулгын асуудал яригдаж байна. Тус байгууллагын зүгээс Стандарт хэмжил зүйн газрын нийслэлийн лабораторид усаа

шинжлүүлсэн. Уг шинжилгээнээс үзвэл усанд агуулагдаж буй PH-ийн хэмжээ шаардлагаас бага байгааг харж болохоор байна.

Зураг 2. Хорих 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн усны шинжилгээ /2024/

ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ДҮН
CERTIFICATE OF ANALYSIS

Бүртгэлийн дугаар /Registration number/: 24-2346
Шинжилгээ хийлгэх хүсэлт гаргасан газрын нэр : 407р Нээлттэй хаалттай хорих анги
/The name of customer's request for analysis/
Дэд лабораторийн нэр /Name of the sub laboratory/: Микробиологийн лаборатори; Хими,
хэр судлалын лаборатори

Дээжийн тодорхойлолт /Sample description/					
Дээжийн дугаар Sample number	Дээжийн нэр Name of sample	Цувралын дугаар Batch number	Үйлдвэрлэсэн улс The country of original manufacturer	Бүтээгдэхүүний хүчинтэй хугацаа Date of expiry	Дээжийн тоо хэмжээ Quantity of the sample
7984	Гүний худгийн шүүсэн ус		Монгол Улс	Тодорхойгүй	2.5 л

Хүлээн авсан огноо Date of receipt	Шинжилгээ дууссан огноо Date of test completion	Хэвлэсэн огноо Date of issue of the report
2024 он 11 сар 25 өдөр	2024 он 12 сар 02 өдөр	2024 он 12 сар 02 өдөр

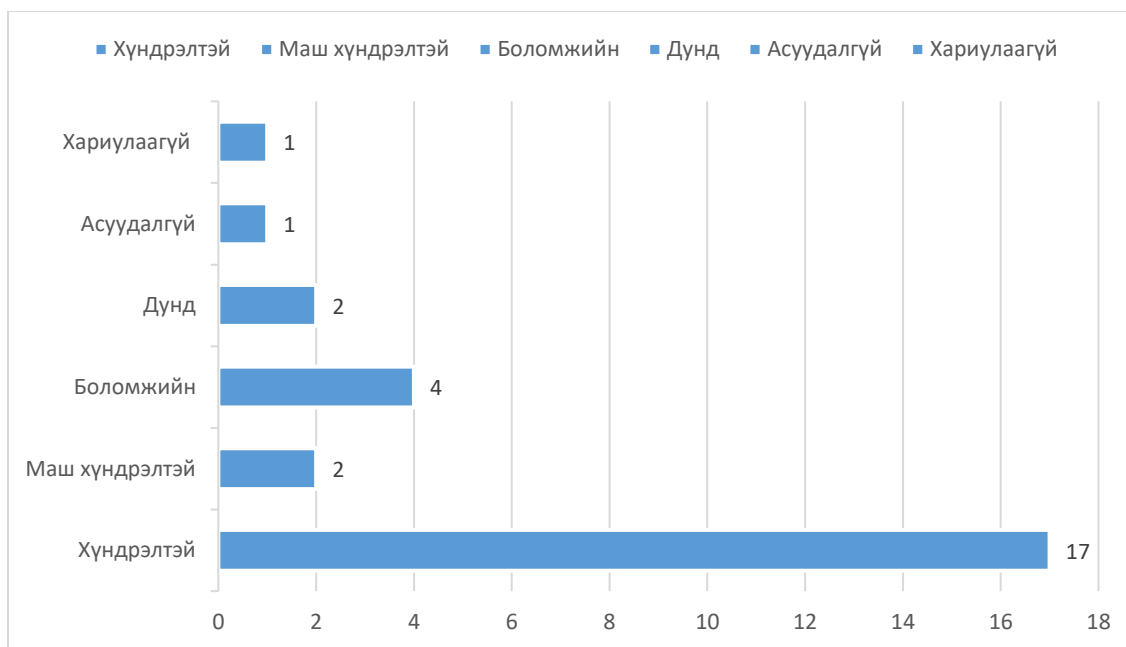
Дээжийн дугаар Sample number	Шинжилгээний аргын стандарт Method of analysis	Шинжилсэн үзүүлэлтийн нэр, хэмжих нэгж Test parameter, unit	Шаардлага Test specification, unit	Шинжилгээний дүн Test results
7984	MNS ISO 6222:1998	BET	1 мл-т 100	1 мл-т 94
	MNS ISO 19250:2017	Salmonella spp	25 мл-т илрэхгүй	25 мл-т илрээгүй
	MNS ISO 9308-1:1998	Халуун тэсвэртэй гэдсний бүлгийн нян /ялтас шүүлтүүр/	100 мл-т илрэхгүй	100 мл-т илрээгүй
	MNS 1097:2023	Кальци	<100 мг/л	0.40
	MNS 1097:2023	Магний	<30 мг/л	0.39
	MNS 4430:2005	Нийт төмөр	<0.30 мг/л	0.0
	MNS ISO 7890-3:2001	Нитрат	<50.0 мг/л	0.0
	MNS 4431:2005	Нитрит	<1.0 мг/л	0.0
	MNS ISO 10523:2001	pH	6.50-8.50	5.85
	MNS 6271:2011	Сульфат	<500.0 мг/л	0.0
	MNS ISO 6878:2001	Фосфат	<3.5 мг/л	0.0
	MNS 6272:2011	Фтор	0.70-1.50 мг/л	0.0
	MNS ISO 6059:2005	Хатуулаг	<7.0 мг/ж/л	0.05
	MNS 4424:2005	Хлорид	<350.0 мг/л	5.61
MNS ISO 7888:1999	Цахилгаан дамжуулах чанар	<1.0 мСм/см	0.009	

Санал тайлбар:
Opinions and interpretation

/Б.ЭНХТУНГАЛАГ/

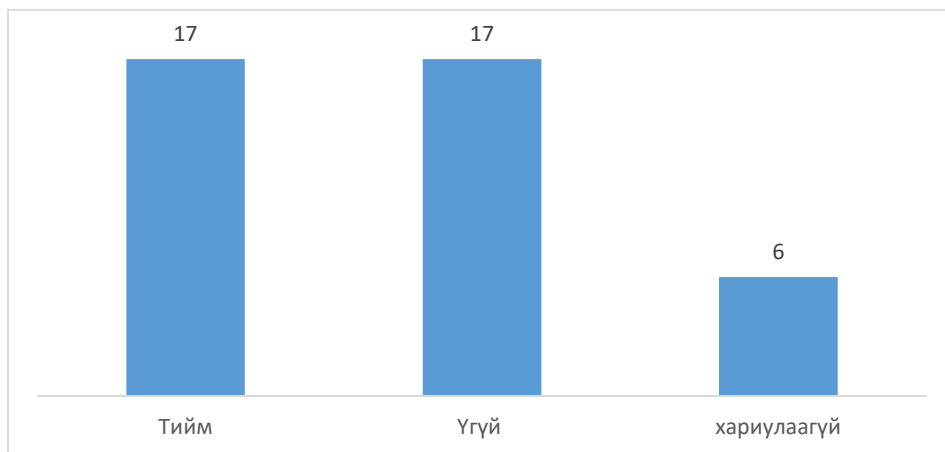
ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хувьд гүний гэхээс илүүтэйгээр худалдааны ус уух сонирхолтой бөгөөд хорих ангийн дэлгүүр энэ төрлийг усыг зарж борлуулж байна. Гэвч төлбөрийн асуудлаас шалтгаалан зарим хоригдлын хувьд зөвхөн худалдааны ус уух боломжгүй нөхцөлтэй байна.

График 13. Асуулт 19. Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний хүйтэн устай байх нь хүндрэлтэй байдаг уу ?

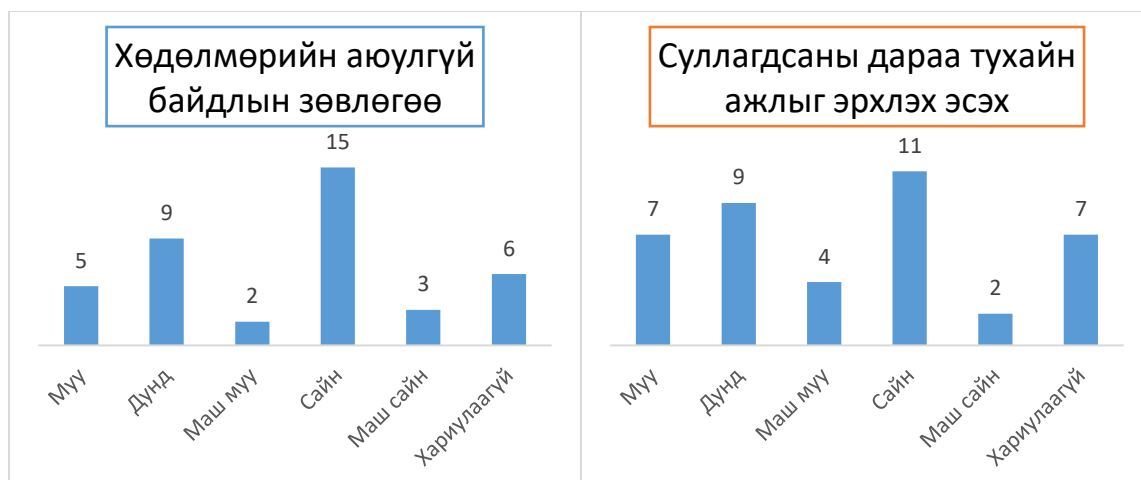
Судалгаанд оролцогчдын 32 буюу 80% хувь нь Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний хүйтэн усыг халаах байдлаар хэрэглэх нь хүндрэлтэй байна гэжээ. Учир нь ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих анги нь төвийн шугамд холбогдоогүй.

График 14. Асуулт 24. Хорих байгууллагын зүгээс эмэгтэйчүүдийг ариун цэврийн хэрэгслээр хангахад дэмжлэг үзүүлдэг эсэх ?

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 17 буюу 42.5% хувь нь хорих байгууллагын зүгээс ариун цэврийн хэрэгслээр хангадаг гэсэн бол ижил тооны эмэгтэй хоригдол хорих байгууллагын зүгээс ариун цэврийн хэрэгслээр хангаж байгаагүй гэжээ. Харин үлдсэн 6 буюу 15% хувь нь уг асуултад хариулаагүй байна.

График 15. Асуулт 27, 28. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдлын зөвлөгөө ба Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах ажиллах чадвар эзэмшсэн байдал.

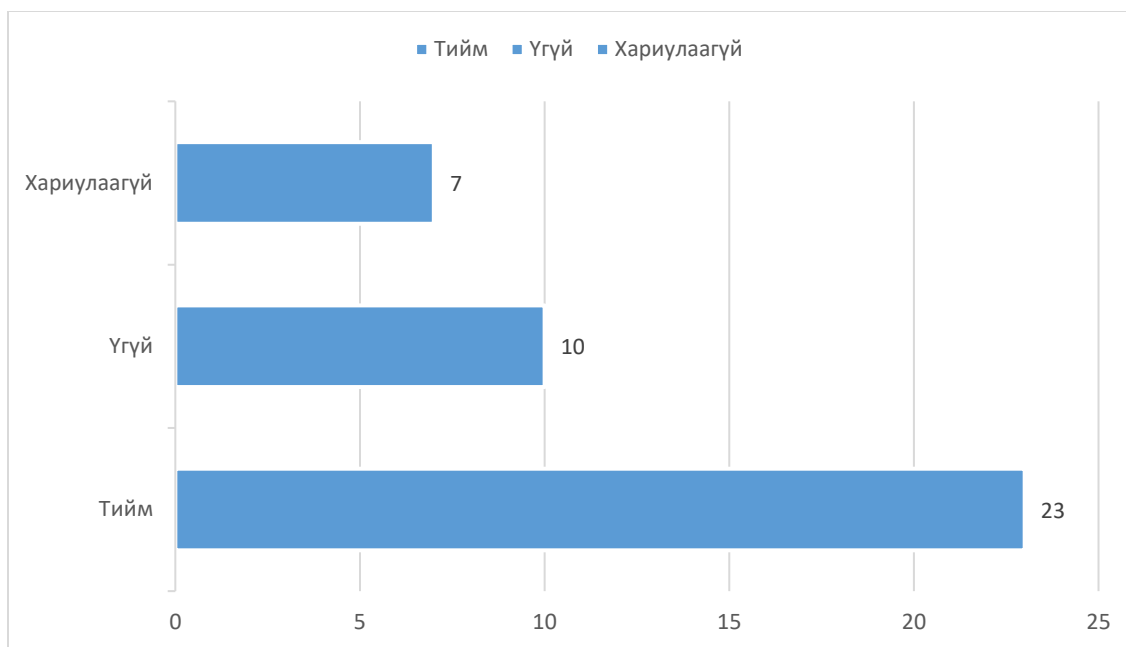

Судалгаанд оролцогчдын 24 буюу 60% хувь нь хорих байгууллагаас өгдөг өдрийн ажил эрхлэлтийн өмнөх Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөгөөг сайн буюу дунд хэмжээнд байдаг гэжээ. Харин 10 буюу 22.5 хувь нь хорих байгууллагаас өгдөг өдрийн ажил эрхлэлтийн өмнөх Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөгөөг муу буюу маш муу гэжээ.

ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй хоригдлын хувьд тус байгууллагаас судлагдсаны дараа энд эрхэлж буй ажилтай ижил ажлаар цаашид ажиллах боломжийг эзэшсэн чадсан гэдэгт судалгаанд оролцогчдын 52.5 хувьд эерэг хариу өгсөн. Өөрөөр хэлбэл, судлагдсаны дараа хорих байгууллагад эрхэлж байсантай төстэй ажлыг байрыг гаргаж өгсөн тохиолдолд хоригдлын хувьд нийгэмшихэд эерэг үр нөлөө үзүүлэхээр байна.

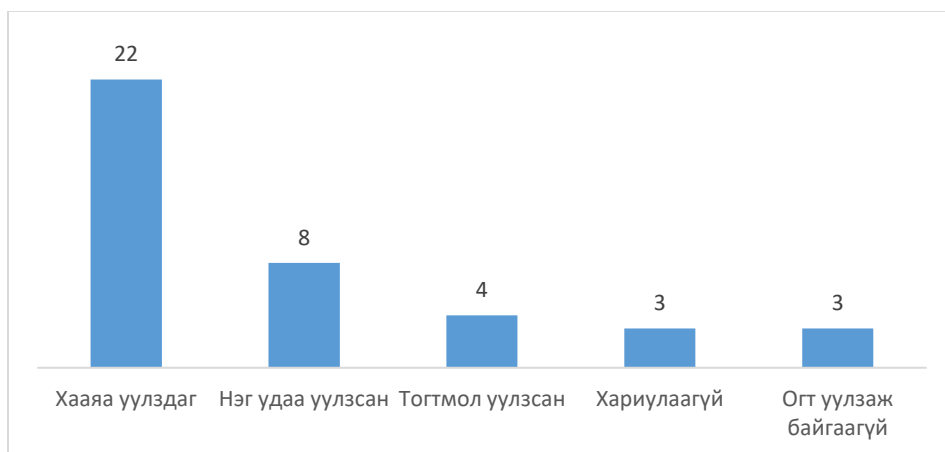
Харин Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараа энд эрхэлж буй ажилтай ижил ажлыг чадварыг эзэмшээгүй гэж үзэж буй шалтгаан нь сургалтын чанар болон ажлын ачаалал байна.

График 16. Асуулт 30. Та энд өөрийн эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлага бүрд ажиллан дадлагажиж чадаж байна уу?

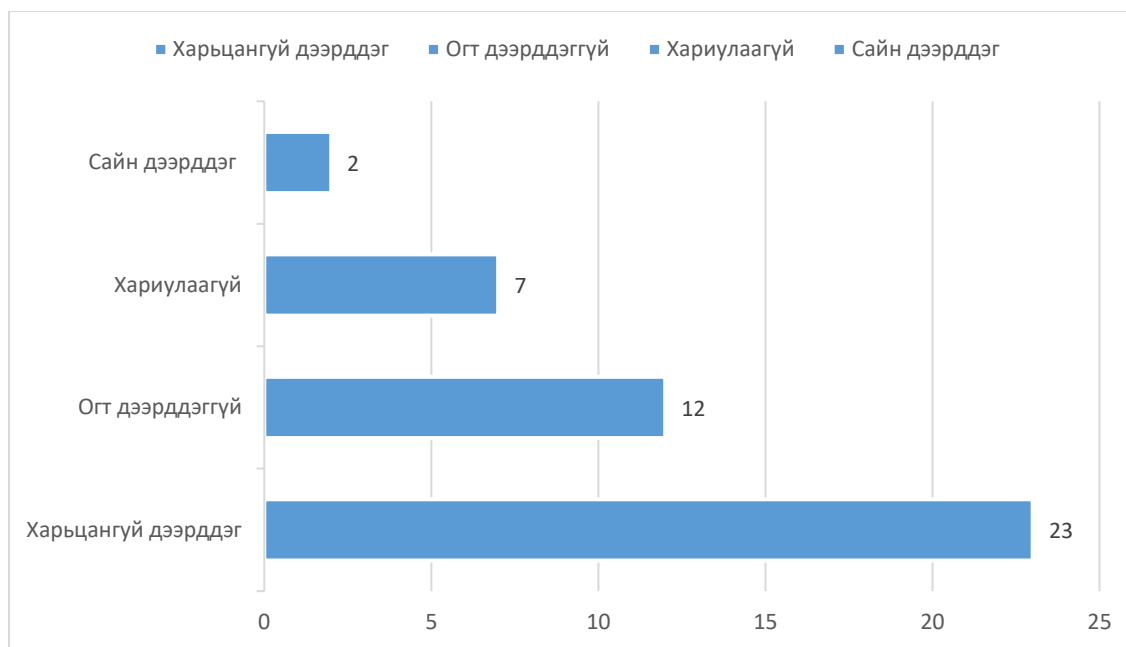
Өмнө дурдсанчлан ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй хоригдлын хувьд хөдөлмөр эрхлэлтийн хүрээнд харьцангуй эерэг хандлагатай бөгөөд энэ ч утгаараа судалгаанд оролцогчдын 23 буюу 57.5% хувь нь байгууллагад эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлагад туршлага хуримтлуулж байна гэжээ.

График 17. Асуулт 33. Хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй тогтмол уулздаг уу

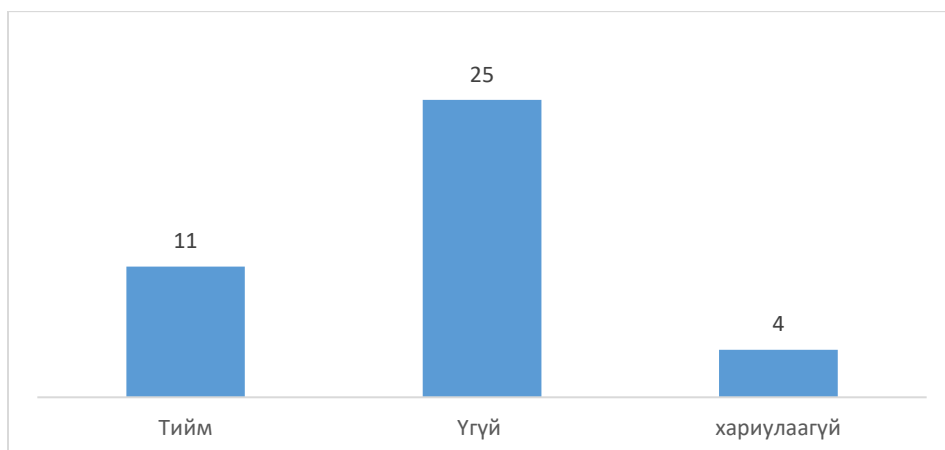
Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 22 буюу 55% хувь нь хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй хааяа уулздаг, 8 буюу 20% хувь нь нэг удаа уулзсан, 4 буюу 10% хувь нь тогтмол уулздаг гэжээ. Үүнээс хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хувьд сэтгэл зүйчтэй уулзах боломжоор хангагдсан болох нь харагдаж байна.

График 18. Асуулт 34. Сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал шийдэгдсэн, дээрдсэн зүйл байдаг уу

Судалгаанд оролцогчдын 19 буюу 47.5% хувь нь сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал харьцангуй дээрдэг, 12 буюу 30% хувь нь сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа сэтгэл зүйн асуудал дээрддэггүй гэжээ. Учир нь ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид 300 гаруй эмэгтэй хоригдож байгаа бөгөөд 1 сэтгэл зүйчийн орон тоотой ажиллаж байна. .

График 19. Асуулт 36 Тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовиурыг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэг үү

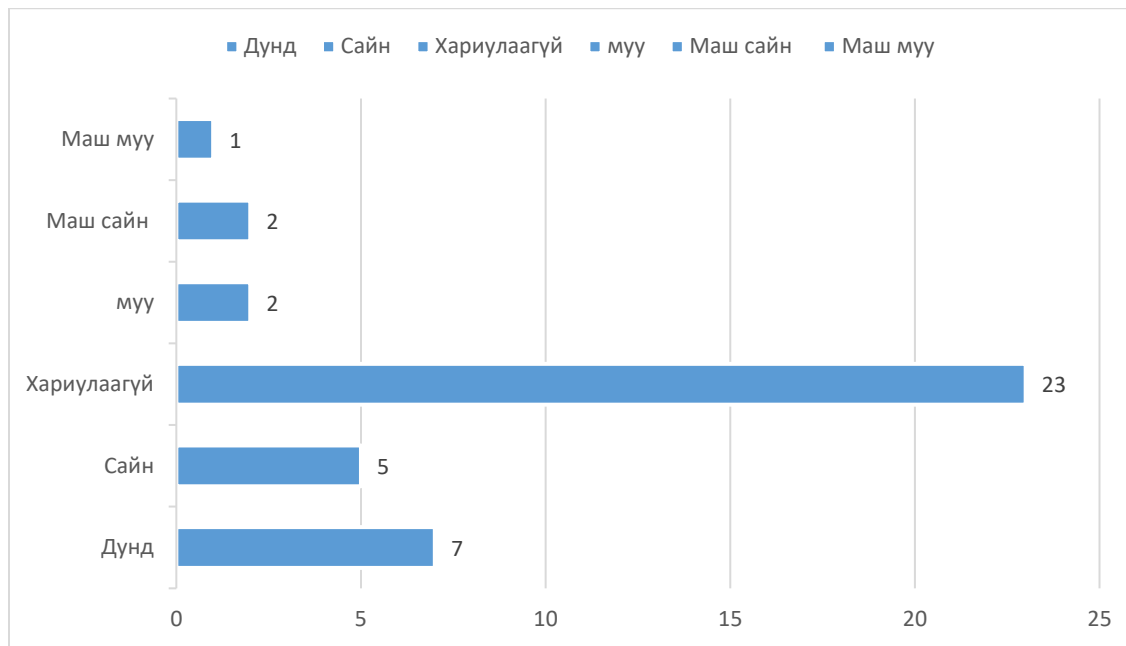

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 25 буюу 63% хувь нь хоригдож байх хугацаандаа тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовуурийг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэггүй гэжээ. Харин 4 буюу 10% хувь нь уг асуултад хариулаагүй. Үлдсэн 11 буюу 28% хувь нь хоригдож байх хугацаандаа тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовуурийг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүссэн. Уг шалтгаануудыг дурдвал;

- мэдэгдвэл ажлаас чөлөөлж шагналын хоногоос олгохгүй;

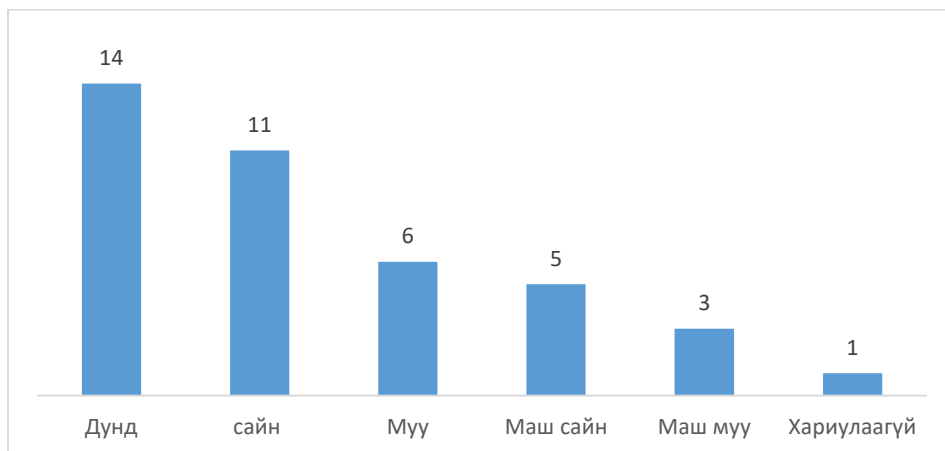
- Хүмүүжигч бүрд сахилгын талон байдаг. Үүн дээр өөрийн эрүүл анхаарах гэж заасан байдаг үүнийг зөрчвөл арга хэмжээ авч толон цоолдог учир өвчин зовиур бэртэл гэмтлээ нуух шаардлага гардаг;
- Эмчлүүлэхээр эмнэлэг явбал ажлын хоногоос хасах гэжээ.

График 20. Асуулт 37. 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ ?

Судалгаанд оролцогчдын 23 буюу 57.5% хувь 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар, сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг талаарх асуултад хариулаагүй байна. Энэ нь 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байр болон нээлттэй хорих ангийн байр тустай байдагтай холбоотой. 2025 оны 04 сарын байдлаар 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байранд 12 нярай байрлаж байна.

График 21. Асуулт 39, Хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж хэр байдаг вэ?

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 14 буюу 35% хувь нь хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломжийг дунд, 11 буюу 27.5% хувь нь хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломжийг сайн гэж үнэлсэн.

Судалгааны багийн зүгээс анкетын асуулгыг ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн сургалтын танхим авсан бөгөөд уг танхимын тохижилт сайн байсан. Гэвч сургалтын танхимыг шинэ соргог мэдээ, ном зохиолоор хангах шаардлага харагдаж байсан бөгөөд номын тавиур хэсэгт шашны цөөн ном, банкны хэдэн танилцуулга өөр ном, сурах бичиг хомс байсныг дурдах нь зүйтэй.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар “Хорих ангийн дотоод журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 4.2-д “Халуун усны газарт шүршүүрийг байрлуулж, батлагдсан хуваарийн дагуу 14 хоног тутам хоригдлыг усанд оруулж, бүртгэл хөтлөх ба хөдөлмөрийн нөхцөлөөс хамааран тухайн бүр усанд оруулж болно” гэжээ. Харин ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хувьд 7 хоногт нэг удаа оруулж байна.

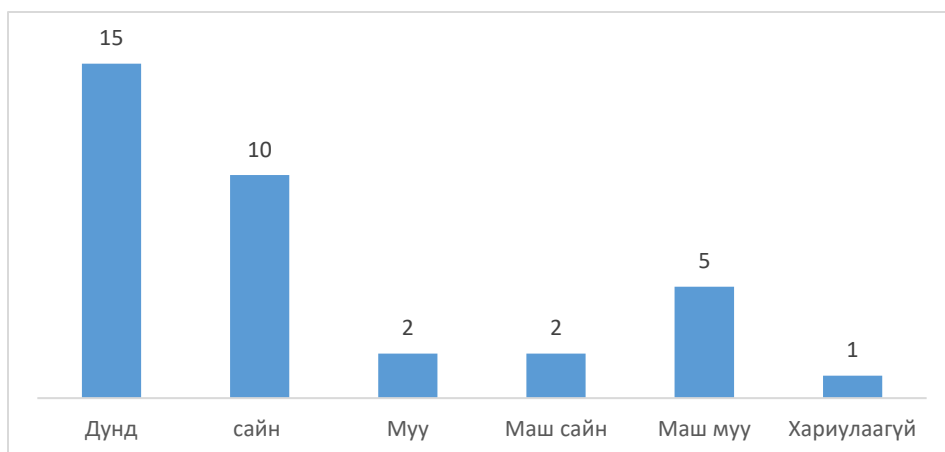
График 22. Асуулт 40. 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамж хангалттай санагддаг уу ? Энэхүү давтамжийг хэрхэн нэмэгдүүлэх нь зүйтэй вэ ?

Судалгаанд оролцогчдын 18 буюу 45% хувь нь 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамж хангалттай санагддаг асуултад хариулаагүй бол үлдсэн 22 буюу 55% хувь нь 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамжийг санал нэгтгэйгээр өөрчлөх саналтай байна. Нийт судалгаанд оролцогчдын 14 буюу 35% хувь, усанд орох давтамж өөрчлөх саналтай эмэгтэй хоригдлын 14 буюу 63% хувь нь усанд орох давтамжийг 7 хоногт 2 удаа байлгах саналыг гаргасан. Мөн нэг удаа усанд орох хугацаа 20 минут бөгөөд ярилцлагын үеэр уг цагийг уртасгах зүйтэйг онцолж байв.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар “Хорих ангийн дотоод журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 6.1-д “...хорих байр, өрөө өвлийн улиралд 18-аас багагүй хэмийн дулаантай...” гэж журамласан.

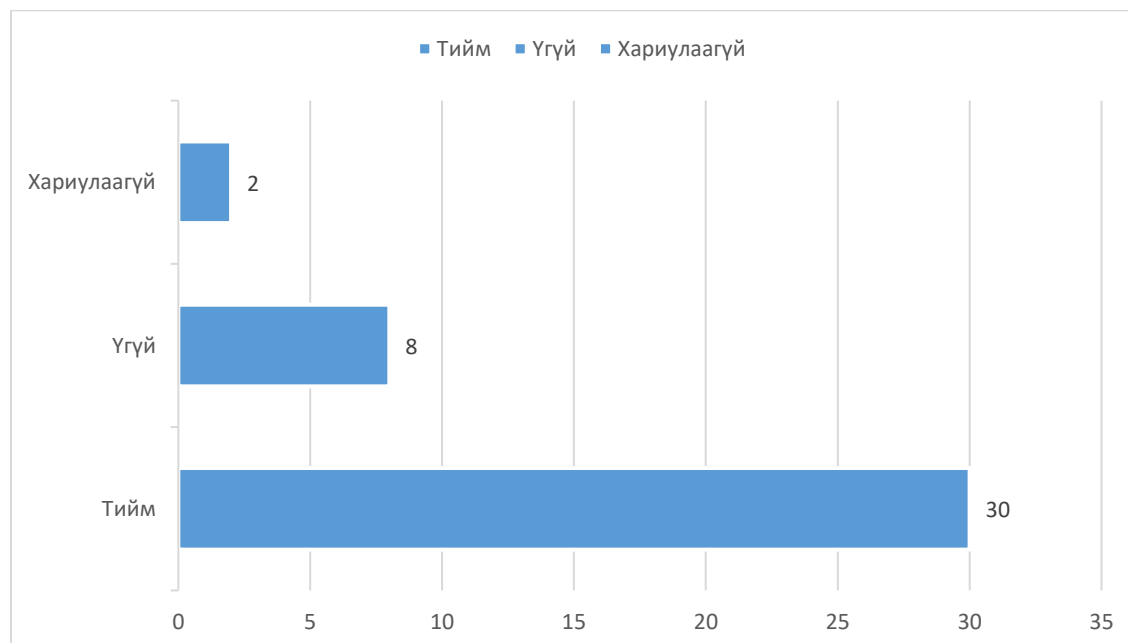
График 23. Асуулт 41. Өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд таны байрлаж буй өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 15 буюу 37.5% хувь нь өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд хорих байрны өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу гэсэн асуултад дунд, 10 буюу 25% хувь нь сайн, 5 буюу 12.5% хувь нь маш муу үнэлгээг тус тус өгсөн. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хувьд дулааны асуудлаа нүүрс түлэх замаар шийдвэрлэж байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар “Хорих ангийн дотоод журам”-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 6.1-д “...шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна...” гэж журамласан.

График 24. Асуулт 42. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 30 буюу 75% хувь нь хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдгийг хүндрэлтэй гэсэн бол

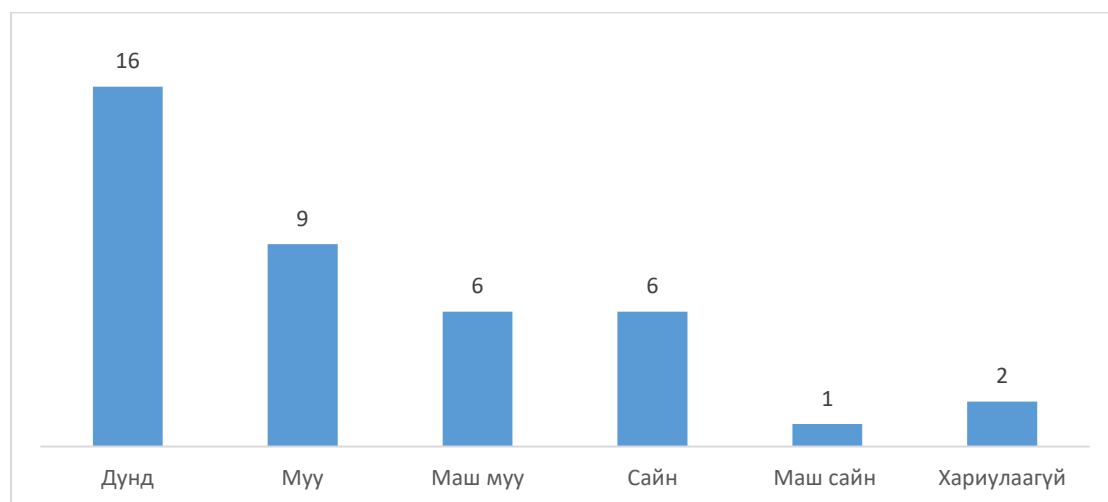
7 буюу 17.5% хувь нь хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдгийг хүндрэлгүй гэж үзжээ. Өмнө дурдсанчлан хорих ангийн дотоод журмын 6.1-д "...шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна..." гэж заасан бөгөөд 24 цагийн гэрэлтүүлгийн талаар журамлаагүй. Албан хаагчтай хийгдсэн уулзалтын үеэр өдрийн цагаар гэрэлтүүлгийг унтраадаг гэсэн боловч ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид судалгаа авахаар өдрийн цагаар орох үед гэрэлтүүлэгтэй байсныг дурдах нь зүйтэй.

Судалгаанд оролцогчид 24 цагийн гэрэлтүүлгээс үүдэж дараах хүндрэл үүсдэг гэжээ. Үүнд

- Нүдний хараанд сөргөөр нөлөөлж байна;
- Дээд орон дээр унтахад нүд рүү хурц гэрэл тусаж унтаж чадахгүй хөрвөх тохиолдол гардаг улмаар хурц гэрэлд нүд хорсдог;
- Гэрэлд унтаж чаддаггүй нүдээ алчуураар боож унтдаг;
- Гэрэлтэй болохоор нүд гялбаж унтахад бэрх байдаг зэрэг болно.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар "Хорих ангийн дотоод журам"-ыг баталсан бөгөөд тус журмын 6.1-д "...Хорих ангийн байр, өрөө нь өдрийн цагт байгалийн гэрэл тусах, агаар солилцох цонхтой байна..." гэж журамласан.

График 25. Асуулт 44. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ ?

Судалгаанд оролцсон хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлын 16 буюу 40% хувь нь хорих өрөөний агаар сэлгэлт дунд хэмжээнд, 9 буюу 22.5% хувь нь муу хэмжээнд, 6 буюу 15% хувь нь сайн, 6 буюу 15% хувь нь маш муу гэж үнэлжээ. Өөрөөр хэлбэл, судалгаанд оролцогчдын 37.5 хувьд хорих өрөөний агаар сэлгэлтэд сөрөг үнэлэлт өгсөн. Учир нь хорих өрөөний агаар сэлгэлтэд дараах хүндрэл тулгарч байна. Үүнд:

- Нэг өрөөнд 10 хүн байдаг, цонх онгойлгох боломж хязгаарлагдмал бөгөөд агаар муу ордог;
- 10 хүн жижиг өрөөнд ямар байх нь хэн ч харсан ойлгомжтой;
- Жижигхэн өрөөнд 10 хүн байдаг учир агаар сэлгэлт маш муу;
- Цонхны хэмжээ бага учир агаарын солилцоо муу;
- Вакум орчинд болохоор агаар муу;

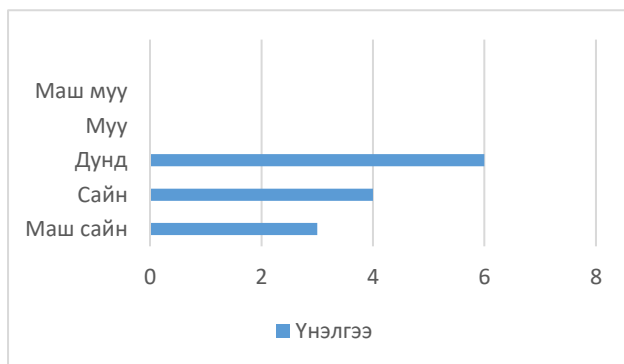
- Маш бүгчим бас цонх битүү;
- Жижиг цонхтой 1 өрөөнд 10 хүн байдаг учраас амьсгал авч чадахгүй болоод 2 жил гаран хамрын дусаалга хэрэглэж байна.

ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй ангийн хорих өрөөнд байгалийн гэрэл нөхцөл хязгаарлагдмал байсныг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй бөгөөд өрөөнд байгаа хүн байгалийн гэрэл харах боломж хязгаарлагдмал байна.

Б.Хаалттай хорих анги

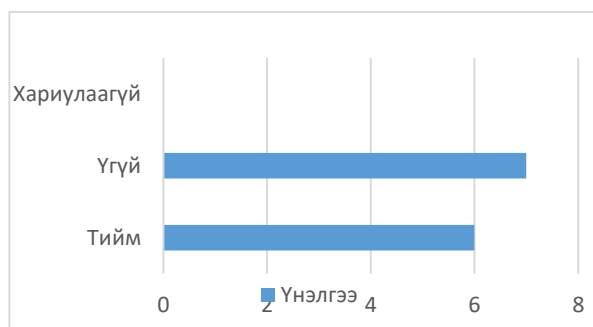
Судалгааны ажлын энэ хэсэгт ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р хаалттай хорих ангид ял эдэлж буй нийт 13 хоригдлоос дараах 48 асуулгын хүрээнд судалгаа авч, хаалттай дэглэмд хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хүний эрхийн нөхцөл байдлыг тодорхойллоо.

График 26. Асуулт 1. Хорих анги дахь эмнэлэг, эмч нар "эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд"-ийн үүднээс оношилгоо, эмчилгээ явуулдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

Дээрх графикаас харвал 13 хоригдлоос 3 нь “Маш сайн”, 4 нь “Сайн”, 6 нь “Дунд” гэж үнэлсэн байна. Харин “Муу” болон “Маш муу” гэж үнэлсэн хүн байхгүй байв. Өөрөөр хэлбэл, ихэнх хоригдол хорих ангийн эмнэлгийн эмч нар эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг дунд түвшнээс дээш хангалттай гэж үзжээ. Энэ нь хаалттай дэглэмд ял эдэлж буй хоригдлуудад эрүүл мэндийн үйлчилгээ ерөнхийдөө боломжийн хүрч байгаа гэх үр дүнг илтгэх хэдий ч, цөөн хэд нь л маш сайн гэж үнэлсэн болохыг анхаарах шаардлагатай байна.

График 27. Асуулт 2. Хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, хувийн ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлөх, харшлах зүйл байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

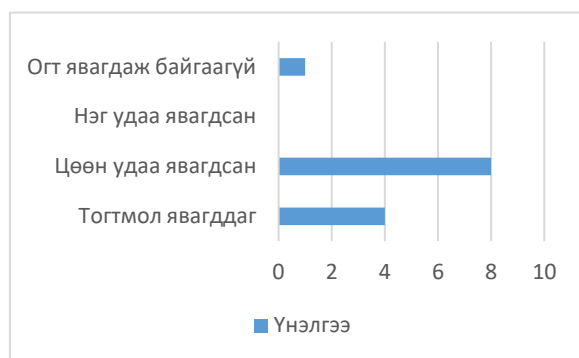
Судалгаанд оролцсон 6 хоригдол (46%) орчны нөхцөлд сөрөг нөлөөлөл “байдаг” (тийм) гэж хариулсан бол 7 хоригдол (54%) “байхгүй” (үгүй) гэж хариулжээ. Иймээс ихэнх

хоригдлын хувьд хорих байрны орчин нь эрүүл мэнд, ариун цэвэрт нь ноцтой харшлах зүйлгүй гэсэн дүгнэлт хийж болох ч бараг тал нь зарим сөрөг нөлөө байгааг дурдсан байна.

Асуулт 3. Тийм бол ямар сөрөг нөлөөтэй зүйлс байдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү. (нээлттэй асуулт) /407-р хаалттай хорих анги/

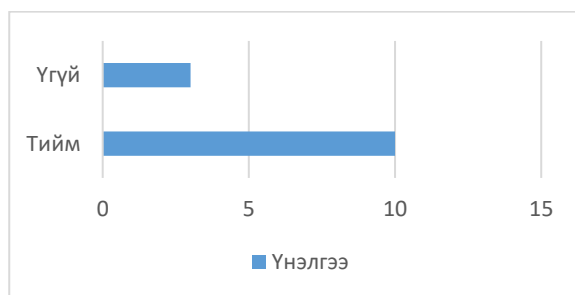
Энэ нь зөвхөн дээрх асуултад “Тийм” гэж хариулсан тохиолдолд хариулах нэмэлт асуулт болно. Үүнд хариулсан 6 хоригдлын дурдсанаар 00-ын өрөө дутмаг, агааржуулалт муу, битүү орчинд удаан байх нь эрүүл мэнд, сэтгэл зүйд нь дарамт болдог аж. Тухайлбал, нэг хоригдол “хаалттай байранд ганцхан 00-ын өрөөтэй, бүгд нэг дор ашигладаг нь ариун цэврийн хувьд таагүй” гэж тэмдэглэжээ. Мөн зарим нь “агаар сэлгэлт муу, чийгтэй бүгчим орчин” гэх асуудлыг дурдсан байна. Эдгээр нь хорих байрны орчны чиглэлээр анхаарах шаардлагатайг харуулж байна.

График 28. Асуулт 4. Хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ, оношилгоо явагдаж байсан уу? /407-р хаалттай хорих анги/

Судалгаанд оролцсон 13 хоригдлын 4 нь “Тогтмол явагддаг” (байнга үзлэг, эмчилгээ хийдэг) гэж, 8 нь “Цөөн удаа явагдсан” (хааяа) гэж, 1 хоригдол “Огт явагдаагүй” (хийж байгаагүй) гэж тус тус хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, зөвхөн цөөн хэд нь тогтмол шүдний эмчилгээ, үзлэг авсан бол олонхонд нь шүдний эмчилгээ хангалтгүй хүрсэн байна. Нэг хоригдол огт шүдний эмчилгээ хийлгэж байгаагүй гэжээ. Энэ нь хорих ангид шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ дутмаг байгааг илтгэж байна.

График 29. Асуулт 5. Таны шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн асуудал бий юу? (Шүд цоорол, уналт, сийрэгжилт гэх мэт) /407-р хаалттай хорих анги/

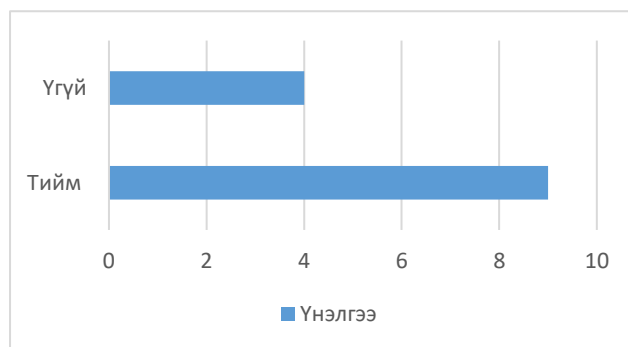
10 хоригдол (76%) шүдний ямар нэг асуудал “тийм” (бий) гэж хариулсан бол 3 хоригдол (24%) “үгүй” гэжээ. Судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь шүд цоорол, өвдөлт, шүд уналт зэрэг асуудалтай байгаа нь харагдаж байна. Асуулт 4-тэй харьцуулбал, шүдний

эмчилгээ тогтмол хийгдээгүй хоригдлуудын дунд шүдний өвчлөл түгээмэл байгаа нь ажиглагдаж байна. Тухайлбал, зарим хоригдол удаан хугацаанд шүдний эмчилгээ хийлгээгүйгээс шүд үйрч унах, бүх шүдээр өвдөх болсон талаар дурдсан байна.

Асуулт 6. Тийм бол ямар асуудал байгаа вэ? Тодорхой бичнэ үү. /407-р хаалттай хорих анги/

Энэ асуултад шүдний асуудалтай (5-р асуултад "Тийм" гэж хариулсан) 10 хоригдол хариулсан. Ихэнх нь шүд цоорох, шүд өвдөх, зарим нь бүр шүдгүйдэх хэмжээнд хүрсэн гэдгээ бичжээ. Нэг хоригдол "10 гаруй жил шүдний эмчилгээ хийгээгүйгээс олон шүд үйрч унасан" гэж дурдсан бол өөр нэг нь "шүд хорхойтож маш их өвддөг, өвдөхөөр гаднын эмнэлэг рүү л явдаг" гэжээ. Энэ нь удаан хугацаанд шүдний эмчилгээнд хамрагдаагүйн улмаас хоригдлуудын дунд шүдний өвчлөл хуримтлагдсан болохыг харуулж байна.

График 30. Асуулт 7. Хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс таны хувийн халдашгүй байдалд халдаж, аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол байгаа юу? /407-р хаалттай хорих анги/

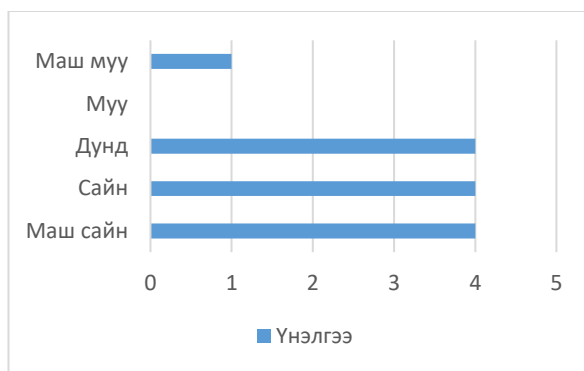

4 хоригдол ($\approx 30\%$) энэ төрлийн дарамт, халдлагад өртсөн гэж хариулсан бол 9 хоригдол ($\approx 70\%$) өгтөөгүй (тийм тохиолдол байхгүй) гэж хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, судалгаанд оролцогчдын олонх нь хориход бусдын дарамт, хүчирхийлэл мэдрээгүй гэсэн боловч цөөн хэсэг нь ийм асуудалтай тулгарч байсан байна.

Асуулт 8. Тийм бол тодорхой бичнэ үү. (Хэнээс, хэзээ, хаана, ямар төрлийн дарамтад өртсөн талаар) /407-р хаалттай хорих анги/

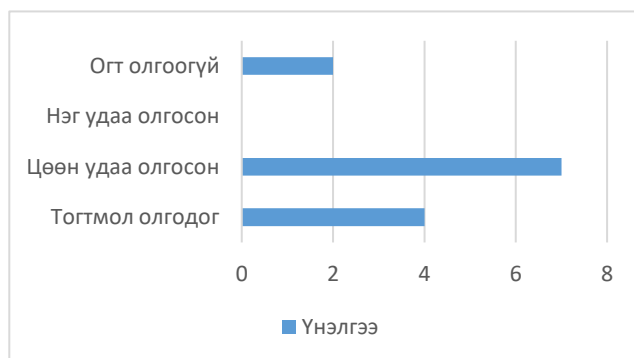
Энэ нь дээрх асуултад "Тийм" гэж хариулсан 4 хоригдлоос дэлгэрэнгүй асууж, бичүүлэх зорилготой нэмэлт асуулт юм. Хариултуудаас үзэхэд дарамт, хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдлууд нь голдуу бусад хоригдлуудын зүгээс гарсан байна. Зарим хоригдол "нэг хоригдол ар гэр болон хэргийн байдлаар байнга доромжлон дарамталдаг байсан", нөгөө нэг нь "хаалттай ангид нэр бүхий хоригдол дарамталж, хэл амаар доромжлон сэтгэл зүйд нөлөөдөг байсан" гэх мэтээр тодорхой хүн нэрлэжээ. Харин хорихын ажилчдын зүгээс шууд бие махбодын хүчирхийлэлд өртсөн тухай дурдаагүй бөгөөд голчлон хоригдлууд хоорондын дарамт асуудал болж байжээ. Энэ нь хорих ангид хоригдол хоорондын харилцаанд анхаарч, зөрчил гарахаас сэргийлэх хэрэгтэйг харуулж байна.

График 31. Асуулт 9. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн талаар хэр сайн мэдэх вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

Энэ асуултад хоригдлууд өөрсдөө эрх, үүргийн талаар хэр мэдэж буйгаа үнэлсэн. 4 хүн (30%) “Маш сайн мэддэг”, 4 хүн (30%) “Сайн мэддэг”, 4 хүн (30%) “Дунд зэрэг мэддэг” гэж хариулсан бол 1 хүн (8%) л “Маш муу мэддэг” гэжээ. “Муу мэддэг” гэж хариулсан хүн байхгүй. Үүнээс үзэхэд ихэнх хоригдол өөрийн эрх, хорих ангийн дотоод журам, дүрмийн талаар дунд болон түүнээс дээш түвшинд, нэлээд сайн мэдээлэлтэй гэж үзсэн байна. Гэвч цөөн хүн тодорхой мэдлэг муу байгаа нь мэдээллийн тэгш хүртээмж заримд нь дутагдаж болзошгүйг илтгэж байна.

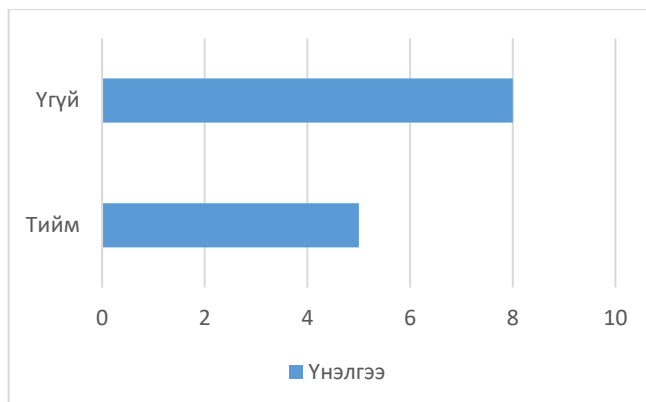
График 32. Асуулт 10. Хорих ангийн дүрэм, журам болон хоригдлын эдлэх эрхийн талаар хорих байгууллагаас мэдээлэл олгодог уу? /407-р хаалттай хорих анги/

13 хоригдлын 4 (31%) нь хорих байгууллагаас дүрэм, эрхийн талаарх мэдээллийг “Тогтмол олгодог” гэж, 7 (54%) нь “Цөөн удаа олгосон” (хааяа) гэж, 2 (15%) нь “Огт олгоогүй” (огт мэдээлэл өгдөггүй) гэж тус тус хариулсан байна. Өөрөөр хэлбэл, хоригдлуудын талаас илүү нь хорихын зүгээс эрх, дотоод журмын талаар тогтмол бус, хааяа мэдээлэл авсан, зарим нь бүр огт мэдээлэл авахгүй байжээ. Энэ нь шинэ ирсэн хоригдлуудад эрх, үүргийн талаар хангалттай танилцуулга хийх, тогтмол сануулга мэдээлэл өгөх ажил дутмаг байгааг харуулж байна.

Асуулт 9 ба 10-ыг харьцуулбал: Хоригдлууд өөрсдийн эдлэх эрх, хорих ангийн дүрмийн мэдээлэл сайтай ч (ихэнх нь сайн үнэлсэн) энэ нь зарим тохиолдолд өөрсдийн хүчин чармайлт, хоригдол хоорондын мэдээлэл солилцох байдлаас шалтгаалж байж мэднэ. Учир нь байгууллагаас тогтмол мэдээлэл өгдөггүй хэр нь тэдний мэдлэг харьцангуй сайн байгаа нь хоорондоо мэдээлэл солилцдог, хууль дүрэмтэй өөрсдөө танилцдаг зэргээс нөлөөлсөн байж болох талтай. Иймд цаашид хорихын зүгээс мэдээлэл олгох ажлыг тогтмолжуулах шаардлагатай.

График 33. Асуулт 11. Хорих анги дахь дотоод дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх? /407-р хаалттай хорих анги/

5 хоригдол (38%) дотоод дүрэм, журмыг өөрчлөх хэрэгцээ “байгаа” гэж үзсэн бол 8 хоригдол (62%) “байхгүй” гэжээ. Өөрөөр хэлбэл, олонхын хувьд одоогийн журам, дэглэмийг өөрчлөх шаардлагагүй гэж бодож байгаа ч 3 хоригдол тутмын 1 нь тодорхой өөрчлөлт хэрэгтэй гэж харж байна.

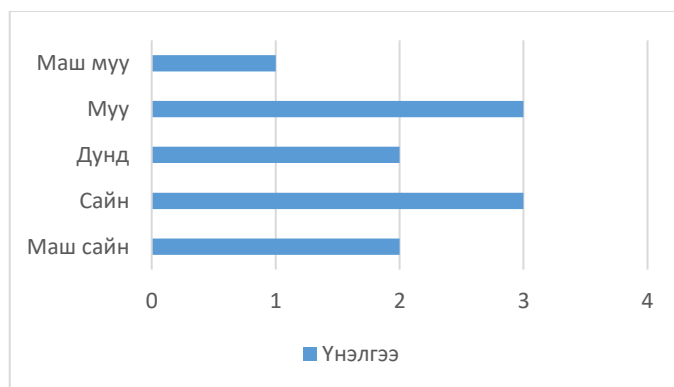
Асуулт 12. Хэрвээ өөрчлөлт оруулахаар бол ямар зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

Энэ нь дотоод дүрэмд өөрчлөлт шаардлагатай гэж үзсэн 5 хоригдлоос асуусан нээлттэй болно. Саналуудыг авч үзвэл:

- “Эргэлт, уулзалтын цагийг сунгах, тусгай нөхцөлтэй уулзалтын журам хэрэгтэй”,
- “Бусдыг хэл амаар доромжилсон бол хариуцлага хүлээлгэдэг зохицуулалт” (хоригдол хоорондын харилцаанд хатуу зохицуулалт оруулах),
- “Зурагт үзэх цаг, өөрийн сурч боловсрох, өөрийгөө хөгжүүлэх, стрессээ тайлах боломж, нөхцөлийг нэмэгдүүлэх” гэх мэт саналууд дурдагдсан байна.

Мөн ариун цэврийн нөхцөлийг сайжруулах тухай, тухайлбал “00-ын асуудал маш их хүндрэлтэй байдаг тул үүнийг сайжруулах” хэрэгтэй гэх саналыг нэг хоригдол онцолжээ. Эдгээр саналаас дүгнэхэд эргэлт уулзалтаас авхуулаад дотоод сахилга, ариун цэврийн орчин зэрэгт тодорхой өөрчлөлт хүсэж буй нь ажиглагдана.

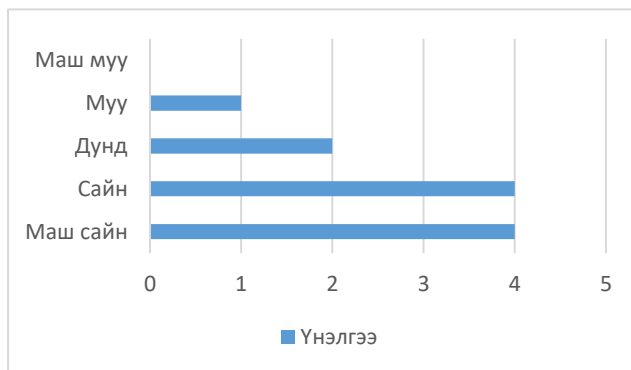
График 34. Асуулт 13. Түр хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

2 хоригдол “Маш муу”, 3 хоригдол “Муу”, 2 хоригдол “Дунд”, 3 хоригдол “Сайн”, 2 хоригдол “Маш сайн” гэж үнэлсэн байна. Энэ үнэлгээнээс үзэхэд түр хугацааны (богино) уулзалтын хугацааг 5 хүн (≈38%) хангалтгүй гэж үзэж (муу эсвэл маш муу), 5 хүн (≈38%) хангалттай гэж үзсэн (сайн эсвэл маш сайн) бол 2 хүн дунд гэж үнэлжээ. Мөн 1-2 хоригдол энэ асуултад хариулаагүй (Угаас эргэлтээр ирэх хүн байхгүй гэсэн байна). Үүнээс үзэхэд зарим хоригдолд богино уулзалтын одоогийн хугацаа хүрэлцээтэй бус санагдаж байгаа бол нөгөө хэсэг нь болж байна гэж үздэг, харин багахан хэсэг дунд зэрэг гэжээ. Ерөнхийдөө хоригдол тус бүр янз бүрийн үнэлгээ өгсөн тул энэ асуудлаар хоригдлуудыг байр суурь нэгдмэл чиг хандлагатай биш байна.

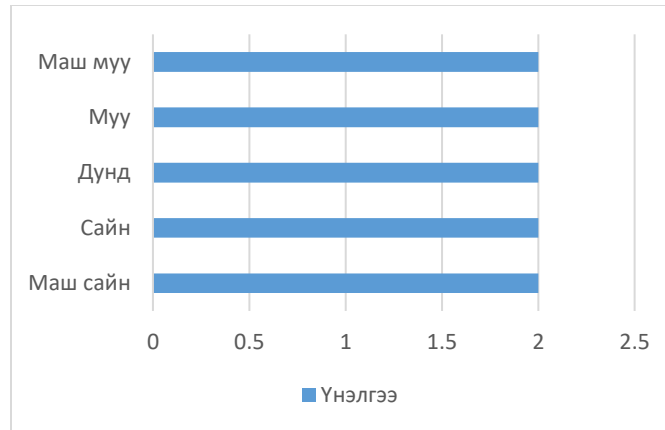
Зарим хоригдол товч уулзалтыг уртасгах талаар саналаа 12-р асуултад мөн дурдсан нь (жишээ нь, “эргэлт уулзалтын хугацааг нэмэгдүүлэх” гэж) энэхүү хангалтгүй гэж үзсэн бүлгийн байр суурийг илтгэнэ.

График 35. Асуулт 14. Урт хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

4 хүн “Маш сайн”, 4 хүн “Сайн”, 2 хүн “Дунд”, 1 хүн “Муу” гэж үнэлсэн бөгөөд 2 оролцогч хариулаагүй байна. Үүнээс олонхынх нь хувьд урт хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байна гэсэн дүгнэлт гаргаж болно (8 хүн эергээр үнэлжээ). Зөвхөн цөөн хүн л дунд буюу муу гэсэн үнэлгээ өгсөн байна. Ерөнхийдөө урт хугацааны буюу удаан уулзалт нь хоригдлуудын хэрэгцээг хангаж байгаа ч ганц нэг хүнд бага байж магадгүй.

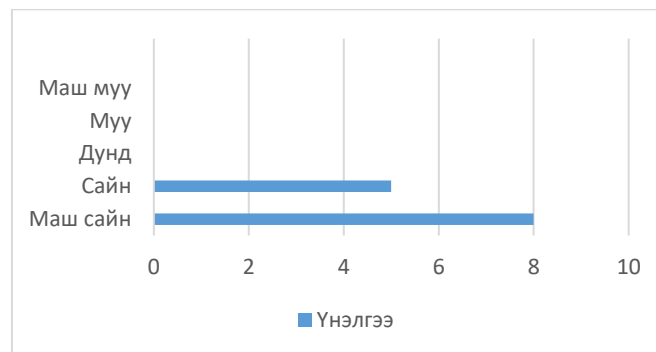
График 36. Асуулт 15. Хөдөө орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа хангалттай байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

Энэ асуултад 10 хоригдол хариулсан бөгөөд тэд адил биш хариултууд өгч, маш өргөн тархалттай үнэлгээ гарсан байна. 2 хүн “Маш сайн”, 2 хүн “Сайн”, 2 хүн “Дунд”, 2 хүн “Муу”, 2 хүн “Маш муу” гэж тус тус үнэлжээ. Харин 3 хүн уг асуултад хариулаагүй (магадгүй ар гэр нь хөдөө орон нутагт амьдардаггүй эсхүл уулзалт аваагүй учир).

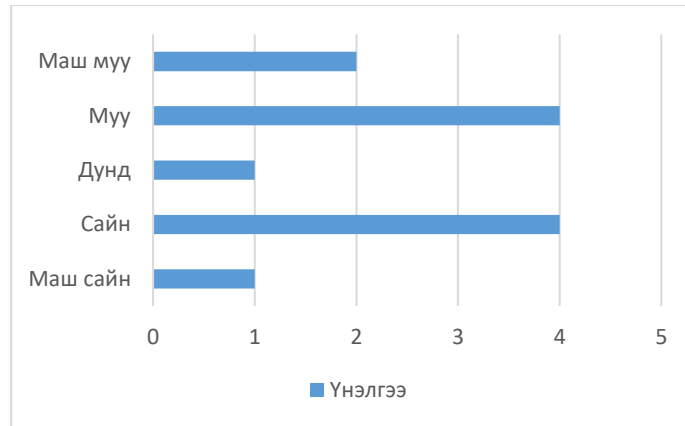
Үр дүнгээс үзэхэд орон нутгийн ар гэртэй уулзах уулзалтын хугацааны талаарх сэтгэл ханамж хоёр талтай байна. Зарим хоригдол (нийт 4 оролцогч) хангалттай гэж эерэг үнэлсэн бол бас 4 хоригдол хангалтгүй гэж сөрөг үнэлсэн бөгөөд 2 нь дунд гэжээ. Тэгэхээр орон нутгаас ар гэрийн эргэлт авч, уулзахад заримд нь хугацаа огт хүрэлцэхгүй санагддаг бол заримд нь огт асуудалгүй байдаг аж. Энэ нь хол зам, алслагдсан байдал болон бусад онцгой нөхцөлийг харгалзсан уян хатан зохицуулалт хэрэгтэй байж болохыг харуулж байна.

График 37. Асуулт 16. Ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдаж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

13 хоригдлоос 8 нь “Маш сайн” хангадаг, 5 нь “Сайн” хангадаг гэж үнэлжээ. Дунд, муу гэсэн үнэлгээг хэн ч өгөөгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, бүх хоригдол ундны усны хүрэлцээг сайн гэж үзсэн бөгөөд үүнээс дийлэнх нь маш сайн гэж үнэлсэн байна. Энэ нь хорих ангийн ундны усаар хангалттай хэмжээнд хангадаг болохыг харуулж байна.

График 38. Асуулт 17. Ундны усны чанар, биед үзүүлэх нөлөө ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

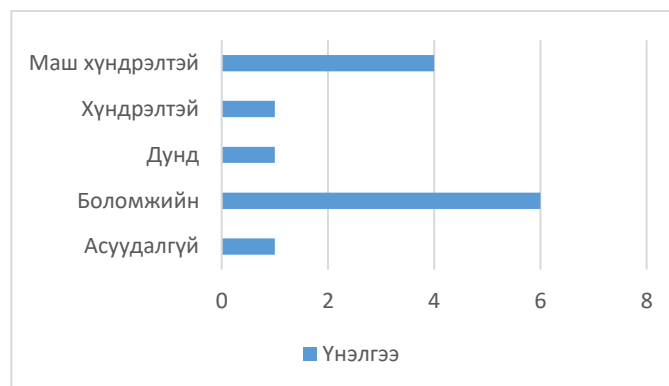

Ундны усны чанарыг үнэлэхэд хариултууд харьцангуй тарсан байна. 1 хүн “Маш сайн”, 4 хүн “Сайн”, 1 хүн “Дунд” гэж үнэлсэн бол 4 хүн “Муу”, 2 хүн “Маш муу” гэж үнэлжээ. Мөн 1 хүн хариулаагүй (мэдэхгүй эсвэл анзаараагүй байж магадгүй). Тэгэхээр оролцогчдын тал орчим нь усны чанарыг сайн, нөгөө тал нь муу гэж үздэг. Зарим нь ус цэвэр, асуудалгүй гэж боддог бол нэлээд хэд нь ундны ус эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй гэж санаа зовниж байна.

Асуулт 18. Ундны усны чанар биед муу, сөрөг нөлөө үзүүлдэг бол ямар сөрөг нөлөө үзүүлдэг вэ? Тодорхой бичнэ үү. /407-р хаалттай хорих анги/

Ундны усны чанарыг муу гэж үзсэн 6 оролцогчийн нээлттэй хариултуудын тойм: Ихэнх нь усанд шохойн хольц өндөр байгааг онцолсон. Үүний улмаас “шүд маш их цоорох, бэхэждэггүй”, “ходоод өвдөх”, “арьс харшил өгөх, загатнах” зэрэг шинж тэмдэг илэрдэг гэжээ. Нэг хоригдол “ундны ус нь маш их шохойтой байдаг. Тийм болохоор шүд цоорно, бас бөөр өвдөх эрсдэлтэй” гэж дурдсан байна. Мөн нэг оролцогч “олон жил уусан ус, хоолоо талархаж иддэг тул муулах зүйл байхгүй” гэж сэтгэгдлээ бичжээ. Эдгээрээс харахад ундны усны чанар муугаас үүдэлтэйгээр хоригдлуудын дунд шүд, арьс, ходоодны асуудал гарч болзошгүй нь анзаарагдаж байна.

График 39. Асуулт 19. Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний ус хүйтэн температуртай байх нь хүндрэлтэй байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

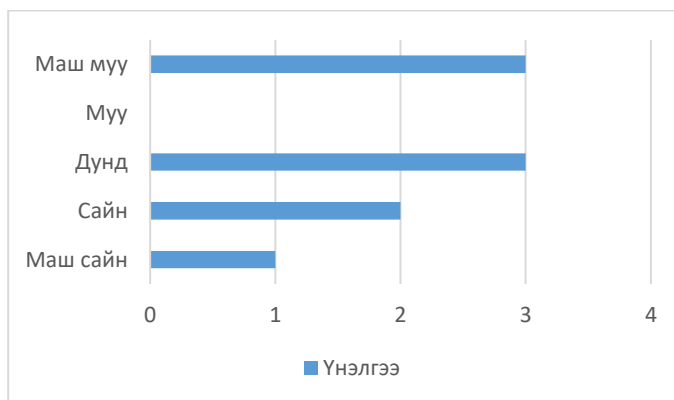

Энэ асуултад хариултууд янз бүр байлаа. 4 хүн “Маш хүндрэлтэй” гэж хариулсан бол 1 хүн “Хүндрэлтэй”, 1 хүн “Дунд” (боломжийн/дунд зэргийн), 6 хүн “Боломжийн” (тийм ч хүндрэлтэй биш), 1 хүн “Асуудалгүй” гэж тус тус хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, оролцогчдын 5

орчим (38%) нь гүний хүйтэн усанд гараа угаах, юм угаахад хэцүү гэж үздэг бол 8 орчим (62%) нь тэгтлээ хүндрэлгүй буюу боломжийн гэж үздэг. Олонход нь асуудалгүй ч бараг тал орчим нь хүйтэн усанд угаалга хийвэл тавгүйрхэхээ илэрхийлсэн байна.

Судалгааны багийн зүгээс хаалттай хорих ангийн нөхцөл байдалтай биечлэн танилцах үед хаалттай ангийн барилгыг шинэчлэн засварлаж, бойлер суурилуулсан байсан ба халуун, бүлээн усаар угаалга хийх нөхцөл бүрдсэн байсан. Иймд тус асуултад хариулсан хоригдлууд засвар хийхээс өмнөх үеийн нөхцөл байдалд тулгуурлан энэхүү асуултад хариулсан байх боломжтой байна.

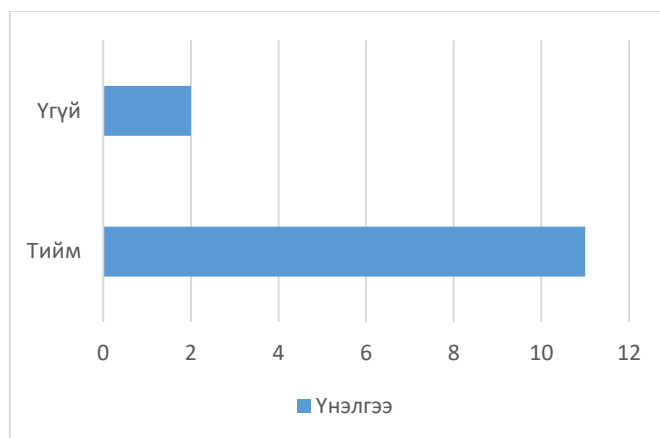
График 40. Асуулт 20. Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хэрэгжилт хэр үр дүнтэй байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

Оролцогчдын 1 нь “Маш сайн”, 2 нь “Сайн”, 3 нь “Дунд”, 3 нь “Маш муу” гэж үнэлсэн ба 4 хүн хариулаагүй (мэдэхгүй) байна. Мэдэхгүй буюу хариулаагүй хүмүүс нь энэ хөтөлбөрт хамрагдаж байгаагүй эсвэл мэдээлэлгүй хүмүүс байж болох юм (жишээлбэл, одоо хүртэл ялаа эдэлж байгаа тул суллагдсан дараах хөтөлбөрт хараахан хамрагдаагүй байж болох).

Хариулсан 9 хүний дотор эергээр үнэлсэн нь 3 (үр дүнтэй гэж), дунд гэж 3, маш муу гэж 3 байна. Тэгэхээр үнэлсэн хүмүүсийн тал нь энэ хөтөлбөрийг үр дүнгүй гэж дүгнэсэн байна. Үлдсэн тал нь дунд ба сайн гэж хариулжээ. Энэ нь суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх ажилд хоригдлуудын итгэл төдийлөн өндөр биш, дорвитой үр дүн харагддаггүй гэж зарим нь үздэгийг илтгэнэ. Магадгүй хорих ангиас гараад нийгэмд дасахад дэмжлэг хангалтгүй байгаагийн илрэл байж болох юм.

График 41. Асуулт 21. Хоол хүнс, эрүүл ахуйгаас шалтгаалсан халдвар болон халдварт бус өвчлөл гарч байсан уу? /407-р хаалттай хорих анги/

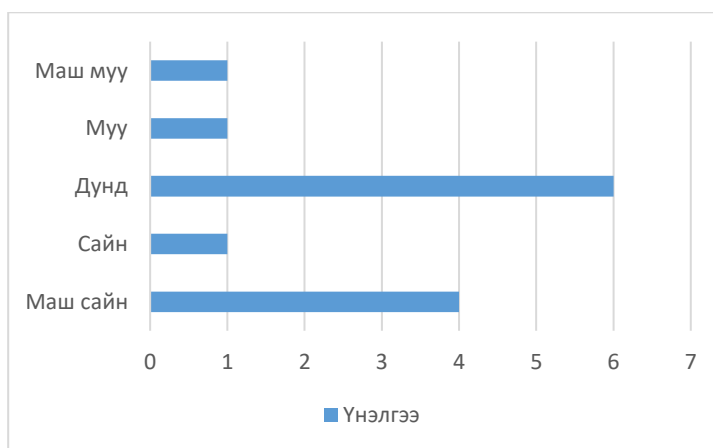

2 хоригдол (15%) хоол хүнс, ариун цэврийн нөхцөлтэй холбоотой өвчлөл “гарч байсан” гэж, 11 хоригдол (85%) “гараагүй” гэж тус тус хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, ихэнх хоригдлын хувьд ийм шалтгаант өвчин илрээгүй боловч цөөн тохиолдол байсан байна.

Асуулт 22. Тийм бол ямар өвчлөл гарч байсан бэ? /407-р хаалттай хорих анги/

Дээрх асуултад "Тийм" гэсэн 2 хоригдлын дэлгэрэнгүй хариулт: Нэг хоригдол “Хеликобактер мөн ямар вирус халдварлаж байгааг мэдэх аргагүй” гэж бичсэн нь хоол хүнсний эрүүл ахуйн нөхцөл итгэл төрүүлэхүйц биш болохыг илтгэж болзошгүй. Нөгөө хоригдол “эмчилгээний хоол иддэг боловч яг заалтын хоол гардаггүй байсан тул ходоод, нойр булчирхай өвдөж байсан” гэжээ. Ерөнхийдөө хоол, ариун цэврээс үүдэлтэй эрүүл мэндийн асуудал цөөн тохиолдож байсан ба ихэнх хоригдолд нийтлэг тархсан өвчлөл байхгүй байна.

График 42. Асуулт 23. Хоол хүнснээс шим тэжээл ямар хэмжээнд авдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

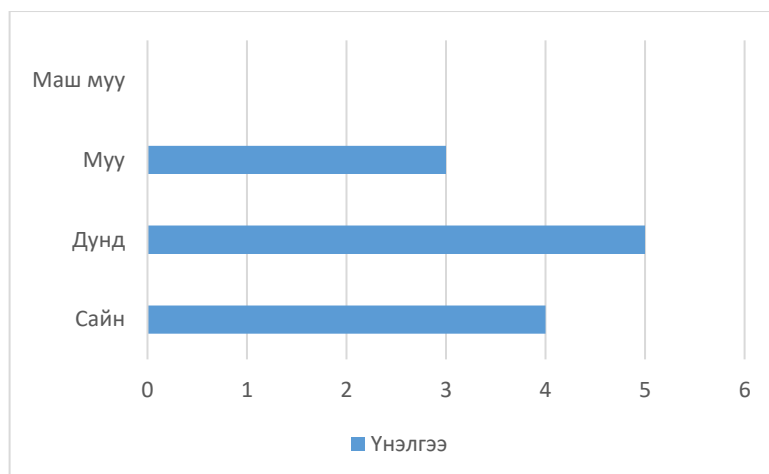

4 хоригдол “Маш сайн” шим тэжээл авдаг гэж, 1 хоригдол “Сайн”, 6 хоригдол “Дунд” (дунд зэргээр), 1 хоригдол “Муу”, 1 хоригдол “Маш муу” гэж үнэлжээ. Эндээс харвал олонх (6 хүн) нь хоолноос авч буй шим тэжээлээ дунд хэмжээний гэж үзсэн байна. 5 хүн (≈38%) сайн болон маш сайн гэж эерэг үнэлсэн бол 2 хүн (≈15%) хангалтгүй (муу болон маш муу) гэж үзжээ.

Ихэвчлэн хоол хүнсээр дамжуулан тодорхой хэмжээнд шим тэжээл авч байгаа боловч цөөн тохиолдолд хоолны шим тэжээл тун бага гэж боддог хоригдол бий. Заримд нь эрүүл мэндийн нэмэлт бүтээгдэхүүн, витаминь хүртээмж дутагдалтай байж магадгүй.

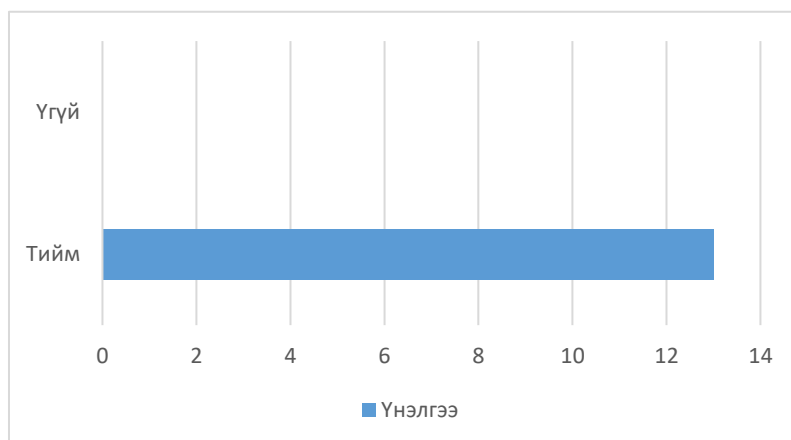
Ман нэг хоригдол анкетад нэмэлтээр “дархлаа дэмжих хүнс оруулах” хэрэгтэй талаар санал бичсэн нь хоолны шим тэжээл төдийлөн сайн биш гэж үздэгийг илэрхийлсэн байх боломжтой.

График 43. Асуулт 24. Хорих байгууллагын дэлгүүр дэх ариун цэврийн хэрэглэлийн үнэ, чанар, сонголт болон төрөлжсөн байдал ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

13 хүнээс 1 нь “Маш сайн”, 4 нь “Сайн”, 5 нь “Дунд”, 3 нь “Муу” гэж үнэлсэн. “Маш муу” гэж үнэлсэн хүн байхгүй. Эндээс дүгнэхэд хорих ангийн дотоод дэлгүүрт борлуулдаг ариун цэврийн хэрэгслийн сонголт, үнэ, чанар нь дунд зэрэг түвшинд гэж олонх нь үзжээ. Тодруулбал, 5 хүн (38%) дунд гэж, 4 хүн сайн, маш сайн гэж (ойролцоогоор 38%), харин 3 хүн (23%) муу гэж үнэлсэн байна. Энэ нь дэлгүүрийн бараа бүтээгдэхүүний үнэ боломжийн боловч зарим зүйлсийн сонголт, чанарт зарим хоригдол сэтгэл ханамжгүй байдгийг илтгэнэ.

График 44. Асуулт 25. Хорих байгууллагын зүгээс эмэгтэйчүүдийн хувийн ариун цэврийн хэрэглэлээр хангах дэмжлэг үзүүлдэг үү? /407-р хаалттай хорих анги/

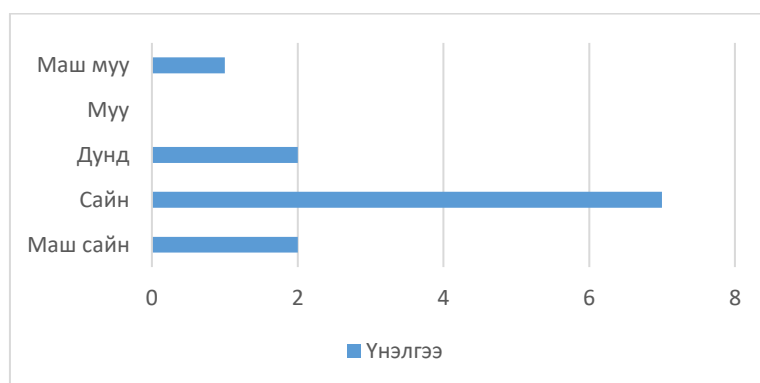

Бүх 13 оролцогч энэ асуултад **“Тийм”** гэж хариулсан байна. Өөрөөр хэлбэл хорих ангиас эмэгтэйчүүдийн ариун цэврийн хэрэглэл (жишээ нь, ариун цэврийн хэрэгсэл, хэрэглэлүүд) авч хэрэглэдэг гэж үзжээ. Энэ нь уг чиглэлээр хорихын зүгээс хангалт, дэмжлэг сайн байгааг харуулж байна.

Асуулт 26. Таны хоригдох хугацаандаа эрхэлж буй хөдөлмөрийн цалин хөлсний норм, хэмжээ танд хэр хангалттай санагддаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

Энэ асуултад нэгдсэн дүгнэлт гаргахад боломжгүй. Учир нь хоригдлууд өөр өөр байдлаар хариулсан. Зарим нь ажил хийдэггүй тул огт цалин авдаггүй гэж бичсэн бол зарим нь цалинд сэтгэл хангалуун бус байгаагаа илэрхийлжээ. Нэг хоригдол “цалин авдаггүй, шагналын 10 хоногоо л авдаг” гэсэн бол нөгөөг нь “ажил хийдэггүй” гэж тэмдэглэсэн байв. Мөн “цалинтай ажил хийх боломж байдаггүй” гэсэн хүн бий.

График 45. Асуулт 27. Хорих байгууллага дахь өдрийн ажил эрхлэлтийн өмнө Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөгөө өгдөг үү? /407-р хаалттай хорих анги/

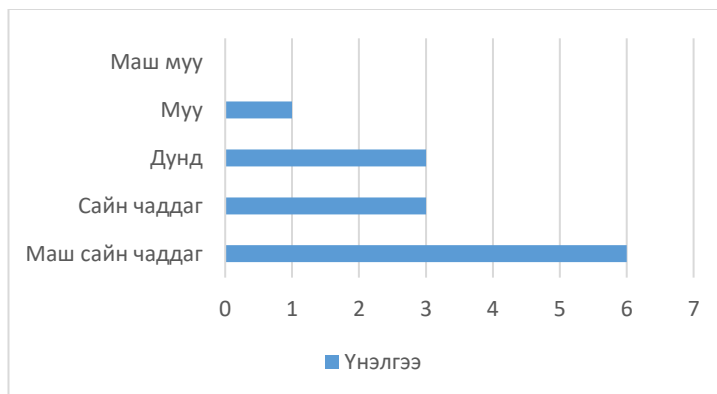

2 хүн “Маш сайн”, 7 хүн “Сайн”, 2 хүн “Дунд”, 1 хүн “Маш муу” гэж үнэлсэн байна. Нэг хүн хариулаагүй. Энэ үнэлгээнээс үзэхэд хорихын өдөр тутмын ажил эхлэхийн өмнө хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн талаар ихэнх тохиолдолд сайн зөвлөгөө, зааварчилгаа өгдөг гэж хоригдлууд үзжээ. 9 хүн эерэг үнэлгээ (сайн ба маш сайн) өгсөн нь хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зааварчилгаа өгөх ажлыг ерөнхийдөө сайн хэрэгжүүлдгийг харуулна. Зөвхөн 1 хүн л тун муу гэж үнэлсэн нь магадгүй зарим онцгой тохиолдол эсвэл тухайн хүний ажлын байрны онцлогоос үүдсэн байж болно.

Үүнээс үзвэл ХАБЭА-н зааварчилгааг хорих анги сайн өгдөг, хоригдлууд ч энэ тал дээр сөрөг сэтгэгдэлгүй байна.

“Асуулт 28. Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараа энд эрхэлж буй ажилтай ижил ажлаар цаашид ажиллах чадварыг эзэмшиж чадсан гэж бодож байна уу?”, **“Асуулт 29. Үгүй бол яагаад? Тодорхой бичнэ үү.”**, **“Асуулт 30. Та энд өөрийн эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлага бүрд ажиллан дадлагажиж чадаж байна уу?”** гэх асуултуудад хоригдлууд үнэлгээ өгөөгүй ба “Хаалттай дэглэмд ял эдэлдэг хоригдлууд зөвхөн цэвэрлэгээ үйлчилгээ л хийдэг”, “дэглэмийн ялгаанаас үүдэн ажил хийж цалин авах боломжгүй” хэмээн 2 хоригдол бичсэн байна.

График 46. Асуулт 31. Та өөрийн хувийн нууцыг бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын албан хаагчдаас ангид байлгаж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

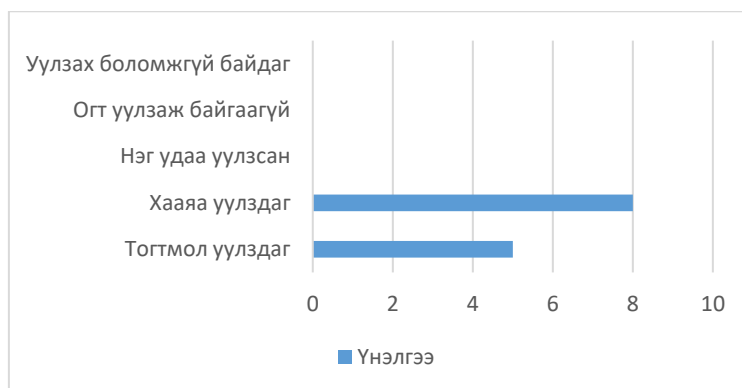
6 хоригдол (46%) “Маш сайн чаддаг”, 3 хоригдол (23%) “Сайн чаддаг”, 3 хоригдол (23%) “Дунд” хэмжээнд гэж хариулсан бол 1 хоригдол (8%) “Муу” гэжээ. “Маш муу чаддаггүй” гэж нэг ч хоригдол сонгоогүй байна. Өөрөөр хэлбэл, хоригдлуудын олонх нь өөрийн хувийн мэдээлэл, нууцыг бусдад алдахгүй хадгалах боломж хориход ерөнхийдөө байдаг, өөрсдөө ч чаддаг гэж үзсэн байна. Зөвхөн нэг хүн л хувийн нууцыг хамгаалах боломж муу гэж дүгнэсэн нь магадгүй тухайн хүний мэдээлэл задруулсан таагүй тохиолдол байж болзошгүйг илтгэж байна.

Асуулт 32. Муу байдаг бол шалтгааныг тодорхой бичнэ үү.

Дээрх асуултад "Муу" гэж хариулсан 1 хоригдлын тайлбар: Тэрээр “хувийн нууц гэх зүйлийг ам дамжин ярьж, бусдад тараадаг” гэж бичсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, хориход нэгэнт хэн нэгэнд хэлсэн хувийн мэдээлэл удахгүй бусад бүх хоригдолд хүрдэг талаар бичжээ. Энэ нь хоригдлууд дунд хувийн орон зай, нууцыг хадгалах орчин хомс болохыг илтгэнэ. Нөгөөтээгүүр, өөрөө ярьж дэлгээгүй бол хэн ч мэдэхгүй тул өөрөөс шалтгаална гэж зарим нь үзсэн.

Нийт дүнгээр, хоригдлууд хувийн нууцаа хамгаалах харьцангуй боломжтой ч (ихэнх нь чаддаг гэсэн), хамт олон дунд тараах хандлага байгааг цөөн хүн шүүмжилсэн байна.

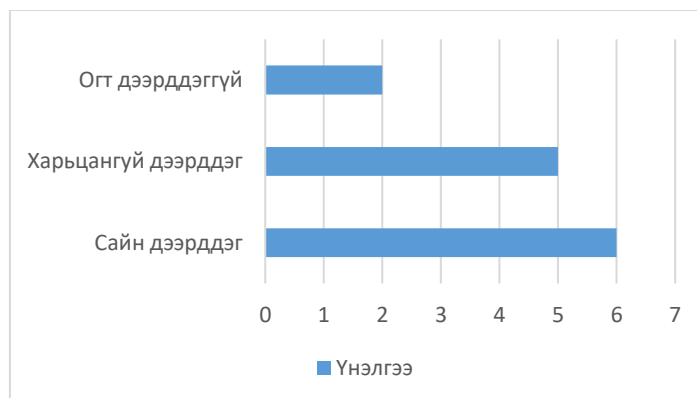
График 47. Асуулт 33. Хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй тогтмол уулздаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

5 хоригдол (38%) “Тогтмол уулздаг” (байнга сэтгэл зүйчид ханддаг), харин 8 хоригдол (62%) “Хааяа уулздаг” (тоо нь цөөн буюу тогтмол биш) гэж хариулсан байна. “Огт уулздаггүй” гэж хариулсан хүн байсангүй. Энэ нь бүх хоригдол тодорхой хэмжээний сэтгэл зүйн

үйлчилгээ авдаг ч олонхын хувьд тогтмол биш, шаардлагатай үедээ хааяа уулздаг болохыг харуулж байна. Сэтгэл зүйчид тогтмол хамрагддаг хоригдол харьцангуй цөөн (5 хүн) байгаа нь магадгүй хүний нөөцийн хүрэлцээ болон хоригдлын идэвхээс хамааралтай байж болох юм. Цаашид хүсвэл тогтмол уулзах хүсэлтэй ч цагийн хуваарь, нөөцөөс шалтгаалдаг байж мэднэ.

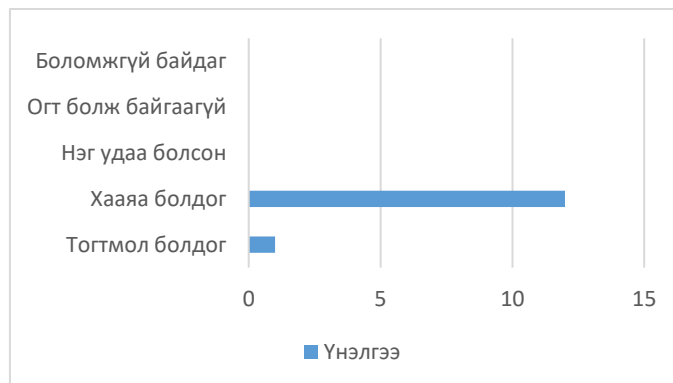
График 48. Асуулт 34. Сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал шийдэгдсэн, дээрдсэн зүйл байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

6 хоригдол (46%) “Сайн дээрддэг” (ихээр тус болж, асуудал сайжирдаг), 5 хоригдол (38%) “Харьцангуй дээрддэг” (үл ялиг дээрддэг), 2 хоригдол (15%) “Огт дээрддэггүй” гэж хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, сэтгэл зүйчийн үйлчилгээ авдаг хүмүүсийн дийлэнх нь (11 хүний 6 нь) өөрт нь ихээхэн эерэг нөлөө үзүүлдэг гэж үзэж байна. 5 хүн тодорхой хэмжээнд тус болдог гэж, 2 хүн огт хэрэг болоогүй гэж дүгнэжээ.

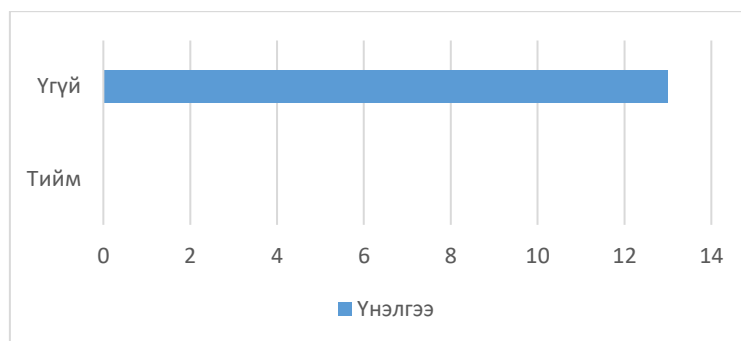
Энэ нь сэтгэл зүйн зөвлөгөө, ярилцлага нь хоригдлуудын сэтгэл санааг дээрдүүлэхэд ихэвчлэн үр дүнтэй байгааг илтгэнэ. Гэвч цөөн хэд (2 хүн) ямар ч ахиц мэдрээгүй гэсэн нь магадгүй тэдгээр хүмүүсийн асуудал илүү ноцтой буюу урт хугацааны эмчилгээ шаардлагатай байж болох юм. Ерөнхийдөө, хоригдлууд сэтгэл зүйчийн уулзалтыг ашигтайд тооцсон бөгөөд энэ үйлчилгээг үргэлжлүүлэх, цаашид хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй.

График 49. Асуулт 35. Хоригдож байх хугацаанд нийтийг хамарсан кино, үзвэрийн үйлчилгээ зохион байгуулагддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

12 хоригдол (92%) “Хааяа болдог” (хааяа нэг кино, үзвэр үзүүлдэг) гэж, 1 хоригдол (8%) “Тогтмол болдог” (байнга зохион байгуулдаг) гэж хариулжээ. “Огт болдоггүй” гэж хариулсан хүн байхгүй байна. Энэ нь хорих ангид нийтээр үзвэр, соёлын арга хэмжээ хааяа зохиогддог болохыг харуулж байна. Бараг бүх хоригдол тогтмол биш ч үе үе кино үзүүлдэг, урлаг соёлын арга хэмжээ хийдэг гэжээ. Гэхдээ үүнийг тогтмол гэж үзэх хэмжээнд хүрээгүй, харин жилдээ хэдхэн удаа болдог гэж ойлгож болно. Зарим хоригдол энэхүү үзвэр үйлчилгээг нэмэгдүүлэх сонирхолтой байдаг ба тогтмол цагийн хуваарьт оруулбал сайн гэсэн санал хэлсэн байв.

График 50. Асуулт 36. Тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовуурийг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэг үү? /407-р хаалттай хорих анги/

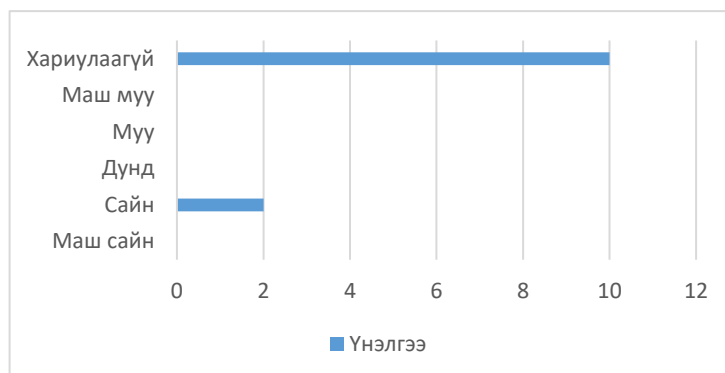

13 хоригдол бүгд “Үгүй” гэж хариулсан бөгөөд хэн ч “Тийм” гэж хариулаагүй байна. Энэ нь хоригдлууд бие махбодын гэмтэл, өвдсөн зовууриа нуун дарагдуулах шаардлага огт гардаггүй, ил болсон үедээ мэдэгдэж эмчилгээ авдаг гэсэн үг юм. Өөрөөр хэлбэл, хоригдлууд эрүүл мэндийн асуудлаа чөлөөтэй мэдээлж, эмчилгээ, тусламж авах орчин бүрдсэн гэж үзэж болохоор байна.

Асуулт 37. Тийм бол шалтгааныг тодорхой бичнэ үү. /407-р хаалттай хорих анги/

Дээрх асуултад бүгд “Үгүй” гэж хариулсан боловч нэг хоригдол энэ хэсэгт “байнгын өвчин зовуурь ярилаа гэх мэтээр хүнд байдаг. Эм өгдөггүй сувилагч ч байдаг. Өөрийн үзэмжээсээ болдог” хэмээн бичсэн байна. Үүнээс үзвэл цөөн тохиолдолд эрүүл мэндийн ажилтан, хоригдлын хооронд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээтэй холбоотойгоор үл ойлголцол үүсдэг байж болзошгүй байна.

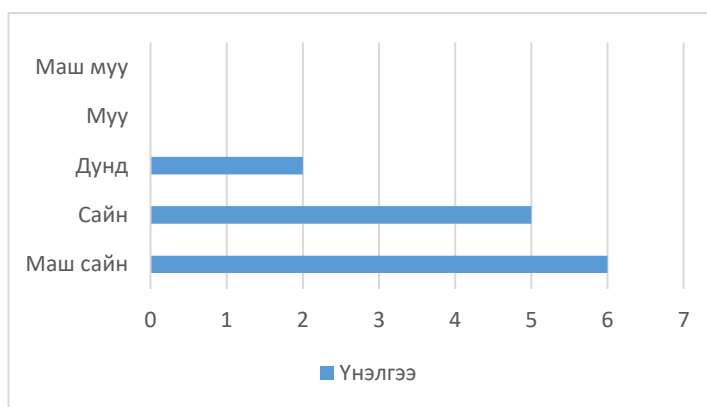
График 51. Асуулт 38. 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

13 хоригдлоос зөвхөн 2 нь энэ асуултад хариулт өгсөн ба тэд хоёул “Сайн” гэж үнэлжээ. Бусад 11 хоригдол хариулаагүй нь хүүхэдтэй эхчүүдэд хамааралтай асуулт байсантай бололтой (магадгүй хүүхэдтэй хоригдол зөвхөн 2 байсан). Иймээс хүүхэдтэй эхчүүдэд зориулсан өрөө тасалгааны ариун цэвэр, дулаан, агааржуулалт сайн гэж тухайн бүлгийн хоригдлууд үзсэн байна. Энэ нь хорих ангийн эх үрсийн байрлах хэсгийн нөхцөл боломжийн сайн түвшинд байгааг илтгэнэ.

Харин бусад хоригдлууд “мэдэхгүй” учир үнэлээгүй гэж үзэх боломжтой ба хариулсан 2 хоригдлын сонголтоос үзвэл тэдний байр харьцангуй тохилог, дулаан, агааржилт сайтай байна. Энэ бол эерэг үр дүн бөгөөд эмзэг бүлгийн хэрэгцээг хангаж тодорхой хэмжээнд чадсаныг харуулж байна.

График 52. Асуулт 39. Хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж хэр байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

6 хүн “Маш сайн”, 5 хүн “Сайн”, 2 хүн “Дунд” гэж үнэлсэн ба хэн ч “муу” эсвэл “маш муу” гэж үнэлээгүй. Үүнээс харахад хорих ангийн номын сан, сургалтын өрөөг ашиглах боломж маш сайн гэж оролцогчдын тал нь, сайн гэж нөгөө хэсэг нь үнэлжээ. Зөвхөн 2 хүн л дунд гэж хэлсэн байна. Энэ нь хоригдлууд хүссэн үедээ номын сангаар үйлчлүүлэх, өөрийгөө хөгжүүлэх сургалтын өрөөнүүдийг ашиглахад саад бэрхшээл барагтай учирдаггүйг илтгэж байна.

Асуулт 40. 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамж хангалттай санагддаг уу? Энэхүү давтамжийг нэмэгдүүлбэл хэрхэн нэмэгдүүлэх нь зүйтэй вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

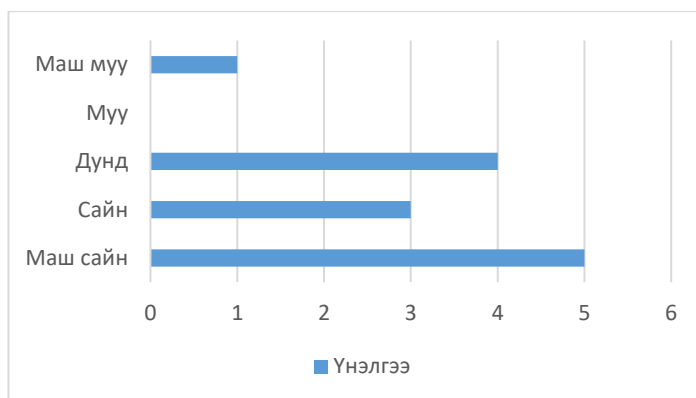
Эмэгтэй хоригдлуудын 7 хүн (54%) долоо хоногт 1 удаа усанд ордог одоогийн давтамжийг хангалттай гэж үзсэн бол 6 хүн (46%) хангалтгүй гэж үзжээ. Өөрөөр хэлбэл, санал хоёр хуваагдсан байна. Тал нь нэг удаагийн давтамж хэвийн гэж үзэж байгаа ч нөгөө тал нь нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэсэн байна.

Хангалтгүй гэж хариулсан хоригдлууд давтамжийг хэрхэн нэмэгдүүлэх талаар өөрсдийн саналаа бичсэн. Тухайлбал, “Хаалттай байранд 13 хоригдол байх учир нэмэх боломжтой”, “нэмэлт төлбөрөөр ч болов илүү удаан, олон удаа усанд оруулах хуваарьтай болох” (жишээ нь, 30 минутын хугацаатай усанд оруулахдаа төлбөр авдаг систем) зэрэг саналууд гарчээ. Зарим хоригдол өвчний улмаас 7 хоногт 2 удаа орж байгаа гэдгээ дурдсан.

Нэгтгэж үзвэл: одоо мөрдөж буй 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох журам нь зарим хоригдолд маш таагүй, ариун цэврийн хувьд хүрэлцэхгүй байгаа тул багадаа 7 хоногт 2 удаа

болгох санал дийлэнх гарсан. Харин тодорхой хэсэг нь одоогийн давтамжид дасаад хангалттай гэж үзэж байна. Цаашид эрүүл ахуйн шаардлага, улирлын нөхцөл, хувь хүний онцлогт тулгуурлан усанд орох давтамжийг уян хатан болгох нь зүйтэй.

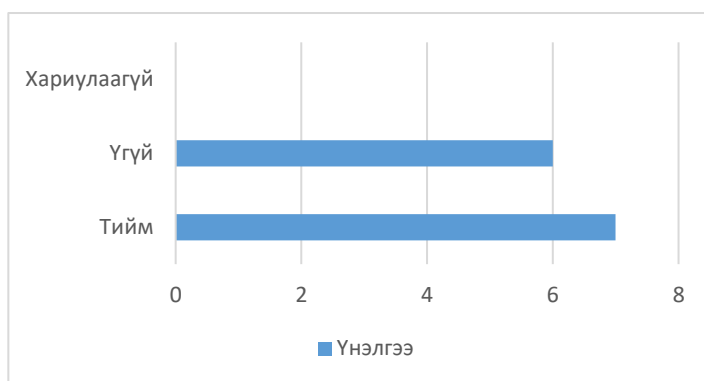
График 53. Асуулт 41. Өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд таны байрлаж буй өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

5 хоригдол (38%) “Маш сайн” дулаан байдаг гэж, 3 хоригдол (23%) “Сайн”, 4 хоригдол (31%) “Дунд” гэж үнэлсэн бол 1 хоригдол (8%) “Маш муу” (даарахаар хүйтэн) гэжээ. Муу гэж хариулсан хүн байхгүй байна. Тэгэхээр нийт 12 хүний 8 (≈62%) нь өвөлдөө өрөөнүүдээ дулаахан гэж сэтгэл ханамжтай байна. Зөвхөн 1 хүн л маш хүйтэн гэж гомдолложээ.

Энэ нь хорих ангийн халаалт, дулаан хангамж ерөнхийдөө сайн байгааг харуулж байна. Нэг хоригдлын онцгой үнэлгээ нь тусгай нөхцөл, жишээлбэл хамгийн булангийн өрөө, цонхны дэргэд байрласан зэрэг байж болно. Ерөнхийд нь дүгнэн үзвэл өвлийн улиралд дулааны асуудал бараг гардаггүй гэж хэлж болно.

График 54. Асуулт 42. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу? /407-р хаалттай хорих анги/

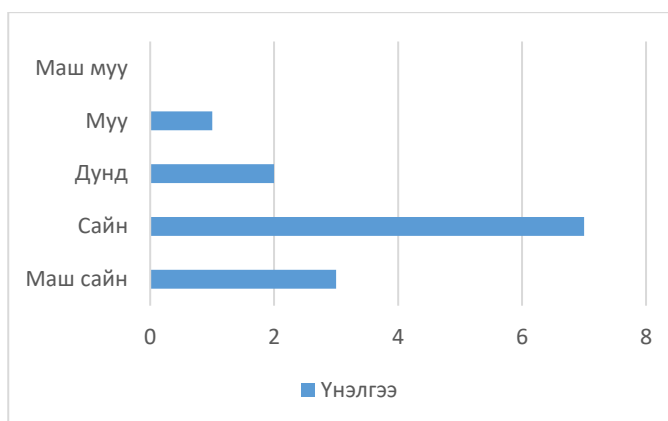
7 хоригдол (54%) “Тийм, хүндрэлтэй” гэж, 6 хоригдол (46%) “Үгүй, хүндрэлгүй” гэж хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл тал орчим нь тасралтгүй асдаг гэрэлд унтах, амрахад төвөгтэй гэж үздэг бол үлдсэн тал нь дассан буюу асуудалгүй гэж үзэж байна.

Асуулт 43. Тийм бол ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү. /407-р хаалттай хорих анги/

24 цагийн гэрэлтэй байхад хүндрэлтэй гэж хариулсан 7 хоригдлын дэлгэрэнгүй хариулт:

Ихэнх нь нойргүйдэл, нойр хулжих, нүд ядрах асуудлыг онцолсон. Тухайлбал, “тасралтгүй гэрэлтэй болохоор нойр хүрэхгүй сэргэлздэг, нойр дутуу байдаг”, “нүд байнга чилдэг, өвддөг, хараа муудсан”, “байнга нойр тасалдаж, бүр хараа муудсан” гэжээ. Зарим нь “унтахдаа нүүрээ бүтээдэг, эсвэл нүдний хаалт хийж унтдаг” арга хэрэглэдэг тухай бичсэн байна. Эдгээрээс үзэхэд байнгын гэрэлтүүлэг нь тодорхой хэсэг хоригдлын нойр, харааны эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж байгаа тул боломжтой бол шөнөдөө бүдэг гэрэл тавих, эсвэл нүдний хаалтаар хангах нь зүйтэй.

График 55. Асуулт 44. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

3 хүн “Маш сайн”, 7 хүн “Сайн”, 2 хүн “Дунд”, 1 хүн “Муу” гэж үнэлсэн. “Маш муу” гэж хариулсан хүн байхгүй. Эндээс харахад ихэнх хоригдол (10 хүн, 77%) өрөөний агаар сэлгэлтдээ сэтгэл хангалуун байна (сайн болон маш сайн). Зөвхөн 2 хүн дунд гэж, 1 хүн муу гэж үзжээ.

Энэ нь хорих байрны өрөөнүүдийн агааржуулалт ерөнхийдөө сайн, хурц үнэр, бүгчим байдал бага болохыг харуулна. Гэхдээ цөөн хүн зарим өрөө жижиг цонхтой тул шөнөдөө бүгчим болдог тухай (45-р асуултад) бичсэн байдаг. Нэг хоригдол “жижигхэн цонхтой учир дулаарахаар шөнө бүгчим болдог” гэсэн бол нөгөө нь “байхгүй” (өөрт нь асуудалгүй) гэж бичсэн байна.

Иймээс ихэнх өрөөнд агааржуулалт сайн ч магадгүй ганц хоёр өрөө талбай бага, цонх жижгээс шалтгаалж халуун үед агаар багавтар байдаг бололтой. Ерөнхийд нь, агаар сэлгэлтийн хувьд нийт дүн сайн байна.

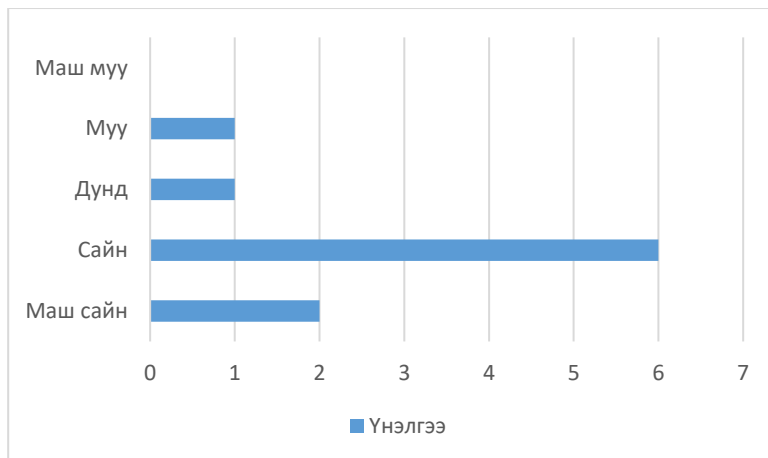
Асуулт 45. Муу бол яагаад? Ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү. /407-р хаалттай хорих анги/

Өмнө асуултад хоригдлуудын дийлэнх нь дунд буюу түүнээс дээш үнэлгээ өгсөн хэдий ч 4 хоригдол агааржуулалт муу талаар дэлгэрэнгүй хариулт бичсэн байна. Тухайлбал, “Жижиг цонхтой учир дулаан орохоор шөнөдөө бүгчим учир толгой өвдөх, хамар битүүрдэг”,

“Онгойдог цонх маш жижиг. Шөнөдөө хаалга түгждэг учраас маш бүгчим байж зүрх дэлсэн, даралт ихсэх нь маш их байдаг”, “Агаар дутагдвал цонхоо онгойлгож агаар ойр ойрхон сэлгэдэг гэвч зарим хүйтэн болон салхитай үед өрөө агааржуулалтгүй үед тиймхэн байдаг” зэргээр агаар сэлгэлтийн нөхцөлд сэтгэл хангалуун бус байгааг илэрхийлсэн байна.

Иймд цонх нэмэх, сэнс тавих, агааржуулалтын системийн боловсронгуй болгох гэх мэтийн арга хэмжээ авах нь зүйтэй байна.

График 56. Асуулт 46. Та өмнө нь өргөдөл, гомдол гаргаж байсан бол таны гаргасан өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлт, биелэлт ямар байдаг вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

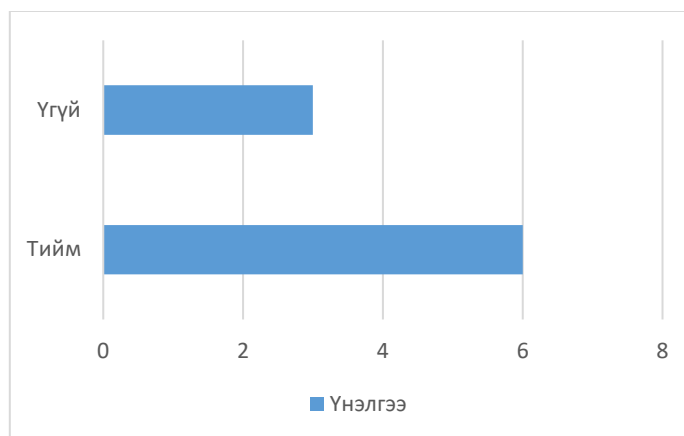

Өмнө нь гомдол гаргаж байсан 10 хоригдлын үнэлгээг авч үзвэл: 2 хүн “Маш сайн”, 6 хүн “Сайн”, 1 хүн “Дунд”, 1 хүн “Муу” гэж үнэлжээ. Харин 3 хүн (өгөгдлөөс харахад) огт өргөдөл гаргаж байгаагүй тул хариулаагүй буюу “гаргаж байгаагүй” гэж бичсэн байна.

Ингэснээр гомдол, өргөдлийн шийдвэрлэлтийн талаарх сэтгэл ханамж ихэвчлэн эерэг байгаа нь ажиглагдаж байна. Гомдол гаргаж байсан хоригдлуудын 80% нь (8 хүн) шийдвэрлэлтийг сайн болон маш сайн гэж үнэлсэн нь хорих ангийн удирдлага, холбогдох албан тушаалтнууд өргөдөл гомдлыг боломжийн хэмжээнд шийдвэрлэдэг, хэрэгжүүлдэг болохыг харуулж байна. Зөвхөн 1 хүн л муу, хангалтгүй гэж дүгнэсэн нь цөөн тохиолдол байж болно.

Өргөдөл гомдол огт гаргаж байгаагүй 1-2 хүн байсан бөгөөд тэд энэ асуултад “гаргаж байгаагүй” гэж тэмдэглэсэн. Иймд өргөдөл гомдлын шийдвэрлэлтийн байдал нийт дүнгээр сайн гэсэн дүгнэлтэд хүрэхээр байна.

График 57. Асуулт 47. Таны гаргасан өргөдөл гомдлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар хариуг хуулбарлаж авах боломж олгодог уу? /407-р хаалттай хорих анги/

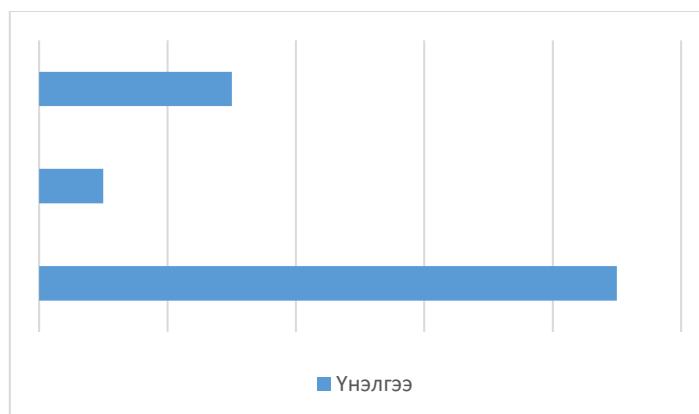

6 хүн (өргөдөл гаргаж байсан хүмүүсийн ихэнх нь) “Тийм” – хариуг хуулбарлан авдаг боломжтой гэж хариулсан бол 3 хүн “Үгүй” – хуулбар өгдөггүй гэжээ. Бусад нь өргөдөл гаргаж байгаагүй тул энэ асуултад хариулаагүй.

Эндээс дүгнэхэд, хорих ангийн удирдлага өргөдөл гомдлын шийдвэрийн хариуг бичгээр хуулбарлан авах боломжийг зарим тохиолдолд олгодог боловч бүх тохиолдолд биш байна. Зарим хоригдол (3 орчим хүн) өөрийн өргөдлийн хариуг албан ёсоор бичгээр авч чаддаггүй гэж мэдэгдсэн нь тус ажиллагааг нэг мөр хэрэгжүүлдэггүйг илтгэнэ. Гэсэн хэдий ч олонх нь (6 хүн) хариуг хуулбарлаж авсан байх тул энэ тал дээр нийтдээ боломжийн гэж үзэж болох юм.

Цаашид гаргасан гомдлын хариуг бүрэн гүйцэд бичгээр олгож хэвших нь хоригдлын мэдэх эрхийг хангах сайн туршлага болохыг харгалзан, 100% хэрэгжүүлэх нь зүйтэй.

График 58. Асуулт 48. Та "хоригдлын гаргасан өргөдөл гомдол хорих ангийн даргаар хянагдсаны үндсэн дээр харьяаллын дагуу шилжүүлэх" талаар ямар байр суурьтай байна вэ? /407-р хаалттай хорих анги/

9 хоригдол (69%) уг зохицуулалтыг “Буруу” гэж үзэж байгаагаа илэрхийлсэн бол 3 хүн (23%) “Мэдэхгүй” гэжээ. 1 хоригдол (8%) л “Зөв” гэсэн байр суурьтай байна. Тодруулбал, олонх хоригдол хорих ангийн дарга өргөдөл гомдлыг нь хянаж, зохих байгууллагад нь шилжүүлэх нь буруу жишиг гэж үздэг. Цөөн хэсэг нь энэ талаар тодорхой мэдэхгүй буюу эргэлзсэн байр суурьтай байсан бол ганц хүн л хоригдлын өргөдлийг дамжуулалгүй шууд өөрсдөө илгээх нь зөв гэжээ.

Ийнхүү нийт дүнгээр хоригдлуудын дийлэнх нь одоогийн өргөдөл гомдол шилжүүлэх дотоод журамд итгэлгүй буюу эсэргүүцсэн байдалтай нь хорих ангийн дарга, ажилчид өөрийн эрх хэмжээний хүрээнд өргөдөл, гомдлыг зохих байгууллагад илгээхгүй байх, дотоод зөрчлийг нуун дарагдуулах гэсэн болгоомжлолтой байхыг үгүйсгэхгүй. Зарим хоригдол тодорхой ойлголтгүй эсвэл төвөгшөөсөн байдалтай “мэдэхгүй” гэсэн нь энэ журмын талаарх мэдээллийг сайн өгөөгүйтэй холбоотой байж магадгүй юм.

Дээрх асуулт тус бүрийн дүнгээс харгалзан дараах дүгнэлтэд хүрч байна:

- **Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, орчны нөхцөл:** Хорих ангийн эмнэлгийн үйлчилгээ эмэгтэй хоригдлуудын хувьд дунд ба сайн түвшинд үнэлэгдэж, ноцтой гомдол бага байна. Гэвч шүд, амны хөндийн эрүүл мэнд сул байгаа нь тухайн чиглэлийн эмчилгээ үйлчилгээ тогтмол биш байгаатай шууд холбоотой. Мөн ундааны усны хатуулаг зарим хоригдлын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй тул ус зөөлрүүлэх аргыг сайжруулах шаардлагатай. Орчны ариун цэвэр, агааржуулалт ерөнхийдөө сайн ч 00-ын өрөө зэрэг дэд бүтцийн хүрэлцээ заримдаа асуудал болдог. Харин 407 дугаар нээлттэй хорих ангийн хувьд хаалттай хорих ангиас олон эмэгтэй ял эдэлж байгаа учраас илүү хүнд нөхцөл байдалтай байна. Энэхүү хорих байр, өрөөний багтаамжийн асуудлаас үүдэж эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлж байгаа байна. Ялангуяа 407 дугаар нээлттэй хорих ангийн өрөө байгалийн гэрэлтэй байх асуудал болон тус ангийн хорих өрөөний агаар сэлгэлтийн асуудлыг онцгой анхаарах шаардлага үүсэж байна.
- **Хувь хүний аюулгүй байдал, сэтгэл зүй:** Олонх хоригдол бусдаас дарамт шахалт мэдрээгүй, хорихын орчинд бие махбодын хүчирхийллээс ерөнхийдөө ангид байдаг нь эерэг үр дүн юм. Гэвч цөөн хэдэн хоригдол бусад хоригдлуудаас сэтгэл санааны дарамт амссан гэж байгааг анхаарах шаардлагатай. Сэтгэл зүйн үйлчилгээ авч буй хоригдлуудын ихэнх нь үр дүнтэй гэж үзэж байгаа бөгөөд энэ чиглэлээр үйлчилгээг үргэлжлүүлэн сайжруулах нь зүйтэй. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 6.1-д “...шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна...” гэж журамласан бөгөөд 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байхаар хорих ангийн дотоод журамд заагаагүй. Иймд Хорих ангийн дотоод журмын 6.1-д заасныг дагаж мөрдөх буюу 24 цагийн гэрэлтүүлэг хоригдлуудад таагүй байгаа тул шөнийн камер суурилуулах бодит бололцоо байхгүй байгаа тохиолдолд шөнөдөө бүдэг гэрэл, нүдний хаалт зэргийг хэрэглэж хэвшүүлбэл зохино.
- **Эрх зүйн мэдлэг, өргөдөл гомдол:** Хоригдлууд өөрсдийн эрх, хорих ангийн дотоод журмын талаар ерөнхийдөө сайн мэдлэгтэй, хорихоос мэдээлэл хангалтгүй олгодог байсан ч тэд өөрсдөө суралцсан болох нь ажиглагдсан. Иймд өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн явц ихэнхдээ шударга бус байгаа гэж үзэх боломжтой байна. Зарим хоригдол гомдлын хариуг бичгээр авч чаддаггүй, хорих ангийн даргаар дамжих журамд итгэлгүй байна. Ерөнхийдөө ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хоригдлын эрх зүйн орчин, гомдол шийдвэрлэлтийн хувьд хангалттай мэт боловч гомдол шилжих процесст итгэлгүй байна.
- **Хөдөлмөр эрхлэлт, нийгэмшүүлэх хөтөлбөр:** Хорих ангийн хаалттай хэсэгт буй хоригдлууд ажил, хөдөлмөр эрхлэх боломж байдаггүй тул энэ асуудлаар дүгнэлт хийх боломжгүй байна. Мөн суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийг хоригдлуудын тал нь үр дүнгүй гэж үзсэн нь энэ чиглэлээр дэмжлэг дутагдалтай байгааг илтгэж байна. Харин нээлттэй хорих ангийн хувьд хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлтийн хүрээнд эерэг хандлага бөгөөд судалгаанд оролцогчдын 57.5% хувь нь

байгууллагад эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлагад туршлага хуримтлуулж байна. Нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хувьд ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангиас судлагдсан эмэгтэйчүүдийн хамруулан нарийвчлан судлах нь зүйтэй. Учир нь ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хувьд нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн талаарх мэдлэг сул болох нь судалгааны үеэр ажиглагдаж байсан.

- **Боловсрол, чөлөөт цаг:** Номын сан, сургалтын өрөө, кино үзвэр зэрэг соёл боловсролын үйлчилгээнд хоригдлууд өөрсдөө ерөнхийдөө сэтгэл хангалуун байдаг. Номын сан, сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж маш сайн, үзвэр үйлчилгээ хааяа болдог ч огт байхгүйгээс дээр гэж үзжээ. Цаашид үзвэр үйлчилгээг бага зэрэг нэмэгдүүлбэл тохиромжтой. Мөн хорих ангийн сургалтын танхимд дэлхийн болон монголын сонгодог уран зохиол, яруу найраг боловсрол чиглэлийн номоор баяжуулах замаар сургалтын өрөөг тохижуулахад хоригдлын боловсрол тустай.
- **Эмэгтэйчүүдийн ариун цэвэр, эрүүл ахуй:** Хорих ангиас эмэгтэйчүүдийн ариун цэврийн хэрэглэлээр тогтмол хангадаг нь маш сайшаалтай (бүх хоригдол үүнийг баталсан). Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 4.2-д “...Халуун усны газарт шүршүүрийг байрлуулж, батлагдаж хуваарийн дагуу 14 хоног тутам хоригдлын усанд оруулж болно...” гэж журамласан. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хувьд эмэгтэйчүүдийн онцлогт нийцүүлэн 14 хоногт биш 7 хоногт нэг удаа усанд оруулж байна. Энэ ч утгаараа судалгаанд оролцогчид усанд орох давтамж тал хувьд нь хүрэлцээтэй байгаа гэжээ. Гэвч судалгаанд оролцогчдын 55 хувь нь усанд орох давтамжийг нэмэгдүүлэх, ингэхдээ долоо хоногт дор хаяж 2 удаа усанд орох нөхцөл бүрдүүлэх зүйтэй гэжээ. Иймд усанд орох давтамжийн зохицуулалтыг өөрчлөх замаар хорих ангийн дотоод журамд өөрчлөлт оруулах нь хоригдлуудын эрүүл ахуйд тустай.
- **Эхийн тасаг:** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид 0-2 насны нярай 12 хүүхэд өсөж, хүмүүжиж байна. Энэ ч утгаараа 0-2 эхчүүдэд зориулсан өрөө тасалгааны нөхцөл сайн үнэлэгдсэн нь тусгай хэрэгцээтэй энэ бүлэгт анхаарал сайн хандуулж байгааг харууллаа.
- **Түр болон урт хугацааны эргэлт:** Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 15.2-д “Түр уулзалтын цаг 3 хүртэлх, удаан хугацааны уулзалтын үргэлжлэх хугацаа 72 цаг хүртэл байгаа” гэж заасан. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид биечлэн судалгаа авах үед журмын дээрх зохицуулалт практик хэрэгжихгүй бөгөөд уулзалтын цаг 45 минут байна. Энэ нь өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад эмэгтэй хоригдлын тоо нэмэгдсэн болон уулзалтын өрөөний хүртээмж цөөн байгаатай шууд холбоотой байна. Харин урт хугацааны эргэлтийг өгөх зохицуулалтыг утсаар олгохоос гадна хөдөө орон нутаг болон давтамжийг тооноос хамааран ялгаатай олгох замаар сайжруулах шаардлагатай.
- **Хоригдлыг тусад нь ял эдлүүлэх:** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид биечлэн судалгаа авах явцад анх удаа ял эдэлж байгаа хоригдлыг дахин гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлоос, засарч хүмүүжиж байгаа хоригдлыг засарч, хүмүүжихгүй байгаа хоригдлоос тусад нь ял эдлүүлэх зохицуулалт хорих байрны багтаамжийн асуудлаас шалтгаалан хэрэгжихэд хүндрэлтэй бөгөөд ийнхүү тусад ял эдлүүлээгүйгээс үүдэж шинэ хоригдолд бие махбодын болон сэтгэл зүйн дарамтад орох тохиолдол цөөнгүй байна.
- **Хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох тухай санал гаргах:** Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 225 дугаар зүйлд хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох тухай санал гаргах эрх зүйн орчныг хуульчилсан. Харин ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн ярилцлагын

судалгаанд хамрагдсан эмэгтэй хоригдлын хувьд хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллах эрх зүйн зохицуулалт эрэгтэй хоригдлоос хатуу байдаг талаар онцлон тэмдэглэж байна. Энэ нь ярилцлага хийсэн тохиолдолд болгонд дурдагдсан. Иймд эрэгтэй болон эмэгтэй хоригдлын хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллах зохицуулалтыг нарийвчлан судалж, одоогийн нөхцөл байдлыг тогтоох замаар эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлын хугацаанаас өмнө суллагдаж буй байдлыг харьцуулах шаардлагатай.

ЗӨВЛӨМЖ

Дээрх дүгнэлтүүдэд тулгуурлан дараах зөвлөмжүүдийг гаргаж байна:

1. **Түр болон урт хугацааны эргэлт:** Түр хугацааны эргэлтийн хугацааг уртасгах замаар Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 15.2 дахь заалтыг бодитоор хэрэгжүүлэх.
2. **Шүд, эрүүл мэндийн үйлчилгээ сайжруулах:** Шүд, амны хөндийн эмчилгээг тогтмол хийх хуваарь гаргаж мөрдүүлэх. Шүдний өвчлөл өндөр байгаа тул хагас жилд нэг удаа ч болов шүдний эмчийн үзлэг зохион байгуулж, шаардлагатай эмчилгээг хийх. Мөн хатуулаг ихтэй ундны усыг зөөлрүүлэх усыг зөөлрүүлэх арга хэмжээ авах нь зүйтэй. Ингэснээр хоригдлын шүд, ходоодны өвчлөл багасна гэж хоригдлууд үзэж байна.
3. **Орчны нөхцөл сайжруулах:** Хаалттай хорих байрны ариун цэврийн өрөө (00)-г нэмэгдүүлэх, цэвэрлэгээ ариутгалын чанарт тогтмол хяналт тавих. Нээлттэй хорих ангийн хувьд орчны гэрэлтүүлэг, агаар сэлгэлт, дулааны асуудлыг зэргийг шийдвэрлэхийн тулд хоригдлын тоог эрс бууруулах эсхүл эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн томруулах зэргээр шинэ байр барих.
4. **Хувийн аюулгүй байдлыг хангах:** Хоригдлуудын хоорондын зөрчил, дарамт үүсэхээс сэргийлэн сэтгэл зүйн сургалт, хамтын үйл ажиллагаа зохион байгуулах. Хэрэв хоригдол хоорондын дарамтын тохиолдол илэрвэл даруй таслан зогсоож, зөрчил гаргагчид зохих арга хэмжээ авдаг байх. Ингэснээр цөөн тохиолдолд үүсэж буй дарамтыг бүрэн арилгаж, бүх хоригдлын аюулгүй байдлыг хангана.
5. **Гэрэлтүүлгийн зохицуулалт:** Хорих ангийн дотоод журмын заалтыг дагаж мөрдөх. Ингэхдээ Шөнө 24 цаг тасралтгүй асдаг хурц гэрлийг бүүдгэр эсвэл хэсэгчлэн унтардаг системд шилжүүлэх. Жишээ нь, 23:00 цагаас өглөө хүртэл зөвхөн бүдэг гэрэл (жижүүрийн гэрэл) асаалттай байлгах. Мөн хоригдлуудад нүдний хаалт (маск) олгох нь нойронд сайнаар нөлөөлнө. Шөнийн цагаар гэрлийг унтрааж, шөнийн тусгай камер суурилуулбал тун сайн. Улмаар нойрны чанар сайжирч, улмаар хоригдлын эрүүл мэнд, сэтгэл санаанд эерэг өөрчлөлт гарна.
6. **Эрх зүйн мэдээлэл, гомдлын менежмент:** Шинээр ирсэн хоригдлуудад өөрийн эрх, үүрэг, дотоод дэг журмын талаар заавал танилцуулга хийх, үүнийг улирал тутамд сануулга хэлбэрээр давтах. Өргөдөл, гомдлын хариуг бичгээр олгодог журмыг тууштай мөрдөж, бүх хоригдолд хариуны хуулбарыг хүргүүлэх. Ингэснээр хоригдлууд эрхээ бүрэн эдэлж, итгэлцэл нэмэгдэнэ.
7. **Чөлөөт цаг, соёлын үйлчилгээ:** Одоо байгаа номын сан, сургалтын өрөөг үргэлжлүүлэн сайн ашиглуулахын зэрэгцээ үзвэр үйлчилгээний давтамжийг бага зэрэг нэмэх нь зүйтэй. Жишээлбэл, сар бүр нэг удаа кино өдөр, улирал тутам соёл урлагийн арга хэмжээ зохион байгуулж хэвших. Ингэснээр хоригдлуудын сэтгэл санааг дээшлүүлж, өргөн хүрээний мэдлэг, мэдээлэлтэй байхад дэмжлэг болно. Мөн сургалтын өрөөнд байгаа номын төрөл ангиллыг нэмэгдүүлэх.

8. **Ариун цэвэр, эрүүл ахуй:** Эмэгтэй хоригдлуудын хэрэгцээг үргэлж анхаарч, ариун цэврийн хэрэглэл хангалтыг тогтвортой үргэлжлүүлэх. Усанд орох давтамжийг зарим тохиолдолд нэмэгдүүлэх тухай хүсэлтийг судалж үзэх – жишээ нь, зуны улиралд 7 хоногт 2 удаа, өвлийн улиралд 10 хоногт 1 удаа гэх мэт уян хатан зохицуулж болно. Мөн усанд орох хугацааг заримдаа сунгаж (шаардлагатай хүмүүст 20 минут биш 25-30 минут гэх мэт) өгвөл эрүүл ахуй, арьсны эрүүл мэндэд тустай.
9. **Дотоод дүрэм, журмын хэрэгжилт:** Хэдийгээр олонх хоригдол дотоод журмыг өөрчлөх шаардлагагүй гэсэн ч зарим нь үндэслэлтэй санал гаргасан тул анхаарч үзэх нь зүйтэй. Тухайлбал, эргэлт уулзалтын хугацааг уртасгах, ариун цэврийн өрөөний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хоригдол хоорондын ёс зүйгүй харилцаанд хариуцлага тооцох зэрэг саналуудыг шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын удирдлага хэлэлцэж, боломжтойг нь журамд тусгах хэрэгтэй. Энэ нь дотоод орчны зохистой, хүмүүнлэг уур амьсгал бүрдүүлэхэд тустай.
10. **Хөдөлмөр эрхлэлт, нийгэмшүүлэх хөтөлбөр:** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангиас суллагдсан эмэгтэйчүүдийн нийгэмшлийн асуудлыг тусгайлан судлах. Ингэснээр нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн үр дүн үнэлэх бодит боломж бүрдэх юм.
11. **Хоригдлыг тусад нь ял эдлүүлэх:** Анх удаа ял эдэлж байгаа хоригдлыг дахин гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлоос, засарч хүмүүжиж байгаа хоригдлыг засарч, хүмүүжихгүй байгаа хоригдлоос тусад нь ял эдлүүлэх зохицуулалтыг практикт хэрэгжүүлэх шаардлагатай.
12. **Хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох тухай санал гаргах:** эрэгтэй болон эмэгтэй хоригдлын хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллах зохицуулалтыг нарийвчлан судалж, одоогийн нөхцөл байдлыг тогтоох замаар эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлын хугацаанаас өмнө суллагдаж буй байдлыг харьцуулах тусгайлан судлах шаардлагатай.
13. **Бусад асуудлын хүрээнд.** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих анги нь хаалттай хорих ангиас эрүүл мэнд, орчин, агааржуулалт, байгалийн гэрлийн хувьд хүнд нөхцөл байдалтай байна. Энэ асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн байрыг өргөтгөх, эсхүл шинээр байр замаар тус ангийн хүний эрхийн нөхцөл байдлыг баталгаажуулах боломж бодитоор бүрдэх юм.

Эдгээр зөвлөмжийг хэрэгжүүлснээр хорих ангийн эмэгтэй хоригдлуудын эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, эрх, сайн сайхан байдал дээшлэх бөгөөд тэдний төлөвшил, нийгэмших үйл явцад эергээр нөлөөлөх боломжтой юм. Үүний цаад зорилго нь хоригдлуудад ял эдэлж байх хугацаанд нь аль болох хүний эрхийг хүндэтгэсэн, эрүүл, тохитой орчин бүрдүүлж, суллагдсаны дараах нийгмийн амьдралд бэлтгэхэд оршино.

1.4. Хорих ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн эрхийн талаар асуудал, тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга зам

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн нөхцөл байдлын хувьд Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 сарын 04-ний өдрийн А/183 тоот тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам”-аас дүгнэхэд дараах нөхцөл байдлууд тогтоогдож байна.

- *Хорих ангийн дотоод журмын 4.2-т зааснаар хоригдол 14 хоногт 1 удаа усанд орохоор зохицуулсан нь эмэгтэй хоригдлуудын хувьд, ялангуяа сарын тэмдгийн үеэр байж боломгүй хязгаарлалт юм.*
- *Хорих ангийн дотоод журмын 6.1-т зааснаар хорих өрөөг шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломжоор хангах зорилгоор 24 цагийн турш тогтмол*

гэрэлтүүлэгтэй байлгаж байгаа нь нярай хүүхдийн нүдний хараанд муугаар нөлөөлөх зохицуулалт байна.

- *Хорих ангийн цонхыг гадна орчин харагдахгүй байдлаар тохижуулсан нь байгальтай харьцах хүний төрөлх хэрэгцээг хязгаарлаж буй хэрэг юм.*
- *Хүнс, хоол тэжээл, илчлэгийн хэмжээ: Илчлэгийн хэмжээг хангахын тулд өөх тос, гэдэс цувдай байнга өгдөг нь хүний бие шаардлагатай илчлэгийг зохистой замаар авч чадахгүй байгаа явдал юм.*

Эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний асуудлыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий хууль болон Эрүүл мэндийн тухай хуулиар тус тус зохицуулсан. Төрөлжсөн болон нэгдсэн эмнэлгийн дэглэмийг журмаар тогтооно гэж заасан боловч уг тушаалууд батлагдсан эсэх талаар мэдээлэл үгүй байна. Эмэгтэйчүүдэд хүйсийн онцлогоос хамаарч хөхний оношилгоо, умайн хүзүү, аарцгийн үрэвслийн оношилгоо (үүгээр хязгаарлагдахгүй) зэрэг эрүүл мэндийн үзлэг, оношилгоонуудыг зайлшгүй хийлгэх шаардлагатай байдаг. Монгол Улсын хувьд хорих ангийн нөхцөлд байдалд хийсэн судалгаагаар сар тутамд урьдчилан сэргийлэх үзлэг, оношилгоо хийдэг боловч эмэгтэйчүүдийн хүйсийн онцлогт тохирсон үзлэг, оношилгоо хийдэг эсэх нь эргэлзээтэй байна.

3.2.1. 24 цагийн гэрэлтүүлэг

Нялх хүүхдийн хувьд хурц, хиймэл гэрэлтүүлэгтэй орчинд, тэр дундаа шөнийн цагаар байнга байснаар нүдний торлог бүрхэвчийн хөгжлийг саатуулж, харааны тогтолцооны боловсорч гүйцэх явцыг удаашруулдаг. Мөн гэрэл нь хүүхдийн унтах, сэрэх цагийн мөчлөгийг зохицуулж байдаг хүчин зүйл бөгөөд байнгын гэрэлтэй байх нь тархийг төөрөгдүүлж, нойр муудаж, цочромтгой болж, мэдрэлийн хөгжлийг удаашруулдаг.

Тийм учраас Англи Улсын хувьд эмэгтэйчүүдийн хорих байрыг аль болох энгийн, гэр бүлийн орны нэгэн адил байлгахыг эрмэлздэг бөгөөд хүүхэдтэйгээ хоригдож буй эмэгтэй хоригдлын хорих өрөөг өдрийн цагаар зөвхөн байгалийн гэрэлтүүлгээр гэрэлтүүлэх, шөнийн цагаар гэрлийг бүдэг байлгах зэргээр уян хатан зохицуулдаг байна.

Герман Улсын хувьд хүүхэдтэйгээ хоригдож буй эмэгтэй хоригдлуудад зориулж тусдаа унтлагын өрөө, унтах хэсэг гаргаж шөнөдөө байрлуулах зохицуулалт хэрэгжүүлдэг.

Норвеги улсын хувьд эмэгтэй хоригдлыг хүүхэдтэйгээ цуг байхыг зөвшөөрдөггүй бөгөөд түр хугацаагаар байлгахыг зөвшөөрдөг. Энэ үед нь хорих байрнаас тусдаа боловч бүтэн харуул хамгаалалт бүхий гэртэй адил байранд байрлуулдаг. Эрүүл мэндийн стандарт, хүүхдийн эрхийн тогтолцоонд нийцүүлэн тасралтгүй гэрэлтүүлэг хийхийг хатуу хориглодог.

Голландын шоронд 1 хүртэлх насны нярайг орон сууцтай төстэй эх нялхсын тасагт байлгахыг зөвшөөрдөг. Гэрэлтүүлгийг байгалийн хэмнэлээр зохицуулдаг бөгөөд өрөөнүүдийг ихэвчлэн хүүхдийн сайн сайхны төлөө хянадаг.

3.2.2. Ариун цэвэр, усанд орох давтамж

Эмэгтэй хоригдлуудын хувьд хувийн ариун цэвэр чухал асуудал бөгөөд ялангуяа сарын тэмдгийн үед илүү чухалд тооцогдоно. Монгол Улсын хувьд Хорих ангийн дотоод журамд зааснаар хоригдлууд 14 хоногт 1 удаа усанд орохоор тусгасан. Мөн галч зэрэг хийж байгаа хөдөлмөрийн онцлогоос хамаарч өдөр болгон усанд оруулдаг жишиг ч байна. Бусад

улсууд эмэгтэй хоригдлуудын хувьд усанд орох давтамжийг дараах байдлаар зохицуулдаг байна.

№	Улс	Усанд орох давтамж	Усанд орох нөхцөл
1	Англи	7 хоногт 3-аас доошгүй удаа	Ганцаарчлан усанд орох боломжоор хангасан байна.
2	Герман		
3	Америк		
4	Канад		
5	Австрали		
6	Норвеги	Өдөр бүр (эсхүл шаардлагатай үедээ)	
7	Швед		

3.2.3. Жирэмсэн болон хүүхэдтэй эх

Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 202 дугаар зүйлийн 202.8 дах хэсэгт зааснаар “хорих анги нь эхийн хамт байгаа хоёр хүртэлх насны хүүхдийг эрүүл өсөж бойжих, аюулгүй орчныг бүрдүүлсэн тусгай байр, нөхцөлөөр хангана” гэж хүүхэдтэй эхийн баталгааг зохицуулсан. Мөн хуулийн 228 дугаар зүйлийн 228.9-д заасны дагуу хүүхэдтэйгээ байгаа болон жирэмсэн хоригдолд сахилгын байранд хорих шийтгэл оногдуулахгүй гэж заасан.

Жирэмсэн эхийн хувьд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 231 дүгээр зүйлийн 231.4 дэх хэсэгт заасны дагуу Эмнэлгийн комиссын дүгнэлтийг харгалзан жирэмсэн болон өвчтэй хоригдлын нөхцөлийг нь сайжруулж, хоолны илчлэгийн хэмжээг нэмэгдүүлж олгох талаар зохицуулжээ.

Харин Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 215 дугаар зүйлийн 3 дах хэсэгт зааснаар Хорих анги хоригдлыг өөрийн үйлдвэрлэл дээр хөдөлмөрлүүлсний болон энэ хуулийн 215.2-т заасны дагуу шилжиж ирсэн хөлснөөс шүүхийн шийдвэрээр тогтоосон төлбөр, хоригдлын буруутай үйлдлээс хорих ангид учирсан хохирлыг суутгаж, үлдэх хэсгийг хоригдлын нэрийн дансанд төвлөрүүлэх бөгөөд хоригдол өөрийн нэрийн дансаар дамжуулан нэн тэргүүний хэрэгцээт хүнсний болон ахуйн барааг сар бүр авах бөгөөд үлдсэнийг суллагдах үед нь өөрт нь олгохоор зохицуулсан.

Дээрх зохицуулалттай холбоотойгоор хүнсний болон ахуйн бараа гэдэгт яг ямар ямар бараа бүтээгдэхүүн орох, жирэмсэн эх хөдөлмөр эрхлэхгүй учраас хүнсний болон ахуйн барааг авч чадах эсэх асуудал эргэлзээтэй байна. Учир нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 202 дугаар зүйлийн 202.8 дах хэсэгт эрүүл ахуй, аюулгүй орчныг бүрдүүлсэн тусгай нөхцөлөөр хангагдах эрхийг жирэмсэн эх эдлэх талаар зохицуулаагүй байна.

Бусад улсын хувьд жирэмсэн эх буюу хөдөлмөрлөх боломжгүй эхийн шаардлагатай хэрэгцээг хорих байгууллагаас бүрэн хангадаг зохицуулалттай байна.

Бангкокийн дүрмийн 9 болон 48-д зааснаар амаржсан эх болон хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ нь ердийн эмнэлгийн байгууллагын тусламж үйлчилгээтэй яг ижил хэмжээнд байх ёстой бөгөөд хорих ангид байгаа хүүхдийн нөхцөл байдал хорих ангиас гадна буюу энгийн орчинд байгаа хүүхдийнхтэй адил байх ёстойг тунхагласан. Мөн хүүхэдтэй ямар ч тохиолдолд хоригдолтой харьцаж байгаа мэт хандаж

болохгүй талаар тунхагласан байдаг. Мөн дүрмийн 42-т зааснаар хорих ангийн дэглэм нь жирэмсэн, хөхүүл эхчүүд, хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээнд нийцсэн уян хатан байх ёстой. Жирэмсэн, нялх, хүүхэд, хөхүүл эхчүүдийг цаг тухайд нь, хүрэлцэхүйц хоол, эрүүл орчин, тогтмол дасгал хөдөлгөөн хийх боломжийг бүрэн хангах ёстой.

Түүнчлэн дүрмийн 13-т зааснаар эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн ажилтнууд эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдалд мэдрэмжтэй хандаж, тэдэнд зохих дэмжлэг үзүүлэхийн тулд онцгой зовууртай байх үеийг мэдэж байх ёстой.

Бусад улсын хувьд хорих ял эдэлж буй жирэмсэн болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийг дараах байдлаар онцгойлон зохицуулдаг байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 1-р зүйлд хорих ангийн харилцааны зарчмуудыг тодорхойлсон бөгөөд хоригдлуудад нэр төртэй, хүнлэг байдлаар хандаж, тэдэнд нийгэмших боломжийг олгох ёстойг онцолсон⁷³. Үүнд жирэмсэн эмэгтэйчүүд, эхчүүд гэх мэт эмзэг бүлгийнхэнд зориулсан тусгай арга хэмжээ авах зэрэг орно.

Хуулийн 6-р зүйлд хоригдлуудын хувь хүний хэрэгцээг харгалзан үзэх талаар заасан бөгөөд үүнд хорих ангийн удирдлагууд хүн бүрийн хувийн онцлог, нөхцөл байдал, хэрэгцээ шаардлагыг харгалзан үзэх ёстой гэж заасан. Үүнд жирэмсэн эмэгтэйчүүд, эхчүүдийн онцгой хэрэгцээг харгалзан үзэх асуудал хамаарна.

Хуулийн 56-р зүйлд хорих ангид байгаа жирэмсэн эмэгтэйчүүд зохих эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Үүнд жирэмсний хяналт, тогтмол үзлэг, зохих эмнэлгийн байгууллагад төрүүлэх, эх, хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хангах зэрэг орно. Холбооны Жирэмсний хамгааллын тухай хуулийн (*Герман хэл., Mutterschutzgesetz - MuSchG*) дагуу шоронд хоригдож буй жирэмсэн эмэгтэйчүүд ерөнхий бусад эмэгтэйчүүдийн адил жирэмсний амралт авах эрхтэй байдаг.

Жирэмсэн хоригдлууд нь ажлын нөхцөлийн хувьд тэдний эрүүл мэнд, төрөөгүй хүүхдийнхээ эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй хорих ангийн хөдөлмөрөөс чөлөөлөгддөг. Энэ үед нь хорих ангийн зүгээс жирэмсэн эхийг бүхий л хэрэгцээт зүйлсээр хангадаг.

Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 80-р зүйлд заасны дагуу хоригдол эмэгтэйчүүд зөвхөн хорих анги нь хүүхдийн сайн сайхан байдлыг алдагдуулахгүй байх, хүүхдийн эрх ашгийг харгалзан үзэх ёстой гэсэн нөхцөлөөр хүүхэдтэйгээ байхыг зөвшөөрдөг. Хорих ангид байгаа эх, хүүхдүүдийг бусад хоригдлоос тусад нь байрлуулах тусгай зохицуулалт хийж, хүүхдийн хөгжилд тохиромжтой орчныг бүрдүүлдэг. Үүнд хүүхэд асрах, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээний талаарх зохицуулалтууд багтдаг. Мөн 80-р зүйлд заасны дагуу эмэгтэй хоригдлын хүүхэд цэцэрлэгт хамрагдаж амжаагүй байгаа бол хүүхдийн оршин суугаа газрыг тогтоох эрх бүхий этгээдийн зөвшөөрлөөр эхийнх нь байгаа хорих ангийг өөрчилж болдог байна.⁷⁴

⁷³ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 1. "Principles", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

⁷⁴ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 80. "Mothers with children"

Дээр дурдсан эх хүүхдийг бусад хоригдлоос тусад нь байрлуулах зохицуулалтын хувьд Хуулийн 81.1-р зүйлд заасны дагуу Хорих байрны онцлогоос хамаарч "эх хүүхэд" гэсэн тусгай анги байх бөгөөд бөгөөд хүүхдүүд тусгайлан тохижуулсан орон сууцанд ээжтэйгээ хамт амьдарна. Тухайн орон сууцанд хүүхэд хүмүүжүүлэх сургалт, хүүхдийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр сургалт явуулна. Тухайн орон сууц нь хувийн ариун цэврийн өрөө, гал тогоо, тоглоомын талбай бүхий барилга байна.

Хорих ангид өдөр өнжүүлэх эсвэл бага насны боловсрол олгох боломжтой бөгөөд заримдаа сургууль эсвэл тоглоомын талбайд гаднын айлчлалыг зохион байгуулдаг.

Англи Улс

Англи улсын хуулийн дагуу Хорих ангид байгаа жирэмсэн эмэгтэйчүүд эрүүл мэнд, хүүхдийнхээ эрүүл мэндийг хянаж байхын тулд төрөхийн өмнөх болон төрсний дараах үеийн тусламжийг багтаасан зохих анхаарал халамж, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Англи улсын хуулийн дагуу шоронд хүүхэд төрүүлж болохгүй бөгөөд эмэгтэй хоригдол нь хүүхэд төрүүлэх үедээ заавал эмнэлгийн байгууллагад хүүхдээ төрүүлнэ. Төрсний дараа эмэгтэйчүүд тодорхой нөхцөл, үнэлгээний дагуу эх, нялхсын тасагт (боломжтой бол) нярай хүүхэдтэйгээ хамт байхыг зөвшөөрч болно. Эх, нялхсын тасаг нь Германы "эх-хүүхэд" гэсэн хөтөлбөрийн хүрээний орон сууцтай төстэй гэр бүлийн орчинтой адил барилга юм.

Эх нялхсын тасгууд нь хүүхдийн ашиг сонирхолд нийцсэн тохиолдолд эмэгтэйчүүдийг тодорхой нас хүртэл (ихэвчлэн 18 сар) хүүхэдтэйгээ хамт амьдрах боломжийг олгодог. Тус нэгжүүд нь эхчүүд нялх хүүхэдтэйгээ холбоотой байх аюулгүй орчныг бүрдүүлэх зорилготой боловч харуул хамгаалалтын хувьд нөхцөл байдлыг хатуу хянаж байдаг. Харин бүх эхчүүд эх нялхсын тасагт хамрагдах боломжгүй бөгөөд эмэгтэй хоригдлын нөхцөл байдал, түүний гэмт хэрэг, хүүхдийн сайн сайхны төлөөх шалгуурыг харгалзан үзэх боломжтой.

Норвегийн Хаант Улс

Норвеги улсын хувьд жирэмсэн эхийг аливаа хөдөлмөрөөс чөлөөлж, эмчийн байнгын хяналтад байхыг шаарддаг. Энэ үед нь жирэмсэн эхийн аливаа хэрэгцээг бүхий л байдлаар хорих байгууламжийн зүгээс хангадаг байна. Англи Улстай мөн адил хүүхдийг хорих байгууламжид төрүүлэхийг зөвшөөрдөггүй. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий хуулийн дагуу хүүхдэд хор хөнөөл учруулж болзошгүй гэж үзэн шоронд байгаа хүүхдүүдийг ээжтэйгээ хамт байлгахыг зөвшөөрдөггүй. Гэсэн хэдий ч эх нь хөхүүлэхийн тулд хорих ангиас чөлөө авч болох бөгөөд хэрэв өөр хэн ч хүүхдээ асрах боломжгүй бол эхийн ялыг дуустал хүүхэд асран хүмүүжүүлсэн эцэг эхийн хамт амьдарч болно.

Шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий хууль нь онцгой нөхцөлд хорих ангиас гадуур ял эдлэхийг зөвшөөрдөг бөгөөд үүнд хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдэд зориулсан асуудал багтдаг.

Хоригдож буй эхчүүдийн хүүхдүүдийг ихэвчлэн долоо хоногт хоёроос гурван удаа нэмэлт үзлэгт хамруулдаг. Аюулгүй, хүүхдийн ашиг сонирхолд нийцсэн гэж үнэлсний дараа хүүхдүүдийг хорих ангийн эх, хүүхдийн харилцан үйлчлэлийн таатай орчныг бүрдүүлэхээр тоноглогдсон тусгай байранд түр хугацаагаар хонуулахыг зөвшөөрдөг.

Япон улс

Хорих байгууллага болон хоригдолтой харьцах тухай хуульд хорих ял эдэлж буй жирэмсэн болон хүүхэдтэй эхийн талаар дараах онцлог зохицуулалтуудыг тусгасан байна.

Биеийн байдлыг тодорхойлох зорилгоор үзлэг хийх:

Хорих ангийн ажилтан нь хоригдлыг хорих байгууллагад хүлээн авах үед, мөн дараа нь шаардлагатай тохиолдолд тухайн хоригдлыг биеийн байдлыг тодорхойлох зорилгоор түүний биед үзлэг хийж болно. *Эмэгтэй хоригдлыг шалгах* ажиллагааг заавал *эмэгтэй шоронгийн ажилтан* гүйцэтгэх ёстой. Харин хэрэв эмэгтэй шоронгийн ажилтан шалгалт хийх боломжгүй бол, *шоронгийн даргын томилсон эмэгтэй ажилтан* уг шалгалтыг *эрэгтэй шоронгийн ажилтны оронд* гүйцэтгэж болно.⁷⁵

Хүүхдээ асрах:

Эмэгтэй хоригдол түр хорих газар, эсхүл хорих байгууллагад хүүхдээ өсгөж, асрах хүсэлт гаргавал тус байгууллагын дарга уг хүсэлтийг зохистой гэж үзсэн тохиолдолд хүүхэд нэг нас хүртэл хамт байлгахыг зөвшөөрч болно.

Нэг нас хүрсэн ч өмнө нь хорих байгууллагад өсөж хүмүүжсэн хүүхдийг үргэлжлүүлэн хамт өсгөхийг хоригдол хүсвэл уг хоригдлын бие махбод, сэтгэл санааны байдал болон хүүхдийн асаргаанд шаардагдах нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, хамгийн ихдээ зургаан сар хүртэл хугацаанд хамт байлгахыг зөвшөөрч болно.

Дээрх хоёр хэсгийн дагуу хоригдол хүүхдээ хамт өсгөж буй тохиолдолд хүүхэд асрахад шаардлагатай эд зүйлсийг байгууллагаас зээлдүүлэх эсвэл олгоно.

- Хэрэв хоригдол хүүхдэдээ зориулагдсан шаардлагатай эд зүйлсийг өөрөө бэлтгэн хэрэглэх хүсэлт гаргасан бол, энэ нь байгууллагын дэг журам болон удирдлага, зохион байгуулалтад саад учруулахгүй бол хэрэглэхийг зөвшөөрнө.
- Хоригдолтой хамт байгаа хүүхдэд шаардлагатай эмнэлгийн үзлэг, эмчилгээ зэрэг арга хэмжээг хоригдолд хамаарах журамтай адил байдлаар авч хэрэгжүүлнэ.⁷⁶

Нэгжлэг хийх:

Хорих ангийн дэг журам, эмх цэгцийг хангах шаардлагын үүднээс хорих ангийн албан хаагчид хоригдлын бие, хувцас, хувийн эд зүйл болон өрөөг нэгжиж, хувийн эд зүйлсийг нь хураан авч, түр хадгалах боломжтой.⁷⁷

Дэг журам зөрчсөн эсэхийг шалгах:

Хэрэв хоригдол дэг журам зөрчсөн гэдэгт сэжигтэй байвал, хорих ангийн дарга анхаарах ёстой нөхцөл байдлыг авч үзэн, тухайн хоригдол дэг журам зөрчсөн эсэхийг аль

⁷⁵ Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees (2005), Article 242. "Examinations for Physical Identification", <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2796/en>

⁷⁶ Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees (2005), Article 66. "Child care", <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2796/en>

⁷⁷ Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees (2005), Article 212. "Body Searches", <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2796/en>

болох хурдан шалгаж үзэх ёстой бөгөөд тухайн зөрчилд хариуцлага тооцох нөхцөл байдал байгаа эсэхийг шалгах ёстой.⁷⁸

Хорих анги болон хоригдлуудыг хүмүүжүүлэх журмаар хоригдлыг хорин ангид хүлээн авснаас хойш даруй усанд орох боломж олгох бөгөөд үүнээс хойш долоо хоногт хоёр удаа усанд орох боломжийг олгоно. Эмэгтэй хоригдол усанд орох үед түүнийг хянах ажилтнууд бүгд эмэгтэй байх ёстой. Эмэгтэй ялтанд нүүрний үсээ авхуулах болон үсээ засуулах боломжийг шаардлагатай үед олгоно.⁷⁹

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс.

Солонгос Улсын Шийдвэр гүйцэтгэх болон хоригдлыг хүмүүжүүлэх тухай хууль /англи хэл., *Act on execution of sentences and treatment of inmates. Act No. 16345, Apr. 23, 2019*/-д эмэгтэй хоригдол, тэр дундаа жирэмсэн хүүхэдтэй эмэгтэй хоригдлын талаар дараах онцлог зохицуулалтуудыг тусгасан байна.

Эмэгтэй хоригдолтой харьцах:

Хорих газрын удирдлага нь эмэгтэй хоригдлуудын бие махбодын болон сэтгэл санааны онцлогт нь анхаарах ёстой. Эмэгтэй хоригдлуудад эмнэлгийн үзлэгийг хийж байгаа тохиолдолд удирдлага нь нас, эрүүл мэндийн нөхцөл байдал зэргийг нь харгалзан эмэгтэйчүүдийн өвчнөөс сэргийлэх үзлэг хийх ёстой. Хорих газрын удирдлага нь сарын тэмдэг ирсэн эмэгтэй хоригдлуудад шаардлагатай ариун цэврийн хэрэгслээр хангах ёстой.

Эмэгтэй хоригдлыг харьцахад анхаарах зүйлс:

Хорих газрын удирдлага нь боловсрол олгох, ажил эрхлэлт болон бусад зөвлөгөө өгөхөд эмэгтэй алба хаагч эмэгтэй хоригдолтой харьцах боломжийг олгох ёстой. Эрэгтэй алба хаагч эмэгтэй алба хаагч зөвлөгөө өгөхөөр бол зөвлөгөөний газар нь шилэн цонхтой байх ёстой бөгөөд өөр нэг эмэгтэй байлцах шаардлагатай.

Хүүхэд төрүүлсэн эмэгтэй хоригдолтой харьцах:

Жирэмсэн эсхүл хүүхэд төрүүлсэн (үр зулбасан, дутуу төрсөн, ураг амьгүй төрсөн тохиолдол хамаарна) бол хорих газрын удирдлага нь эрүүл мэндийг хамгаалах, хамгаалалт хийх зэрэг зөв арга хэмжээ авч, эмнэлгийн үзлэг хийх ёстой. Эмэгтэй хоригдол төрөх хугацаа ойртсон бол удирдлага нь эмнэлгийн тусламж үзүүлэх арга хэмжээ авах ёстой.

Хүүхдийг өсгөх:

Эмэгтэй хоригдол нь өөрийн төрсөн хүүхдээ хорих газарт өсгөх зөвшөөрөл хүсэх эрхтэй. Доорх тохиолдлоос бусад нөхцөлд хорих газрын удирдлага нь хүүхдийг 18 сар хүртэл өсгөх хүсэлтийг зөвшөөрөх ёстой.

- Хүүхэд хорих газарт байх нь өвчин, бэртэл гэмтэл, эсхүл бусад шалтгааны улмаас зохимжгүй гэж үзсэн.

⁷⁸ Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees (2005), Article 154. "Inquiry into Disciplinary Offenses", <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2796/en>

⁷⁹ Regulation for Penal Institutions and Treatment of Inmates (2006), Article 26. "Frequency of Haircuts and Shaving for a Sentenced Person", https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3227#je_ch7at2

- Хоригдол нь өвчин, бэртэл гэмтэл эсхүл бусад шалтгааны улмаас хүүхэд өсгөх чадваргүй гэж үзсэн
- Хорих байгууллагад халдварт өвчин тархсан тохиолдолд хүүхдийг өсгөх нь зохимжгүй гэж үзсэн

Хүүхэд өсгөх хүсэлтийг зөвшөөрсөн тохиолдолд хорих газрын удирдлага нь хүүхдийг өсгөхөд шаардлагатай хэрэгслээр хангаж, шаардлагатай арга хэмжээг авах ёстой.

Хүүхэдтэй хоригдолд тусламж үзүүлэх:

Төрсөн хоригдолд хорих газрын удирдлага нь Хүүхдийн эрүүл мэндийн тухай хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээг хүсэх эрхтэй болохыг тайлбарлах ёстой. Хэрэв хоригдол хамгаалалтын арга хэмжээ авахыг хүсвэл уг арга хэмжээний хүрээнд тусламж үзүүлэх ёстой.⁸⁰

Бусад улсын хувьд хууль, журмаар эмэгтэй хоригдолтой харьцах онцлог зохицуулалтуудыг тусгасан байна. Тухайлбал хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй жирэмсэн эмэгтэй хоригдлын хэрэгцээг хангах, эмэгтэй хоригдолд нэгжлэг хийх үед эмэгтэй албан хаагч нэгжлэг, үзлэгийг эмэгтэй албан хаагч хийх, усанд орох давтамжийг ойрхон байлгах, эмэгтэй хүний жендерийн онцлогт тохирсон тусгайлсан эрүүл мэндийн үйлчилгээг үзүүлэх, хүүхэдтэйгээ цуг хорих ангид байрлаж байгаа эхийн хувьд бусад хоригдлоос тусад нь тусгаарлан байрлуулах, тусгаарлан байрлуулах үедээ хүүхдийн эрүүл мэндийг бодолцож гэрэлтүүлгийг унтрааж байх зэргээр эмэгтэйчүүдэд тохирсон онцлог бүхий зохицуулалтуудыг тусгадаг байна.

Монгол Улсын хувьд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон Хорих ангийн дотоод журамд эмэгтэйчүүдийн жендерийн онцлогт суурилсан онцлог зохицуулалтууд дутмаг байгаагийн улмаас эмэгтэйчүүдийн эрх зөрчигдөх нөхцөл байдал үүсэж байна.

⁸⁰ Enforcement decree of the Act on execution of sentences and treatment of inmates (2019), Chapter VII “Special protection” Article 50-54., Republic of Korea
https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=51390&lang=ENG

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ХОРИХ АНГИД ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙ ХҮМҮҮСИЙН ЭРХ, ТҮҮНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ҮҮСЧ БУЙ АСУУДАЛ, ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМ

2.1. Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний эрх, түүний агуулга

2017 оны Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 201, 208, 220 дугаар зүйлд зааснаар хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний талаар дараах онцлог зохицуулалт байдаг.

- Хорих ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хоригдлын ялыг сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад эдлүүлнэ.

- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь өсвөр насны эмэгтэй хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх тусгай нэгжтэй байна.

- Өсвөр насны хоригдол арван найман насанд хүрсэн тохиолдолд ялыг нь хорих ангид шилжүүлэн эдлүүлэх эсэх асуудлаар хоригдлыг арван найман насанд хүрэхээс 3 сарын өмнө сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дарга прокурорт санал гаргах бөгөөд прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэнэ.

- Энэ хуулийн 201.3-т заасны дагуу шилжүүлсэн хоригдлын эдлээгүй үлдсэн ялыг эдлүүлэх хорих ангийн дэглэмийг прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэнэ.

- Шүүх энэ хуулийн 201.3-т заасан хоригдлын эдлээгүй үлдсэн ялын хугацаа 2 жилээс илүүгүй тохиолдолд түүний хувийн байдал, төлөвшлийг харгалзан сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын даргын санал, прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн хорих ялын хугацааг дуусах хүртэл сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад үргэлжлүүлэн ял эдлүүлж болно.

- Өсвөр насны хоригдлын илгээмж авах, түр уулзалт хийх, утсаар ярих тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 15 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болно.

- Хорих ял шийтгүүлсэн өсвөр насны болон эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлыг тусад нь ял эдлүүлнэ.

- Өсвөр насны хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад бүрэн хамруулж, бусад хоригдолд бие даан мэргэжил, мэдлэгээ дээшлүүлэхэд нь хорих анги туслалцаа үзүүлнэ.

Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний тухайд бусад хүмүүсээс илүү онцлог зохицуулалт шаардлагатай ба ингэснээр эрхийг баталгаатай хангана.

Цагдан хорих зорилго

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)⁸¹

⁸¹ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

1. “Насанд хүрээгүй хүнийг шударгаар шүүн таслах тогтолцоо нь тухайн хүний эрх, аюулгүй байдалд бүрэн анхаарч, бие бялдрын болон сэтгэл зүйн эрүүл мэндийг нь хангахад чиглэнэ. Хорих ял (imprisonment) нь хамгийн сүүлчийн арга хэмжээ байх ёстой.”
2. “...Насанд хүрээгүй хүнийг эрх чөлөөг нь хасах шийтгэлийг зөвхөн энэхүү дүрэмд заасан зарчим, журмын дагуу, онцгой тохиолдолд, хамгийн богино шаардлагатай хугацаагаар, эцсийн арга болгон хэрэглэнэ...”

Цагдан хорих зорилго нь хүүхдийг нөхөн сэргээх, нийгэмд дахин нэгтгэхэд дараахь байдлаар хувь нэмэр оруулахад оршино.

(а) Насанд хүрээгүй хүний хорих ялыг хүүхдийн сайн сайхны төлөөх шударга, хүмүүнлэг орчинд эдлүүлэх, түүний эрх, нэр төрийг хамгаалах; болон

(б) Насанд хүрээгүй хүнийг нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн үр дүнтэй хөтөлбөрөөр хангах⁸².

Цагдан хорих зарчим

Эрх чөлөөгөө хасуулсан насанд хүрээгүй хүнийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор бусад зүйлд заасан зарчмаас гадна дараахь зарчмуудыг баримтална.

(а) эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд бүртэй хүнлэг байдлаар харьцаж, хүний төрөлхийн нэр төрийг хүндэтгэх ёстой;

(б) эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд бүр үл хайхрах, мөлжлөг, бие, бэлгийн болон сэтгэл санааны хүчирхийлэл зэрэг бүх төрлийн хүчирхийлэл, зүй бус харьцахаас хамгаалагдсан байх ёстой;

(в) хорих ялыг хэрэгжүүлэхийн тулд эдгээрийг зайлшгүй хасах буюу хязгаарлахаас бусад тохиолдолд эрх чөлөөгөө хасуулсан нэг ч насанд хүрээгүй хүн байж болохгүй; болон

(г) эрт суллах схемийг аль болох их хэмжээгээр хэрэглэж, хүүхдийг нөхөн сэргээх шаардлагатай⁸³.

Цагдан хорих байранд оруулах

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)⁸⁴

24 дүгээр зүйл. Хорих байгууллагад шинээр ирсэн насанд хүрээгүй этгээд бүрт тухайн байгууллагын дотоод журам, түүнд хамаарах эрх, үүргийн талаарх мэдээллийг бичгээр өөрийн ойлгодог хэл дээр нь олгоно. Үүнтэй хамт, гомдол гаргах эрх бүхий байгууллагын хаяг, мөн хууль зүйн туслалцаа үзүүлдэг төрийн болон төрийн бус

⁸² UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

⁸³ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

⁸⁴ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

байгууллагуудын хаягийг бичгээр өгнө. Хэрэв тухайн хүүхэд бичиг үсэг тайлагдаагүй, эсвэл тухайн хэлийг бичгээр ойлгох боломжгүй бол уг мэдээллийг бүрэн ойлгохуйц байдлаар, өөр тохирсон хэлбэрээр тайлбарлан хүргэнэ.

50 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хүн хорих байранд ирмэгц эмчийн үзлэгт орох эрхтэй бөгөөд өмнө нь ямар нэгэн хүчирхийлэл, зүй бус байдалд өртсөн шинж байгаа эсэх, түүнчлэн ямар нэг эмнэлгийн тусламж шаардлагатай эсэхийг тогтоох зорилгоор үзлэг хийнэ.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан насанд хүрээгүй хүнийг шүүхийн шийдвэргүйгээр хорих ангид оруулахыг хориглоно.

(2) Хорих ангид орсны дараа:

(а) хүүхдийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг нэн даруй бүртгэх;

(б) хүүхдийг аль болох хурдан эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулах; болон

(в) хүүхдэд дараах зүйлийг олгоно.

(i) хорих байгууллагад мөрддөг журмын хуулбар;

(ii) хүүхдийн эрх, үүргийг түүний ойлгохуйц хэлбэр, хэлээр тодорхойлсон баримт бичиг;

(iii) хэрхэн гомдол гаргах тухай мэдээлэл; болон

(iv) хууль зүйн болон консулын туслалцааг үнэ төлбөргүй авах.

(3) Хүүхдийг хорих байгууллагад хүлээн авсан тухай эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчид нь мэдэгдэнэ⁸⁵.

Насанд хүрэгчдээс тусгаарлах, насны ангилал, гэмт хэргийн төрлөөр ангилах

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)⁸⁶

11 дүгээр дүрэм

Хоригдлуудыг хүйс, нас, гэмт хэргийн түүх, хорих хууль зүйн үндэслэл, эмчилгээ, хүмүүжлийн хэрэгцээг харгалзан ангилж, тус тусад нь байгууллага, эсвэл байгууллагын дотор тусгай хэсэгт байрлуулна. Иймд:

⁸⁵ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

⁸⁶ United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

(а) Эрэгтэй, эмэгтэй хоригдлуудыг аль болох тусдаа хорих бөгөөд, хэрэв нэг байгууллагад хамт байрлаж буй бол эмэгтэй хоригдлуудад зориулсан хэсэг нь бүрэн тусгаарлагдсан байна;

(b) Шүүгдэж буй (ял аваагүй) хүмүүсийг ялтнуудаас тусгаарлан хорих;

(c) Өр төлбөрийн улмаас хоригдсон этгээдийг эрүүгийн хэрэгт ял авсан этгээдүүдээс тусгаарлан хорих;

(d) Насанд хүрээгүй хоригдлыг насанд хүрэгчдээс тусгаарлан хорих.

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)⁸⁷

28 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй этгээдийг хорих нөхцөл нь тэдний нас, зан чанар, хүйс, үйлдсэн гэмт хэргийн төрөл, бие махбод болон сэтгэцийн эрүүл мэнд зэргийг харгалзан, тэдний онцгой хэрэгцээ, эрх зүйн байдалд бүрэн нийцсэн байхаас гадна, сөрөг нөлөөлөл болон эрсдэлт нөхцөл байдалд өртөхөөс нь хамгаалсан байх ёстой. Эрх чөлөөг нь хязгаарласан насанд хүрээгүй этгээдийг ангилан байрлуулах гол шалгуур нь тухайн хувь хүний хэрэгцээнд тохирсон зохистой халамжийг үзүүлэх, тэдний бие махбод, сэтгэл зүй, ёс суртахууны аюулгүй байдлыг бүрэн хангахад чиглэсэн байх ёстой.

29 дүгээр зүйл. Бүх төрлийн хорих байранд насанд хүрээгүй хоригдлыг (гэр бүлийн гишүүн биш л бол) насанд хүрэгчдээс тусгаарлана.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдийг насанд хүрсэн хүнээс тусад нь [тусдаа байранд] байлгана.

(2) Ял эдэлж байхдаа 18 нас хүрсэн хоригдол түүний ашиг сонирхолд нийцэхгүй, бусад хоригдож буй хүүхдийн ашиг сонирхолд нийцэхгүй гэж үзвэл түүний үлдсэн ялыг 21 насны төрсөн өдрөөсөө өмнө дуусгах нөхцөлтэйгөөр хүүхдийн хорих ангид эдлүүлнэ.

(3) Баривчлагдсан этгээдийг насанд хүрсэн хоригдлын байгууллагад байлгах, шилжүүлэх шийдвэрийг тухайн хэргийг бүрэн үнэлсний үндсэн дээр [эрх бүхий байгууллага оруулна] тогтооно.

(4) 18 нас хүрсэн, хүүхдийн асрамжийн газарт байгаа хоригдогчийг насанд хүрсэн гэж үзэхгүй бөгөөд энэ хуулийн 1 дүгээр бүлгийн 2 дугаар хэсгийн 2-т заасан эрхийг эдэлнэ.

(5) Баривчлагдсан этгээд 21 нас хүрсэн бол түүний ашиг сонирхолд нийцэхгүй гэж үзвэл хүүхдийн асрамжийн газарт үлдэх ёсгүй.

⁸⁷ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

(6) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдийг зөвхөн тухайн насны хүүхдийн үйлдсэн гэмт хэрэгтэй дүйцэхүйц насны бусад хүүхдүүдтэй хамт байлгана⁸⁸.

Охид, хүүхдүүдийн онцгой хэрэгцээ

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны тухай наад захын жишиг дүрэм (Бээжингийн дүрэм)⁸⁹

26.4 дүгээр зүйл. Хорих байгууллагад байгаа өсвөр насны эмэгтэй хоригдлуудын хувийн хэрэгцээ, тулгамдсан асуудалд онцгойлон анхаарах шаардлагатай. Тэд өсвөр насны эрэгтэй хоригдлуудаас дутахааргүй халамж, хамгаалалт, туслалцаа, сургалт, эмчилгээ авах эрхтэй бөгөөд шударгаар хандах нөхцөлийг хангах ёстой.

Эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах болон хорихоос өөр арга хэмжээ авах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын дүрэм (Бангкокийн дүрэм)⁹⁰

36 дугаар дүрэм. Хорих байгууллага нь өсвөр насны эмэгтэй хоригдлуудын хамгааллын хэрэгцээг хангах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх ёстой.

37 дугаар дүрэм. Өсвөр насны эмэгтэй хоригдлууд боловсрол болон мэргэжлийн сургалтад өсвөр насны эрэгтэй хоригдлуудтай ижил тэгш хамрагдах эрхтэй.

38 дугаар дүрэм. Нас, хүйсэд нь тохирсон хөтөлбөр, үйлчилгээ авах эрхтэй бөгөөд үүнд бэлгийн хүчирхийлэл, хүч хэрэглэлийн асуудлаар сэтгэл зүйн зөвлөгөө авах, эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн боловсрол эзэмших, мөн насанд хүрсэн эмэгтэй хоригдлуудын адил эмэгтэйчүүдийн эмчид тогтмол үзүүлэх боломж хамаарна.

39 дүгээр дүрэм. Жирэмсэн өсвөр насны эмэгтэй хоригдлуудад насанд хүрсэн эмэгтэйчүүдтэй ижил түвшний дэмжлэг, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх ёстой бөгөөд тэдний эрүүл мэндийг эмнэлгийн мэргэжилтэн байнга хянах, наснаас шалтгаалсан жирэмсний эрсдэлийг харгалзан үзэх шаардлагатай гэж заасан байна.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан охиныг эрэгтэй хүүхдээс тусад нь [тусдаа байранд] байлгана.

(2) Цагдан хорих байр нь эмэгтэй хүүхэд, онцгой хэрэгцээтэй хүүхдүүдийг хүчирхийллийн бүх хэлбэрээс хамгаалах тусгай хэрэгцээг хангах арга хэмжээ авна.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрх

⁸⁸ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

⁸⁹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules), https://www.unodc.org/pdf/compendium/compendium_2006_part_01_02.pdf

⁹⁰ United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)⁹¹

49 дүгээр зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол бүр шаардлагатай урьдчилан сэргийлэх болон эмчилгээ, эмнэлгийн тусламжийг хүртэх ёстой. Үүнд шүдний эмчилгээ, нүдний эмчилгээ, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, түүнчлэн шаардлагатай эм тариа, эмчийн заалтаар онцгой хоолны дэглэм орно.

49 дүгээр зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдолд үзүүлэх эмнэлгийн үйлчилгээ нь тэднийг нийгэмд дахин нэгтгэхэд саад болохуйц бие махбодын болон сэтгэцийн өвчин, мансууруулах бодисын хэрэглээ болон бусад эмгэг байдлыг илрүүлж, эмчлэхэд чиглэсэн байх ёстой. Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих байгууллага бүр шаардлагатай тохиолдолд шуурхай ашиглах боломжтой, хоригдлуудын тоо болон хэрэгцээнд тохирсон эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, байгууламжтай байх бөгөөд урьдчилан сэргийлэх тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, эмнэлгийн яаралтай нөхцөлд ажиллах чадвартай боловсон хүчинтэй байна. Бие махбодын болон сэтгэл зүйн зовуурь илэрсэн, өвдсөн, эсвэл өвчний талаар гомдол гаргасан насанд хүрээгүй хоригдлыг аль болох шуурхай эмчийн үзлэгт хамруулах ёстой.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд шаардлагатай тохиолдолд эмнэлгийн тусламж, эмчилгээ хийлгэнэ, үүнд:

- (а) Сэтгэлзүйн болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ;
- (б) Мансууруулах бодис, согтууруулах ундааны нөхөн сэргээх үйлчилгээ;
- (в) Шүд, нүдний эмчилгээ;
- (г) Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ;
- (д) ХДХВ/ДОХ-ын эмчилгээ;
- (е) Жирэмсэн охидод төрөхийн өмнөх үйлчилгээ; болон
- (ж) Эмнэлгийн тогтмол үзлэг.

(2) Цагдан хорих байранд шаардлагатай эмнэлгийн тусламж үзүүлэх боломжгүй тохиолдолд хүүхдэд эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагдах, шаардлагатай эмчилгээ хийлгэх эрх чөлөөг олгоно.

(3) Эмнэлгийн эмчилгээ хийлгэхийн тулд хүүхдийн мэдээлэлтэй танилцах, зөвшөөрөл авах шаардлагатай.

(4) Хүүхэд нас барах, эрүүл мэнд нь байнгын хохирол амсах эрсдэлтэй бөгөөд эмчилгээ хийлгэхийг зөвшөөрөхөөс татгалзсан тохиолдолд дараах зөвшөөрлийг авч болно.

- (а) эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчаас; эсвэл
- (б) эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч байхгүй тохиолдолд шүүхээс.

(5) Бүртгэгдсэн эмч хүүхдийн эрүүл мэнд, амь нас, бусдын эрүүл мэндийг хамгаалахын тулд яаралтай эмчилгээ шаардлагатай гэж үзвэл хүүхдийн болон эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчийн зөвшөөрөлгүйгээр эмчилгээг эхлүүлж болно.

(6) Хүүхэд тухайн хүүхдийнхтэй ижил хүйсийн бүртгэлтэй эмчийн үзлэг, эмчилгээ хийлгэхийг хүсэх эрхтэй.

(7) Эмнэлгийн тусламж авах, эмчилгээ хийлгэхгүй байх хугацааг хүүхдийн цагдан хоригдсон хугацааны нэг хэсэг гэж үзнэ.

(8) Хүүхдийг цагдан хорих байранд оруулахаас өмнө болон хорих хугацаандаа бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн нь эрүүл мэндийн үзлэгээр тогтоогдсон тохиолдолд:

(а) эрх бүхий байгууллагад мэдээлэл гаргах; болон

(б) хүүхдэд зохих нэхэмжлэл гаргахад нь дэмжлэг үзүүлэх хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгнө.

(9) Эмнэлгийн тайлан, хүлээн авсан эмчилгээний талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг хүүхдийн хавтаст хэрэгт бүртгэж, хадгална. Ийм бүртгэлийг хүүхдийг байгаа бусад хүүхдийн хорих байгууллагад шилжүүлнэ. Хүүхдийг сулласны дараа бүртгэлийг битүүмжилж, зохих цагт нь устгана⁹².

Хүрээлэн буй орчин, орон байр, хоол тэжээл

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

31 дүгээр зүйл. Эрх чөлөөг нь хязгаарласан насанд хүрээгүй этгээдүүд нь эрүүл мэнд болон хүний нэр төрийг хүндэтгэх шаардлагыг бүрэн хангахуйц байр сууц, үйлчилгээ авах эрхтэй

32 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй этгээдийн хорих байрны зураг төсөл, орчин нь тэднийг дахин нийгэмшүүлэх, хүмүүжүүлэх зорилгод нийцсэн байх ёстой. Үүнд тухайн хүүхдийн нууцлал, мэдрэхүйн сэрэл авах хэрэгцээ, үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах боломж, спорт, биеийн тамир, чөлөөт цагийн үйл ажиллагаанд оролцох орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай.

33 дугаар зүйл. Хонох байр нь орон нутгийн стандартуудыг харгалзан, хамтаар байрлах дотуур байр эсхүл ганцаар байрлах унтлагын өрөөнүүдээс бүрдэх нь зохистой.

37 дугаар зүйл. Хорих байгууллага бүр насанд хүрээгүй хоригдол бүрд хоол тэжээлийг зохих цагт, шаардлагатай хэмжээгээр, эрүүл ахуй, шим тэжээлийн стандартад нийцүүлэн бэлтгэж, тохиромжтой байдлаар хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой. Боломжтой тохиолдолд тухайн хүүхдийн шашин, соёлын онцлогийг харгалзан үзнэ. Мөн насанд хүрээгүй хоригдол бүрд цэвэр ундны усыг ямар ч үед хэрэглэх боломжтойгоор байлгах шаардлагатай

⁹² UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)

13 дугаар дүрэм

Хоригдол ашиглах зориулалттай бүх байр, ялангуяа унтлагын байр нь эрүүл ахуйн шаардлагыг бүрэн хангах ёстой. Үүнд цаг уурын нөхцөл, агаарын эзлэхүүн, шалны хэмжээ, гэрэлтүүлэг, дулаан, агааржуулалтын стандартыг тусгайлан анхаарна

14 дугаар дүрэм

Хоригдол амьдарч, ажиллах бүх газарт дараах нөхцөл хангасан байна:

(а) Цонх нь хэмжээний хувьд байгалийн гэрлээр аливаа зүйлийг унших, ажиллах боломжтой, мөн агаар сэлгэх зориулалттай байна;

(b) Нүдний хараанд сөрөг нөлөөгүй, хангалттай хиймэл гэрэлтүүлэгтэй байна

15 дугаар дүрэм

Хоригдлууд ариун цэврийн хэрэгцээгээ цэвэр, зохистой орчинд хангахуйц ариун цэврийн байгууламжтай байх ёстой

21 дүгээр дүрэм

Хоригдол бүрд орон нутгийн болон үндэсний стандартад нийцүүлэн тусдаа ор, цэвэр ор дэрний хэрэгслийг хүрэлцээтэйгээр олгоно. Эдгээрийг анх өгөхөд цэвэрхэн, зохих байдалтай байж, хангалттай давтамжтай солигдож байх ёстой

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд эрүүл мэнд, хүний нэр төрийг хамгаалахад тавигдах бүх шаардлагыг хангасан байгууламж, үйлчилгээ авах эрхтэй. Байгууламж, үйлчилгээ нь зохих ёсоор арчлагдсан байх ёстой бөгөөд үүнд:

(а) хүүхдийн бие даасан унтлагын өрөө байх ба тусдаа ороос бүрдэх унтлагын өрөө;

(б) цаг уурын нөхцөлд тохирсон, хангалттай, цэвэр ор дэрний цагаан хэрэглэл;

(в) хувийн эд зүйлсийг хадгалах байгууламж; болон

(г) эрүүл ахуйн шаардлага хангасан, хүүхдийн хувийн нууц, жендерийн тодорхой хэрэгцээг хангасан ариун цэврийн байгууламжууд.

(2) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд тохирсон хувцсаа өмсөхийг зөвшөөрнө. Хүүхэд цагдан хорих байрнаас гарах зөвшөөрөл авсан тохиолдолд түүнийг хоригдож байгаа гэж тодорхойлсон хувцас өмсөхийг хориглоно.

(3) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд хангалттай тэжээллэг чанартай хоол хүнс, ундны цэвэр усаар хангагдах эрхтэй⁹³.

Боловсрол, мэргэжлийн сургалт

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

38 дугаар зүйл. Сургуулийн насны насанд хүрээгүй хоригдол бүр нь өөрийн хэрэгцээ, чадварт нийцсэн, нийгэмд дахин нэгтгэгдэхэд бэлтгэх зорилготой боловсрол эзэмших эрхтэй. Боломжтой тохиолдолд ийм боловсролыг хорих байгууллагаас гадуурх энгийн сургуулиудаар дамжуулан олгох ёстой бөгөөд зайлшгүй тохиолдолд тухайн улсын боловсролын тогтолцоотой уялдсан хөтөлбөрөөр, мэргэшсэн багш нараар дамжуулан зохион байгуулна. Ийнхүү боловсрол эзэмшсэнээр насанд хүрээгүй хоригдол суллагдсаны дараа боловсролоо саадгүй үргэлжлүүлэх боломжтой байх ёстой. Хорих байгууллагын зүгээс гадаад болон соёлын буюу угсаатны онцлогтой насанд хүрээгүй этгээдүүдийн боловсролд онцгой анхаарал хандуулах шаардлагатай. Мөн бичиг үсэг тайлагдаагүй, сэтгэлгээний онцлог эсвэл суралцах бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тусгай боловсрол эзэмших эрхээр хангах ёстой

39 дугаар зүйл. Ерөнхий боловсрол эзэмших хугацаа, элсэх насны хязгаараас дээш насны насанд хүрээгүй хүүхдүүд боловсролоо үргэлжлүүлэхийг хүсвэл тэдэнд ийм боломжийг олгож, урамшуулан дэмжих ёстой бөгөөд тохиромжтой боловсролын хөтөлбөрт хамруулахад бүхий л хүчин чармайлтыг гаргах ёстой.

40 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хүүхэд хоригдож байх хугацаандаа авсан диплом, боловсролын гэрчилгээнд түүнийг хорих байгууллагад байсан талаар ямар нэг байдлаар дурдсан байж болохгүй.

41 дугаар зүйл. Хорих байгууллага бүр насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд зориулсан сургалтын болон чөлөөт цагт хэрэглэх ном, сэтгүүл бүхий хангалттай нөөцтэй номын сантай байх ёстой бөгөөд хүүхдүүдийг уг номын санг идэвхтэй, бүрэн дүүрэн ашиглахыг дэмжсэн нөхцөлийг бүрдүүлэх ёстой.

42 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол бүр ирээдүйд хөдөлмөр эрхлэхэд нь дэмжлэг болохуйц мэргэжлийн сургалтад хамрагдах эрхтэй.

43 дугаар зүйл. Мэргэжлийн зөв сонголт хийхэд анхаарч, мөн хорих байгууллагын удирдлагын шаардлагыг харгалзан үзэж, насанд хүрээгүй хүүхдүүд өөрсдөө хийж гүйцэтгэхийг хүсэж буй ажлын төрлийг сонгох боломжтой байх ёстой.

⁹³ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

44 дугаар зүйл. Хүүхдийн хөдөлмөр болон залуу ажилчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар үндэсний болон олон улсын хэмжээнд хэрэгжиж буй хамгаалалтын бүх стандартыг эрх чөлөөг нь хязгаарласан насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд мөн адил мөрдөх ёстой.

45 дугаар зүйл. Боломжтой нөхцөлд, насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг мэргэжлийн сургалтыг нөхөх зорилгоор, цаашид нийгэмдээ эргэн нэгтгэгдэхдээ тохирох ажил эрхлэх боломжоор хангах үүднээс, орон нутгийн хамтын нийгэмлэгийн хүрээнд цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхлэх боломжтой болгох хэрэгтэй. Хийж гүйцэтгэх ажил нь суллагдсаны дараа тэдэнд хэрэг болохуйц сургалт, ур чадвар олгохуйц байх ёстой. Хорих байгууллагад санал болгож буй ажлын зохион байгуулалт болон гүйцэтгэлийн аргачлал нь тухайн ажлыг нийгэмд хэрхэн явуулдагтай ойролцоо байх ёстой бөгөөд энэ нь насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг энгийн хөдөлмөрийн амьдралын нөхцөлд бэлтгэхэд чиглэгдэнэ.

46 дугаар зүйл. Аливаа ажил эрхэлж буй насанд хүрээгүй хүүхэд шударга цалин хөлс авах эрхтэй. Насанд хүрээгүй хүүхдийн ашиг сонирхол болон түүний мэргэжлийн сургалтыг зөвхөн хорих байгууллага эсвэл гуравдагч этгээдийн ашиг, орлого олох зорилгод нийцүүлж болохгүй. Хүүхдийн олсон орлогын тодорхой хэсгийг ихэвчлэн хадгаламж болгон тусгай санд төвлөрүүлж, суллагдах үед түүнд шилжүүлэн өгөх ёстой. Үлдсэн орлогыг тухайн хүүхэд өөртөө зориулсан зүйл худалдан авах, гэмт хэргийн улмаас хохирсон хүнд нөхөн төлбөр төлөх, эсхүл хорих байгууллагаас гадуурх гэр бүл, бусад хүмүүст илгээхэд ашиглах эрхтэй байна.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд нийгэмд байгаа хүүхдүүдэд олгодог боловсролтой адил боловсрол эзэмшинэ.

(2) Заавал сургуулиас дээш насны боловсролоо үргэлжлүүлэхийг хүсэж байгаа хүүхдэд зохих боловсрол, мэргэжлийн сургалтад хамрагдахыг зөвшөөрнө.

(3) Боловсролын болон мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрүүд нь хүүхдийг нийгэмд дахин нэгтгэхэд дэмжлэг үзүүлж, ирээдүйд ажил хөдөлмөр эрхлэхэд нь бэлтгэх ур чадварыг хөгжүүлэх ёстой. Боломжтой бол хүүхэд өөрийн сонирхсон хөтөлбөрөө сонгох боломжтой байх ёстой.

(4) Танин мэдэхүйн болон сурах чадвар муутай болон сургуулиас хоцорсон хүүхдэд тусгай боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

(5) Диплом, боловсролын гэрчилгээг хүүхдэд олгохдоо эрх чөлөөг нь хасуулсан болохыг зааж болохгүй.

(6) Цагдан хорих байр нь хүүхдийг эрх чөлөөгөө хасуулсан байгууллагаас гадуур боловсрол болон/эсвэл мэргэжлийн сургалтад хамруулах боломжийг дэмжинэ⁹⁴.

Ажлын боломж

⁹⁴ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

45 дугаар зүйл. Боломжтой нөхцөлд, насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг мэргэжлийн сургалтыг нөхөх зорилгоор, цаашид нийгэмдээ эргэн нэгтгэгдэхдээ тохирох ажил эрхлэх боломжоор хангах үүднээс, орон нутгийн хамтын нийгэмлэгийн хүрээнд цалин хөлстэй хөдөлмөр эрхлэх боломжтой болгох хэрэгтэй. Хийж гүйцэтгэх ажил нь суллагдсаны дараа тэдэнд хэрэг болохуйц сургалт, ур чадвар олгохуйц байх ёстой. Хорих байгууллагад санал болгож буй ажлын зохион байгуулалт болон гүйцэтгэлийн аргачлал нь тухайн ажлыг нийгэмд хэрхэн явуулдагтай ойролцоо байх ёстой бөгөөд энэ нь насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг энгийн хөдөлмөрийн амьдралын нөхцөлд бэлтгэхэд чиглэгдэнэ.

46 дугаар зүйл. Аливаа ажил эрхэлж буй насанд хүрээгүй хүүхэд шударга цалин хөлс авах эрхтэй. Насанд хүрээгүй хүүхдийн ашиг сонирхол болон түүний мэргэжлийн сургалтыг зөвхөн хорих байгууллага эсвэл гуравдагч этгээдийн ашиг, орлого олох зорилгод нийцүүлж болохгүй. Хүүхдийн олсон орлогын тодорхой хэсгийг ихэвчлэн хадгаламж болгон тусгай санд төвлөрүүлж, суллагдах үед түүнд шилжүүлэн өгөх ёстой. Үлдсэн орлогыг тухайн хүүхэд өөртөө зориулсан зүйл худалдан авах, гэмт хэргийн улмаас хохирсон хүнд нөхөн төлбөр төлөх, эсхүл хорих байгууллагаас гадуурх гэр бүл, бусад хүмүүст илгээхэд ашиглах эрхтэй байна.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд цалинтай ажил хийх боломжтой.

(2) Ажил нь хүүхдийн боловсрол болон мэргэжлийн боловсролд саад учруулахгүй байх, мэргэжлийн сургалтад ач холбогдолтой нэмэлт үүрэг гүйцэтгэх, тохиромжтой ажил олох боломжийг нэмэгдүүлэх, суллагдсаны дараа хүүхдэд ашигтай байх ёстой.

(3) Ажлыг шударгаар үнэлнэ.

(4) Хүүхдийг хөдөлмөрийн хуулиар хамгаалж, бүх төрлийн аюултай, хортой ба/эсвэл мөлжлөгийн хөдөлмөрөөс хамгаална.

(5) Цагдан хорих байр нь тухайн байгууламжаас гадуур ажиллах боломжийг хөнгөвчлөх ёстой.

(6) Хүүхдийг шийтгэлийн хэлбэр болгон ажиллуулахыг хориглоно.

(7) Хүүхдийг хорих ангид байх хугацаандаа цалинтай ажлын үр дүнд олсон мөнгийг хоригдож байх хугацаанд нь эсвэл суллагдсаны дараа түүнд хуваарилна⁹⁵.

Амралт

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

47 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол бүр өдөр бүр тодорхой хэмжээгээр дасгал хөдөлгөөн хийх эрхтэй бөгөөд цаг агаарын хувьд боломжтой нөхцөлд гадаа орчинд явагдах ёстой. Энэ хугацаанд зохих хэмжээний биеийн тамирын сургалт болон чөлөөт тоглоомын

⁹⁵ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

үйл ажиллагааг хэвийн байдлаар зохион байгуулах шаардлагатай. Энэхүү үйл ажиллагаанд зориулсан хангалттай талбай, тоног төхөөрөмж, хэрэглэгдэхүүн байх ёстой. Үүнээс гадна насанд хүрээгүй хоригдол бүрд өдөр тутмын чөлөөт цагийг ашиглах боломжийг олгох бөгөөд хэрэв тухайн хүүхэд хүсвэл түүний тодорхой хэсгийг урлаг, гар урлалын чадвар хөгжүүлэхэд зориулах боломжтой байна. Хорих байгууллага нь насанд хүрээгүй хоригдол бүрийг биеийн тамирын сургалт, хөтөлбөрт идэвхтэй оролцох боломжтой байлгах нөхцөлийг бүрдүүлэх үүрэгтэй. Эрүүл мэндийн хяналт дор, шаардлагатай тохиолдолд нөхөн сэргээх биеийн тамирын сургалт болон физик эмчилгээний үйлчилгээг үзүүлэх ёстой.

(1) Цагдан хорих байр бүр эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд өдөр тутмын дасгал хөдөлгөөн, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх цаг гаргаж өгөх ёстой.

(2) Тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдийг оролцуулан бүх хүүхдэд амралт, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх, биеийн тамирын дасгал сургуулилтаар хангана.

(3) Цагдан хорих байранд хүүхдийг амралт, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх, биеийн тамирын дасгал сургуулилтад оролцуулахын тулд зохих орон зай, суурилуулалт, тоног төхөөрөмжөөр хангана.

(4) Хүүхдэд хэрэгцээний дагуу эмчийн хяналт дор биеийн тамирын эмчилгээ хийлгэнэ.

(5) Хүүхдэд нэмэлт чөлөөт цаг гаргаж, урлаг, гар урлалын үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг олгоно⁹⁶.

Шашин шүтэх, ухамсар, сэтгэлгээний эрх чөлөө

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

48 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол бүр шашин шүтлэгийн болон оюун санааны хэрэгцээгээ хангах боломжтой байна. Тухайлбал, хорих ангид зохиогдох шашны арга хэмжээнд оролцох, эсвэл өөрийн шүтлэгийн дагуу үйл ажиллагаа зохион байгуулах, хэрэгтэй ном судар, эд зүйлсийг хадгалж хэрэглэх эрхтэй. Хоригдол бүр өөрийн хүссэн шашны чиглэлийн төлөөлөгчтэй уулзалт, ярилцлага хийх эрхтэй бөгөөд ямар нэг шашны үйл ажиллагаанд хүчээр оролцуулахгүй, шашны сургалт, номлолыг хүлээн авахаас татгалзах бүрэн эрхтэй.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд шашны болон оюун санааны амьдралынхаа хэрэгцээг хангах, шашны мөргөл үйлдэх, үйлдэх, шаардлагатай ном, шашны зан үйлийн хэрэгслээр хангах боломжийг олгоно. Шашны төлөөлөгчдийг мөргөл үйлдэх, айлчлахыг зөвшөөрнө.

(2) Хүүхэд шашны үйл ажиллагаанд оролцохгүй байх эрхтэй.

⁹⁶ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

(3) Хүүхдийн ухамсар, сэтгэлгээний эрх чөлөөг хүндэтгэнэ⁹⁷.

Гэр бүл, гадаад ертөнцтэй харилцах

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

59 дүгээр зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг гадаад ертөнцтэй зохих ёсоор харилцах боломжийг хангах бүхий л арга хэмжээг авах ёстой бөгөөд Энэ нь тэднийг нийгэмд эргэн нэгтгэхэд зайлшгүй шаардлагатай арга хэмжээ юм. Насанд хүрээгүй хоригдолд гэр бүл, найз нөхөд болон нэр хүнд бүхий гаднын байгууллагын төлөөлөгчидтэй харилцах, гэр орондоо очиж эргэх, мөн боловсрол, мэргэжлийн сургалт болон бусад чухал шалтгаанаар тусгай зөвшөөрлөөр хорих газраас түр хугацаанд гарах боломжийг олгох ёстой. Хэрэв тухайн хүүхэд ял эдэлж буй тохиолдолд хорих газраас гадуур өнгөрүүлсэн хугацааг ялын хугацаанд нь тооцох ёстой.

60 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдол бүр тогтмол бөгөөд ойр ойрхон уулзалт хүлээн авах эрхтэй. Уулзалт нь долоо хоногт нэг удаа хийх боломжтой байх ёстой бөгөөд ямар ч тохиолдолд сард нэгээс цөөнгүй удаа уулзах нөхцөлийг заавал хангах шаардлагатай. Ийм уулзалтыг хийхдээ тухайн хүүхдийн хувийн орон зай, гэр бүлтэйгээ холбоотой байх, өмгөөлөгчтэй саадгүй, чөлөөтэй харилцах эрхийн хэрэгцээг хүндэтгэх шаардлагатай.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч болон бусад чухал хүмүүстэй харилцах эрхтэй.

(2) Хүүхдийг эрх чөлөөгөө хасуулсан [хоригдсон] аль ч газарт хүлээн авсан, шилжүүлсэн, байрлуулснаас хойш 24 цагийн дотор эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч болон бусад чухал хүмүүст мэдэгдэхийг зөвшөөрнө. Хүүхдийг цагдан хорьж байгаа байгууллага нь тухайн хүүхдэд ийм мэдээлэл өгөх боломжийг олгох утсаар болон бусад харилцааны хэрэгслээр хангана.

(3) Цагдан хорих байрны удирдлага нь хүүхдүүд болон тэдний төрөл төрөгсөд, хууль ёсны асран хамгаалагч болон бусад чухал хүмүүсийн хоорондын харилцаа холбоог хөнгөвчлөхөд чиглэсэн арга хэмжээ, тухайлбал захидал харилцаа, эргэлт зэрэг арга хэмжээг дэмжинэ.

(4) Хамаатан садан, хууль ёсны асран хамгаалагч болон бусад чухал хүмүүстэй харилцах, уулзахыг дараах тохиолдолд хориглоно.

(а) хүүхдийн шүүхийн шийдвэр тодорхой хүмүүсийн харилцах, уулзахыг хязгаарласан; эсвэл

(б) хорих газрын удирдлага тодорхой хүмүүстэй харилцах, уулзах нь хүүхдэд ноцтой хор хөнөөл учруулна гэж тодорхойлсон.

⁹⁷ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

(5) Харилцаа холбоо, эргэлтийг хязгаарлах аливаа шийдвэрийг үе үе хянаж байх ёстой бөгөөд хүүхэд үүнийг эсэргүүцэх эрхтэй.

(6) Цагдан хорих байрны удирдлага нь хүүхдийг олон нийттэй харилцах харилцааг хөнгөвчлөхөд чиглэсэн арга хэмжээ, үүнд чөлөө олгох зэрэг арга хэмжээг дэмжинэ⁹⁸.

Боловсон хүчний хангамж

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

82 дугаар зүйл. Хорих ангийн удирдлага бүх шатны ажилтнуудыг нямбай сонгон шалгаруулах ёстой. Учир нь хорих газрын зохистой удирдлага нь тухайн ажилтнуудын шударга зан, хүнлэг чанар, насанд хүрээгүй хүмүүстэй ажиллах ур чадвар, мэргэжлийн ур чадвар, мөн уг ажилд тохирох хувь хүний зан төлөвөөс ихээхэн хамаарна.

85 дугаар зүйл. Хорих ангийн ажилтнууд үүргээ үр ашигтай гүйцэтгэхэд нь шаардлагатай сургалтыг тогтмол авах ёстой. Ялангуяа хүүхдийн сэтгэл судлал, хүмүүжил, халамжийн чиглэлээр болон хүний эрх, хүүхдийн эрхийн олон улсын стандартад нийцсэн сургалтад хамруулах шаардлагатай.

87 дугаар зүйл. Хорих ангийн албан хаагчид үүргээ гүйцэтгэхдээ насанд хүрээгүй хоригдлуудын хүний нэр төр, хүний үндсэн эрхийг хүндэтгэн хамгаалах үүрэгтэй. Тухайлбал, дараах зарчмыг чанд мөрдөнө:

(a) Хорих байгууллагын аливаа албан хаагч нь ямар ч нөхцөл, шалтаг, шалтгааны улмаас тамлах, хатуу ширүүн, хэрцгий, хүнлэг бус, доромж шинжтэй шийтгэл, сахилга, хүмүүжлийн арга хэмжээг өөрөө үйлдэх, өдөөн турхирах, хүлцэн зөвшөөрөх ёсгүй;

(b) Ажилтан бүр аливаа хэлбэрийн авлигын үйлдлийг эрс эсэргүүцэх, таслан зогсоох, илэрсэн тохиолдолд даруй эрх бүхий байгууллагад мэдээлэх үүрэгтэй;

(c) Ажилтан бүр энэхүү дүрмийн заалтуудыг чанд мөрдөх ёстой. Хэрэв энэхүү дүрмийн ноцтой зөрчил гарсан, эсвэл гарах гэж буй тухай үндэслэлтэй сэжиг байгаа бол холбогдох удирдах албан тушаалтан болон хяналт тавих, хариуцлага тооцох бүрэн эрх бүхий байгууллагад мэдээлэх үүрэгтэй;

(d) Ажилтан бүр насанд хүрээгүй хоригдлын бие махбодын болон сэтгэл зүйн эрүүл мэндийг бүрэн хамгаалахад анхаарах бөгөөд тэднийг бие махбодын, бэлгийн болон сэтгэл зүйн дарамт, хүчирхийлэл, мөлжлөгөөс хамгаалж, шаардлагатай тохиолдолд эмнэлгийн тусламжийг шуурхай үзүүлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ;

⁹⁸ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

(е) Ажилтан бүр насанд хүрээгүй этгээдийн хувийн нууцыг хүндэтгэх бөгөөд, ялангуяа ажил үүргийн хүрээнд мэдсэн тухайн хүүхэд болон түүний гэр бүлийн талаарх бүх төрлийн нууц мэдээллийг чандлан хамгаалах ёстой;

(f) Ажилтан бүр хорих байгууллагын дотоод амьдрал, орчин нөхцөл нь хоригдож буй хүүхдийн хүн байх үнэ цэнийг бууруулахгүй байхаар, ердийн нийгмийн амьдралаас аль болох бага зөрүүтэй байхыг зорих ёстой.

Хүүхдийг хөгжүүлэх, хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор хорих ангиудад хүүхдийн эмч, сувилагч, хүүхдийн нарийн мэргэжлийн сурган хүмүүжүүлэгч, мэргэжлийн багш, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан, халамжийн ажилтан зэрэг мэргэшсэн, бэлтгэгдсэн боловсон хүчнийг хангалттай хэмжээнд ажиллуулна⁹⁹.

Сахилгын арга хэмжээ

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

67 дугаар зүйл. Хүүхдэд эрүү шүүлт, хэрцгий буюу хүний нэр төрийг доромжилсон ямар ч сахилгын шийтгэл оногдуулахыг хатуу хориглоно. Үүнд, бие махбодын шийтгэл (зодох, цээрлүүлэх гэх мэт), харанхуй камер эсвэл тусгаарлан хорих, эсвэл хүүхдийн бие махбод, сэтгэл зүйд сөрөг нөлөө үзүүлэх бусад шийтгэлийг хориглоно. Мөн хоолны хэмжээг багасгах, гэр бүлтэй нь уулзах эрхийг хязгаарлах буюу хориглох зэрэг шийтгэл ногдуулахыг хориглоно... Нэг зөрчилд хүүхдэд давтан шийтгэл ногдуулах ёсгүй. Бүлэг (олноор нь) шийтгэхийг ч хориглоно.

(1) Сахилгын арга хэмжээ нь хүүхдийн төрөлхийн нэр төрийг хамгаалахтай нийцэж байх ёстой бөгөөд зөвхөн эцсийн арга хэмжээ болгон ашиглах ёстой. Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд харгис хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг гутаан доромжилсон шийтгэлтэй тэнцэх сахилгын арга хэмжээ авахыг хориглоно, үүнд:

(а) бие махбодын шийтгэл; болон

(б) тусгаарлах хэсэг эсвэл ганцаарчилсан хорих ангид байрлуулах.

(2) Хүүхдэд түүний бие махбодын болон сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй сахилгын арга хэмжээ авахгүй, үүнд:

(а) хоол хүнснээс татгалзах, багасгах;

(б) шаардлагатай эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авахаас татгалзах; болон

(в) гэр бүлийнхэнтэйгээ уулзах, гэр бүлийн холбоо барихаас татгалзах, багасгах.

(3) Ажилд сахилгын шийтгэл ногдуулахыг хориглоно.

(4) Хүүхдэд оногдуулсан сахилгын арга хэмжээг албан ёсны дэвтэрт бичгээр тэмдэглэж, эрх бүхий байгууллагаар шалгуулна.

⁹⁹ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

(5) Сахилгын дүрэм, зөвшөөрөгдсөн арга хэмжээг хэрэглэх журмыг хорих ял эдэлж буй бүх хүүхдэд тэдний ойлгомжтой хэлээр нээлттэй болгож, мэдэгдэнэ¹⁰⁰.

Хүч хэрэглэхийг хязгаарлах

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)

82 дугаар дүрэм. Хорих ангийн ажилтнууд хууль ёсны шаардлагад эсэргүүцэл үзүүлж, зугтахыг оролдсон, бусдын болон өөрийн аюулгүй байдалд ноцтой занал учруулж буй тохиолдлоос бусад үед хүч хэрэглэхгүй. Хэрэв хүч хэрэглэвэл зөвхөн шаардлагатай хэмжээгээр, хэтрүүлэхгүй хэрэглэнэ, мөн даруй удирдлагад нь тайлагнана.

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

63 дугаар зүйл. Хязгаарлах хэрэгсэл болон хүч хэрэглэх үйлдлийг ямар нэг зорилгоор ашиглахыг хориглох бөгөөд зөвхөн 64 дүгээр зүйлд заасан тусгай нөхцөлд хязгаартай хэрэглэж болно.

64 дүгээр зүйл. Хязгаарлах хэрэгсэл болон хүч хэрэглэхийг зөвхөн онцгой тохиолдолд, бүх төрлийн хяналтын бусад арга хэмжээг бүрэн хэрэглэж, үр дүнд хүрээгүй нөхцөлд, хуулиар болон холбогдох журамд тодорхой заасан үндэслэл, зөвшөөрлийн дагуу ашиглаж болно. Ийм хэрэгсэл нь ямар ч тохиолдолд доромжлол, нэр төрийг гутаах байдлыг үүсгэж болохгүй бөгөөд маш хязгаартай хүрээнд, хамгийн богино хугацаанд ашиглагдах ёстой. Хорих ангийн удирдлагын тушаалаар, насанд хүрээгүй этгээд өөртөө гэмтэл учруулах, бусдад хохирол хүргэх, эсвэл эд хөрөнгийг ноцтойгоор сүйтгэхийг таслан зогсоох зорилгоор дээрх хэрэгслийг ашиглаж болно. Ийнхүү хүч хэрэглэсэн тохиолдолд хорих ангийн удирдлага даруй эмнэлгийн болон бусад холбогдох ажилтантай зөвлөлдөж, дээд шатны захиргаанд тайлагнах үүрэгтэй.

65 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй этгээдийг саатуулах аль ч байгууллагад ажиллаж буй албан хаагч зэвсэг авч явах болон хэрэглэхийг хатуу хориглоно

(1) Энэ зүйлд заасан нөхцөл байдлаас бусад тохиолдолд цагдаад баривчлах, цагдан хорих үед хүч хэрэглэх, таслан сэргийлэх арга хэрэгсэл хэрэглэхийг хориглоно.

(2) Цагдаагийн алба хаагч зөвхөн дараах байдлаар хүч, таслан сэргийлэх арга хэрэгслийг ашиглаж болно:

(а) онцгой тохиолдолд; болон

(б) хяналтын бусад бүх арга шавхагдаж, амжилтгүй болсон тохиолдолд.

¹⁰⁰ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

(3) Энэ зүйлийн зорилгын үүднээс хүүхдийг өөрийгөө гэмтээх, бусдыг гэмтээхээс урьдчилан сэргийлэх, оргох оролдлого хийхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах шаардлагатай нөхцөл байдлыг онцгой нөхцөл байдал гэж тодорхойлдог.

(4) Хязгаарлах хүч, хэрэгсэл нь:

(а) зөвхөн хамгийн богино хугацаанд ашиглах;

(б) нөхцөл байдалтай пропорциональ байх; болон

(в) доромжлол, доройтолд хүргэж болзошгүй байдлаар ашиглахгүй байх.

(5) Хүүхдэд дараах таслан сэргийлэх арга хэрэгслийг хэрэглэхийг хориглоно.

(а) буу эсвэл хутга;

(б) гав, гинж, төмөр, дөнгө;

(в) хантааз;

(г) таслагч болон бусад ижил төстэй хэрэгсэл;

(д) нулимс асгаруулагч, Масе эсвэл ижил төстэй бодис, шүршигч; болон

(е) өвдөлт үзүүлэх арга.

(6) Жирэмсэн охинд ямар ч үед хүч, таслан зогсоох хэрэгсэл хэрэглэж болохгүй.

(7) Хүч эсвэл таслан сэргийлэх арга хэрэгсэл ашигласан тухай албан ёсны бүртгэлийн дэвтэрт бүртгэж, эрх бүхий байгууллагаар шалгуулах боломжтой болгоно.

(8) Хүүхэд баривчлагдсан аль ч газарт ажилтнууд зэвсэг авч явах, ашиглахыг хориглоно¹⁰¹.

Хяналт шалгалтын байнгын, бие даасан тогтолцоо

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)

83-р дүрэм.

1. Шорон, ял эдлүүлэх байгууллагын үйл ажиллагаанд тогтмол хяналт шалгалт хийх хоёр түвшний тогтолцоог бий болгоно:

(а) Төв шоронгийн захиргаанаас явуулах дотоод буюу захиргааны хяналт шалгалт;

(б) Шоронгийн захиргаанаас хараат бус, бие даасан байгууллагаас явуулах гадаад хяналт шалгалт. Үүнд олон улсын болон бүс нутгийн чадавхтай байгууллагууд хамаарч болно.

¹⁰¹ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

2. Аль ч тохиолдолд хяналт шалгалтын зорилго нь хорих байгууллагуудыг холбогдох хууль, журам, бодлого, дотоод ажиллагааны стандартад нийцүүлэн удирдаж буй эсэх, мөн ял эдэлж буй хүмүүсийн эрх хангагдаж байгаа эсэхийг шалгах явдал байна. Энэ нь ял эдлүүлэх болон засах хүмүүжүүлэх тогтолцооны зорилгыг биелүүлэхэд чиглэнэ.

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

14 дүгээр зүйл. Насанд хүрээгүй хүний хууль ёсны эрх, ялангуяа хорих арга хэмжээг хуульд нийцүүлэн хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг хянан шалгах үүргийг холбогдох эрх бүхий байгууллага хариуцна. Харин насанд хүрээгүй этгээдийг нийгэмд эргэн нэгтгэх зорилгыг хангахын тулд олон улсын стандарт, үндэсний хууль, журмын дагуу байгуулагдсан, насанд хүрээгүй хоригдлуудтай уулзах эрх бүхий, хорих байгууллагад харьяалагддаггүй байгууллага тогтмол шалгалт хийж, бусад хяналтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдүүдтэй хорих нөхцөл, харьцахтай холбоотой заалтуудыг бүрэн хэрэгжүүлж байгаа эсэхийг шалгахын тулд бүх хүүхдийн хорих ангиудад хяналт тавина.

(2) Хянагч нар:

(а) хүүхэд асран хүмүүжүүлэх байгууллага бүрд ямар ч үед жил бүр хяналт шалгалт хийх бөгөөд хүүхэд хоригдож буй аливаа байгууллага, газарт гэнэтийн айлчлал хийх эрхтэй;

(б) хяналт шалгалт бүр дээр хорих ангийн ажилтнуудыг байлцуулахгүйгээр хүүхдүүдтэй ганцаарчлан болон бүлгээр уулзаж, хүүхдүүдтэй ярилцлага хийхгүйгээр, тэдний хүссэн стандартын хэрэгжилтийн талаарх санал бодлыг нь авалгүйгээр аливаа шалгалтыг бүрэн гүйцэд гэж тооцохгүй;

(в) хүүхэд, цагдан хорих байрны ажилтнууд болон байгууламжид ямар ч хязгаарлалтгүйгээр нэвтрэх; болон

(г) байгууламжийн үйл ажиллагаа, эмчилгээний нөхцөл, ажилтнууд болон хүүхдүүдтэй холбоотой аливаа бүртгэл, ослын дэвтэр эсвэл бусад бүртгэл, файлд хязгаарлалтгүйгээр нэвтрэх эрхтэй.

(3) Хяналт шалгалтын явцад хүүхдүүд ганцаарчилсан уулзалтаар байцаагчид шууд гомдол, хүсэлт гаргах эрхтэй¹⁰².

Гомдол, хүсэлт

Хоригдлуудтай харьцах тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Стандарт Доод Дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм)

56-р дүрэм

¹⁰² UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

1. Хоригдол бүрд өдөр бүр шоронгийн дарга эсвэл түүний итгэмжилсэн ажилтанд хүсэлт гаргах, гомдол хэлэх боломжийг олгох ёстой.

2. Шалгалт хийж буй хяналтын байгууллагын байцаагчийн шалгалтын үеэр хоригдолд хүсэлт, гомдол гаргах боломж нээлттэй байна. Хоригдол нь шоронгийн дарга эсвэл бусад ажилтнуудын байлцуулалгүйгээр шалгалт хийж буй байцаагч болон бусад хяналт шалгалтын ажилтантай чөлөөтэй, бүрэн нууцлалтайгаар уулзах эрхтэй.

3. Хоригдолд өөрийн эрх зүйн байдал, нөхцөл байдалтай холбоотой хүсэлт, гомдлыг утга агуулгад нь шалгуургүйгээр төв шоронгийн захиргаа, шүүх байгууллага болон хянан шийдвэрлэх бүрэн эрх бүхий бусад байгууллагад гаргах эрхийг олгоно.

4. Энэ дүрмийн 1–3 дахь хэсэгт заасан эрх нь хоригдлын хуульчид мөн адил хамаарна. Хэрэв хоригдол болон түүний хуульч дээрх эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй тохиолдолд тухайн асуудлыг мэдэх хэн нэгэн, эсхүл гэр бүлийн гишүүн хүсэлт, гомдлыг түүний өмнөөс гаргаж болно.

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд өөрт нь хамааралтай асуудлаар дараах зүйлд гомдол, хүсэлт гаргах эрхтэй.

(а) хорих газрын удирдлага;

(б) аливаа хяналтын байгууллага; ба/эсвэл

(в) хараат бус хяналтын байгууллага [холбогдох байгууллагыг оруулна уу].

(2) Гомдол, хүсэлтийг шударга, шуурхай байдлаар шийдвэрлэнэ. Ялангуяа:

(а) хүүхэд гомдол, хүсэлт гаргахын тулд гэр бүлийн гишүүд, хууль ёсны төлөөлөгч, төрийн бус байгууллага болон бусад зохих байгууллага, хувь хүнээс дэмжлэг авах боломжтой;

(б) гомдол ба/эсвэл хүсэлтийг зохих байгууллага авч хэлэлцэхээс өмнө цензургүй байх;

(в) гомдол, хүсэлтийнх нь үр дүнг хүүхдүүдэд ойлгомжтой байдлаар хэлэх; болон

(г) гомдол, хүсэлт гаргасны үр дүнд хүүхдэд ямар нэгэн сөрөг үр дагавар гарахгүй байх ёстой¹⁰³.

Хоригдсон хүүхдийг өөр хорих ангид шилжүүлэх

Насанд хүрээгүй хоригдлуудыг хамгаалах тухай НҮБ-ын дүрэм (Хаванагийн дүрэм)

¹⁰³ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

21 дүгээр зүйл. Насанд хүрээгүй этгээдийг саатуулан хорьж буй байгууллага бүр түүний талаар дараах мэдээллийг багтаасан бүртгэлийг хөтлөн хадгалах ёстой. Үүнд:

- (a) Насанд хүрээгүй хүний хувийн мэдээлэл (биеийн байцаалт);
- (b) Хоригдох болсон шалтгаан, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийн тухай мэдээлэл;
- (c) Хоригдсон, шилжсэн, суллагдсан өдөр, цаг минут;
- (d) Эцэг эх, асран хамгаалагчид тухайн хүүхдийг хүлээн авах, шилжүүлэх, суллах талаарх мэдээллийг хүргэсэн талаарх дэлгэрэнгүй тэмдэглэл;
- (e) Тухайн хүүхдийн илэрхий мэдэгдсэн биеийн болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудал, үүнд мансууруулах бодис болон согтууруулах ундааны хамаарал багтана.

22 дугаар зүйл. Хорих анги руу хүлээн авах, байршуулах, шилжүүлэх болон суллах тухай мэдээллийг тухайн насанд хүрээгүй хүний эцэг эх, асран хамгаалагч эсвэл хамгийн ойрын хамаатан саданд ямар ч сааталгүй, шууд хүргэх ёстой.

23 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй этгээдийг хорих байгууллагад хүлээн авмагц тухайн хүүхдийн хувийн нөхцөл байдал, ойр дотнын хүрээлэлтэй холбоотой тайлан мэдээлэл болон бусад холбогдох мэдээллийг боловсруулж, хорих байгууллагын удирдлагад танилцуулах ёстой.

26 дугаар зүйл. Насанд хүрээгүй хоригдлыг нэг газраас нөгөө рүү тээвэрлэхдээ зохих нөхцөл бүрдүүлж, ямар ч байдлаар зовоох, доромжлох нөхцөлд оруулж болохгүй. Насанд хүрээгүй хоригдлыг нэг хорих газраас нөгөө рүү дур мэдэн, үндэслэлгүйгээр шилжүүлж болохгүй

(1) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдийг эрүүлжүүлэх, нийгэмд нийгэмшүүлэх асуудлыг өөр хорих ангид илүү үр дүнтэй шийдвэрлэх боломжтой, эсвэл аюулгүй байдлын ноцтой эрсдэлээс үүдэн шилжүүлэх шаардлагатай болсон тохиолдолд л өөр хорих байгууллагад шилжүүлнэ.

(2) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдийг өөр хорих ангид шилжүүлэх тохиолдолд шүүхийн шийдвэр гаргана.

(3) Асран халамжлах тасралтгүй байдлыг хангахын тулд хүүхэдтэй холбоотой бүх мэдээлэл, өгөгдлийг шилжүүлнэ.

(4) Хүүхдийг тээвэрлэх нөхцөл нь хүнлэг чанар, хүүхдийн төрөлхийн нэр төрийг хүндэтгэх шаардлагыг хангасан байна¹⁰⁴.

¹⁰⁴ UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

Хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний тухайд хорих ял эдлэх хугацаанд Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Хорих ангийн дотоод журам болон бусад дагалдан гарсан дүрэм, журамд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээдэг. Гэсэн хэдий ч цагдан хорих, насанд хүрэгчдээс тусгаарлах, насны ангилал, гэмт хэргийн төрлөөр ангилах, охид, хүүхдүүдийн онцгой хэрэгцээ, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрх, хүрээлэн буй орчин, орон байр, хоол тэжээл, боловсрол, мэргэжлийн сургалт, ажлын боломж, амралт, шашин шүтэх, ухамсар, сэтгэлгээний эрх чөлөө, гэр бүл, гадаад ертөнцтэй харилцах, боловсон хүчний хангамж, сахилгын арга хэмжээ, хүч хэрэглэхийг хязгаарлах, хяналт шалгалтын байнгын, бие даасан тогтолцоо, гомдол, хүсэлт, хоригдсон хүүхдийг өөр хорих ангид шилжүүлэх зэрэг үйл ажиллагаанд онцлог хэрэгцээ байгааг энэхүү хэсэгт авч үзлээ. Иймд тус хэрэгцээ, онцлог шаардлагыг харгалзан хуульчилж, журамлах шаардлага бий болоод байна.

2.2. Өсвөр насны хүүхдэд холбогдох гэмт хэргийн тоо мэдээ

А.Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг

Цагдаагийн байгууллагаас гаргасан тоо мэдээнээс үзвэл сүүлийн 5 жилийн хугацаанд тус байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн **3.4% хувьд** хүүхэд оролцсон байна.

Хүснэгт 6. Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг ба өсвөр насны хүүхэд /2019-2023/¹⁰⁵

Он	Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэг	Хүүхэд оролцсон	Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гэмт хэрэгт хүүхэд оролцсон гэмт хэргийн эзлэх хувь
2019	31524	1068	3.4
2020	23064	811	3.5
2021	25429	741	2.9
2022	35340	1258	3.6
2023	35574	1270	3.6
Сүүлийн 5 жилийн дундаж			3.4

Дээрх хүснэгтээс үзвэл, 2021 оны эс тооцвол бусад жилүүдэд Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн 3.4-3.6 хувьд хүүхэд оролцсон. Харин Цагдаагийн байгууллагад 2023 онд өсвөр насны хүнд холбогдох 1270 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс нийслэлийн хэмжээнд 791 буюу 62.3 хувь, орон нутгийн хэмжээнд 479 буюу 37.7 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 7. Өсвөр насны хүний холбогдсон гэмт хэргийн гаралт (2018-2023)

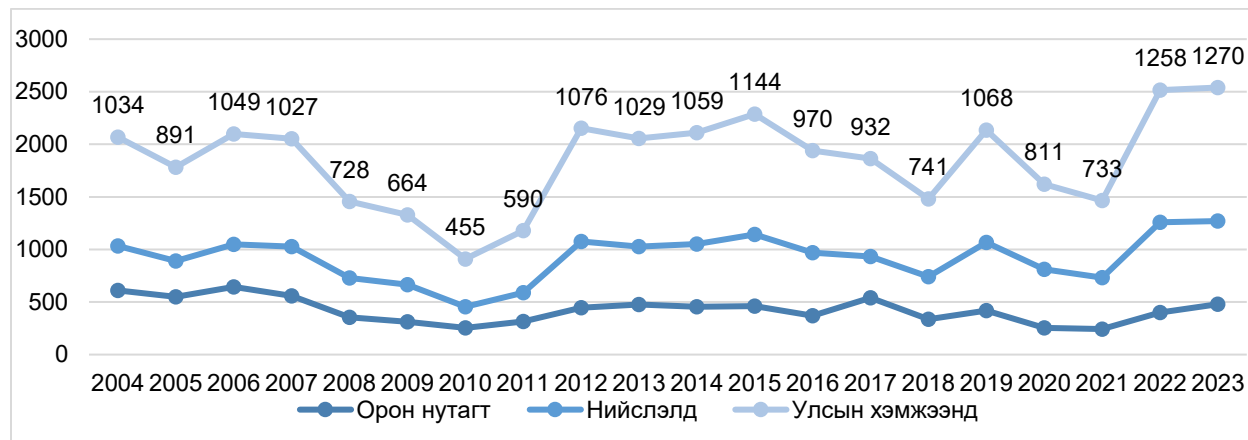
Нутаг дэвсгэр	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Нийслэлд	405	649	558	490	858	791
Орон нутагт	336	419	253	243	400	479
Улсын хэмжээнд	741	1068	811	733	1258	1270

2023 онд өсвөр насны хүнд холбогдох нийт 1270 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 12 хэргээр буюу 1.0 хувиар, орон Орон нутгийн хэмжээнд 79 хэргээр буюу 19.8 хувиар тус тус өссөн бол нийслэлийн хэмжээнд өсвөр насны хүнд холбогдох

¹⁰⁵ МУГХУСА33, Гэмт хэргийн цагаан ном-2023, УБ, 2025

бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо 67 хэргээр буюу 7.8 хувиар буурсан байна. Сүүлийн 6 жилээс 2023 онд хамгийн их буюу 1270, 2021 онд хамгийн бага буюу 733 өсвөр насны хүнд холбогдох гэмт хэрэг бүртгэгдсэн байна.

График 59. Өсвөр насны хүний холбогдсон гэмт хэргийн түвшин (2004-2023)

Өсвөр насны хүн холбогдсон гэмт хэргийн түвшнийг сүүлийн 20 жилийн байдлаар авч үзэхэд 2010 онд хамгийн бага буюу 455, 2023 онд хамгийн их буюу 1270 байна.

Б. Гэмт хэрэг холбогдсон хүн

Цагдаагийн байгууллагаас гаргасан мэдээнээс үзвэл, 2018 онд 16389 хүн, 2019 онд 17110 хүн, 2020 онд 16667, 2021 онд 18078, 2022 онд 23665, 2023 онд 24134 хүн гэмт хэрэгт холбогдсон¹⁰⁶ бөгөөд гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүүхдийг салган авч үзвэл

Хүснэгт 8. Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн ба өсвөр насны хүүхэд /2018-2023/

Он	Гэмт хэрэгт холбогдсон хүн	Гэмт хэрэгт холбогдсон эмэгтэйчүүд	Гэмт хэрэгт холбогдсон байдалд өсвөр насны хүүхдийн эзлэх хувь
2018	16389	956	5.8
2019	17110	1356	7.9
2020	16667	990	5.9
2021	18078	921	5.1
2022	23665	1540	6.5
2023	24134	1594	6.6
Сүүлийн 6 жилийн дундаж			6.3

Дээрх хүснэгтээс үзвэл, 2018 онд нийт гэмт хэрэгт холбогдсон хүний 5.8 хувийг өсвөр насны хүүхэд эзэлж байсан бол 2023 онд энэ тоо 6.6-аар өсөж, тус онд гэмт хэрэгт холбогдсон хүний 6.6 хувийг өсвөр насны хүүхэд эзэлж байна. Сүүлийн 3 жил буюу 2021, 2022, 2023 онд гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүүхдийн тоо тасралтгүй өссөн байна. Харин сүүлийн 6 жилийн дунджийг авч үзвэл, гэмт хэрэгт холбогдсон хүний **6.3** хувийг өсвөр насны хүүхэд эзэлж байна.

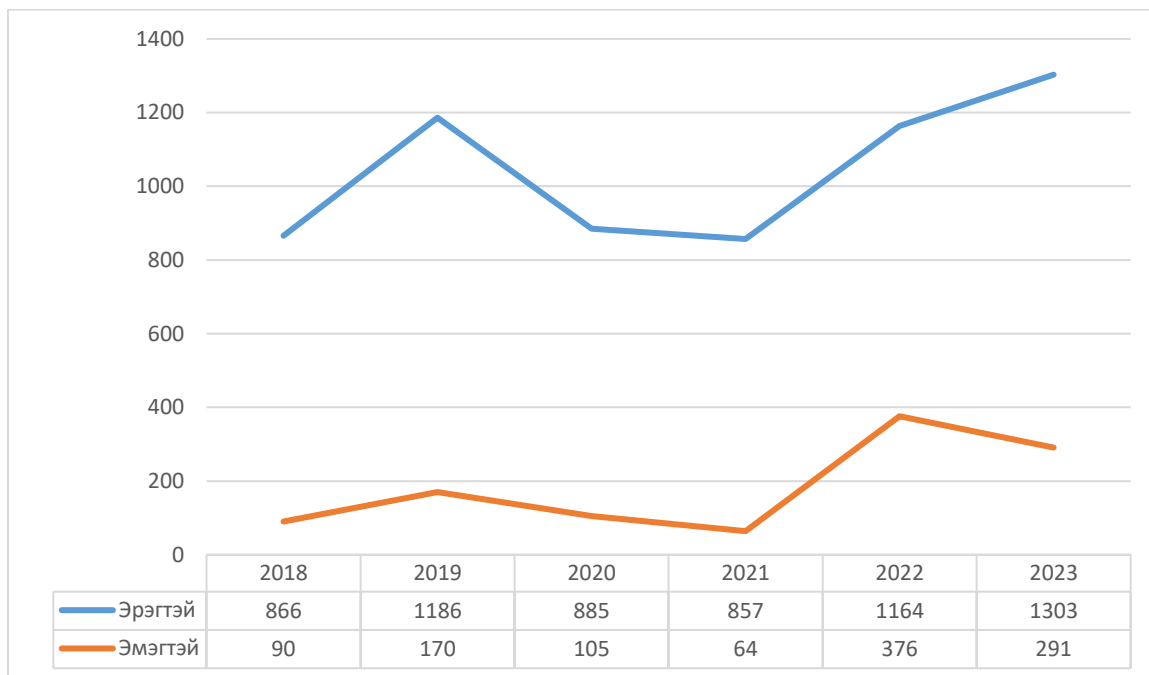
Хүснэгт 9. Гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүн (2018-2023)

¹⁰⁶ МУГХУСАЗЗ, Гэмт хэргийн цагаан ном-2023, УБ, 2025

Хүйс	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Эрэгтэй	866	1186	885	857	1164	1303
Эмэгтэй	90	170	105	64	376	291
Нийт	956	1356	990	921	1540	1594

Сүүлийн 6 жилд өсвөр насны хүн гэмт хэрэгт холбогдсон тохиолдол 2023 онд хамгийн их буюу 1594, 2021 онд хамгийн бага буюу 921 байна.

График 60. Эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн гэмт хэрэгт холбогдсон байдал байдал (2018-2023)

2018-2023 онд гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүүхдийг нас, хүйсээр ангилан үзвэл;

Хүснэгт 10. Гэмт хэрэгт холбогдсон өсвөр насны хүний нас, хүйс (2018-2023)

Он		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
Хүйс		эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм	эр	эм
Нас	15 хүртэлх	404	22	545	50	350	65	39	25	628	30	722	43
	16-17	462	68	641	120	535	40	818	39	536	346	581	248
Холбогдсон хүний тоо		866	90	1186	170	885	105	857	64	1164	376	1303	291
Нийт		956		1356		990		921		1540		1594	

Хүснэгтээс үзвэл, эдгээрээс хамгийн олон тохиолдол нь 2023 онд 15 хүртэлх насны эрэгтэй 772 хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдсон, 2019 онд 15 хүртэлх насны эмэгтэй 50 хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдсон, 2022 онд 16-17 насны 346 эмэгтэй хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдсон, 2021 онд 16-17 насны 818 эрэгтэй хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдсон тохиолдлууд байна.

В. Сэжигтнийг баривчлах

Өмнө дурдсанчлан Монгол Улсын хэмжээнд 2023 онд 301 сэжигтнийг баривчлах зөвшөөрөл олгосон бөгөөд үүний 5 буюу 1.7 хувийг өсвөр насны хүн эзэлж байна.

Хүснэгт 11. Баривчлагдсан сэжигтний тоо ба хүүхэд (2022-2023)

№	Утга	2022	2023	Өөрчлөлт (Тоо, хувиар)
1	Баривчлуулахаар тогтоол үйлдэж ирүүлсэн хүний тоо	161	374	213 (132.2)
2	Баривчлах зөвшөөрөл олгосон хүний тоо	139	301	162 (116.5)
	Үүнээс Өсвөр насны хүн	8	5	-3 (-37.5)

Г. ЯЛ ШИЙТГҮҮЛЭГЧИД

2023 онд ял шийтгүүлсэн нийт 14 192 222 буюу 1.6 хувь нь өсвөр насны хүн байна.

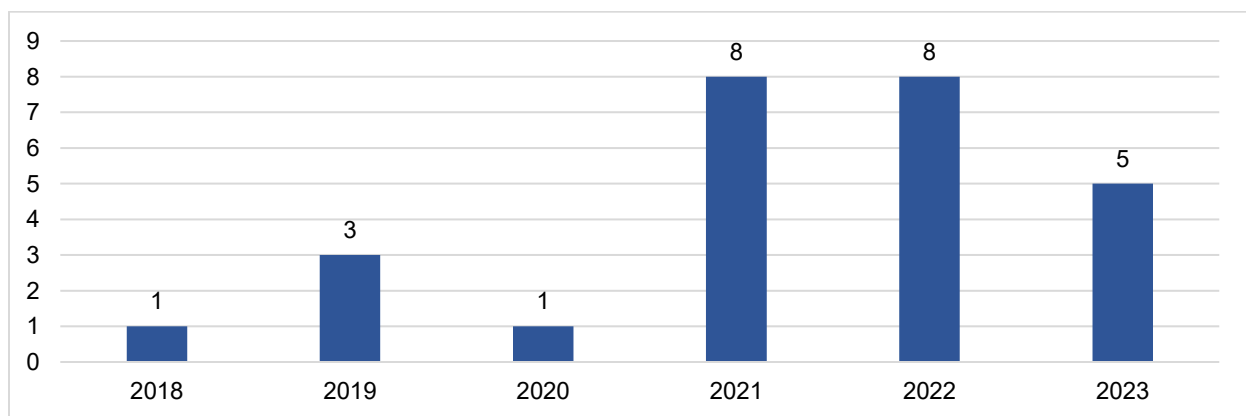
Хүснэгт 12. Ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хүн (2018-2023)

Он	Өсвөр насны хүн нийт	14-15 нас	16-17 нас
2018	303	71	232
2019	360	70	290
2020	228	34	194
2021	125	15	110
2022	209	26	183
2023	222	45	177
Нийт	1447	261	1186

2018-2023 онд улсын хэмжээнд нийт 1447 өсвөр насны хүнд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн байна. Уг тоо мэдээнээс үзвэл 2019-2021 оны хооронд ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хүүхдийн тоо буурсан бол 2022 оноос эхлэн өсөх хандлага ажиглагдаж байна.

2023 онд ял шийтгүүлсэн 222 өсвөр насны хүний 45 буюу 20.2 хувь нь 14-15 насны, 177 буюу 79.8 хувь нь 16-17 насны хүн байна. Сүүлийн 6 жилд 2021 онд хамгийн бага буюу 125, 2019 онд хамгийн их буюу 360 өсвөр насны хүн ял шийтгүүлсэн байна.

График 61. Өсвөр насны хүнийг баривчлах зөвшөөрөл олгосон байдал (2018-2023)

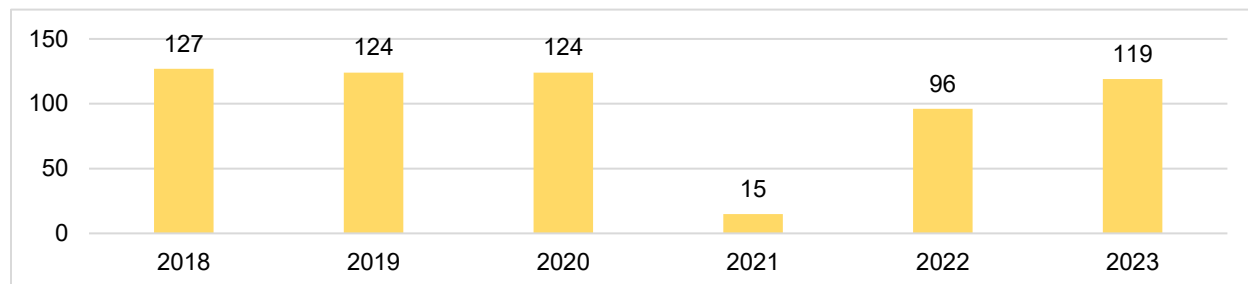

Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс улсын хэмжээнд 2023 онд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 31.4 дүгээр зүйлд заасан үндэслэлээр сэжигтнийг

баривчлах тухай материал хүлээн авч, өсвөр насны 5 хүнийг баривчлах зөвшөөрөл олгосон байна. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулахад 37.5 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

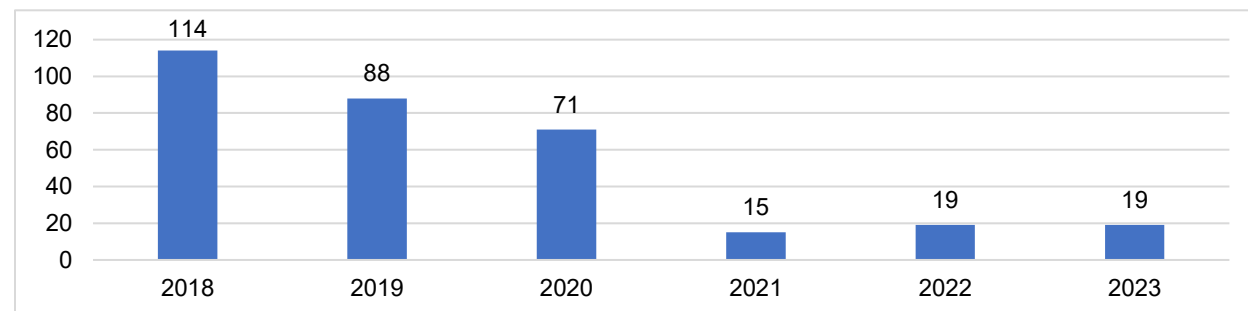
Д. Хорих ял эдэлж буй өсвөр насны хүүхэд

График 62. Хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ (2018-2023)

Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 2023 онд өсвөр насны 119 хүнд хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авсан байна. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулахад 23 буюу 24 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

График 63. Сургалт-хүмүүжлийн байгууллагад хорих ял оногдуулсан тоо (2018-2023)

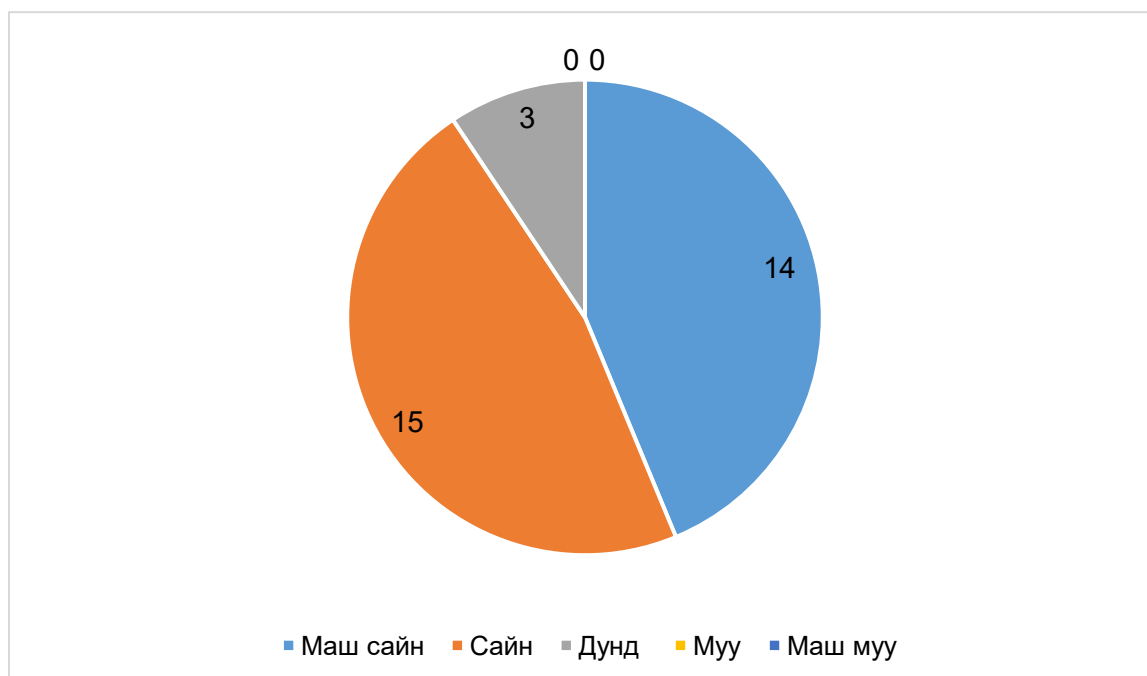

Сургалт-хүмүүжлийн байгууллагад хорих ялыг оногдуулсан байдал сүүлийн жилүүдэд буурч байна. Тухайлбал, 2018 онд сургалт-хүмүүжлийн байгууллагад 119 өсвөр насны хүүхдийг хорих ял оногдуулж байсан бол 2023 онд энэ тоо 95-аар багассан. Өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 2023 онд 19 өсвөр насны хүнд сургалт-хүмүүжлийн байгууллагад хорих ял оногдуулсан байна. Энэ нь өмнө онтой ижил үзүүлэлттэй байна.

2.3. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хоригдлуудын нөхцөл байдлыг тодруулах анкет, ярилцлагын судалгааны үр дүн

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хоригдлуудын нөхцөл байдлыг тодруулах зорилгоор явуулсан судалгааны үр дүнг дараах байдлаар үзүүлээ. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж буй 36 өсвөр насны хүүхдээс доорх асуулгаар судалгаа авсан бөгөөд судалгааны ажлын энэ хэсэгт тухайн судалгааны үр дүн болон өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдийн эрхийн нөхцөл байдлыг тодорхойлно.

График 64. Асуулт 1. Хорих ангийн эмнэлэг, эмч нар шилжилтийн нас болон эмэгтэйчүүдийн бие махбодын онцлогт тохируулсан эмчилгээ, оношилгоо, зөвлөгөө өгдөг үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 14 хүүхэд нь “Маш сайн”, 15 хүүхэд “Сайн”, 3 нь “Дунд” гэж үнэлсэн байна. Харин “Муу” болон “Маш муу” гэж үнэлсэн хүүхэд байхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, ихэнх тохиолдолд өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхэд өөрт нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ шаардлагатай болсон тохиолдолд сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын эмчээс шаардлагатай үйлчилгээг авч чаддаг гэж дүгнэх боломжтой байна. Гэхдээ энэхүү асуумжаар эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авсан тохиолдолд шагналын хоног хасагдах үндэслэл болдог эсэх, эмчийн ажлын цагийн нөхцөл байдал буюу 24 цагийн туршид эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах боломжтой эсэх асуудлын талаар дүгнэх боломжгүй юм.

График 65. Асуулт 2. Хичээлдээ явах дуртай юу? Дургүй, таагүй мэдрэмж төрдөг бол шалтгаанаа бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 30 хүүхэд нь “Дуртай байдаг”, 1 хүүхэд “Цөөхүүлээ хичээллэдэг нь гоё байдаг”, 1 нь “Төгссөн” гэж нээлттэй асуултад хариулжээ. Үүнээс үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдийн хувьд сурах, боловсрох эзэмших хүсэл зориг сайн байгааг харуулж байна.

График 66. Асуулт 3. Эргэлт, уулзалтын цаг бүрэн олгогддог эсэх? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

График 67. Асуулт 4. Эцэг эх, асран хамгаалагчид нь тогтмол эргэлтээр ирж уулздаг уу? Шаардлагатай хичээлийн хэрэгслүүдийг авч ирж өгдөг үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

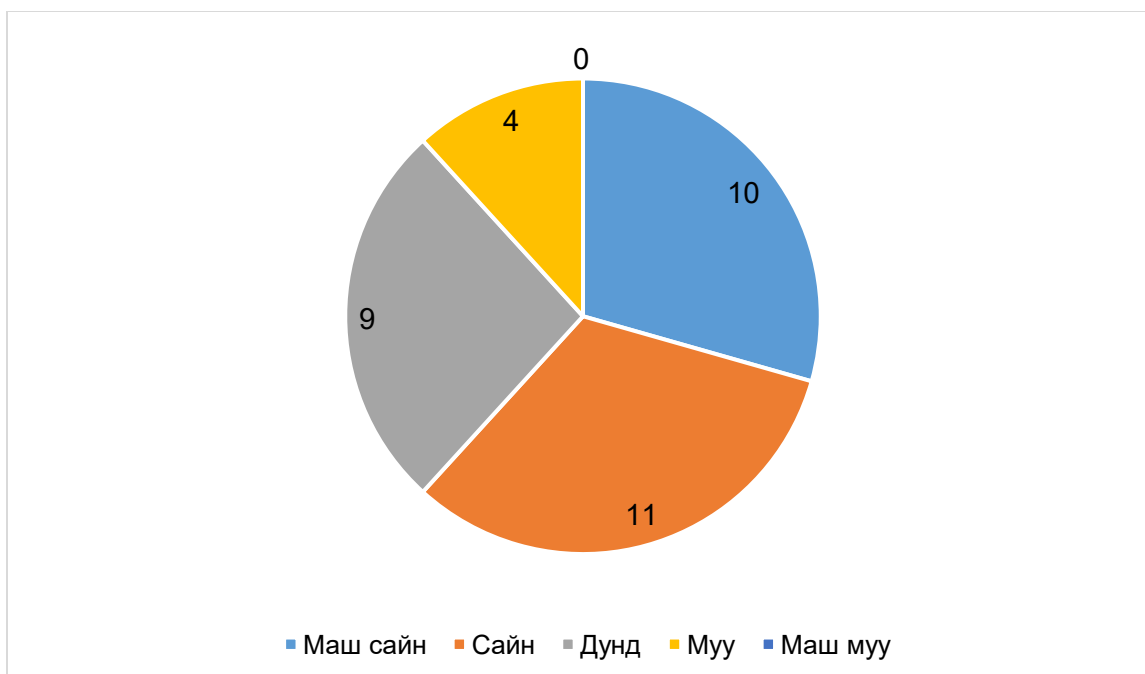
3 дахь графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 22 хүүхэд нь “Маш сайн”, 11 хүүхэд “Сайн”, 1 нь “Муу” гэж үнэлсэн байна. Харин 4 дэх графикт 17 нь “Тогтмол уулздаг”, 10 нь “Хааяа уулздаг”, 1 нь “Бараг уулздаггүй”, 2 нь “Нэг удаа уулзсан”, 2 нь “Уулздаггүй”, 1 нь “Сард 1 удаа л уулздаг”, 1 нь “Ар гэр хол, санхүү муу”, 1 нь “Чадвал сард 1 удаа, үгүй бол 2-3 сард 1 удаа уулздаг” гэж нээлттэй асуултад хариулжээ.

Үүнээс үзвэл хүүхдүүдэд уулзалтын цагийг нь бүрэн олгодог боловч, хүүхдүүдийн гэр бүлээс тогтмол бус уулзалт хийдэг байна. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд удаан хугацааны уулзалтын нэг л өрөө байдагтай холбоотойгоор эцэг эхчүүд урьдчилан цаг авч уулздаг байна. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 201 дүгээр зүйлийн 201.6 дахь хэсэгт 15 хоногт нэг удаа, 72 хүртэл цаг хүртэл уулзалт авах эрхтэй байдлаар зохицуулсан ч Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн 41 хүүхэд, тэдгээр нь 1-3 хоногт удаан уулзалт хийнэ гэж тооцвол нэг хүүхэд 41-123 хоногт нэг удаа уулзалт авах боломжтой гэж үзэж болохоор байна.

Өөрөөр хэлбэл, хууль болон журмаар удаан уулзалтыг 15 хоногт гэж заасан боловч удаан уулзалт хийх байрны хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан 41-123 хоногт нэг удаан хугацааны уулзалт хийх боломжтой байна.

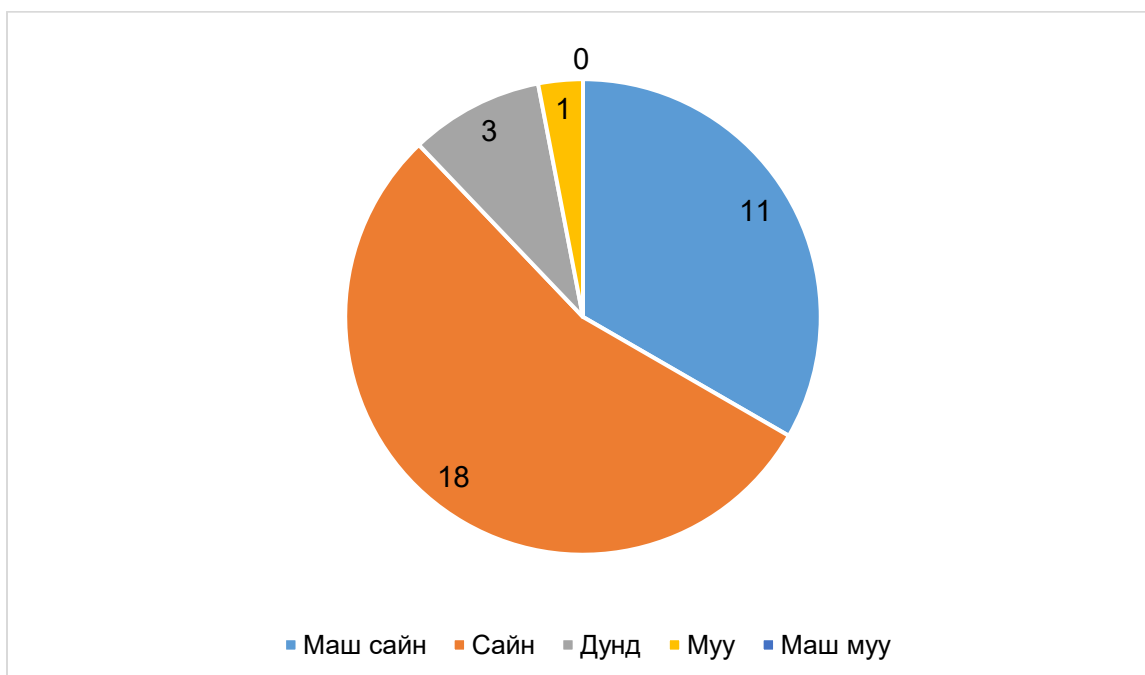
Өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн хувьд эцэг, эх, гэр бүлтэйгээ харилцаа холбоотой байх, тогтмол уулзах нь түүний хүмүүжил, төлөвшилд чухал нөлөөтэй учир хүүхдүүдийн удаан уулзалт хийх өрөө, байрыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

График 68. Асуулт 5. Хичээлийн дэвтэр, үзэг, харандаа дууссан тохиолдолд шууд шинийг авч хэрэглэх боломжтой юу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 10 хүүхэд нь “Маш сайн”, 11 хүүхэд “Сайн”, 9 нь “Дунд”, 4 нь “Муу” гэж үнэлсэн байна. Харин “Маш муу” гэсэн үнэлгээ өгөгдөөгүй байна. Үүнээс үзвэл, боловсрол эзэмшихэд шаардлагатай анхан шатны сургалтын хэрэглэгдэхүүний хангамж нь сайн байна.

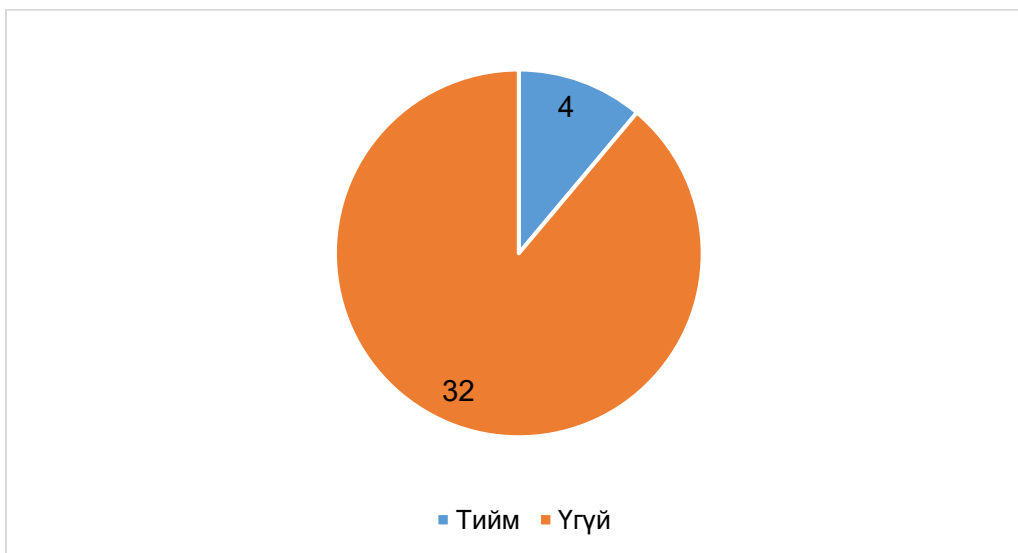
График 69. Асуулт 6. Ундны усаар хангалттай байж чаддаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 11 хүүхэд нь “Маш сайн”, 18 хүүхэд “Сайн”, 3 нь “Дунд”, 1 нь “Муу” гэж үнэлсэн байна. Харин “Маш муу” гэсэн үнэлгээ

өгөгдөөгүй байна. Өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхэдтэй ганцаарчилсан ярилцлага хийхэд “тусгаарлагдаж байгаа өрөөнд цэвэр ундны ус байдаггүй, бид цэвэр усаа аваад өрөөндөө оруулж тавьдаг, өрөөндөө өөр өөрийнхөө аяганд хийгээд уудаг, орой болохоор шөнө хүүхдүүд бие засах гэж гарах гээд байдаг учир орой бага зэрэг хязгаарлалттай байдаг” гэжээ. Өрөөнөөсөө шууд ундны усаар хангагдах боломж байхгүй нь уг эрхийг хязгаарлах нөхцөл болж болзошгүй юм.

График 70. Асуулт 7. Хоол хүнс болон орчны бохирдлоос шалтгаалсан халдварт өвчин болон халдварт бус өвчлөл гарч байсан уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 32 хүүхэд нь “Үгүй”, 4 нь “Тийм” гэж хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, ихэнх хүүхдүүдийн хувьд ийм шалтгаант өвчин илрээгүй гэсэн боловч цөөн тохиолдол байсан байна.

График 71. Асуулт 8. Албан хаагч болон хорих ял эдэлж байгаа бусад хүүхдүүд зүй бус хандаж, хувийн орон зайг хангаж, тааламжгүй мэдрэмж төрүүлж байсан уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

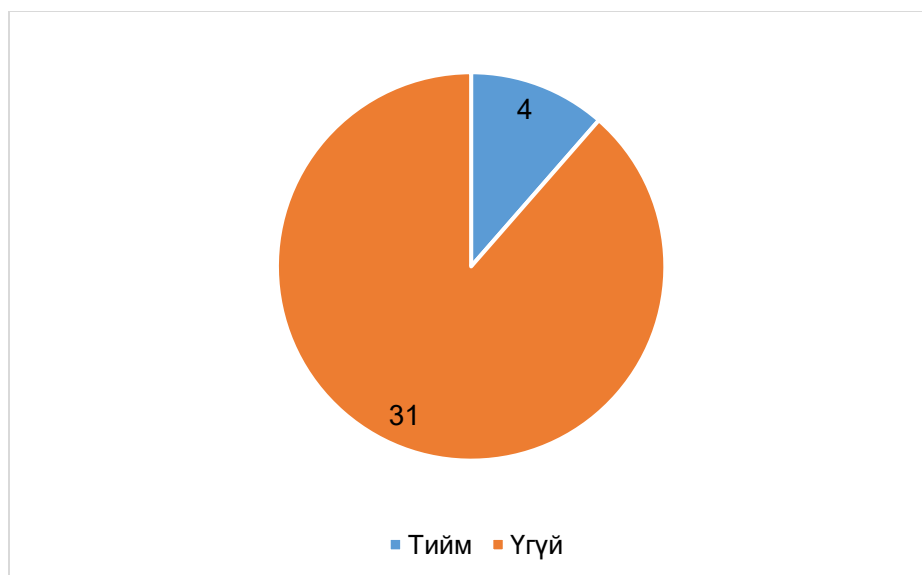
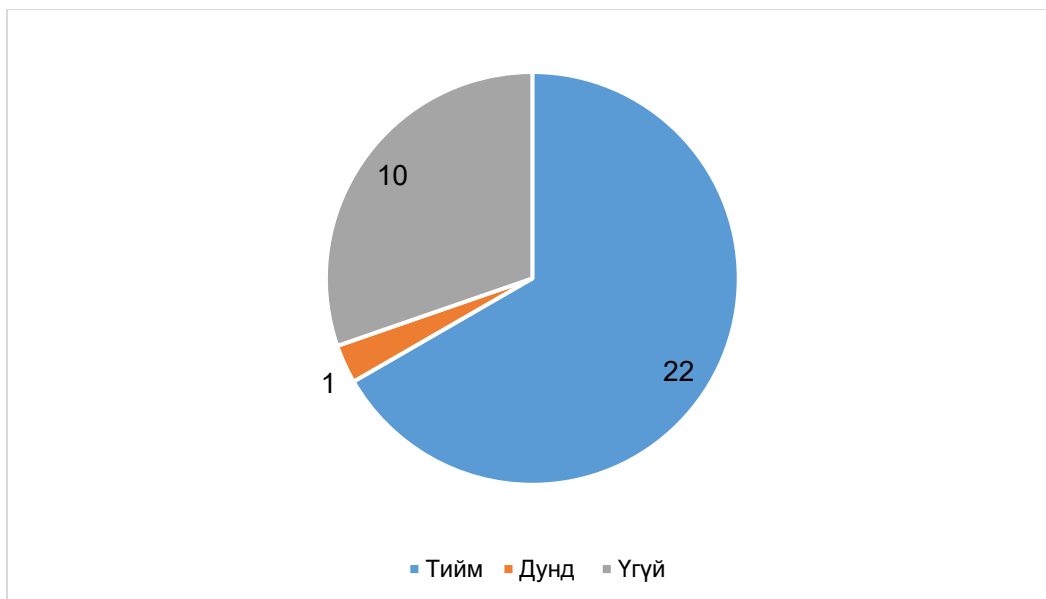

График 72. Асуулт 9. Тийм бол яаж халдаж байсан бэ? Тодорхой бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Сургалт хүмүүжлийн алба хаагч болон өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн харьцаа хандлагыг тодорхойлох зорилгоор 8 болон 9 дэх асуулгыг асуусан бөгөөд 8 дахь графикаас үзвэл 31 хүүхэд "Үгүй", 4 нь "Тийм" гэж, 9 дэх графикаас үзвэл 19 хүүхэд нь "Байхгүй", 2 нь "Элдвээр хэлэх, хараах", 1 нь "Хааяа таагүй мэдрэмж төрдөг ч гайгүй ээ", 1 нь "Эхэндээ байсан, одоо байхгүй, тоглоомоор л биед хүрдэг" гэж тус тус хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, дийлэнх тохиолдолд алба хаагчдын харьцаа, хандлага сайн байгаа бөгөөд зохисгүй хандлага гаргасан цөөн тохиолдол байна.

График 73. Асуулт 10. Хүссэн үедээ гарч бие засах боломжтой юу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 22 хүүхэд нь “Тийм”, 1 нь “Дунд”, 10 нь “Үгүй” гэж тус тус хариулжээ. Уг асуултыг өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхэдтэй ярилцлага хийж тодруулсан бөгөөд “Оо орохдоо гарч тамхи татах гээд байдаг учир заримдаа хязгаарлаад байдаг” гэсэн байна. Өрөөндөө ариун цэврийн өрөөгүй нөхцөл байдлаас шалтгаалан зарим тохиолдолд хүссэн үедээ ариун цэврийн өрөөнд орох боломжгүй нөхцөл байдалтай байна.

График 74. Асуулт 11. Хичээл орох байранд угаалтуур, ОО-ын өрөө байдаг уу? Байдаггүй бол хаана гараа угааж, бие засдаг вэ? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

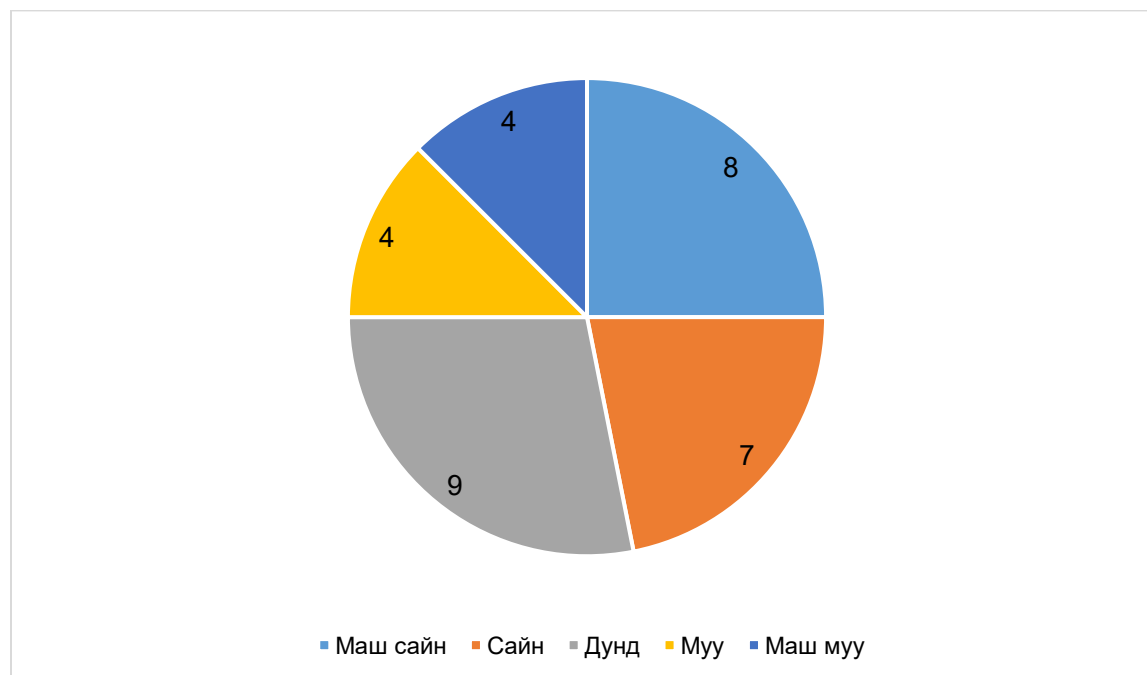

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 27 хүүхэд нь “Үгүй”, 3 нь “Тийм”, 3 нь “Гадаа модон 00-д бие засч, өрөөндөө гараа угаана” гэж нээлттэй асуултад хариулжээ.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай хийсэн ярилцлагаас “00 нь боловсон 00-той” гэх мэдээллийг авсан боловч өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхдээс ярилцлага авахад “нүхэн модон 00-той, өрөөнөөсөө 00-ийн цаасаа аваад, өрөөндөө орж ирээд гарын ариун цэврээ сахидаг”, алба хаагчтай ярилцлага хийхэд “эрэгтэй, эмэгтэй ариун цэврийн өрөөний хувьд нэг ариун цэврийн өрөөтэй бөгөөд бие засах цагийг нь зөрүүлэх байдлаар шийдвэрлэдэг” гэв.

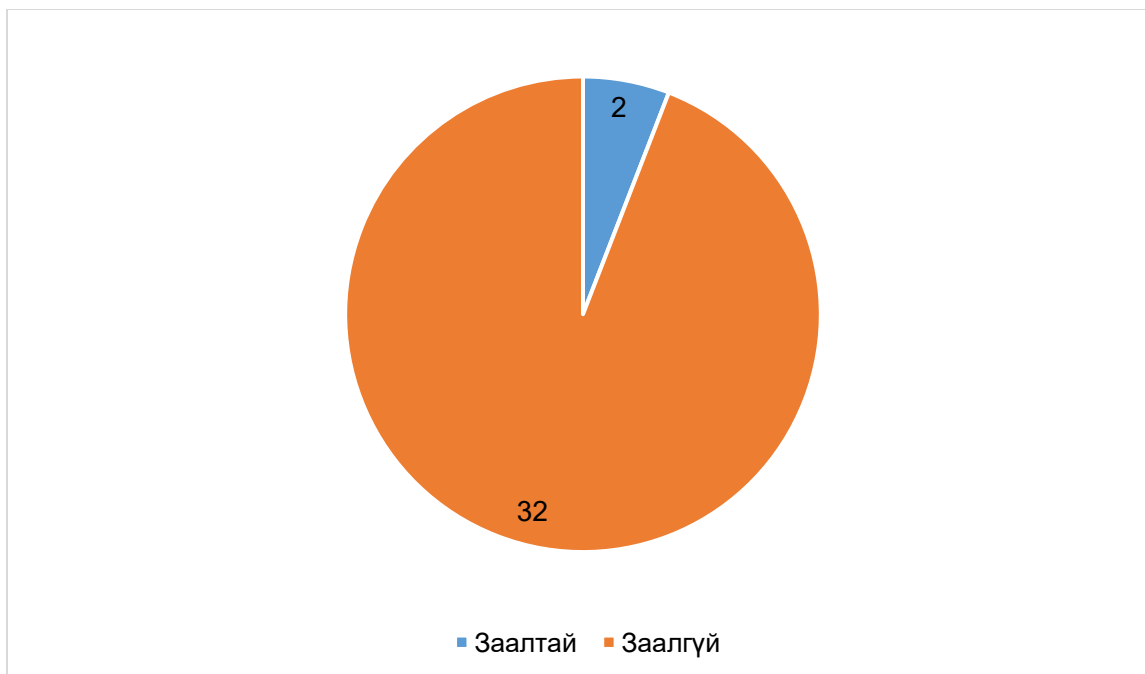
Хорих өрөөний тасалгаа болон хичээл орох байранд ариун цэврийн өрөө байдаггүй бөгөөд ариун цэврийн хэсэг нь модон, нүхэн жорлон байна. Мөн өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхэд нь хүссэн үедээ ариун цэврийн өрөө орох боломжгүй байна. Ялангуяа өсвөр насны эмэгтэй хүүхдийн хувьд эрэгтэйчүүдээс бүрэн тусгаарлагдсан байдалтай байгаа бөгөөд ариун цэврийн өрөө нь нэг байгаагаас шалтгаалан заавал өсвөр насны эрэгтэй хүүхэд ариун цэврийн өрөөг ашиглаагүй үед л ариун цэврийн өрөө орж бие засах боломжтой байна.

График 75. Асуулт 12. Ариун цэврийн өрөөнд саван, 00 цаас байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

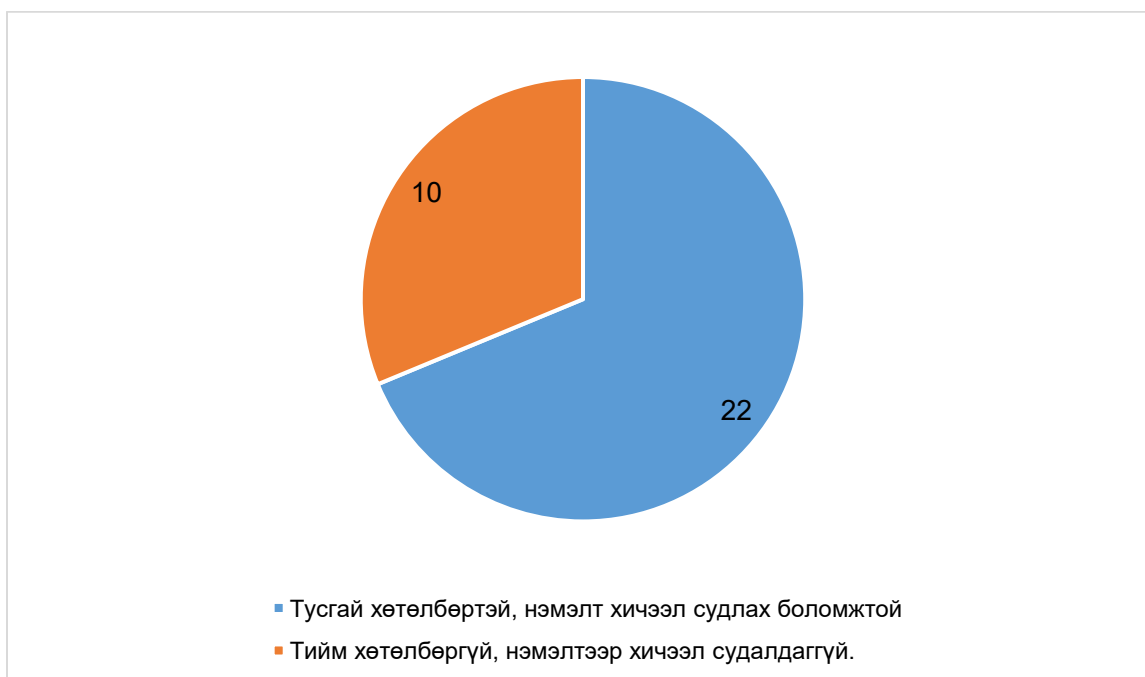
Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 8 хүүхэд нь “Маш сайн”, 7 нь “Сайн”, 9 нь “Дунд”, 4 нь “Муу”, 4 нь “Маш муу” гэж тус тус хариулжээ. Энэхүү асуулгад хүүхдүүд харилцан адилгүй үнэлэлт өгсөн байна.

График 76. Асуулт 13. Биеийн тамирын хичээл ордог уу? Ордог бол биеийн тамирын зааланд ордог уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл өсвөр насны хорих ял эдэлж буй 32 хүүхэд нь “Залгүй”, 2 нь “Залтай” гэж хариулжээ. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын барилгад биеийн тамирын хичээл орох заал байхгүй байгаа бөгөөд төрийн бус байгууллагын санхүүжилт, дэмжлэгтэйгээр сагсан бөмбөгийн гадаа талбай байгуулсан байна. Хүүхдүүд дулааны улиралд уг талбайг ашиглаж байгаа боловч өвлийн улиралд ашиглах боломжгүй байна.

График 77. Асуулт 14. ЭЕШ-д бэлдэх хичээлийн хөтөлбөр байдаг уу? Сонирхсон хичээлүүдээ гүнзгийрүүлэн судлах, нэмэлт сургалт, давтлага авах боломжтой байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

элсэлтийн ерөнхий шалгалтад бэлдэх тусгай хөтөлбөр байдаг эсэх, хүүхдүүд хангалттай мэдээлэлтэй эсэхийг тодруулах зорилгоор 14, 15, 16 дахь асуулгыг асуусан.

14 дэх графикаас үзвэл 22 хүүхэд “тусгай хөтөлбөртэй, нэмэлт хичээл судлах боломжтой”, 10 нь “тийм хөтөлбөргүй, нэмэлт хичээл ордоггүй”, 15 дахь графикаас үзвэл 24 нь “тийм”, 5 нь “мэдэхгүй”, 1 нь “мэдэхгүй”, 1 нь “гараад сурч болно”, 1 нь “байдаг гэж сонссон”, 1 нь “боломжтой үгүй нь мэдэхгүй, интернет орчин хориотой тул боломжгүй байх магадлалтай” гэж, 16 дахь графикаас үзвэл 28 хүүхэд “тийм”, 5 нь “үгүй” гэж тус тус хариулжээ. Үүнээс үзвэл, Өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн хувьд дийлэнх нь элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөх хүсэл эрмэлзтэй байх боловч элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөх, шалгалтад бэлдэхтэй холбоотой мэдээлэл хүүхэд бүрт харилцан адилгүй байх боломжтой байна.

График 80. Асуулт 17. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

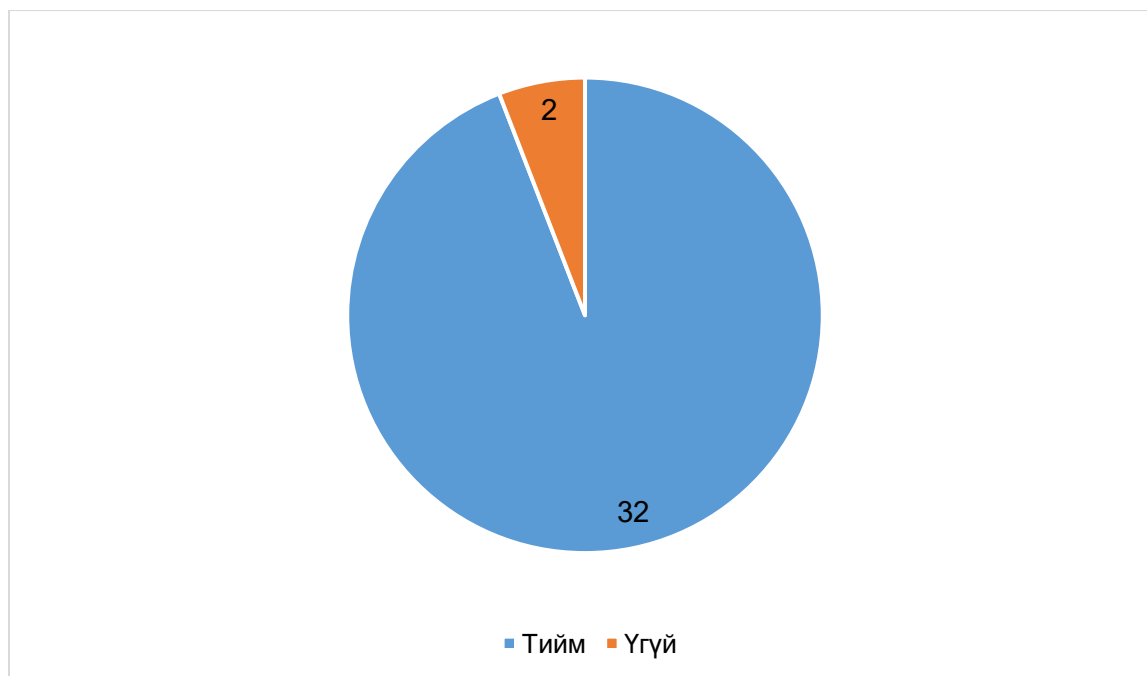
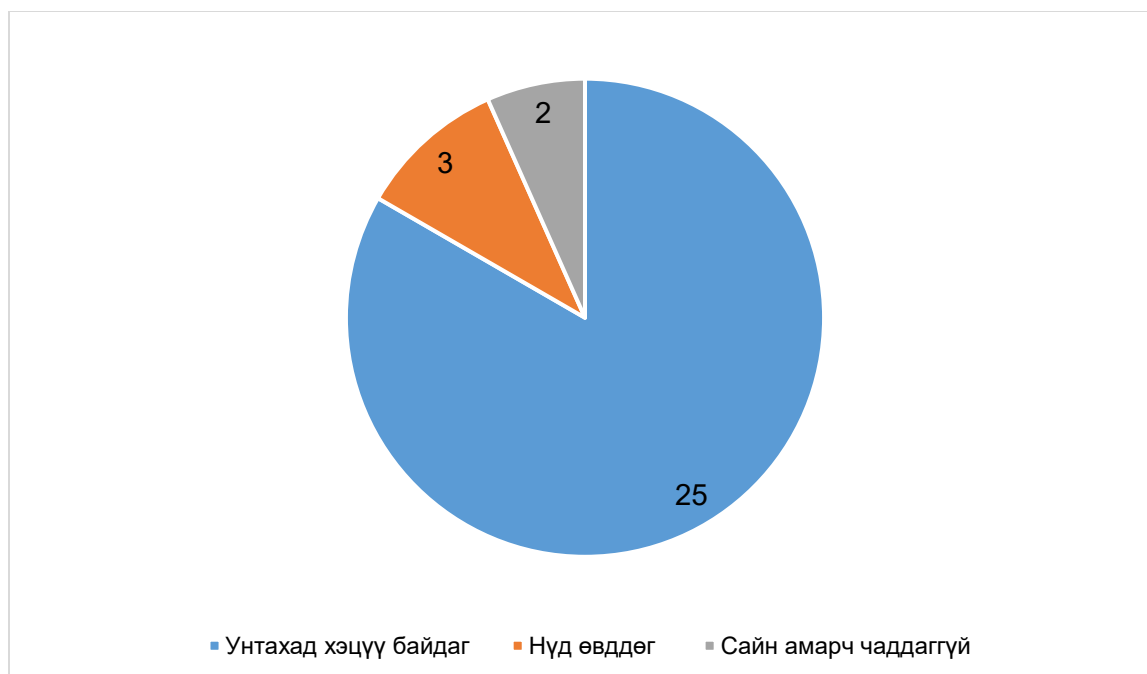

График 81. Асуулт 18. Тийм бол ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Дээрх графикаас үзвэл 32 нь “тийм”, 2 нь “үгүй” гэж тус тус хариулжээ. Хорих ангийн дотоод журмын 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “Хорих байр, өрөө нь шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна.” гэж заасан. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүсээс авсан судалгаагаар 35 хүүхэд бүгд шөнийн цагаар өрөө гэрэлтэй байдаг нь унтахад хэцүү, нүд өвтгөдөг гэж хариулжээ. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүсийн унтлагын цаг 22 цагаас эхэлдэг бөгөөд ажлын өдөр 07 цагаас, амралтын өдөр 07:30 цагаас тус тус босож байна. Хүүхдийн хувьд байнгын гэрэлтүүлэг нь нүдний хараанд муугаар нөлөөлж, цаашлаад тархины үйл ажиллагааг доголдуулдаг тул өрөөний гэрэлтүүлгийг бүдгэрүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд шөнийн камер байрлуулж, өрөөний гэрлийг унтраах хүртэл арга хэмжээ авах шаардлагатай байна

График 82. Асуулт 19. Хорих ангийн барилга, байгууламжийн чанар ямар байдаг вэ?
/Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

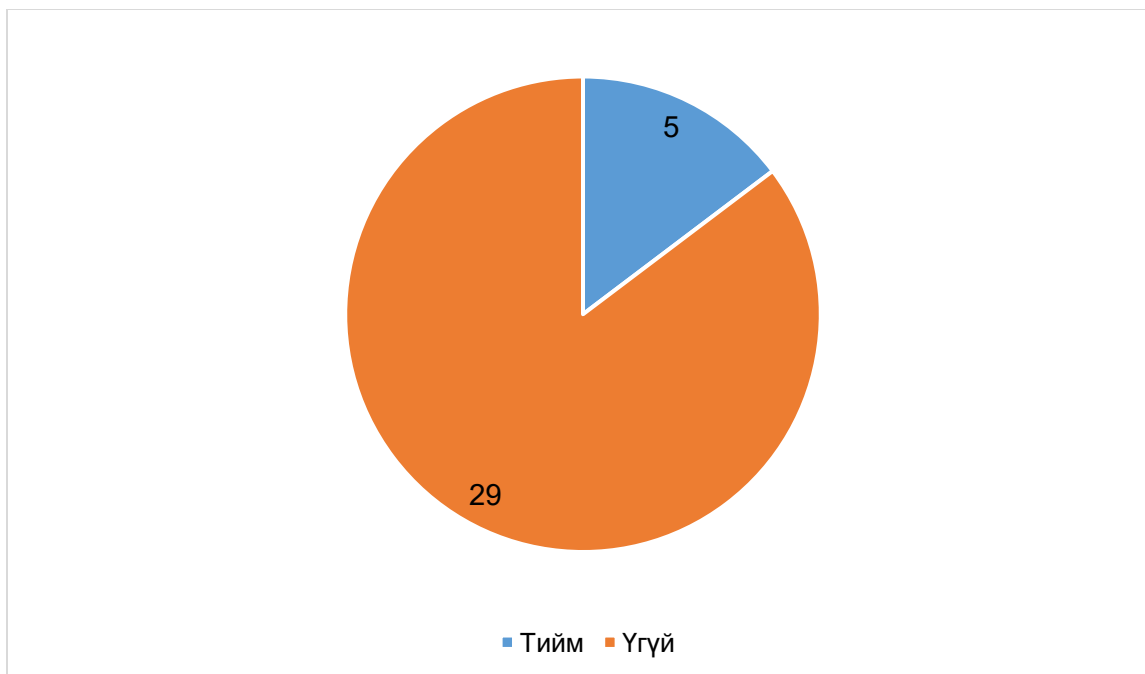
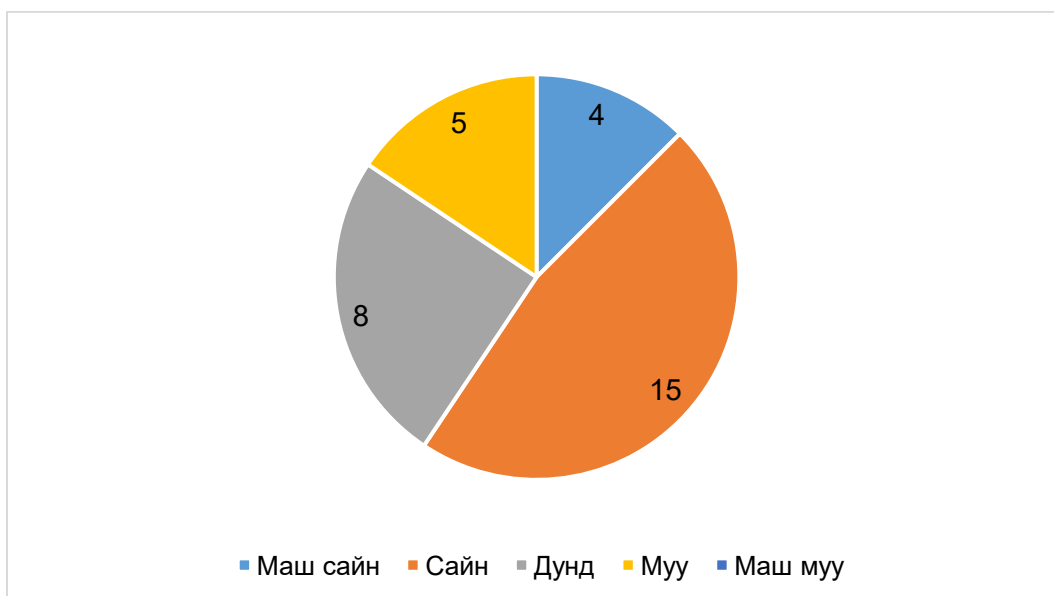

График 83. Асуулт 20. Хорих ангийн барилга байгууламж, орчны нөхцөлтэй холбоотойгоор гэмтэл, бэртэл учирч байсан эсэх? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, сургалтын орчны барилга байгууламжийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох зорилгоор 19 болон 20 дахь асуулгыг асуусан бөгөөд 19 дэх графикаас үзвэл, 4 хүүхэд нь “Маш сайн”, 15 хүүхэд “Сайн”, 8 нь “Дунд”, 5 нь “Муу” гэж тус тус хариулжээ.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай ярилцлага хийсэн бөгөөд “Шинэ барилгын хувьд 2026 оны 12 сард ашиглалтад оруулахаар төлөвлөж байна. Барилгын ажил явагдаж байна. 3 давхар барилга баригдана. 6.2 тэрбумын санхүүжилттэй бөгөөд урьдчилсан байдлаар 3.8 тэрбумын санхүүжилтийг олгосон байна” гэх мэдээллийг өгсөн. Уг барилга байгууламжийг барьж ашиглалтад оруулахдаа Монгол Улсын ерөнхий боловсролын сургууль болон түүний дотуур байрны барилга, байгууламжид тавигдах стандартуудад нийцүүлэх нь чухал байна.

График 84. Асуулт 21. Албан хаагч, багш, бусад сурагч нартаа бүрэн итгэдэг үү?
/Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

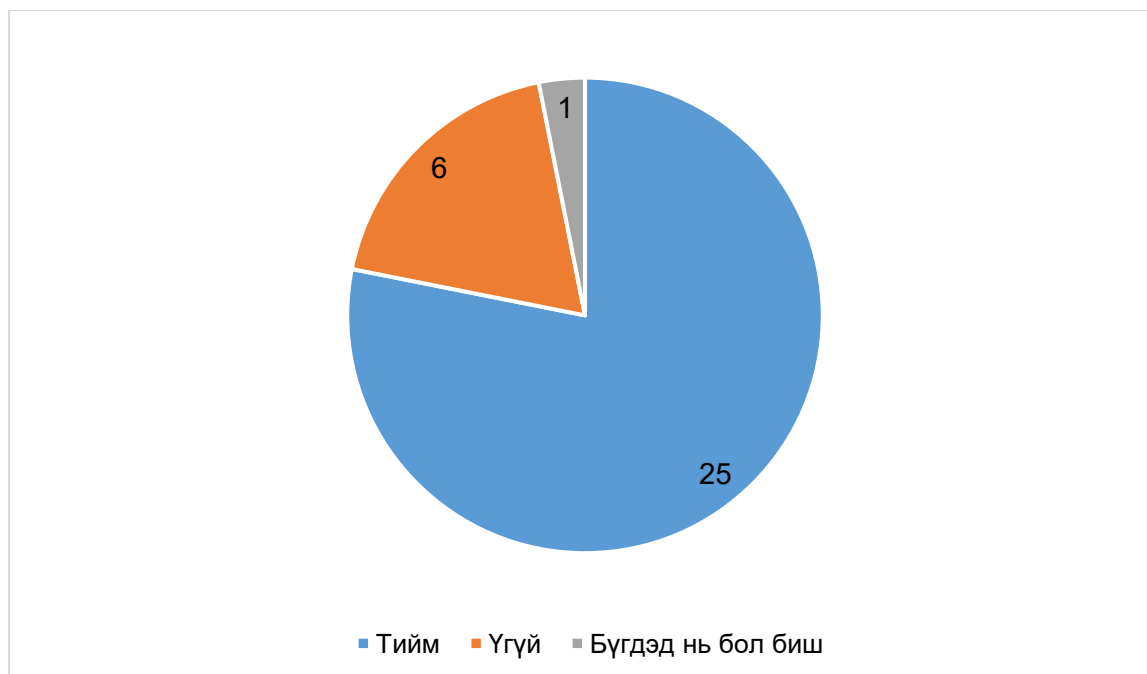

График 85. Асуулт 22. Хүүхдүүд, багш, албан хаагч нараас айж, эмээж, түгшиж байсан уу?
/Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

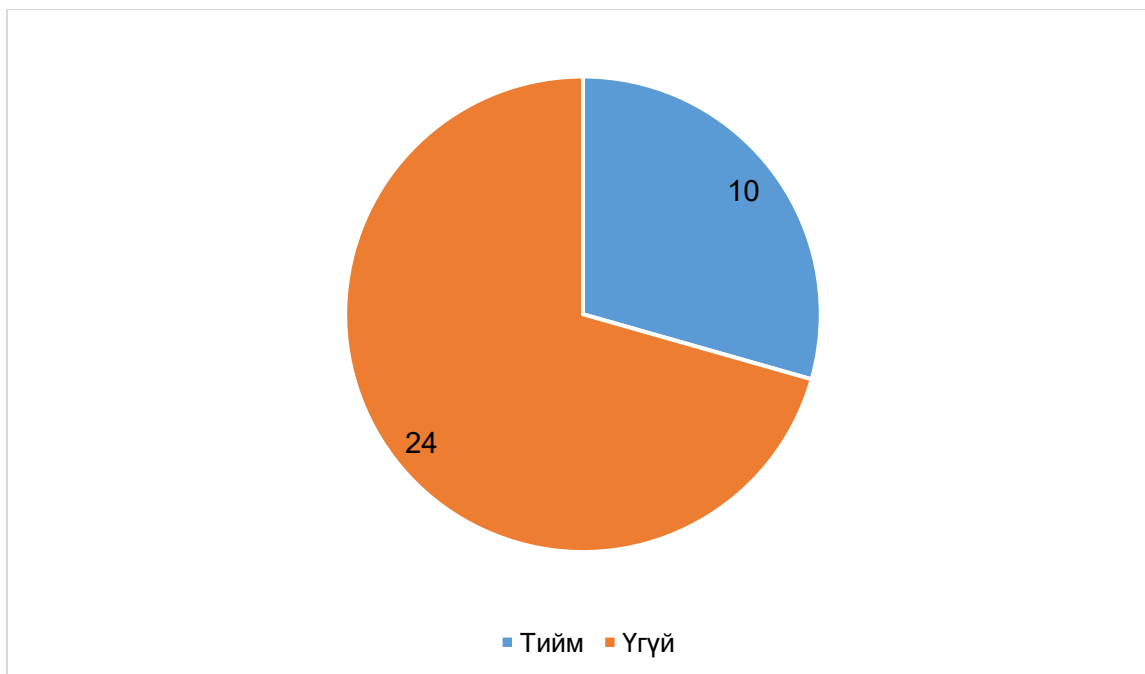

График 86. Асуулт 23. Хэрэв сургуулийн багш, албан хаагч нараас айж, түгшиж, дарамт мэдэрвэл сургуулийн ямар ажилтанд хандахыг мэдэх үү? Энэ талаар тодорхой хэлж өгсөн үү? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

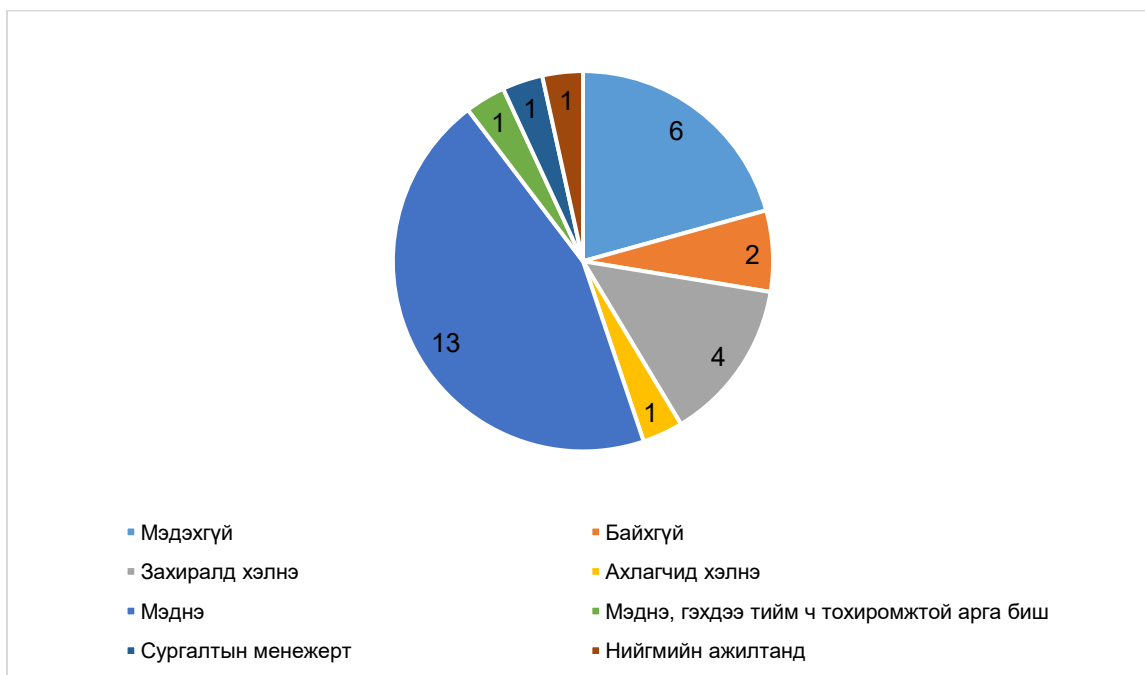

График 87. 24. Хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулдаг уу? Хэрэв тийм бол ямар ажлыг зохион байгуулж байсан бэ? /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

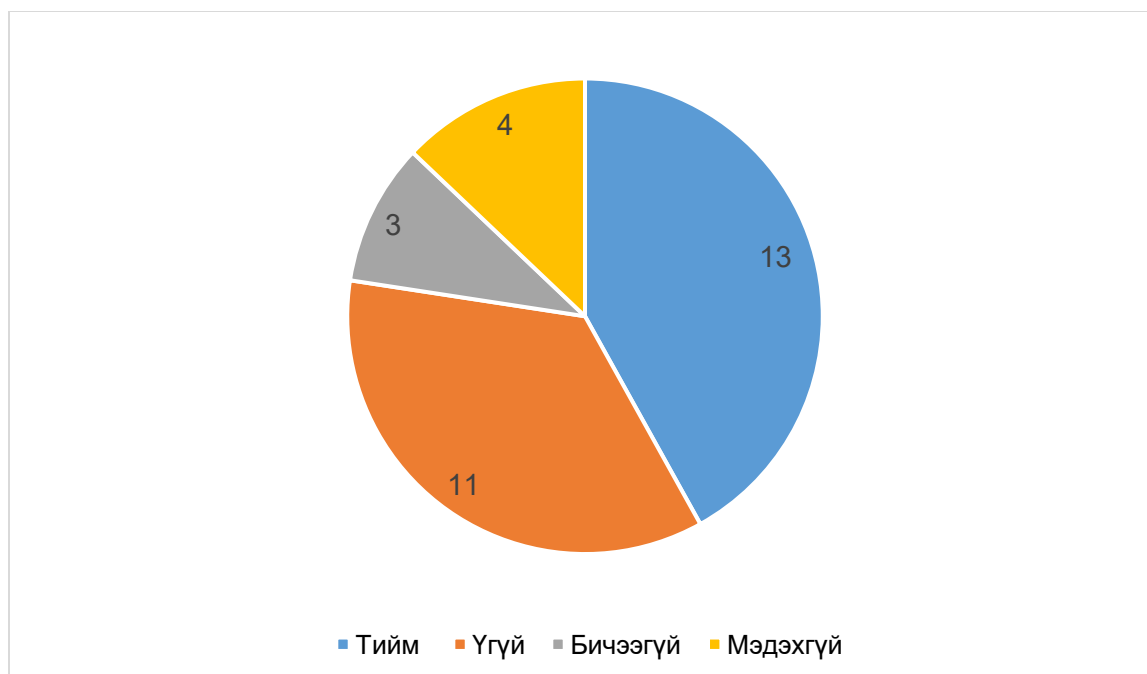

График 88. Асуулт 25. Хорих ангийн удирдлага, багш, албан хаагчдын зүгээс бие махбодын хүчирхийлэл, шийтгэл үзүүлж байсан уу? Хэр давамжтай тохиолддог вэ? Тийм бол дугуйлна уу. /Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага/

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын багш, алба хаагчид болон бусад хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдээс ямар нэгэн дарамт шахалт, хүчирхийллийн шинжтэй үйлдэл гаргадаг эсэхийг тодорхойлох зорилгоор 21-25 дэх асуулгуудыг асуусан.

21 дэх графикаас үзвэл 25 хүүхэд “Тийм”, 6 нь “Үгүй”, 1 нь “Бүгдэд нь бол биш” гэж, 22 дахь графикаас үзвэл 24 нь “Тийм”, 10 нь “Үгүй” гэж, 23 дахь графикаас үзвэл 13 хүүхэд “Мэднэ”, 6 нь “Мэдэхгүй”, 2 нь “Байхгүй”, 4 нь “Захирал хэлнэ”, 1 нь “Ахлагчид хэлнэ”, 1 нь “Мэднэ, гэхдээ тийм ч тохиромжтой арга биш”, 1 нь “Сургалтын менежерт”, 1 нь “Нийгмийн ажилтанд” гэж, 24 дэх графикаас үзвэл 13 нь “Тийм”, 11 нь “Үгүй”, 4 нь “Мэдэхгүй” гэж тус тус хариулжээ.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхэд өөрт нь болон бусдын сэтгэл санаа болон бие махбодын дарамт, хүчирхийлэл үзүүлэхэд энэ талаар хэнд, хэрхэн хандах талаар нарийвчилсан журам болон зохицуулалт байхгүй байна. Мөн энэхүү мэдээллийг хэрхэн олгох, сургалт болон аливаа арга хэмжээ авч байх ёстой талаар зохицуулаагүй байна.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхэд өөрт нь сэтгэл санааны болон бие махбодын дарамж, шахалт ирэхэд хэнд, хэрхэн хандах талаар тодорхой мэдээлэлгүй байна гэж дүгнэж болохоор байна. 5 хүүхэд халдлагад өртөж байсан байх боломжтой бөгөөд 23 хүүхэд тийм зүйл болж байгаагүй гэснээс үзвэл энэхүү халдлагууд нь нуугдмал байдалтайгаар явагддаг байх боломжтой байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын алба хаагч болон өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхэдтэй ярилга хийхэд *“орой бүр хүүхдүүдийн биед ямар нэгэн шарх, хөхрөлт, гэмтэл учирсан эсэхийг илрүүлэх зорилгоор нүцгэн үзлэг /дотуур хувцастай/ хийдэг”* гэв. Гэвч аливаа халдлага нь ямар нэгэн ул мөр үлдээхгүй байдлаар явагдах боломжтой бөгөөд хамгийн чухал нь өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүүхэд болон аливаа хүчирхийллийн сөрөг нөлөөг таниулсан, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийлэл, халдлагад өртсөн тохиолдолд түүнийг хэрхэн мэдээлэх талаарх сургалт, мэдээллээр тогтмол хангах шаардлагатай байна.

Дээрх асуулт тус бүрийн дүнгээс харгалзан дараах дүгнэлтэд хүрч байна:

- **Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ:** Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 6 дах хэсэгт зааснаар Монгол Улсын иргэн нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах үндсэн эрхтэй бөгөөд Байгууллагын эмч нь 09 цагаас 18 цаг хүртэл байдаг, бусад цагаар байдаггүй тул эмчийн ажлын бус цагаар өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон алба хаагчид эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах яаралтай шаардлагатай үед эмчийн тусламж үзүүлэх боломжгүй нөхцөл байдалд хүргэх боломжтой байна. Энэ нь сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүүхдүүд байнгын тогтмол эмчийн үйлчилгээг авч чадахгүй байгааг илтгэж байна. Иймд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээтэй холбогдох аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ажлын бус цагаар эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг авах нөхцөлийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.
- **Сурч боловсрох эрх:** Судалгааны үр дүнгээс үзвэл өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүүхдүүдийн суралцах, элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөх хүсэл эрмэлзэл их боловч элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөхтэй холбогдуулан нэмэлт давтлага, хичээл, хөтөлбөр байгаа эсэх талаар өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүүхдүүдэд мэдээлэл хомс, тодорхойгүй байгаа нөхцөл байдал ажиглагдаж байна.
- **Гадаад ертөнцтэй харилцах:** Судалгаанаас хүүхдүүдэд уулзалтын цаг бүрэн олгогддог байх боловч удаан уулзалтын байр 1 байгаагаас шалтгаалан хуульд

заасан 15 хоногт нэг удаа уулзалт хийх эрх хязгаарлагдаж байна. Иймд удаан уулзалт боломжийг хангах шаардлагатай байна.

- **Барилга байгууламж, орчны аюулгүй байдал:** Барилга байгууламжийн хувьд 2 удаа актлагдсан барилгад амьдарч, суралцаж байгаа бөгөөд өрөөндөө ундны усаар хангагдах, 00-ийн өрөөгүй, сургалт-хүмүүжлийн байгууламжийн хувьд биеийн тамирын заалгүй зэрэг нөхцөл байдлаас шалтгаалан хүүхдүүдийн аюулгүй орчинд амьдрах зөрчигдөж байна. Шинэ барилгын хувь 2026 оны 4-р улирал ашиглалтад орох төлөвлөгөөтэй байгаа бөгөөд ашиглалтад орох хүртэлх хугацаанд өсвөр насны хорих ял эдэлж байгаа хүүхдүүдийг аюулгүй барилга байгууламжид шилжүүлэх шаардлага үүсэж байна.
- **Гэрэлтүүлэг:** Хорих ангийн дотоод журмын 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “*Хорих байр, өрөө нь шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна*” гэж заасан бөгөөд энэхүү зохицуулалтын зорилго нь шөнийн цагаар аливаа зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлж, хяналтын камераар ажиглах байдаг. Орчин үед шөнийн үеийн бичлэг хийх боломжтой хяналтын камер байгаа бөгөөд үүгээр асуудлыг шийдвэрлэх нь зүйтэй байна. Учир нь шөнийн цагаар гэрэлтүүлэгтэй байх нь хүүхдүүдэд унтахад хүндрэлтэй байх, хүүхдүүдийн нүдэнд сөргөөр нөлөөлөх боломжтой байна.
- **Орчны аюулгүй байдал, хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх:** Өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн хувьд аливаа хүчирхийлэл, дарамт өөрт нь учрахад хэнд хандах талаар тодорхой мэдээлэлгүй байгаа бөгөөд цөөн хүүхдүүдийн хувьд ямар нэгэн хэлбэрээр хүчирхийлэл, дарамтад өртөж байсан нь судалгааны үр дүнгээр тодорхойлогдож байна. Иймд хүүхдүүдийг аливаа хүчирхийлэл дарамтад өртсөн тохиолдолд ямар арга хэмжээ авах, байгууллагын зүгээс үүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх, алба хаагчдыг хүүхэдтэй хэрхэн харилцах талаар сургалтыг зохион байгуулах зэрэг арга хэмжээ авах нь зүйтэй байна.

2.4. Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний эрхийн талаар асуудал, тулгамдаж буй асуудал, түүнийг шийдвэрлэх арга зам

3.1.1. Орчны эрүүл ахуй, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрх,

А. Эрх, түүний нөхцөл байдал

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 6 дах хэсэгт зааснаар Монгол Улсын иргэн нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах үндсэн эрхтэй. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 203 дугаар зүйлд нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг, түүний чиг үүргийг тодорхойлсон байна. Хорих ял эдлүүлэх алба нь нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг, хорих анги нь хоригдолд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх хэсэг, цагдан хорих төв нь эмнэлэгтэй байна. Нэгдсэн эмнэлэг нь хоригдлын дунд бусдын эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, оношлох, хяналт тавих, эмчлэх, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээтэй холбогдсон бусад арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй бол Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг нь хоригдлын дунд бусдын эрүүл мэндэд аюул учруулж болзошгүй халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, оношлох, хяналт тавих, эмчлэх, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээтэй холбогдсон бусад арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, хоригдлыг хорих ангийн зэрэглэл харгалзахгүй өвчлөл, халдварын байдлаар ангилан тусад нь байрлуулж, ял эдлүүлэх чиг үүргийг тус тус хэрэгжүүлж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нэгдсэн эмнэлэг, төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлгийн дэглэмийг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн Улсын ерөнхий прокурортой хамтран тогтоохоор заасан боловч уг дэмжлэг нь нээлттэй бус байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагыг сахих нь хоригдлын үүрэг бөгөөд нөгөө талаар шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хоригдлыг эрүүл, ахуй, ариун цэврийн шаардлага хангасан байр, ахуйн нөхцөлөөр хангах үүрэгтэй байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 4 дүгээр бүлэгт хоригдлын эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагатай холбоотой харилцааг зохицуулсан. Журмын 4.2 дахь хэсэгт заасны дагуу хоригдол батлагдсан хуваарийн дагуу 14 хоног тутам усанд оруулж, бүртгэл хөтлөх ба хөдөлмөрийн нөхцөлөөс хамааран тухай бүр усанд оруулж болно гэсэн бөгөөд журмын 4.3 дахь хэсэгт эрэгтэй хоригдол сахал, халимагтай /0.3 см-ээс ихгүй/ байх, хэлбэр, дүрс үүсгэж захилах, эмэгтэй хоригдол үсээ задгай тавихыг тус тус хоригложээ. Мөн энэхүү эрүүл ахуй, ариун цэврийг хангах буюу усанд орох үе нь хоригдлын чөлөөт цагт хамаарахаар байна.

Судлаачдын зүгээс Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцаж, алба хаагчаас *“Байгууллагын эмч нь 09 цагаас 18 цаг хүртэл байдаг, бусад цагаар байдаггүй”* гэх мэдээлэл авсан бөгөөд энэ нь эмчийн ажлын бус цагаар өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон алба хаагчид эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах яаралтай шаардлагатай үед эмчийн тусламж үзүүлэх боломжгүй нөхцөл байдалд хүргэх боломжтой байна. Энэ нь сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүүхдүүд байнгын тогтмол эмчийн үйлчилгээг авч чадахгүй байгааг илтгэж байна. Нөгөө талаараа байгууллагын төсөв, ажиллах хүчний хомсдолтой байдалтай холбоотой байж болно.

Насанд хүрээгүй хоригдлын хувьд өвдсөн үедээ эмчид үзүүлэх боломж хэр зэрэг байдаг талаар тодруулахад судалгаанд оролцогчдын 10 хувь нь боломж байхгүй гэж үзжээ. Албан хаагчдын хараанд өртөхөөс зайлсхийх, шагналын хоногоо хасуулахгүй байх, магадланд орох гэх мэт шалтгааны улмаас эмчид үзүүлэх санал хүсэлт гаргалгүй өвчин, зовууриа тэвчих, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авч чадахгүй байх тохиолдол Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүндийн дунд байдаг талаар Кристина Нобелийн сангаас боловсруулсан Өсвөр насныхны хөгжлийн хөтөлбөрийн суурь судалгаанд дурджээ¹⁰⁷.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнтэй хийсэн ярилцлагаар *“4 дэх өдөр өрөө өрөө тусдаа, өрөөгөөрөө бөөндөө усанд ордог. 4 дэх өдөр 3 болон 5-р өрөө ордог. Хагас сайн өдөр нь 1, 2 болон 4-р өрөө усанд ордог. Манай өрөө 7 хүүхэдтэй, усанд ороход 45 минутын хугацаа өгдөг. 14 хүүхэдтэй өрөө нь арай илүү удаан ордог. 3 шүршүүр байдаг. Ээлжлээд ордог”* гэх мэдээлэл авсан.

Монгол Улсын Хорих ангийн дотоод журмаар хоригдлыг 14 хоногт нэг удаа усанд оруулна гэж заасан бөгөөд сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд 7 хоногт нэг удаа усанд оруулж байгаа нь сайшаалтай байна. Гэвч 1 хүүхдэд усанд орох дундаж хугацаа

¹⁰⁷ Кристина Ноблийн хүүхдийн сан, *“Өсвөр насныхны хөгжлийн хөтөлбөрийн суурь судалгаа”*, УБ, 2019 Хураангуй тайлан, 32 дах тал.

6.42 минут ногдож байгаа бөгөөд энэхүү хугацаанд бүрэн гүйцэт усанд орж, хувийн ариун цэврээ хангахад хүндрэлтэй байж болзошгүй юм.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай хийсэн ярилцлагаас “00 нь боловсон 00-той” гэх мэдээллийг авсан боловч өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнээс ярилцлага авахад “*нүхэн модон 00-той, өрөөнөөсөө 00-ийн цаасаа аваад, өрөөндөө орж ирээд гарын ариун цэврээ сахидаг, хүүхдүүд 00 орохдоо тамхи татаад байдаг учир зарим тохиолдолд 00 оруулдаггүй*”, алба хаагчтай ярилцлага хийхэд “*эрэгтэй, эмэгтэй ариун цэврийн өрөөний хувьд нэг ариун цэврийн өрөөнтэй бөгөөд бие засах цагийг нь зөрүүлэх байдлаар шийдвэрлэдэг*” гэв.

Анкетын судалгаанаас үзвэл хичээл орох байранд угаалтуур 00-ийн өрөө байдаггүй гэж 27 хүн хариулж, ариун цэврийн өрөөнд саван, 00 цаас байдаг уу гэх асуултад 17 хүн хангалтгүй (дунд, муу, маш муу) гэж хариулсан байна.

Мөн анкетын судалгаанаас харахад өсвөр насны ял шийтгүүлсэн цөөнгүй хүн хүссэн үедээ гарч бие засах боломжгүй гэж хариулжээ.

Дээрх мэдээллээс үзвэл, хорих өрөөний тасалгаа болон хичээл орох байранд ариун цэврийн өрөө байдаггүй бөгөөд ариун цэврийн хэсэг нь модон, нүхэн жорлон байна. Мөн өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн нь хүссэн үедээ ариун цэврийн өрөө орох боломжгүй байна. Ялангуяа өсвөр насны эмэгтэй хүний хувьд эрэгтэйчүүдээс бүрэн тусгаарлагдсан байдалтай байгаа бөгөөд ариун цэврийн өрөө нь нэг байгаагаас шалтгаалан заавал өсвөр насны эрэгтэй хүн ариун цэврийн өрөөг ашиглаагүй үед л ариун цэврийн өрөө орж бие засах боломжтой байна.

Орчны эрүүл ахуйн хүрээнд өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй нэгэн нөхцөл байдал илэрсэн нь 24 цагийн гэрэлтүүлгийн асуудал байна. Хорих ангийн дотоод журмын 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “*Хорих байр, өрөө нь шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна.*” гэж заасан.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүсээс авсан судалгаагаар 35 хүүхэд бүгд шөнийн цагаар өрөө гэрэлтэй байдаг нь унтахад хэцүү, нүд өвтгөдөг гэж хариулжээ.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүсийн унтлагын цаг 22 цагаас эхэлдэг бөгөөд ажлын өдөр 07 цагаас, амралтын өдөр 07:30 цагаас тус тус босож байна. Хүүхдийн хувьд байнгын гэрэлтүүлэг нь нүдний хараанд муугаар нөлөөлж, цаашлаад тархины үйл ажиллагааг доголдуулдаг тул өрөөний гэрэлтүүлгийг бүдгэрүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд шөнийн камер байрлуулж, өрөөний гэрлийг унтраах хүртэл арга хэмжээ авах шаардлагатай байна.

Б. Холбогдох олон улсын судалгаа

Япон улс

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хууль / *англи хэл., Juvenile training school act. No.058 of June 11, 2014* /-ийн 48-59 дүгээр зүйлүүдэд Эрүүл ахуй, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээтэй холбоотой асуудлыг дараах байдлаар зохицуулсан байна.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнийг сургуульд хүлээн авсны дараа болон зургаан сар тутамд нэгээс доошгүй удаа эрүүл мэндийн шинжилгээ хийнэ. Шаардлагатай бол үүнээс илүү давтамжтай хийж болно. Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн нь үзлэгт хамрагдах үүрэгтэй бөгөөд цусны шинжилгээ, рентген зураг зэрэг шаардлагатай эмнэлгийн шинжилгээнээс татгалзах эрхгүй.

Хэрэв өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн гэмтэл авсан, өвдсөн, эсвэл өвчний сэжигтэй үед сургуулийн эмч эсвэл захирлын томилсон эмч эмчилгээ хийнэ. Хүндрэл учруулахгүй тохиолдолд хүний хүсэлд харш үйлдэл хийхгүй байх зарчим баримтална. Шаардлагатай бол захирал Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнийг эмнэлэгт авч явж үзүүлэх буюу хэвтэн эмчлүүлж болно.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн эсвэл түүний хууль ёсны асран хамгаалагч хүсэлт гаргасан тохиолдолд өмнө нь үзүүлж байсан эмчээр эмчлүүлэхийг зөвшөөрч болно. Сургуулийн зүгээс эмчилгээний явцад хяналт тавих, эмчээс мэдээлэл авах эрхтэй. Томилогдсон эмч нь захирлын зааврыг мөрдөх үүрэгтэй. Хэрэв эмч зааврыг зөрчсөн тохиолдолд, эмчилгээг зогсоож болно.

Хэрэв өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний биеийн байдал хүндэрвэл сургуулийн удирдлага яаралтай асран хамгаалагчид нь мэдэгдэнэ. Хүсэлт гаргасан тохиолдолд түүнийг сувилах боломжийг олгож болно. Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ: Халдвар тархаахаас сэргийлэхийн тулд үзлэг, вакцин, тусгаарлалт зэрэг арга хэмжээг авна.

Насанд хүрээгүй өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн нь өөрийн бие, хувцас, эд зүйлс, өдөр тутам хэрэглэдэг өрөө болон бусад орчныг цэвэр цэмцгэр байлгах үүрэгтэй бөгөөд нөгөө талаас сургалт хүмүүжлийн байгууллага нь хүүхдийн бие, сэтгэцийн байдлыг ойлгох, эрүүл саруул өсөлтийг дэмжих, сургууль дотор ариун цэвэр сахихын тулд олон нийтийн эрүүл мэнд, эмнэлгийн тусламжийн стандартын дагуу зохих арга хэмжээг авах үүрэгтэй байна.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн сургууль доторх ариун цэврийн стандартыг хангахуйц Хууль зүйн яамны зааврын дагуу тогтмол усанд орох ёстой гэж заасан бөгөөд Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журмын 30 дугаар зүйлд насанд хүрээгүй Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнийг сургалтын байгууллагад хүлээн авсны дараа нэн даруй, мөн түүнээс хойш долоо хоногт дор хаяж хоёр удаа усанд оруулах ёстой гэж заасан байна.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүндийн эрүүл ахуйг хангах үүднээс Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн нь хууль зүйн яамнаас тогтоосны дагуу үсээ засуулах, сахлаа авах ёстой. Хэрэв Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн нь өөрийн зардлаар үс тайруулахыг хүсвэл сургуулийн удирдлага шаардлагатай гэж үзвэл зөвшөөрч болдог.¹⁰⁸

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх болон хоригдлыг хүмүүжүүлэх тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам /англи хэл., *Enforcement decree of the Act on execution of sentences and*

¹⁰⁸ Juvenile training school act (2014), Japan, Chapter VII. "Hygiene and Medical care", https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1

treatment of inmates. Presidential Decree No. 25397, Jun. 25, 2014.-ээр хорих ангийн удирдлага нь хоригдлуудын ажил үүргийн онцлог, улирал болон бусад нөхцөл байдлыг харгалзан усанд орох давтамжийг тогтоох бөгөөд зайлшгүй нөхцөлөөс бусад нөхцөлд хоригдлууд долоо хоногт дор хаяж нэг удаа усанд орох нөхцөлийг хангах үүрэгтэй¹⁰⁹ байхаар зохицуулжээ.

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх заавар /*солонгос хэл., 소년수형자 처우 등에 관한 지침. 법무부예규 제 1342 호, 2024. 6. 26., 일부개정*/-т хорих ангийн дарга нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний ариун цэврийг хангах үүднээс хувцаслалт, үсний засалтын байдлыг дотоод журамд заасны дагуу зохицуулж, чиглүүлнэ.¹¹⁰

Өсвөр насны хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам /*англи хэл., Enforcement decree of the youth protection act. Presidential Decree No. 34373, Mar. 29, 2024*/-аар хорих ангийн удирдлага нь хүүхдүүдэд хуульд заасан эрүүл мэндийн үзлэгээс гадна тогтмол болон түр үзлэгүүдийг хийж, түүний үр дүнг тэмдэглэн хадгалах үүрэгтэй. Ийнхүү үзлэгийн явцад ноцтой өвчин илэрсэн, эсхүл хорих ангийн эмнэлгээс гадуур эмчилгээ хийлгэх шаардлага үүссэн бол энэ тухай мэдээллийг Хууль зүйн сайд болон асран хамгаалагчид нь мэдээлэх ёстой. Мөн хорих ангийн дарга нь хүүхдүүдийг амьсгалын замын халдварт өвчний вакцин, ариутгал хийж, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авна.¹¹¹

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс.

Герман Улсын хувьд насанд хүрээгүй хүнд хорих ял эдлүүлэхтэй холбоотой харилцааг Насанд хүрээгүй хүний шүүхийн тухай хууль (*англи хэл., Youth Courts Act*) болон Холбооны хорих байгууламжийн тухай хууль (*англи хэл., Federal Prison Act*)-аар тус тус зохицуулдаг.

Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 57-р зүйлд хоригдлууд, **тэр дундаа насанд хүрээгүй хүүхдүүд хүссэн үедээ эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй**¹¹² гэж заасан байдаг. Энэхүү эмнэлгийн тусламж үйлчилгээнд өвчин эмгэгээс урьдчилан сэргийлэх; туссан өвчин зовуурийг эмчлэх; сэтгэц, сэтгэл зүйн тусламж үйлчилгээ зэрэг ордог. Мөн хуулийн 3-р хэсэгт өсвөр насны хүнд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэхдээ тэдний нас, бие бялдар, сэтгэл зүйн байдал, залуу наснаас нь бий болсон онцгой хэрэгцээг харгалзан үзэх ёстой гэж заасан.

Уг заалт нь Германы шоронд хоригдож буй хоригдлууд, тэр дундаа насанд хүрээгүй хүмүүст шаардлагатай стандартад нийцсэн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах баталгаа

¹⁰⁹ Enforcement decree of the Act on execution of sentences and treatment of inmates (2014), Republic of Korea, Article 50. "Frequency of Bathing", https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=32726

¹¹⁰ 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 17 조(위생), <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

¹¹¹ Enforcement decree of the youth protection act (2024), Republic of Korea, <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=Youth+protection+act&x=21&y=22#liBgcolor2>

¹¹² Federal Prison Act of Germany (1976), Section 56. "Health Examinations, Preventive Medical Services", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

юм. Түүнчлэн насанд хүрээгүй хүн нь насанд хүрсэн хүнтэй харьцуулахад сэтгэцийн хувьд эмзэг байдаг тул энэ тал дээр хорих байгууллагууд түлхүү анхааран ажилладаг байна.

Холбооны хорих байгууламжийн тухай хуульд эрүүл ахуйн талаар тодорхой заагаагүй ч хуулийн 56 дугаар зүйлд зааснаар хоригдлуудын хонох, чөлөөт цагаа өнгөрөөх өрөөнүүд, нийтийн болон зочлох өрөөнүүд нь тав тухтай, дээр дурдсан үндсэн зорилгодоо нийцсэн байх ёстой гэж заасан байдаг. Мөн өсвөр насны хоригдлуудын эрүүл ахуй, цаашлаад эрүүл мэндийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд хангалттай куб агаар, хангалттай халаалт, агааржуулалт, шалны зай, цонхны хэмжээтэй байх ёстой. Тэдгээр стандарт хэмжээ болон эрүүл ахуйтай холбогдох зохицуулалтуудыг муж бүр өөрийн дүрэм журмаар зохицуулдаг байна.

Мөн хуулийн 145.1-т зааснаар хорих өрөөнд зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс олон хүн байж болохгүй¹¹³. Герман, Англи, Норвеги улсууд аль алинд нь 1 өрөөнд 1 хүн байлгах зохицуулалттай байна.

Герман Улсын хувьд муж бүр хорих ангийн гэрэлтүүлгийг өөр өөрөөр зохицуулдаг. Баварийн шоронгийн журамд (*GVOPol*) заасны дагуу хорих өрөөнүүдийн гэрэлтүүлэг өдрийн цагаар хангалттай тусч байх ёстой. Харин 21:00 цагаас өглөөний 7:00 цагийн хооронд гэрэлтүүлгийг унтрааж, хамгаалж, эсвэл бүдгэрүүлдэг байна. Харин аюулгүй байдлын үүднээс шаардлагатай бол өрөөг байнга гэрэлтүүлж байх ёстой.

Герман улсын хувьд дээр дурдсаны дагуу насанд хүрээгүй хүнийг хорих байрны зорилго нь залуу хоригдлуудад нэр төр, хувийн нууц, эрүүл мэндийг нь хүндэтгэсэн амьдрах орчныг бүрдүүлэх ёстойг онцолсон байдаг. Үүнд тэдний өрөөний гэрэлтүүлэг, халаалт, агааржуулалт, ялангуяа шөнийн цагаар анхаарах зүйлс орно.

Англи Улс

Англи Улсын хувьд өсвөр насны хүүхдэд хорих ял эдлүүлэх ерөнхий харилцааг Хорих ангийн дүрэм (англи эл., *The Prison rule*), нарийвчилсан харилцааг Өсвөр насны гэмт хэрэгтний байгууламжийн дүрэм (*англи улс., The Young offender institution rules*)-ээр тус тус зохицуулдаг.

Англи улсын Эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн тухай хуулиар хоригдлуудад эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах өргөн хүрээг бүрдүүлдэг. Хуулийн 3-р зүйлд зааснаар эрүүл мэндийн үйлчилгээ нь хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүмүүст бүхий л талаар хүртээмжтэй байх ёстой гэж заасан. Энэ дундаа эрүүл мэндийн үйлчилгээнд бие махбодын болон сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ багтана гэж заасан байна.

Энэ нь насанд хүрээгүй хүүхдүүд насанд хүрэгчдийнхээс илүү сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудалд өртөх магадлал өндөр байдаг тул хорих ял эдэлж буй өсвөр насны хүүхдүүдэд тусгайлан нарийн мэргэжлийн тусламж, ялангуяа сэтгэцийн эрүүл мэндийн хэрэгцээ шаардлага байдагтай холбоотой юм.

Мөн хорих ангийн дүрмийн 20-р зүйлээр хоригдлууд, тэр дундаа насанд хүрээгүй хоригдлуудын эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах эрхийг баталгаажуулдаг. Үүнд

¹¹³ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 145. "Determination of Capacity", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

шаардлагатай үедээ эмч, сувилагч болон бусад эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүдийг дуудан эмчилгээ авах эрх багтана¹¹⁴.

Хорих ангийн дүрмийн 28 дугаар зүйлд зааснаар хорих анги нь хоригдол бүрийг эрүүл мэнд, ариун цэврээ сахихад шаардлагатай ариун цэврийн хэрэглэлээр хангаж, шаардлагатай бол сольж өгөх ёстой байдаг¹¹⁵. Хорих ангийн дүрэмд хоригдол бүрийг долоо хоногт дор хаяж 1 удаа усанд орох бололцоогоор хангахыг шаарддаг. Мөн хоригдлууд хүссэн үедээ ариун цэврийн өрөөг бие даан ашиглах боломжтой байх ёстой. Ариун цэврийн өрөөний талбайг мөн амьдрах талбайгаас тусад нь агааржуулах шаардлагатай. Харин хүүхдүүд өөрсдөө байрлаж буй өрөөнийхөө ариун цэвэр байдлыг сахих ёстой.

Англи улсын хувьд 2018 оноос хойш нэгдсэн байдлаар Гэрэлтүүлгийг унтраах бодлогоос гадна хорих байрны гэрэлтүүлгийн талаар стандарт тогтоосон байдаг. Тус стандартын дагуу өрөө нь шөнийн цагаар гэрэлтүүлэггүй байх ёстой бөгөөд камер нь шөнийн цагаар харах боломжтой камер байна гэж зохицуулсан байдаг.

Норвегийн Хаант Улс.

Норвеги Улсын хувьд өсвөр насны хүүхдийн хорих ялын асуудлыг Шийдвэр гүйцэтгэх тухай ерөнхий хууль (англи хэл., The Execution of Sentences Act)-аар зохицуулдаг.

Норвегид 18 нас хүрээгүй хүмүүс, тэр дундаа хоригдож байгаа хүмүүс өндөр чанартай эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээг үнэ төлбөргүй авах эрхтэй байдаг. Тэд өөрсдийнхөө эрүүл мэнд, эмчилгээнд нь ямар эмчилгээ багтаж байгаа талаар хангалттай мэдээлэл авах эрхтэй бөгөөд ингэснээр эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнийхээ талаар мэдээлэлтэй шийдвэр гаргах боломжтой болдог.

Дээрхээс дүгнэхэд бусад улсууд хорих ял эдэлж буй өсвөр насны хоригдлын хувьд хүссэн үедээ эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах эрхийг баталгаажуулсан байх бөгөөд тэр дундаа сэтгэцийн эрүүл мэндэд онцгой анхаардаг байна. Монгол Улсын хувьд ч Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын албан хаагч “хүүхэд насанд хүрсэн хүнийг бодвол удаан бодолгүйгээр гэнэтийн шийдвэр гаргадаг. Огцом сэтгэлээр унаж, огцом баярладаг. Сэтгэл зүйн хувьд онцгой байдаг учраас хүүхдүүдтэй мэдрэмжтэй харьцаж байх ёстой” гэж дурдсан. Одоогийн байдлаар Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад нэг эмч ажилладаг бөгөөд тус эмч нь хүүхдийн их эмч мэргэжилтэй. Харин хүүхдийн сэтгэцийн эрүүл мэндтэй холбоотой тусламж үйлчилгээ үзүүлэх тусдаа мэргэшсэн эмч байхгүй байна.

Шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий хуулийн 28 дугаар зүйлд зааснаар нийтийн өрөө, байгууламж болон хоригдлын амралтын өрөө нь шаардлагад нийцсэн тоног төхөөрөмж, тавилгатай байх ба эрүүл ахуйн хувьд ердийн цэвэр байдалд байлгана¹¹⁶. Хоригдлууд хорих ангийн тавилга, тоног төхөөрөмжийг болгоомжтой харьцаж, гэмтээхгүй байх ёстой. Мөн хоригдлууд өөрсдөө тогтоосон дотоод журмын дагуу өрөөгөө цэвэр, эмх цэгцтэй байлгах ёстой байдаг байна. Мөн хуулийн 21-р зүйлд зааснаар хоригдлуудад чөлөөт цагаа зөв

¹¹⁴ The Prison Rules of UK (2009), Section 20. “Medical attention”, <https://www.legislation.gov.uk/ukSI/1999/728/contents>

¹¹⁵ The Prison Rules of UK (2009), Section 28. “Hygiene”, <https://www.legislation.gov.uk/ukSI/1999/728/contents>

¹¹⁶ Execution of Sentences Act of Norway (2001), Section 28. “Inmates, rooms and possessions” https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21/KAPITTEL_5#KAPITTEL_5

боловсон өнгөрүүлэх, тэр дундаа бие бялдар, соёлын үйл ажиллагаа явуулах боломжоор хангах ажлыг зохион байгуулдаг байна¹¹⁷.

Нийтлэг байдлаар бусад улсууд эрүүл ахуйн шаардлагыг хуульд нарийвчлан зохицуулах шаардлагагүйгээр эрүүл ахуйг хорих байгууламжийн нэг стандарт хэмээн үздэг бөгөөд хорих ангийн үндсэн зорилгынхоо хүрээнд эрүүл ахуйг хүүхдийн эрүүл мэндэд хамгийн халгүй байдлаар цэвэр байлгах ёстой хэмээн тайлбарладаг байна. Үүн дээр нэмээд аль ч улсад хүүхдүүд өөрсдөө өрөөнийхөө цэвэр байдлыг хангах ёстой болохоос нийт хорих байгууламжийг цэвэрлэх үүрэггүй байдаг байна. Монгол Улсын хувьд нийт хорих байгууламжийн коридор болон анги, танхим, гал тогоог хүүхдүүд өөрсдөө цэвэрлэж байгаа нь Эрүүгийн хуульд заасан хүүхдийг хөдөлмөрлүүлэхийг хориглосон заалтыг зөрчсөн, албадан хөдөлмөрлүүлэх шинжтэй практик байна. Энэ нь хорих ангийн төсөв, ажилтны дутмаг байдалтай холбоотой байж болно.

3.1.2. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, сургалтын орчин, орчны аюулгүй байдал, стандарт

А. Эрх, түүний нөхцөл байдал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 201 дүгээр зүйлийн 201.1 дэх хэсэгт зааснаар хорих ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хоригдлын ялыг “сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага”-д эдлүүлэхээр заасан бөгөөд сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь өсвөр насны эмэгтэй хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх тусгай нэгжтэй байна. Мөн хуулийн 209 дүгээр зүйлийн 209.1 дэх хэсэгт зааснаар “хорих өрөө нь олон улсын стандартад нийцсэн байна” гэж зохицуулжээ. Харин тус заалтад тусгагдсан “олон улсын стандарт” нь ямар стандарт байх талаар зохицуулсан эрх зүйн хэм хэмжээ огт үгүй байх бөгөөд хорих өрөө, хорих анги нь олон улсын стандартад нийцсэн эсэхийг ямар субъект хэрхэн шалгах талаар зохицуулалт ч тодорхойгүй, зохицуулагдаагүй байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ны өдрийн 204 дугаар тогтоолоор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Амгалан дахь насанд хүрээгүйчүүдийн 411 дүгээр хорих ангийг Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага болгон өөрчлөн зохион байгуулахаар шийдвэрлэж, Ерөнхий боловсролын 110-р сургууль болгож өөрчилсөн.

Нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын газраас 2022 оны 04 дүгээр сарын 14-ны өдөр хийсэн “Ерөнхий боловсрол эзэмшүүлэх үйл ажиллагааг шалгах хяналтын хуудас”-аас үзвэл дараах нөхцөл шаардлагыг хангаагүй зөрчил илэрсэн байна. Үүнд:

- *Сургалтын хэвийн үйл ажиллагаа явуулах шаардлага хангасан, зориулалтын, барилга байгууламжтай.*
- *Биеийн тамирын талбайн хашаа, хэрэглэлийг MNS 5538:2005 стандартын дагуу бүрэн бүтэн, бат бэх, хөдөлгөөнгүй суурилуулсан, аюулгүйн байдлын шаардлага хангасан.*
- *Сургуулийн гадаад, дотоод орчны нөхцөл байдлын зураглал гарган эрсдэлийн үнэлгээг улирал тутам хийж, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлсэн.*

¹¹⁷ Execution of Sentences Act of Norway (2001), Section 21. “Leisure activities” https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21/KAPITTEL_5#KAPITTEL_5

- *Сургуулийн барилга байгууламжийн аюулгүйн гарц нь ашиглахад бэлэн, гарах урсгал хөдөлгөөнийг харуулсан зураг, схем, аваарын гэрэл, дохио тэмдэглэгээ гэрэлтдэг, гарц бүрд байршуулсан.*
- *Стандартын шаардлага хангасан урлаг соёлын танхимтай. Суралцагчдын нас биеийн онцлог, охид, хөвгүүдийн тэгш оролцох боломжийг бүрдүүлсэн.*
- *Шаардлага хангасан хүүхэд хөгжлийн танхимтай.*
- *Байгалийн ухааны хичээлийг шаардлага хангасан кабинет-лабораторид сургалт явуулдаг.*
- *Технологийн хичээлийн дадлага ажлыг шаардлага хангасан дадлагын газарт явуулдаг.*
- *Хөгжмийн хичээлийг шаардлага хангасан кабинетад сургалт явуулдаг.*

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, Ерөнхий боловсролын 110-р сургуулийн үйл ажиллагаатай 2025 оны 02 сарын 19-ний өдөр танилцсан тэмдэглэлээс үзэхэд дараах нөхцөл байдлууд тогтоогдсон байна:

- *Сургуулийн барилга 1958 онд ашиглалтад орсон, 2012 ба 2019 онд тус тус 2 удаа актлагдсан буюу үндсэн хөрөнгийн данснаас хасагдсан, нураах шийдвэр гарсан, хэзээ ч нурах эрсдэлтэй;*
- *Амьдрах байр, сургуулийн анги, танхим нэг дор байдаг. Амьдрах байр маш жижигхэн нэг өрөөнд 8 хүртэл хүүхэд байрладаг, давхар орноос өөр тавилга, ширээ сандалгүй, хувийн эд зүйл тавих зайгүй;*
- *Маш хүйтэн, халаалт муу;*
- *Агааржуулалт муу;*
- *Их чийгтэй. Ганц угаалгын машинтай, угаалгын өрөө тусдаа боловч хувцсаа өрөөндөө халаагуур дээрээ тавьж хатаадаг;*
- *Гадаа 00-той, орчны бохирдол их, камерт дохиж ариун цэврийн өрөө ордог;*
- *Охидын үндсэн байр нурсан тул түр байранд байлгадаг: Охид нээлттэй хорих байгууллагын дэглэмд байх ёстой боловч байрны нөхцөл байдлаас болж хаалттай тусгай хорихын дэглэмд хоригдож байна.*

Мөн судлаачдын зүгээс 2025 оны 04 сарын 25-ны өдөр Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, Ерөнхий боловсролын 110-р сургуулийн үйл ажиллагаатай биеэр танилцахад хорих байгууламжийн хувьд дараах нөхцөл байдлууд ажиглагдсан.

- *Хүүхдүүдийн амьдрах өрөө болон хичээлийн анги танхим нэг барилга дотор өөд өөдөөсөө харан байрладаг;*
- *Хичээлийн 4 анги танхим байх бөгөөд анги танхимууд маш жижигхэн, хичээлийн агуулгад зориулж тохижуулах боломжгүй;*
- *Анги танхимын ширээ сандлууд хуучин, зарим нь эвдэрсэн;*
- *Амьдрах 4 өрөө байх бөгөөд багадаа 1 өрөөнд 4 хүүхэд, ихдээ 14 хүүхэд байрладаг, давхар ор, эд зүйлсээ хийх шкафнаас өөр зүйл тавих зайгүй, хүүхдүүд чөлөөт цагаараа хичээл хийх хүсэлт гаргавал ангиас ширээ зөөж өрөө лүү нь оруулж өгдөг;*
- *Байрлах өрөөний тааз стандарт хэмжээнээс намхан;*

- Байр ерөнхийдөө хүйтэн, сэрүүхэн, цонх болон хаалгаар дулаан алдалт ихтэй;
- Хооллох байр жижигхэн, хананд цөмрөлт, ховхролт үүссэн;
- Хүүхдүүдийн өмсөж буй хувцас хуучин, өмнө нь өөр хүүхэд өмсөж байсан хувцаснууд байдаг;
- Хорих ангийн коридорт нэг ширхэг ус шүүгч, бойлер тавьсан, бойлерийн ус дууссан тохиолдолд шинэчилж хийдэг;
- Хорих ангийг тэр чигт нь өдөр бүр өрөө өрөөгөөрөө ээлжилж хүүхдүүд өөрсдөө цэвэрлэдэг;
- Хүүхдүүд чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх, тэдэнд спорт, урлагийн боловсрол олгоход зориулагдах спорт, урлагийн заалгүй;

Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Эрхээ хасуулсан өсвөр насны хүнийг хамгаалах дүрэм (англи хэл., *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*)-ийн 31-т зааснаар Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд **эрүүл мэнд, хүний нэр төрийг хамгаалахад тавигдах бүх шаардлагыг хангасан байгууламж**, үйлчилгээгээр хангагдах эрхтэй. **Насанд хүрээгүй хүнийг хорих байгууламж** нь:

- (а) дизайн, бүтцийн хувьд гал түймрийн эрсдэлийг багасгах, байрнаас хүүхдүүдийг аюулгүй нүүлгэн шилжүүлэх боломжоор хангагдсан;
- (б) тусдаа ороос бүрдэх унтлагын өрөөтэй;
- (в) цаг уурын нөхцөлд тохирсон, хангалттай, цэвэр ор дэрний цагаан хэрэглэлтэй;
- (г) хувийн эд зүйлсийг хадгалах байгууламж;
- (д) эрүүл ахуйн шаардлага хангасан, хүүхдийн хувийн нууц, жендерийн тодорхой хэрэгцээг хангасан ариун цэврийн байгууламжуудтай байх шаардлагатай гэж тунхаглажээ.

Мөн Дүрмийн 32-т зааснаар насанд хүрээгүй хүүхдийн хорих байр нь хүүхдийн нас биеийн онцлог, мэдрэхүйн өдөөлт, үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах, спортоор хичээллэх, биеийн тамирын дасгал хөдөлгөөн хийх, чөлөөт цагаа өнгөрөөх боломжийг бүрэн хангасан, хүүхдийг хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх гэсэн ялын зорилгодоо нийцсэн байх ёстой.

Гэтэл Ерөнхий боловсролын 110-р сургуулийн хувьд хүүхдүүдийн амралтын байранд хичээл нь ордог, сургуулийн барилга буюу амьдрах байр нь актлагдсан, хэзээ ч нурах эрсдэлтэй, маш хүйтэн, их чийгтэй, агааржуулалт муу, орчны бохирдол их байгаа нь хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг шууд зөрчсөн, цаашлаад амьд явах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах эрх зөрчигдөх суурь шалтгаан болж байна. Ингэснээр Ерөнхий боловсролын 110-р сургуулийн байр буюу өсвөр насны хүний хорих байр нь хорих байрны ерөнхий стандартын хувьд эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах наад захын шаардлагыг хангаагүй байна гэж дүгнэж болохоор байна. Нөгөө талаасаа Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 209 дүгээр зүйл буюу хорих өрөөний стандарттай холбогдох нэг заалт нь хэт ерөнхий, хэрэгжилт нь тодорхой бус байгаагийн улмаас тухайн зохицуулалт бодит байдалд хэрэгждэггүй, амьгүй заалт болж хувирсан байна.

Монгол улсын ерөнхий боловсролын сургууль, түүний дотуур байр нь Монгол улсын MNS 6799:2019 “Сургалт, хүмүүжлийн орчны эрүүл ахуйн шаардлага”, MNS 6782:2019 “Ерөнхий боловсролын сургуулийн орчны аюулгүй байдал Ерөнхий шаардлага” зэрэг

стандартын шаардлагыг хангаж ажиллаж байна. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд Хоригдлыг эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлага хангасан байр, ахуйн нөхцөлөөр зохицуулсан бөгөөд Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага, түүний харьяа сургууль нь дээрх стандартын шаардлагуудыг хангах ёстой юм.

MNS 6799:2019 “Сургалт, хүмүүжлийн орчны эрүүл ахуйн шаардлага” стандартаар сургалтын орчинд дараах шаардлагыг тавьсан байдаг. Үүнд:

- *Ерөнхий боловсролын сургууль, түүний дотуур байрны барилга нь 8-10 баллын газар хөдлөлтөд тэсвэртэй, аянга зайлуулагч газардуулагчтай байна.*
- *Ханын дээд хэсэг, тааз нь цагаан, бусад хэсэг нь цайвар шар, ягаан, цэнхэр өнгөтэй, хаалга, цонх нь цагаан өнгөтэй гэрлийн ойлт 14 хувьтай байна.*
- *Анги танхимын агаар сэлгэлтийн хэвийн нөхцөлийг хангах зорилгоор энгийн болон механик агааржуулалтын төхөөрөмжтэй байна.*
- *Нарны шууд тусгалын тасралтгүй үргэлжлэх хугацаа өдөрт 3 цагаас багагүй байхаар төлөвлөнө. Гэрэлтүүлгийн коэффициент нь 1.5-аас багагүй, гэрэлтүүлгийн коэффициентын цонхны талбайг шалны талбайд харьцуулсан харьцаа нь 1:4-1:6-с багагүй байхаар төлөвлөнө.*
- *Бохир ус зайлуулах төвлөрсөн системд холбогдсон байна.*
- *Хичээлийн танхимд 1 хүүхдэд ногдох талбай 2 м.кв*

Монгол улсын MNS 6782:2019 “Ерөнхий боловсролын сургуулийн орчны аюулгүй байдал Ерөнхий шаардлага” стандартаар дараах шаардлагыг тавьсан. Үүнд:

- *Сургуулийн барилга нь иргэдийн эрүүл мэнд, амь нас, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд аюул учруулахгүй, бат бэх тогтвортой, галын аюулаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хор хөнөөлийг хязгаарлах нөхцөлийг хангана.*
- *Барилга байгууламжийн ашиглалтын явцад газар хөдлөлтөд тэсвэргүй нь тогтоогдсон барилгад бэхэлгээ, хүчитгэл хийнэ.*
- *Сургуулийн хог, хаягдал түр хадгалах цэг нь хана, хашаагаар тусгаарласан хаалттай, битүүмжлэл сайтай, хог ангилж хийх боломжтой, сургуулийн барилга байгууламжаас 30 м-ээс, усны эх үүсвэрээс 100 м-ээс багагүй зайд, зонхилох салхины доод зүгт байрлана.*
- *Сургуулийн гадна орчныг бүхэлд нь хянах боломжтой MNS 6423 стандартын шаардлага хангасан хяналтын камер байршуулсан байна. Хяналтын камер нь дараах шаардлагыг хангана: Харанхуй, үзэгдэх орчин хязгаарлагдсан үед бичлэг хийх чадвартай;*
- *Аюул, аваар осол гарсан үед барилгаас гарах урсгал хөдөлгөөнийг харуулсан зураг, схем, аваарын гэрэл, дохио тэмдэглэгээг гарц бүрд байршуулна.*
- *Барилга байгууламжийн галын аюулгүй байдлын норм ба дүрэм БНБД 21-02- 01-д заасны дагуу галын болон аюулгүй байдлын дохиоллын системтэй байна.*
- *Анги танхим, өрөө тасалгааны харьцангуй чийгшилт 40-өөс 60 хувь байна.*
- *Биеийн тамирын болон урлаг заал, хурлын заал, номын сангийн дулаан +15-аас 17°C, анги танхим, кабинет, лабораторийн өрөөний дулаан +17-21°C байна.*

- *Ерөнхий боловсролын сургуулийн барилга, байгууламж нь стандарт, эрүүл ахуйн шаардлагыг бүрэн хангасан ундны болон ахуйн халуун устай, гал түймрээс хамгаалах усны нөөцтэй байна.*
- *Сургууль нь эмчийн үзлэгийн өрөө, халдвар хамгааллын дэглэмийн шаардлага хангасан тусгаарлах өрөөтэй байна. Эмчийн өрөөг яаралтай тусламжийн эм хэрэгсэл, эмийн цоожтой шүүгээ, үзлэгийн ор, компьютер, ширээ сандал, нийгмийн эрүүл мэндийн сургалт сурталчилгааны багц, сурагчийн эрүүл мэндийн карт, түүнийг хадгалах шүүгээ, охидын сарын тэмдгийн үед туслах яаралтай тусламжийн багцаар хангана.*
- *Хөгц, мөөгөнцөр үүсэхээс сэргийлсэн арга хэмжээг тодорхой давтамжтай хэрэгжүүлнэ. Бие засах газар, гал тогоо, усанд орох газар, технологийн кабинетын агааржуулагчийн торны бохирдлыг сар бүр цэвэрлэнэ.*
- *Ариун цэврийн өрөөний засвар үйлчилгээг тогтмол хийж, байнгын ажиллагааг хангана. Жорлон хүрэх зам, гишгүүрт халтиргаа үүсэхээс сэргийлэх, ариутгах, халдваргүйжүүлэх үйлчилгээг тогтмол хийнэ.*

Анкетын судалгаанаас үзвэл өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн 13 хүн барилга, байгууламжийн чанарт хангалтгүй (маш муу, муу, дунд) үнэлгээ өгч, 5 хүн нь барилга байгууламж, орчин нөхцөлтэй холбоотойгоор гэмтэл бэртэл учирч байсан хариултыг бөглөсөн байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, сургалтын орчин нь тухайн өсвөр насны хүмүүсийн аюулгүй орчинд амьдрах эрхийн асуудлыг хөндөж байгаа бөгөөд орчин нь Монгол улсын холбогдох стандартуудыг хангахгүй нөхцөл байдалтай байна.

Орчны аюулгүй байдалд хүрээлэн буй орчин болон барилга байгууламжийн асуудлаас гадна хамт хоригдож буй бус өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын алба хаагч, багш, ажилтны харьцаа хандлага буюу хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл мөн хамаарах юм.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд өсвөр насны эрэгтэй хоригдлоос авсан ярилцлагын дагуу шинэ ирсэн хоригдлыг 7 хоног бага хүнтэй өрөө буюу 4 хүнтэй өрөөнд байрлуулж дасан зохицсоных нь дараа аль өрөөнд байрлуулахыг шийдвэрлэдэг байна¹¹⁸. Мөн шинэ ирсэн хоригдолд хорих ангийн дүрэм, журам, цагийн хуваарийн талаар танилцуулж өгдөг. Харин эмэгтэй хоригдлын хувьд нэг л амрах байр байгаа учраас тэнд нь шууд байрлуулдаг байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд өсвөр насны эрэгтэй хоригдлоос авсан ярилцлагын дагуу шинэ ирсэн хоригдлыг 7 хоног бага хүнтэй өрөө буюу 4 хүнтэй өрөөнд байрлуулж дасан зохицсоных нь дараа аль өрөөнд байрлуулахыг шийдвэрлэдэг байна. Мөн шинэ ирсэн хоригдолд хорих ангийн дүрэм, журам, цагийн хуваарийн талаар танилцуулж өгдөг. Харин эмэгтэй хоригдлын хувьд нэг л амрах байр байгаа учраас тэнд нь шууд байрлуулдаг байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 260 дугаар зүйлийн 260.1.1 дэх заалтад шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын боловсон хүчний бодлого боловсруулах, алба

¹¹⁸ Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын албан хаагчтай ярилцсан тэмдэглэл, 2025.04.25

хаагчийг сургаж бэлтгэх, мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх арга хэмжээ авахыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын чиг үүрэгт хамруулсан байдаг. Гэвч сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын алба хаагчдыг мэргэшүүлэх, хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах сургалтад суулгахтай холбоотой харилцааг хууль болон журмаар зохицуулаагүй байна.

Анкетын судалгаанаас үзвэл өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүмүүсээс шийдвэр гүйцэтгэх алба хаагч, багш, ажилтны хандлагатай холбогдуулан асуумж авахад алба хаагч, багш ажилтнаас айх, эмээх, түгших мэдрэмж авах тохиолдол хомс байгаа бөгөөд дийлэнх нь алба хаагч, багш, ажилтандаа итгэх итгэл сайн байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 210 дугаар зүйлийн 210.1.2 дахь хэсэгт хоригдол хорих ангийн захиргаагаар дамжуулан өөрт холбогдох асуудлаар аль ч байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдол гаргах эрхтэй бөгөөд 237 дугаар зүйлд хоригдлын өргөдөл, гомдол хүсэлтийг хорин ангийн алба хаагч хүлээн авч, бүртгэсний дараа хорих ангийн даргад танилцуулж харьяаллын дагуу шилжүүлэхээр тус тус зохицуулсан. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн өөрт нь болон бусдын сэтгэл санаа болон бие махбодын дарамт, хүчирхийлэл үзүүлэхэд энэ талаар хэнд, хэрхэн хандах талаар нарийвчилсан журам болон зохицуулалт байхгүй байна. Мөн энэхүү мэдээллийг хэрхэн олгох, сургалт болон аливаа арга хэмжээ авч байх ёстой талаар зохицуулаагүй байна.

Асуумжаас үзвэл, “албан хаагч нараас айж, түгшиж, дарамт мэдэрвэл сургуулийн ямар ажилтанд хандахыг мэдэх үү? Энэ талаар тодорхой хэлж өгсөн үү гэж асуухад” өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн бүр харилцан адилгүй хариулсан бөгөөд 6 хүн мэдэхгүй гэж хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл, өөрт нь сэтгэл санааны болон бие махбодын дарамт, шахалт ирэхэд хэнд, хэрхэн хандах талаар тодорхой мэдээлэлгүй байна гэж дүгнэж болохоор байна.

Мөн асуумжаас үзвэл, “Хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулдаг уу, хэрэв тийм бол ямар ажлыг зохион байгуулж байсан вэ” гэх нээлттэй асуулгаар 13 хүн тийм гэж хариулсан боловч яг ямар ажлыг зохион байгуулсан талаар бичээгүй байна. Мөн уг асуултад 4 хүн мэдэхгүй гэж хариулсан ба 3 хүн хариулт бичээгүй байна.

Судлаачдын зүгээс өсвөр насны ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүн ямар нэгэн халдлагад өртөж байсан эсэхийг тодорхойлох зорилгоор “Хорих ангийн удирдлага, багш, албан хаагчдын зүгээс бие махбодын хүчирхийлэл шийтгэл үзүүлж байсан уу? Хэр давтамжтай тохиолддог вэ? Тийм бол дугуйлна уу” гэх асуумжийг асуусан бөгөөд уг асуултад “өшиглөх” гэж 5 хүн, “Нуруу, биеийн хэсэг рүү цохих” гэж 4 хүн, “ямар нэгэн гадны биетээр цохих” гэж 5 хүн, “бороохойгоор цохих” гэж 5 хүн, “толгой хэсэг рүү цохих” гэж 5 хүн тус тус давхардсан тоогоор хариулт өгсөн. Мөн 23 хүн “тийм зүйл болж байгаагүй” гэж хариулжээ. Үүнээс үзвэл, багадаа 5 хүн дээрх байдлаар халдлагад өртөж байсан байх боломжтой бөгөөд 23 хүн тийм зүйл болж байгаагүй гэснээс үзвэл энэхүү халдлагууд нь нуугдмал байдалтайгаар явагддаг байх боломжтой байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын алба хаагч болон өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнтэй ярилга хийхэд “орой бүр хүүхдүүдийн биед ямар нэгэн шарх, хөхрөлт, гэмтэл учирсан эсэхийг илрүүлэх зорилгоор нүцгэн үзлэг /дотуур хувцастай/ хийдэг” гэв. Гэвч аливаа халдлага нь ямар нэгэн ул мөр үлдээхгүй байдлаар явагдах боломжтой бөгөөд

хамгийн чухал нь өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон аливаа хүчирхийллийн сөрөг нөлөөг таниулсан, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийлэл, халдлагад өртсөн тохиолдолд түүнийг хэрхэн мэдээлэх талаарх сургалт, мэдээллээр тогтмол хангах шаардлагатай байна.

Б. Холбогдох олон улсын судалгаа

Япон улс

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн хуулийг хэрэгжүүлэх журам / *Regulation for enforcement of the juvenile training school act. Ministry of Justice Order No. 30 of May 8, 2015* / хамгаалах өрөөний стандартыг дараах байдлаар тогтоосон. Үүнд:

- Хамгаалах өрөөнд хоригдож буй хүний бие махбодод гэмтэл учруулахааргүй бүтэц, төхөөрөмжтэй байна.
- Амархан эвдрэх, бохирдохоос сэргийлсэн байна.
- Дуу чимээ тусгаарлахад үр дүнтэй байх.
- Өрөөний дотоод байдалд хяналт тавихад саад болохооргүй байх.
- Зохистой агаар сэлгэлт, байгалийн гэрэл, гэрэлтүүлэг, дулаан хадгалалт, чийгшил хадгалах, ус зайлуулах боломжийг хангасан байх.¹¹⁹

Хорих ангийн багтаамж, хэрэглэгдэхүүний талаар зохицуулсан. Шинээр барих хорих анги бүр нь дээд тал нь 500 хүн багтаахаар төлөвлөгдөнө. Гэхдээ хорих ангийн үүрэг, байршил болон бусад нөхцөл байдлыг харгалзан энэхүү багтаамжийг нэмэгдүүлж болно. Хорих ангийн байр, ажлын байр, уулзалтын өрөө болон хоригдол амьдрах зориулалттай бусад байгууламж нь тус бүрийн зориулалт, үүргийг бүрэн хангахуйц байдлаар баригдсан байна. Ялангуяа байр нь хоригдол эрүүл амьдрах боломжтой байхаар хангалттай зай талбай, гэрэлтүүлэг, агааржуулалт болон халаалтын тоног төхөөрөмжөөр тоноглогдсон байх ёстой. Хууль зүйн сайд нь хоригдлуудыг зохих ёсоор харьцан, арчилгаа үйлчилгээ үзүүлэх, мөн хорих ангийн хэвийн үйл ажиллагаа, удирдлагыг хангахын тулд шаардлагатай хүний нөөцийг бүрдүүлнэ.

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журмын 14 дүгээр зүйлд “Цалингийн хүснэгтэд заасан цалин авдаг, хуулиар тогтоосон албан хаагчийн үүргийг гүйцэтгэхэд шаардлагатай сургалт, бэлтгэлийг бүрэн дүүргэсэн хүн байна” гэж заасан бөгөөд шаардлагатай, сургалт, бэлтгэлийг бүрэн эзэмшиж уг албыг хаахаар заажээ.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх зааварт барилга байгууламжийн дараах стандартыг тогтоосон байна. Үүнд:

1. Хорих анги нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний эрүүл мэнд, өсөлт хөгжилд тохирсон түвшний нэг хүнд ногдох талбай, байгалийн гэрэл, агаар сэлгэлт, халаалт / сэрүүжүүлэлт, дуу чимээ тусгаарлах байгууламжтай байх ёстой.

¹¹⁹ Regulation for enforcement of the juvenile training school act (2015), Japan, Article 48. <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3643/en>

2. Хорих ангид ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний боловсрол, соёлын үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор төрөл бүрийн соёлын байгууламж, спортын байгууламж, боловсролын байгууламж зэргийг байгуулах боломжтой.
3. Хорих ангид сургалтын танхим болон амьдрах байр (байрны хэсэг)-т хариуцсан ажилтан нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнд зөвлөгөө өгөх, чиглүүлэх зорилгоор зөвлөгөөний өрөө байрлуулж болно. Харин зөвлөгөөний өрөө тусгайлан байгуулах боломжгүй тохиолдолд ажилтны өрөөний дотор тусгай хэсгийг гаргаж зөвлөгөөний зориулалтаар ашиглаж болно.
4. Хорих ангийн удирдлага нь ажил хийж эсвэл боловсрол эзэмшиж буй хөвгүүн ял эдлэгчдэд өглөө, өдөр, оройн хоолыг нийтийн хоолны газарт идүүлэх боломжтой. Харин ажил хийгээгүй, сураагүй хүнд болон амралтын өдөр, бүх нийтийн амралтын өдөр үүнийг хамруулахгүй.
5. Насанд хүрээгүй хүн болон насанд хүрэгчдийн амьдрах орчныг зааглан байрлуулах ёстой.¹²⁰

Мөн уг заавраар шинээр ирсэн насанд хүрээгүй хүнд дарамт үзүүлэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх талаар дараах онцлог зохицуулалттай байна.

1. Хорих ангийн удирдах багийн ахлагч нь шинээр ирж буй ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнд “Хоригдлын дагаж мөрдөх журам” болон хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх зааврыг дахин танилцуулж, шинээр ирсэн хүнд дарамт шахалт үзүүлэх зэрэг хорих амьдралд сөргөөр нөлөөлөх үйл явдлыг урьдчилан таслан зогсоох ёстой.
2. Хорих ангид баг тус бүрд шинээр ирсэн хүнийг дарамтаас сэргийлэх хяналтын дэвтэр хөтөлж, багийн ахлагч нь дарамт шахалтаас сэргийлэх арга хэмжээг бичиж, аюулгүй байдлын албаны даргад тайлагнах ёстой.
3. Хорих ангийн багийн ахлагч нь шинээр ирсэн, сургалтад хамрагдаж буй хүмүүс дундаас оргож зугтах, амиа хорлох, өөртөө гэмтэл учруулах, бусдад хүчирхийлэл үйлдэх магадлал өндөртэй хөвгүүн ял эдлэгчтэй ганцаарчилсан уулзалт хийж, үр дүнг аюулгүй байдлын даргад тайлагнах ёстой.
4. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний амьдрах өрөө, сургалтын танхим солигдсон тохиолдолд шинэ ирэгчидтэй холбоотой дарамт, асуудлаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд алба хаагч нь анхааралтай ажиглаж, зааварчилгаа өгөх шаардлагатай
5. хорих ангийн багийн ахлагч нь долоо хоногт нэг удаа биеийн үзлэг хийж, хүчирхийлэлд өртсөн эсэхийг шалгаж, бүртгэлийг хөтөлнө.
6. Хүчирхийлэлд өртсөн шинж тэмдэг илэрвэл даруй дээд шатны удирдлагад мэдэгдэнэ.¹²¹

Мөн ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний ажилд оролцож буй байдал болон халаалтын нөхцөл зэргийг харгалзан унтлагын хэрэгслийг нэмж олгоно. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний хэрэглэж буй хувцас, унтлагын хэрэгсэл зэргийг тохиромжтой

¹²⁰ 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 5 조. “시설의 기준과 구획”, <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

¹²¹ 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 8 조. “신입식 예방”, <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

хугацаанд угаах, нөхөх, эсвэл солих нөхцөлийг хангах ёстой бөгөөд угаах, нөхөх хэрэгсэл олгож болно. Унтлагын хэрэгсэл болон хувийн эд зүйлийг хадгалахад зориулан өрөөнд хувийн шүүгээг байршуулж болохоор тус тус зохицуулжээ.

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх зааврын 3 дугаар зүйлд хорих ангийн ажилтнуудад дараах шаардлагыг тавьсан байна.

1. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнд боловсрол, зан суртахууны хөтөлбөр, мэргэжлийн сургалт хариуцан заах ажилтныг хүүхдийн боловсролд зохих мэдлэгтэй, хариуцлагатай хүнийг томилно.
2. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнд боловсрол олгоход шаардлагатай холбогдох сургалтыг Ажилтнуудад зохион байгуулж болно.
3. Хорих ангийн дарга нь энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан ажилтнуудад боловсролын зорилгыг биелүүлэх, үр нөлөөг нэмэгдүүлэхийн тулд “Хорих ангийн байгууллагын албан хаагчдын дүрэм”-ийн 17, 18 дугаар зүйлд заасан дүрэмт хувцасны оронд ажлын хувцас болон энгийн хувцас өмсгөж болно¹²².

Мөн алба хаагчдын харьцаа, хандлагыг зөөлрүүлэх зорилгоор 6 дугаар зүйлд хоригдлын нэршил ба нэрийн хэрэглээг дараах байдлаар зохицуулжээ.

1. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний сэтгэл зүйг харгалзан тэднийг нэрээр нь дуудах, эсхүл дугаар болон нэрийг хамтад нь дуудаж болно.
2. Хорих ангийн дарга нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг нийгэмд дасан зохицоход тустай гэж үзвэл Хууль зүйн сайдын зөвшөөрлөөр байгууллагын нэршлийг өөрөөр тогтоож, ашиглаж болно

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Насанд хүрээгүй хүний шүүхийн тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, 90 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт тус тус зааснаар **насанд хүрээгүй хүний хорих байгууламж нь насанд хүрээгүй хүний өөрийгөө хүндлэх мэдрэмжийг төрүүлж, хийсэн хууль бус үйлдлийнхээ төлөө хариуцлага хүлээж цаашид нийгмийн гишүүний хувиар хүмүүжих ёстой гэсэн хүмүүжлийн зорилгод үйлчлэх боловсролын байгууллагын хэлбэрээр зохион байгуулагдсан** байх ёстой¹²³ талаар хуульчилсан. Өөрөөр хэлбэл насанд хүрээгүй хорих байгууламж нь уламжлалт шоронгийн хэлбэрээр бус гэр бүлийн эсхүл боловсролын байгууллагын орчинтой адил байх ёстой байдаг байна. Улмаар Холбооны хорих байгууламжийн тухай хуулийн 143 дугаар зүйлээс 149 дүгээр зүйлийн хооронд хорих нийтлэг хорих байгууламжийн стандартын талаар дараах байдлаар хуульчилсан байдаг.

Холбооны хорих байгууламжийн тухай хуулийн 143.1-т заасны дагуу хорих байгууламж нь ерөнхий бүтцийн хувьд өсвөр насны хоригдлын спорт, соёлын хэрэгцээг

¹²² 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 3 조. “소년교도소 등의 직원”, <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

¹²³ Youth Courts Act Germany (1974), Section 90. “Youth penal institutions”. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_jgg/englisch_jgg.html#p0539

хангах зорилгоор **заавал спорт, урлагийн байгууламжтай** байхаар зохицуулагджээ¹²⁴. Мөн хуулийн 143.3-т заасны дагуу хорих ангийн хоригдлуудын байрлах, чөлөөт цагаа өнгөрөөх өрөөнүүд, түүнчлэн нийтийн болон зочны өрөө, бусад хорих ангийн бүхий л хэсэг нь тэдний зорилгод нийцсэн тохилог, чөлөөт цагаа хууль ёсны дагуу хүссэн байдлаар өнгөрөөх боломжтой эд зүйлсээр тоноглогдсон байна. Мөн тус өрөөнүүд нь хангалттай хэмжээний агааржуулалтын системтэй байх ёстой бөгөөд тохиромжтой хэмжээний халаалт, шалны зай, хангалттай байгалийн гэрэл орох хэмжээний цонхтой байх ёстой. 143.3-т заасны дагуу хорих өрөө болон байгууламжийн стандарт нь хууль журамд нийцэж байгаа эсэх буюу хорих өрөөний агаарын шоо дөрвөлжин хэмжээ, агааржуулалт, шалны зай, цонхны хэмжээ, түүнчлэн өрөөнүүдийн халаалт, тоног төхөөрөмж нь стандартад нийцэж байгаа эсэхийг Холбооны хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах яам үнэлгээ, дүгнэлт гаргах эрхтэй байдаг бөгөөд шалгах эрхтэй байдаг байна. Мөн хуулийн 144.2-т зааснаар хорих байгууламж нь хоригдлын ажиллах, үндсэн болон нэмэлт сургалтад хамрагдах, шашны үйл үйлдэх, бусад амралт, чөлөөт цаг, спорт, урлагийн хэрэгцээгээ хангах нөхцөлийг хангасан байх ёстой¹²⁵.

Германы хорих өрөөний хувьд муж бүр өөр өөр стандарт хэрэгжүүлдэг боловч Урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизмыг хэрэгжүүлэх байгууллага (*National Preventive Mechanism*)-аас хорих өрөөний наад захын стандарт хэмжээг дараах байдлаар тогтоож өгсөн байдаг:

- Хоригдол өрөөндөө ганцаараа байрладаг бол: 6м²-аас багагүй, хэрэв ариун цэврийн өрөө нь хорих өрөөндөө байгаа бол 7м²-аас багагүй зайтай байх ёстой.
- Хэд хэдэн хоригдол нэг өрөөнд байрладаг бол: Нэг хоригдолд 4м²-аас багагүй зай ногдохоор байх ёстой.¹²⁶

Харин Германы хууль, журмаар хорих байгууламжийн стандартыг бүхэлд нь дээрх шиг нарийн заагаагүй ч хорих байгууламжийг үндсэн зорилгынхоо хүрээнд нийцүүлэн тохижуулах ёстой гэж заасан байдаг. Холбооны хорих байгууламжийн тухай хуулийн 176 дугаар зүйлд заасны дагуу **өсвөр насны хүний хорих байгууламжийн зорилго нь өсвөр насны хүнийг шийтгэхээс илүү боловсрол олгож ирээдүйд нь бэлдэх замаар нийгэмшүүлэх зорилгод чиглэдэг**¹²⁷. Энэ ч утгаараа дээр дурдсаны дагуу өсвөр насны хүний хорих байгууламж нь уламжлалт шорон бус гэр боловсролын байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалттай байдаг.

Өөрөөр хэлбэл өсвөр насны хүүхдийн хорих байгууламж нь дээр дурдсан өсвөр насны хүнд боловсрол олгох зорилгынхоо хүрээнд сургалтын байгууллагын бүтэцтэй байхын зэрэгцээ олон улсын хэм хэмжээний дагуу өсвөр насны хүний эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, өөрийгөө хөгжүүлэх эрхийг хангасан байгууламж байх ёстой гэсэн үг.

Герман улсын Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 5-р зүйлд зааснаар шинэ хоригдол ирэх үед тэдэнд эрх, үүргийнх нь талаар танилцуулж, эмнэлгийн үзлэг хийсний

¹²⁴ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 143. "Size and structure of institutions", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

¹²⁵ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 144. "Size and Lay-out of Rooms",

¹²⁶ Council of Europe, "Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards", (2025), p1. <https://rm.coe.int/16806cc449>

¹²⁷ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 176. "Juvenile penal institutions", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

дараа хорих байрыг танилцуулдаг¹²⁸. Улмаар хуулийн 6-р зүйлд заасны дагуу хоригдлын хувийн шинж чанар, гарал үүслийг тогтоох арга хэмжээ авна¹²⁹. Хоригдол эрүүл мэндийн аливаа асуудалтай байх тохиолдолд цаашид баримтлах эмчилгээний хөтөлбөрийг хоригдолтой ярилцана. Хоригдлыг судалсны дараа хуулийн 7-р зүйлд заасны дагуу ял эдлүүлэх болон нийгэмшүүлэх төлөвлөгөөг бэлтгэдэг. Төлөвлөгөөнд хоригдолд ямар ажил, мэргэжлийн сургалт орох вэ? цаашдын сургалтын үйл ажиллагаанд оролцуулах вэ? тусгай тусламж, эмчилгээний арга хэмжээ шаардлагатай эсэх? зэрэг иж бүрэн төлөвлөлт багтдаг байна¹³⁰.

Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 155 дугаар зүйлд заасны дагуу өсвөр насны хүүхдийн хорих ангийн албан хаагчид нь өсвөр насны хоригдолтой ажиллах, харьцах, сурган хүмүүжүүлэх чиглэлээр тус тус сургалтад хамрагдсан байхыг шаарддаг¹³¹. Энэхүү мэргэшсэн сургалтуудын агуулга өсвөр насны хүүхдийн сэтгэл зүй, нас бие махбодын онцлогтой байдлыг харгалзан хүүхдүүдтэй хэрхэн харьцах талаар байдаг. Түүнчлэн хуулийн 156-р зүйлд заасны дагуу өсвөр насны хүүхдийн хорих ангийн албан хаагчид нь насанд хүрсэн хүний хорих ангийн албан хаагч бус нэг төрлийн боловсролын байгууллагын албан хаагч учраас сурган хүмүүжүүлэх, зөвлөх арга ухаанд суралцсан байх ёстой байдаг байна. Ёс зүйн хувьд мэдээж өсвөр насны хоригдлуудад хүндэтгэлтэй, үл ялгаварлан гадуурхаж харьцах ёстой.

Германы Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 108 болон 176 дугаар зүйлд заасны дагуу өсвөр насны хоригдол нь өөрийн эрх зөрчигдөж байна гэж үзвэл холбогдох гомдлоо 2 өөр байдлаар гаргах боломжтой байдаг¹³².

Нэгдүгээрт, дотооддоо гомдол гаргах процесс буюу хоригдол эрх нь зөрчигдөж байна гэж үзвэл эсхүл эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ хангалтгүй байна гэж үзвэл (үүгээр хязгаарлагдахгүй) тэр талаар гомдлыг хорих ангийн нийгмийн ажилтан, хуулийн зөвлөх эсхүл хорих ангийн захиргаанд гаргах боломжтой. Өсвөр насны хоригдол нь гаргасан гомдолдоо холбогдуулан хариу тайлбар, гомдлыг шийдвэрлэх арга замыг шаардах эрхтэй бөгөөд дотоод гомдол шийдвэрлэх процессын дагуу гаргасан шийдвэрийг хоригдол үл хүлээн зөвшөөрч байгаа тохиолдолд дараагийн үе шатны гомдлыг гаргах боломжтой.

Хоёрдугаарт, гадаад гомдол гаргах процесс буюу хоригдол хорих ангийн даргын шийдвэрийг эс зөвшөөрсөн тохиолдолд эсхүл шууд хорих ангийн хөндлөнгийн хяналтын байгууллагад гомдол гаргах боломжтой. Эдгээр хөндлөнгийн байгууллагууд нь Германы хүний эрхийн хүрээлэн (*The German Institute for Human Rights*), Хараат бус хяналтын хороо (*The Independent Monitoring Commission*) зэрэг байгууллагууд байдаг.

Англи Улс.

Хорих ангийн дүрмийн 3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар **хорих байгууллага нь өсвөр насны гэмт хэрэгтнүүдийг нийгэмд эргэн орох, цаашдын амьдралын**

¹²⁸ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 5. "Procedure of Admission".

¹²⁹ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 6. "Treatment Examination. Prisoner's Participation".

¹³⁰ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 7. "Treatment programme".

¹³¹ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 155. "Institutional Staff".

¹³² Federal Prison Act of Germany (1976), Section 108. "Right to complain".

баталгааг нь хангах гол зорилгод үйлчилдэг.¹³³ Тухайн зорилгоо гүйцэлдүүлэхийн тулд байгууллага нь өсвөр насны хоригдлуудад хувийн хариуцлага, сахилга батыг төлөвшүүлэх, сонирхол, ур чадварт нь тулгуурлаж мэргэжил эзэмшүүлэх, суллагдсаны дараа зохих ажилд ороход нь туслах буюу ирээдүйд орлогын найдвартай эх үүсвэрийг хангах зорилгын дор бүхий л төрлийн боловсрол олгох сургалтуудыг тогтмол зохион байгуулдаг боловсрол, хүмүүжлийн байгууллагын хэлбэрээр зохион байгуулагдсан байдаг.

Дүрмийн 26.1 дэх хэсэгт зааснаар өсвөр насны хүүхдийн амралтын өрөө нь хэмжээ, гэрэлтүүлэг, халаалт, агааржуулалт, тоноглолын хувьд эрүүл мэндэд тохирсон, албан хаагчтай хэдийд ч харилцах боломжтой байхаар тохижуулагдсан байх ёстой бөгөөд өрөө нь дээрх стандартад нийцсэн байдлаар тохижсон гэдгийг Англи Улсын Төрийн нарийн бичгийн дарга баталгаажуулаагүй тохиолдолд ямар ч өрөө, камерыг хоригдлын унтлагын өрөө болгон ашиглахыг хориглоно гэж заасан нь Германтай адил хорих өрөөний стандарт байдлыг гуравдагч этгээдээр хянуулах механизмын нэг төрөл байна¹³⁴.

Англи Улсын хувьд Германтай адил хорих байгууламжийн ерөнхий бүтцийн хувьд өсвөр насны хоригдлын спорт, соёлын хэрэгцээг хангах зорилгоор спорт, урлагийн байгууламжуудыг заавал хорих ангийн нэг хэсэг байлгахаар зохицуулдаг байна.

Англи Улсын хувьд Хорих байгууламжийн дүрмийн 10-р зүйлд заасны дагуу хоригдол бүрийг хүлээн авсан даруйдаа 24 цагийн дотор эрх, үүргийнхээ талаар бичгээр мэдээлэл авах эрхийг нь хангадаг. Мэдээллийг уншиж, ойлгох чадваргүй буюу бичиг үсэггүй хүмүүсийн хувьд захирагч эсвэл томилогдсон албан тушаалтан үүнийг ойлгохуйц байдлаар тайлбарлах ёстой.

Үүний дараа хоригдлыг хүлээн авах процессыг эхлүүлдэг бөгөөд үүнд:

- Мэдээллээр хангах: Шоронгийн дүрэм журам, дэг журам, боломжтой үйлчилгээний талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөх
- Эрүүл мэндийн үнэлгээ: Эрүүл мэндийн яаралтай хэрэгцээг тодорхойлохын тулд эмнэлгийн болон сэтгэл зүйн үнэлгээ хийх.
- Эрсдэлийн үнэлгээ: Байгууламж доторх зохих байршлыг тодорхойлохын тулд тухайн хүний аюулгүй байдал, эмзэг байдлын түвшнийг үнэлэх зэрэг багтана.

Бусад улсын хувьд шинэ хоригдлыг хүлээн авах бүрэн цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг байна

Англи Улсын Хорих байгууламжийн дүрмийн 62-р зүйлд заасны дагуу хорих ангийн албан хаагчид нь өсвөр насны хоригдлуудын эрх, эрхэм чанарыг хүндэтгэх, тэдэнтэй шударга, эелдэг харьцах, өсвөр насны хоригдлуудад эерэг зан үйлийг төлөвшүүлэхэд чиглэж ажиллана гэж зохицуулсан¹³⁵.

Өсвөр насны хорих байгууламжийн ажилчид Герман Улстай адил өсвөр насны хүүхэдтэй харилцах сургалтад хамрагдсан байх шаардлагатай. Сургалтын хүрээнд албан

¹³³ The Young Offenders Institution Rules (2000), UK, Section 3. "Purpose of training and treatment" <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2000/3371/article/3>,

¹³⁴ The Prison Rules of UK (2009), Section 26. "Sleeping accommodation", <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1999/728/contents>

¹³⁵ The Prison Rules of UK (2009), Section 62. "General duty of officers", <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1999/728/contents>

хаагчдад өсвөр насны хүүхдийн хөгжил, сэтгэл зүйн онцлогийг ойлгох, мэдрэх, өсвөр насны хүүхдүүд хоорондын зөрчил, маргааныг боломжит сайн арга замаар шийдвэрлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүүхдийг нийгэмшүүлэх зэрэг агуулгаар ордог.

Хорих байгууламжийн дүрмийн 11 дүгээр зүйлд заасны дагуу хоригдол нь Германтай адил арга замаар гомдол гаргах боломжтой.¹³⁶

Нэгдүгээрт, дотоод гомдол гаргах процесс буюу хоригдол өөрийн хоригдож буй нөхцөл байдал, эмчилгээ зэрэг нь журамд нийцэхгүй байгаа болон бусад байдлаар эрх нь зөрчигдөж байна гэж үзвэл хорих анги дотооддоо гомдол гаргадаг. Мөн хорих ангийн албан хаагчид дотоод гомдол гаргах процессын талаар хоригдлуудад заавал танилцуулж, мэдүүлэх үүрэг хүлээдэг. Хорих ангийн зүгээс гомдлыг нэн даруй шийдвэрлэх ёстой бөгөөд гомдлын хариуг хоригдол эс зөвшөөрсөн тохиолдолд хөндлөнгийн байгууллагад гомдол гаргаж болно.

Хоёрдугаарт, хоригдол хорих ангийн дотоод процессын дагуу шийдвэрлэгдсэн гомдлын хариуг эс зөвшөөрсөн тохиолдолд эсхүл шууд хөндлөнгийн байгууллага буюу хорих ангийн төлөөллийн байгууллага (*Prison and Probation Ombudsman*) гэх хоригдлын гомдлын дагуу мөрдөн байцаалт явуулах эрх бүхий хөндлөнгийн байгууллагад бичгээр гомдол гаргах боломжтой.

Мөн хоригдол нь Бие даасан хяналтын зөвлөл (*Independent Monitoring Boards*) буюу өсвөр насны хүүхдийн хорих ангиудад бие даасан хяналт тавих чиг үүрэг бүхий Засгийн газраас томилогддог байгууллагад гомдол гаргах боломжтой. Тус байгууллага нь ганц гомдол хүлээн авахаас гадна өсвөр насны хүүхдийн хорих ангийн нөхцөл байдалд тэр чигт нь хяналт тавьдаг байгууллага юм.

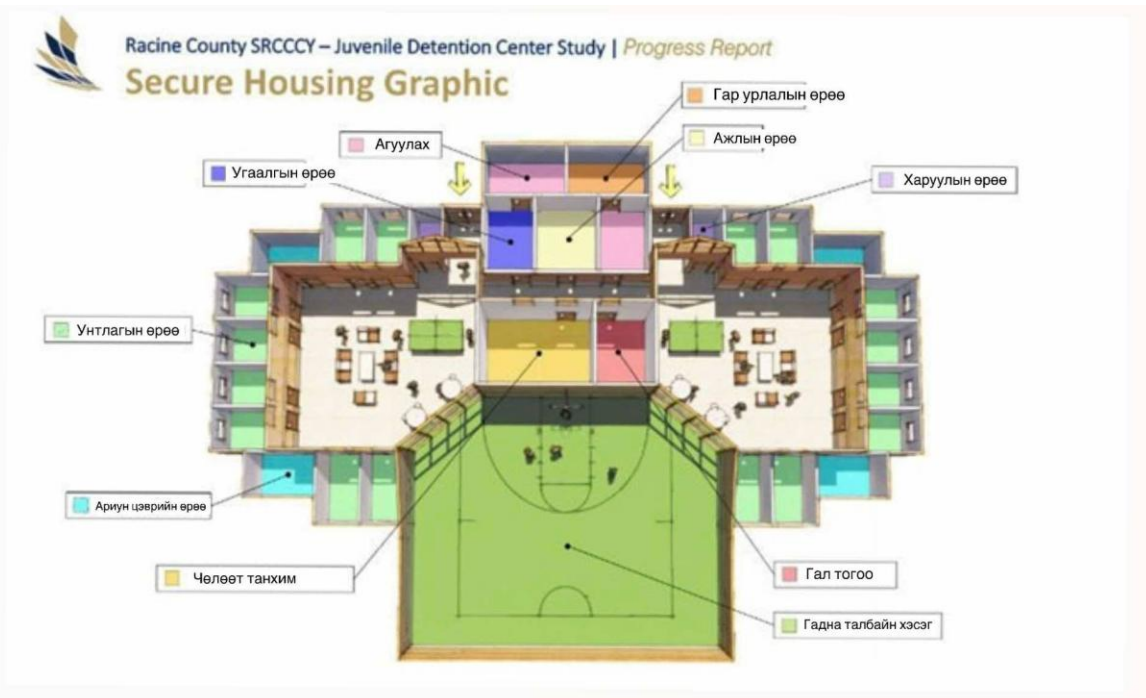
Норвегийн Хаант Улс

Норвегийн Шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий хуулийн 10-р зүйлд зааснаар 18-аас доош насны хүний хорих байгууллага нь хорих ялыг гүйцэтгэх явц дах залуу хүний хэрэгцээг хангах, суллагдсаны дараах амьдралд бэлтгэх үндсэн зорилгын төлөө зохион байгуулагдаж, үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлдэг. Хуулийн 5-р зүйлд зааснаар хорих анги нь бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд гэр бүлийн орчин эсвэл боловсролын байгууллагатай адил байх ёстой хэмээн зохицуулжээ. Энэ нь Норвеги мөн Герман, Англи Улсын адил өсвөр насны хүнийг хорих ялын зорилго нь өсвөр насны хүнийг нийгмийн амьдралд бэлдэх, ирээдүйн амьдрал, орлогыг нь баталгаажуулах зорилгод чиглэдэг гэсэн үг юм.

Бусад улс бүр нийтлэг байдлаар өсвөр насны хүний хорих байгууламжийг бүтцийн хувьд сургууль, боловсролын байгууллагатай төстэй байдлаар тохижуулахаар хуульчилсан байдагтай холбогдуулан Америкийн Нэгдсэн Улсын Өсвөр насны хүний хөгжил, тусламжийн төв (*Youth Development & Care Center*)-өөс өсвөр насны хүний хорих байгууламжийн нийтлэг стандарт бүтцийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг.

Зураг 3. Норвегийн Хаант Улсын өсвөр насны хүний хорих байгууламжийн бүтэц

¹³⁶ The Prison Rules of UK (2009), Section 11. "Requests and complaints",

Монгол Улсын хувьд өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний барилга байгууламжийн орчны тухай тусгайлсан зохицуулалтгүй, хорих өрөө, тасалгааны нэг хүнд ногдох хэмжээг тодорхойлоогүй байна.

Судлаачдын зүгээс Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай ярилцлага хийсэн бөгөөд “Шинэ барилгын хувьд 2026 оны 12 сард ашиглалтад оруулахаар төлөвлөж байна. Барилгын ажил явагдаж байна. 3 давхар барилга баригдана. 6.2 тэрбумын санхүүжилттэй бөгөөд урьдчилсан байдлаар 3.8 тэрбумын санхүүжилтийг олгосон байна” гэх мэдээллийг өгсөн. Уг барилга байгууламжийг барьж ашиглалтад оруулахдаа Монгол Улсын ерөнхий боловсролын сургууль болон түүний дотуур байрны барилга, байгууламжид тавигдах стандартуудад нийцүүлэх нь чухал байна.

Дээрх шинэ барилга, байгууламж ашиглалтад орох хүртэл нэг өрөөнд 7-14 хүн байрласан байдалтай, нурах эрсдэлтэй, 2 удаа актлагдсан барилга байгууламжид сургалт-хүмүүжлийн байгууллагын ял эдлүүлэх, сургуулийн хичээлийн сургалтын үйл ажиллагаа тус тус явагдаж байгаа нь тус ял эдэлж буй өсвөр насны хүмүүсийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг зөрчиж буй хэлбэр болж байна.

3.1.3. Ерөнхий боловсрол, мэргэжлийн сургалт

А. Эрх, түүний нөхцөл байдал

Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсэгт “эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Иргэдэд эмнэлгийн төлбөргүй тусламж үзүүлэх болзол, журмыг хуулиар тогтооно” гэж заасан. Энэхүү эрх нь төрөөс хүүхдийн сурч боловсрох нөхцөл боломжоор хангах, боловсролыг тэгш, аливаа ялгаварлан гадуурхалтгүй, хүртээмжтэй олгоход чиглэгддэг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга 2017 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдөр батлагдаж, Засгийн газрын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ны өдрийн 204 дугаар тогтоолоор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Амгалан дахь насанд хүрээгүйчүүдийн 411 дүгээр хорих ангийг Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага болгон өөрчлөн зохион байгуулахаар шийдвэрлэсэн байна.

Эрүүгийн хуулийн 8.5 дугаар зүйлийн 8.5.2, 8.5.3 дахь хэсгүүдэд зааснаас үзвэл Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтоох бөгөөд ял эдлэж байгаа өсвөр насны хүнд ерөнхий, мэргэжлийн боловсрол, хөдөлмөрлөх, амьдрах ухааны дадал олгох сургалт зохион байгуулна гэсэн байна.

Эрүүгийн хуулийн 8.5.3 дахь хэсэгт заасан зохицуулалтын үзэл санаа нь ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүн бүрэн дунд боловсрол эзэмшихээс гадна, суллагдсаны дараа дахин гэмт хэрэгт холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх, ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжоор хангах зорилготой гэж тайлбарлах боломжтой.

Боловсролын ерөнхий хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1 дэх хэсэгт *“ерөнхий боловсрол гэж бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын түвшин бүхий нийт 12 жилийн хугацаанд эзэмших боловсролыг”*, Мэргэжлийн болон техникийн боловсролын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.7 дахь хэсэгт *“мэргэжлийн боловсрол гэж мэргэжлийн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх хэрэгцээнд нийцүүлж эзэмших боловсролын түвшнийг”* гэж тус тус тодорхойлсон. Мөн тус хуулийн 9.6 дахь хэсэгт *“Мэргэжлийн боловсролын сургууль нь мэргэжлийн сургалтын болон бүрэн дунд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж болно”* гэж заасан бөгөөд суралцагч нь бүрэн дунд боловсрол эзэмшихийн зэрэгцээ мэргэжлийн боловсрол эзэмшиж болдог юм.

Шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 220 дугаар зүйлд өсвөр насны хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад бүрэн хамруулж, уг сургалтыг хорих ангийн байранд зохион байгуулна гэж заасан бөгөөд уг хуульд мэргэжлийн боловсрол эзэмшүүлэх талаарх зохицуулалт орхигдсон байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцаж, тус байгууллагын удирдлага, сургалтын менежер, өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнтэй ярилцлага хийхэд *“мэргэжлийн сургалтын хувьд одоогоор гагнуур, тогооч, бэйкерийн ангийн төрийн бус байгууллагын дэмжлэгтэйгээр, Налайх дүүргийн мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн багшаар сургалт оруулж байна. Мэргэжлийн сургалт 14 цагаас 16 цаг хүртэл ордог. Мэргэжлийн чиглэлийн хувь тухайн мэргэжлийн эрэлт хэрэгцээ болон хүүхдүүдийн сонирхолд тулгуурласан”* гэх мэдээллийг авсан. Цаашид өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний эзэмшиж болох мэргэжлийн сургалтын жагсаалтыг баталж, сургалтын зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэх шаардлагатай байна.

Мөн Эрүүгийн хуулийн 8.5.2 дахь хэсэгт Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтооно гэж заасан ч ял эдэлж буй өсвөр насны хүнд эзэмшүүлж буй боловсролын нөхцөл шаардлага ямар байх, ерөнхий боловсролын сургалтын төлөвлөгөө, түүнд тавигдах шаардлага нь ямар байх, түүнд ямар байгууллага хяналт тавих зэрэг нөхцөл байдлууд нь одоогийн хууль тогтоомжийн хүрээнд тодорхойгүй байна. Учир нь дээрх асуудлыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар зохицуулаагүй байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь анх 1948 оны 07 дугаар сарын 31-ний өдрийн Дотоод явдлын сайдын 582 тоот тушаалаар байгуулагдаж “Хүүхдийн колони” нэртэйгээр Засан хүмүүжүүлэх газрын нэгдсэн орон тоотой болж төсөвт багтан санхүүжиж үйл ажиллагаагаа явуулах болсон.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дэргэдэх Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар бүрэн дунд сургууль нь анх 2000 оны 8 дугаар сарын 10-ны өдөр “Хөдөлмөрийн төрөлжсөн сургалттай суурь боловсрол олгох тусгай сургууль” статустайгаар байгуулагдсан.

2009 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр Нийслэлийн Боловсролын газрын даргын тушаалаар бүртгэлийн гэрчилгээ, сургалтын ажил эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй Хан-Уул дүүргийн 110 дугаар дунд сургууль болон өөрчлөгдсөн.

2013 оны Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагчийн А/545 тоот захирамжаар 05 дугаар сарын 15-ны өдөр Нийслэлийн Боловсролын газрын 0001112 тоот “Сургалт явуулах тусгай зөвшөөрлийн гэрчилгээ” олгосон байна.

Үүнээс үзвэл Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын сургалтын үйл ажиллагаа нь Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар сургуулиар дамжуулан явагдаж байна.

Боловсролын ерөнхий хуулийн 17.1 дэх хэсэгт “*Боловсролын байгууллага нь боловсролын эрдэм шинжилгээ, арга зүйн, үнэлгээний, чанарын баталгаажуулалт-магадлан итгэмжлэлийн, **боловсролын сургалтын байгууллага**, насан туршийн суралцахуйн төвөөс бүрдэнэ*”, 18 дугаар зүйлийн 18.1 дэх хэсэгт “*Боловсролын сургалтын байгууллага нь цэцэрлэг, **ерөнхий боловсролын сургууль**, мэргэжлийн боловсролын сургууль, политехник коллеж, коллеж, дээд сургууль, их сургууль байна*” гэж зааснаас үзвэл Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар сургууль нь ерөнхий боловсролын сургууль тул сургалт, түүнд тавигдах шаардлага нь Боловсролын ерөнхий хууль болон Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулиар зохицуулагдахаар байна.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 40.1 дэх хэсэг “*Аймаг, дүүргийн Засаг дарга харьяалах нутаг дэвсгэртээ хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогч хүүхдэд тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүрэг бүхий хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо /цаашид “хууль зүйн хороо” гэх/-г тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралтай зөвшилцөн байгуулна*”, 41.1 дэх хэсэгт “*Хууль зүйн хороо хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогч хүүхдэд дараах үйлчилгээг үзүүлэхээр шийдвэр гаргаж, биелэлтийг хангаж ажиллана*”, 41.1.9 дэх заалтад “*хорих ялаар шийтгүүлсэн хүүхдийг сурч боловсрох эрхээ эдлэхэд шаардлагатай орчин, нөхцөлөөр хангах ажлыг зохион байгуулах*” гэж тус тус заасан. Мөн тус хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.2 дахь хэсэгт хууль зүйн хорооны бүрэлдэхүүнд “*аймаг, нийслэл, дүүрэг дэх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс*”-ийн удирдах албан тушаалтнаас бүрдэхээр заасан.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай ярилцлага хийхэд “*Хамтын ажиллагаа хэрэгжүүлж эхлээгүй, Баянзүрх дүүргийн хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороонд орох гэсэн боловч нийслэлээс өөр хүн орсон байсан*” гэх мэдээллийг өгөв. Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний сурч боловсрох эрхийг хангах, сургалт-хүмүүжлийн тусгай

байгууллагаас гарсны дараа түүний эрхийг хангаж ажиллахад сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага болон хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны хамтын ажиллагааг хангах үүднээс сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлага нь хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хорооны бүрэлдэхүүнд орох нь зүйтэй байна.

Хүний эрхийн Үндэсний комиссын Хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 15 дахь илтгэлээс үзвэл 2016 онд хүүхдийн сурч боловсрох эрхийн хүрээнд дараах зөрчлүүд үүссэн байна. Үүнд:

- *ШШГЕГ-ын харьяа Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дэргэдэх Нийслэлийн Ерөнхий Боловсролын 110 дугаар сургууль нь бага, дунд, ахлах гэсэн гурван бүлэгтэй, нийт 15 сурагч, 6 багш, 159 ширхэг сурах бичигтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж байсан.*
- *Үндсэн багшаар зөвхөн бага ангийн, монгол хэл, математик, түүх, нийгмийн ухааны хичээлийн багш нар байсан.*
- *Цагийн багшаар Кристина Нобелийн сангаас 2 багш хичээл зааж байсан.*
- *Тус сургуульд монгол хэл, уран зохиолын багш нь монгол хэл, уран зохиол болон монгол бичгийн хичээл заахаас гадна дуу хөгжмийн хичээлийг зааж; математикийн багш математик, геометрийн хичээлээс гадна физикийн хичээлийг зааж байсан.*
- *Үндсэн багшаар ажиллаж буй түүх, нийгмийн ухааны багш нь багшлах эрхийн үнэмлэхгүй, тэтгэврийн насны хүн байх бөгөөд сонгон шалгаруулалтын үндсэн дээр багшлах боловсон хүчнийг авч ажиллуулдаггүй.*
- *Тус сургуульд багшлах хүний нөөц дутмаг байгаагаас нэг багш 1-3 хичээл зааж, зарим хичээлийг мэргэжлийн бус хүн зааж байсан.*
- *Тус сургуулийн сургалтын менежерээр багш мэргэжлийн, төрийн үйлчилгээний албан хаагч хүнээр бус төрийн тусгай албан хаагчийг томилон ажиллуулж байсан.*
- *Сурагчдын хувийн хэрэгтэй нэг бүрчлэн танилцахад 7 сурагчийн хувийн хэрэг байхгүй, хувийн хэрэг хөтлөлт дутуу, шилжилт хөдөлгөөний тэмдэглэгээ хийгдээгүй.*

Мэргэжлийн хяналтын газрын 2022 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 02-03/331 Шалгалтын үр дүнгийн тухай танилцуулгаас үзвэл хүүхдийн сурч боловсрох эрхийн хүрээнд дараах зөрчлүүд үүссэн байна. Үүнд:

- *Багш нар нь сургалтын ажлын баримт бичгийг зохих журмын дагуу хөтөлдөггүй, сургалтын менежер нь хөтлөлтөд хяналт тавьж, үнэлгээг хангалттай хийгээгүй, багш нарыг мэргэжил арга зүйгээр хангаагүй*
- *Сургуулийн зөвлөлийн үйл ажиллагаа тогтмолжоогүй, үйл ажиллагаанд үнэлэлт дүгнэлт өгч ажиллаагүй, тайланг хэлэлцэж хамт олны хуралд танилцуулж тайлагнаагүй*
- *Сургуулийн дүрэм, журамд хүүхдийн эрх хамгааллын талаар болон сургуулийн орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэхтэй холбогдон үүсэх харилцааны талаар тусгаагүй*
- *Зориулалтын бус барилга байгууламжид /биеийн тамирын заал, гадна талбайгүй, эдэлбэр газар хангалтгүй/ сургалтын үйл ажиллагаагаа явуулдаггүй.*

- Хими, физик, биологи, технологийн хичээлүүдийг шаардлага хангасан кабинет-лаборатори, дадлагын газарт явуулдаггүй, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, тоног төхөөрөмж хангалтгүй, мэдлэг бүтээх орчин бүрдээгүй
- Шаардлагад нийцсэн номын сан, уншлагын танхимгүй
- Номын санчаар мэргэжлийн бус буюу багш хавсран гүйцэтгэж байгаа
- Ерөнхий эрдмийн хими, биологи, математик, физик, түүх, нийгэм судлалын хичээлүүдийг цагийн 8 багш, "сургалтын менежер"-ийг "эрх зүйч" мэргэжилтэй О.Мөнхчимэг, технологийн хичээлийг "бага ангийн багш" мэргэжилтэй Д.Мэндбаяр, мэдээлэл зүйн хичээлийг "электроник, автоматик" мэргэжилтэй Д.Буйан-Өлзий, эрүүл мэндийн хичээлийг "биеийн тамирын багш" мэргэжилтэй 1 2 Д.Бадмаараг, иргэний ёс зүйн боловсрол хичээлийг "бага ангийн багш" мэргэжилтэй Р. Уранчимэг нар зааж байгаа
- Нийт багшийн 42.8 хувийг үндсэн багш эзэлж, мэргэжлийн багшаар бүрэн хангагдаагүй
- Тус сургуулийн англи хэлний багш Шуурайгийн Саранчимэг нь МУИС-ийг "Гадаад харилцааны менежер" мэргэжлээр суралцаж төгссөн гэх D200204036 дугаарын хуурамч боловсролын баримт бичгийг ашиглаж байгаа
- Суурь болон бүрэн дунд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг дагаж мөрдөөгүй, сургалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан хичээлүүдийг хуваарьт бүрэн тусгаагүй
- Багш нар нь сургалтын ажлын баримт бичгийг зохих журмын дагуу хөтөлдөггүй, сургалтын менежер нь хөтлөлтөд хяналт тавьж, үнэлгээг хангалттай хийгээгүй, багш нарыг мэргэжил арга зүйгээр хангаагүй
- Сургуулийн үйл ажиллагааг бүрэн хамарсан дотоод шалгалт хийгдээгүй, илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгах талаар ажил зохион байгуулаагүй, хяналт шалгалтын ажлын дүнгийн талаар удирдлагын хурлаар хэлэлцүүлээгүй, шийдвэрийн талаар хамт олонд мэдээлдэггүй, мөрдөх эрх зүйн актыг сурталчлах, хэрэгжүүлэх талаар сургалт зохион байгуулаагүй, хийсэн хяналт шалгалтын талаар бүртгэл хөтөлж, мэдээллийн сан бүрдүүлээгүй.

Нийслэлийн Боловсролын газрын боловсролын хяналтын улсын ахлах байцаагч А.Танан-Эрдэнэ 2024 оны 05 дугаар сарын 13-аас 14-ний өдрүүдэд хийж гүйцэтгэсэн товч танилцуулгаас үзвэл хүүхдийн сурч боловсрох эрхийн хүрээнд дараах зөрчлүүд үүссэн байна. Үүнд:

- Сургуулийн хөдөлмөрийн дотоод журмыг холбогдох хуулиуд болон нийтээр дагаж мөрдөх дүрэм, журмын заалтуудад нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулаагүй
- Сургуулийн дүрмийг боловсруулаагүй, сургуулийн дотоод дэг журамд хүүхдийн эрх хамгааллын талаар болон сургуулийн орчинд хүүхдийн эрх зөрчигдөх, эрүүл мэнд хохирох, дарамт, ялгаварлан гадуурхалд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэхтэй холбогдон үүсэх харилцааны талаар тусгаагүй
- Багш, ажилтнуудтай байгуулж буй хөдөлмөрийн гэрээг холбогдох хуулиудын болон тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан нийтээр дагаж мөрдөх дүрэм журмын дагуу шинэчлэн боловсруулаагүй, хөдөлмөрийн гэрээнд эцэг эх, багш, ажилтнуудын харилцааны зөрчил, хүүхдэд тулгарсан бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэх талаар тусгаагүй

- Багштай байгуулах хөдөлмөрийн гэрээг 1 жилийн хугацаатайгаар байгуулсан, энэ хичээлийн жилд хөдөлмөрийн гэрээний хугацаа дууссан багш нарыг /2 нь өндөр насны тэтгэвэрт гарсан/ ажиллуулсан;
- Сургуулийн Ёс зүйн зөвлөлийг байгуулаагүй, энэ хичээлийн жилд хийх ажлын төлөвлөгөө боловсруулж, батлуулаагүй, багш, ажилтны мэргэжлийн ёс зүйн дүрмийн хэрэгжилтийг хангуулах талаар хангалтгүй байсан
- Тус сургуульд "биологи, байгаль шинжлэлийн багш" мэргэжилтэй Ц.Мөнхбаярыг физикийн багшаар, "аж ахуйн эрх зүйч" мэргэжилтэй Г.Оюунчимэгийг сургалтын менежерээр ажиллуулсан;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2019 оны 06 дугаар сарын 27-ны өдөр баталсан сургалтын менежерийн "Албан тушаалын тодорхойлолт"-ын албан тушаалд тавигдах тусгай шаардлагыг буюу мэргэжлийн хувьд "албан тушаалын чиг үүрэгт хамаарах мэргэжилтэй байх", мэргэшлийн хувьд "ахлах түшмэлийн мэргэшүүлэх багц сургалтад хамрагдаж төгссөн байх", нийгмийн ажилтны "Албан тушаалын тодорхойлолт"-ын албан тушаалд тавигдах тусгай буюу мэргэшлийн хувьд төрийн албанд мэргэшүүлэх зохих багц сургалтад хамрагдаж төгссөн байх" гэснийг зөрчиж тус тус томилон ажиллуулсан
- Тус сургуулийн 6-12 дугаар ангиудад нийт 38 суралцагч суралцаж байгаа бөгөөд тэдгээрт заавал судлах хичээлүүдийг бүрэн ордоггүй, ялгаатай хэрэгцээтэй суралцагчид зориулан ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөг боловсруулж мөрдөөгүй, багш нарын ээлжит хичээлийн хөтөлбөрт хяналт тавьдаггүй, сургалтын ажлын баримт бичгийн хөтлөлтөд хяналт тавьж, үнэлгээ хийгээгүй

Боловсролын ерөнхий газрын Тэгш хамруулах боловсролын хэлтсийн Ялгаатай хэрэгцээтэй хүүхдийн боловсролын асуудал хариуцсан арга зүйч, мэргэжилтэн (ЕБС) Э.Нарантуяагийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар сургуулийн үйл ажиллагаатай танилцсан ажлын 2024 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн тэмдэглэлээс үзвэл дараах нөхцөл байдалтай байна. Үүнд:

- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын захирагч Ц.Хишигбаяр сургуулийн захирлын албыг хавсран гүйцэтгэдэг. Одоогоор 6 багшийн орон тоотой үүнээс тэтгэврийн насны 3 багш, сургалтын менежер, нягтлан, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч номын санчтай.
- 2016 оноос хойш Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 110 дугаар сургууль нь тус тусгай байгууллагын байранд үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд анги болгон тохижуулсан 4 өрөөтэй.
- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дэргэдэх 110 дугаар бүрэн дунд сургуульд 2023-2024 оны хичээлийн жилд багшлах боловсон хүчин дутмаг, сургалтын хэрэгсэл, техник тоног төхөөрөмж, компьютер болон түүний дагалдах хэрэгсэл хангамж муу, хичээлийн туслах хэрэгсэл, ширээ сандлын хүртээмжийн асуудал хүндрэлтэй байна.
- Багш нарын хичээлийн холбогдолтой техник хэрэгсэл" NOTE BOOK-4, Өнгөт принтер-2, Интернэтийн төхөөрөмж-1, 6-р ангийн сурах бичиг-50, 7-р ангийн сурах бичиг-75, 8-р ангийн сурах бичиг-75, 11-р ангийн сурах бичиг-175 ширхэг

2025 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдрийн ШШГЕГ-ын харьяа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, ЕБС-ын 110 сургуулийн үйл ажиллагаатай танилцсан тэмдэглэлээс үзвэл үзвэл хүүхдийн сурч боловсрох эрхийн хүрээнд дараах зөрчлүүд үүссэн байна. Үүнд:

- Анги танхим хүрэлцээгүй, ширээ сандал эвдэрхий. Багш нарын өрөөгүй, сургалтын техник төхөөрөмжгүй
- Сургалтын тавилга, хэрэглэгдэхүүн огт байхгүй, биеийн тамирын заалгүй, гадаа сагсан бөмбөгийн талбайтай
- Сургалтын зорилгоор ашиглах Интернэт сүлжээгүй. Албанд kewiko ашигладаг, хурд удаан, орж гардаг.
- 1 өрөө зурагттай. Medle ашиглах боломжгүй хуучин зурагт.
- ШШГЕГ-аас 3 хүний орон тоотой сургууль, сургалтын менежер, 2 хяналтын багш. Багш дутагдалтай: Мэдээллийн технологийн болон физикийн багшгүй, 3 тэтгэвэрт гарсан багш ажилладаг. Сургалтын менежергүй.
- Мэргэжлийн сургалтыг Налайхын политехник коллежоос авдаг. Өдөр 12,30 хүртэл ЕБС-ийн хичээл ордог, үдээс хойш мэргэжлийн сургалтууд ордог. Зөвхөн гагнуурчин, тогоочийн сургалт ордог. Кристина Нобелийн сантай олон жил хамтран ажиллаж байгаа, талх-нарийн боовчны сургалт зохион байгуулдаг.
- Номын сантай-3000 орчим номтой, уншсан номын тэмдэглэл хөтлөөд шагналын оноо авдаг. Уншлагын заалгүй.

2016 оноос 2025 он хүртэлх хяналт шалгалтын мэдээллүүдээс харахад дараах нийтлэг зөрчил дутагдал илэрч байгаа бөгөөд өнөөдрийг хүртэл уг зөрчил дутагдал арилаагүй хэвээр байна. Үүнд:

- **Зориулалтын бус барилга байгууламж, суралцах орчин**

Боловсролын тухай хуульд боловсролын сургалтын байгууллагын барилга байгууламж, номын сан, гал тогоо, биеийн тамирын заал, талбай, дотуур байр, усан хангамж, ариун цэврийн байгууламж, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж нь багш, ажилтан, суралцагчийн онцлогт тохирсон байх сургалтын орчны шаардлагыг тавьдаг.

Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь 2016 оноос Баянзүрх дүүргийн 31 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт байрлах Хонхор тосгонд үйл ажиллагаа явуулж байна. Сургуулийн барилга байгууламж нь 1958 онд баригдсан, 2012, 2019 онуудад 2 удаа актлагдсан, нурах эрсдэл бүхий барилга байна. Сургалтын орчин нь суралцагчийг чанартай орчин эзэмшихэд чухал нөлөөтэй ч тус барилга нь сургалтын орчны шаардлагыг хангахгүйн зэрэгцээ суралцагчийн аюулгүй орчныг хангаж чадахгүй байна.

Монгол Улсад ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын орчин, түүний аюулгүй байдлыг Боловсролын ерөнхий хууль, Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулиудаар зохицуулж, Монгол Улсын “Ерөнхий боловсролын сургуулийн орчны аюулгүй байдал Ерөнхий шаардлага MNS 6782:2019”, “Сургалт, хүмүүжлийн орчны эрүүл ахуйн шаардлага MNS 6799:2019” зэрэг стандартуудаар тавигдах шаардлагуудыг тусгасан ч сургалт явагдаж буй барилга байгууламж нь аюулгүй байдлын энгийн нөхцөл шаардлагуудыг хангахгүй байна.

Иймд цаашид Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын сургалтын үйл ажиллагаа явуулах байрны асуудлыг яаралтай шийдвэрлэх, ийнхүү баригдах хугацаанд суралцагчдыг аюулгүй сургалтын байранд түр хичээллүүлэх зэрэг шаардлагатай арга хэмжээ авах зэрэг хэрэгцээ шаардлага үүсэж байна.

- **Багш, сургалтын менежер, удирдлагын нөхцөл байдал байдал**

Боловсролын сургалтын байгууллагын захирал, эрхлэгч нь багш мэргэжлээр их, дээд сургууль төгссөн боловсролын удирдлага, сургалтын агуулга, арга зүй, үнэлгээний чиглэлээр мэргэшүүлэх сургалтад хамрагдаж төгссөн байх, боловсролын сургалтын байгууллагад тасралтгүй 10-аас доошгүй жил, үүнээс багшаар 6-аас доошгүй жил ажилласан, мэргэжлийн тэргүүлэх болон түүнээс дээш зэрэгтэй байх шаардлага тавигддаг.

Хяналт шалгалтаар Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын захирагч Ц.Хишигбаяр нь сургуулийн захирлын албыг хавсран гүйцэтгэж байсан гэх зөрчил илэрч байсан бөгөөд 2024 оны 11 дүгээр сард дэд хурандаа Ц.Баяртбаатар томилогдон ажиллаж байна.

2025 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдрийн байдлаар 6 багшийн орон тоотой байна. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын 2019 оны 08 дугаар сарын 01-ны өдрийн А/492 дугаар тушаалын хавсралтаар бага боловсролын 10 хичээлийн хөтөлбөр, суурь боловсролын 17 хичээлийн хөтөлбөрийг баталсан байдаг.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын сургалтын менежертэй ярилцлага хийхэд *“9 багшийн орон тоотой боловч 6 багш ажиллаж байна. Уран зохиол, монгол хэл, бичиг гэх 3 хичээлийг нэг багш, түүх, нийгэм, иргэний боловсрол гэх 3 хичээлийг 1 багш, математик 1 багш, англи хэл, орос хэл 1 багш, газар зүйг 88-р сургуулийн цагийн багш, Хими, биологи 1 нэг багш тус тус орж байна. Одоогоор мэдээлэл зүй, Физик, технологийн багш байхгүй байна. Зар тавиад хүн олддоггүй, ирдэггүй. Одоогийн хими, биологийн багш нь 2004 онд байгалийн ухааны багшаар төгссөн бөгөөд 5 хичээл орох эрхтэй, өмнө физик орж байсан, манайд ирэхээсээ өмнө өөр сургуульд ч физик орж байсан. Гэвч хяналт шалгалтаар физик орох ёсгүй гээд болиулсан. Улсын хэмжээнд физикийн багш хомсдолтой байгаа бөгөөд зар тавиад олддоггүй”* гэх мэдээлэл, өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнтэй хийсэн ярилцлагаас *“2024 оны 02 дугаар сард ирсэн бөгөөд тэр үеэс л физикийн багшгүй байсан, уул нь физикийн хичээлд сонирхолтой”* гэх мэдээллийг тус тус өгөв. Өөрөөр хэлбэл, ерөнхий боловсрол олгох багш, ажиллах хүчний асуудал бүрэн шийдэгдээгүй байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлага болон сургалтын менежерээс багш, ажилтны дутмаг байгаа шалтгааныг тодруулахад *“Цалин нь бусад сургуулиас бага байдаг, байршил хэт хол, алслагдмал байдаг, хүүхдийн тоо бага, хичээлийн цаг бага байгаагаас болж ерөнхий боловсролын гүйцэтгэлийн үнэлгээний урамшууллаа авч чаддаггүй, заах аргын зэргээ авч чаддаггүй”*, шийдвэрлэж болох арга замын талаар санал сонсоход *“тусдаа хууль, журмаар сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын үйл ажиллагааг зохицуулж, багш, ажилтнуудад нэмэлт, урамшуулал, цалин хангамжийг сайжруулах, хүүхэд болон хичээлийн цагаас үл хамаарч заах аргын нэмэгдэл олгох, алба хаагчдаар холбогдох сургалтад хамруулж, гэрчилгээ олгуулж, багшийн ажил үүргийг хавсран гүйцэтгүүлэх”* гэх саналууд гарав.

- **Сурах бичиг, номын сангийн хүрэлцээ**

Боловсролын ерөнхий хуулиар ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хэрэглэгдэхүүн, номын сангийн баяжилтыг улсын төсвөөс санхүүжүүлэхээр заасан ч хяналт шалгалтаар сургалтын хэрэглэгдэхүүн, сурах бичгийн хүрэлцээ хомс нөхцөл байдалтай байсан бөгөөд сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын удирдлагатай ярилцлага хийхэд номын асуудлыг бүрэн шийдвэрлэсэн гэв. Асуумжаар өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүс нь уншихыг хүссэн номоо захиалга өгч авч уншдаг бөгөөд ийнхүү тэмдэглэл хийснээр шагналын хоногоо нэмэгдүүлдэг гэв.

Мөн номын сангийн номын ямар агуулгатай номоор баяжуулах шаардлагатай вэ гэх санал асуулгаар “Роман-9, Комик-2, Сонирхолтой, адал явдалт-6, Шинэ, орчин үеийн ном-3, Хүүхдийн хөгжлийн ном-1, Биологи, түүх-2 "Мэдэхгүй-1" "тийм-2" "түүхэн, сонирхолтой-1, аймшгийн-1" "байхгүй-2" "мал аж ахуй-2", уран зөгнөлт-1, шинжлэх ухааны-1, уран зохиол-1" гэсэн саналууд ирснийг судалгаанд тэмдэглэн үлдээлээ.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж байгаа насанд хүрээгүй хүнд боловсрол эзэмшүүлэхэд очиж ажиллах багш ажилтан хомс байгаа бөгөөд үүнийг шийдвэрлэх арга зам нь цахим буюу зайн сургалт байна. 2025 оны 02 дугаар сарын 19-ний өдрийн хяналт шалгалтаар 1 өрөө зурагттай, Medle ашиглах боломжгүй хуучин зурагттай гэсэн бол судлаачдын зүгээс 2025 оны 04 сарын 25-ны өдөр тус байгууллагатай танилцахад Боловсролын яамтай хамтран 2 ширхэг Medle системд холбогдох боломжтой самбартай болсон. Одоо интернэтийн асуудлыг шийдвэрлэхээр ажиллаж байна.

Б. Холбогдох олон улсын судалгаа

Япон улс

Японы Хүүхдийн тухай хуульд зарим хэсгийг өөрчлөн нэмэлт оруулсан хууль /*англи хэл., The Act Partially Amending the Juvenile Act*/ нь 2021 онд батлагдсан бөгөөд 2022 оны 4-р сарын 1-ээс хэрэгжиж эхэлсэн. Хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр насанд хүрэгчдийн насыг 20-оос 18 болгон бууруулсан, мөн 18-19 настай хүүхдүүдийг "Тодорхой залуучууд" гэж ангилж, тэдгээрт зориулсан тусгай хамгаалалтын арга хэмжээ авсан.

Мөн Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хууль ¹³⁷ -аар сургалт хүмүүжлийн сургуулийг дараах төрлөөр ангилсан бөгөөд тус бүр харьяалах хүүхдийг хүлээн авна.

(i) **1-р анги:** Хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой хүмүүс (v-дугаар ангид багтаагүй хүмүүс). Эдгээр хүмүүс нь ноцтой бие махбодын эсвэл оюун ухааны өвчингүй, 12 наснаас дээш, 23 наснаас доош насны хүмүүс (ii-iii дугаар ангид багтаагүй хүмүүс);

(ii) **2-р анги:** Хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой хүмүүс бөгөөд гэмт хэргийн нөхцөл нь илүү ноцтой, бие махбодын эсвэл оюун ухааны өвчингүй, 16 наснаас дээш, 23 наснаас доош насны хүмүүс;

(iii) **3-р анги:** Хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой хүмүүс бөгөөд ноцтой бие махбодын эсвэл оюун ухааны өвчинтэй, 12 наснаас дээш, 26 наснаас доош насны хүмүүс;

¹³⁷ Juvenile training school act (2014), Japan, Article 4. "Types of Juvenile Training Schools", https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1

(iv) **4-р анги:** Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургууль /A juvenile training school/-д ял эдлэх ёстой хүмүүс;

(v) **5-р анги:** Хоёр жилийн тэнсэн харгалзах ялтай, тэнсэн харгалзах журмыг дагаж мөрдөөгүй, гэр бүлийн шүүхээр сургалтад шилжүүлсэн тодорхой залуу насны хүн.

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хуулиар тус байгууллагаар дамжуулан хоригдолд засан хүмүүжүүлэх сургалтыг орох бөгөөд үүний зорилго нь хоригдлуудын гэмт хэргийн хандлагыг засах, тэднийг эрүүл сэтгэлгээ, бие махбодтой болгож төлөвшүүлэх, нийгмийн амьдралд дасан зохицох мэдлэг чадвар олгоход оршино. Засан хүмүүжүүлэх сургалтыг дараах байдлаар зохицуулжээ.

Засан хүмүүжүүлэх сургалтыг хоригдлуудын онцлогт тохируулан дараах удирдамжуудыг зохион байгуулалттай, системтэйгээр хэрэгжүүлнэ.

- Амьдралын удирдамж: Сургуулийн захирал нь хоригдлуудад нийгэмд хариуцлагатай, бие даан амьдрахад шаардлагатай мэдлэг, хандлагыг эзэмшүүлэх амьдралын удирдамжийг өгнө. Амьдралынхаа замналыг хараахан тодорхойлоогүй хоригдлуудад уг удирдамжийг өгөхдөө, хувь хүний онцлогт нь тохируулан амьдралынхаа чигийг зөв сонгох чадварыг нь хөгжүүлэхэд онцгой анхаарна. Удирдамж өгөхдөө хоригдлын хохирогчийг болон тэдгээрийн гэр бүлийг ойлгох байдал, мансууруулах бодисын хамааралт болон бусад нөхцөл байдлыг онцгой анхаарна.
- Мэргэжлийн чиг баримжаа олгох удирдамж: Сургуулийн захирал нь хоригдлуудад хөдөлмөр эрхлэхийг дэмжих, ажил мэргэжлийн ач холбогдолтой мэдлэг, ур чадвар эзэмшүүлэх мэргэжлийн чиг баримжаа олгох удирдамж өгнө. Мэргэжлийн чиг баримжаа олгох удирдамж авсан хоригдлуудад суллагдсаны дараа, эзэмшсэн мэдлэг, ур чадварын түвшин, бусад нөхцөл байдлыг харгалзан санхүүгийн урамшуулал олгож болно. Суллагдахаас өмнө урамшуулал хүссэн тохиолдолд уг хүсэлт нь үндэслэлтэй гэж үзвэл сургуулийн захирал бүхэлд нь эсхүл хэсэгчлэн өгч болно.
- Боловсролын удирдамж: Сургуульд суралцах хууль ёсны үүргээ гүйцэтгээгүй хоригдлууд болон боловсролын дутмаг байдлаас болж нийгмийн амьдралд дахин ороход нь саад учирч болзошгүй хоригдлуудад боловсролын удирдамж өгнө. Мөн боловсролын түвшин сайжирснаар нийгмийн амьдралд оролцох боломжтой хоригдлуудад боловсролын удирдамж өгөх боломжтой.
- Сургуулийн хөтөлбөртэй дүйцэх боловсролын удирдамж: Хоригдол сургалтын удирдамжаар дамжуулан сургуулийн хөтөлбөрийн хэсэг буюу бүхэл бүтэн боловсролыг эзэмшсэн тохиолдолд, түүнийг тухайн хөтөлбөрийг дүүргэсэн гэж тооцно. Сургуулийн хөтөлбөртэй дүйцэх боловсролын удирдамж өгөх тохиолдолд, Боловсрол, соёл, спорт, шинжлэх ухаан, технологийн сайдын зөвлөмжийг дагаж мөрдөнө. Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журмаар ¹³⁸ энэхүү удирдамжийн дагуу сургуулийн хөтөлбөрийг бүрэн, эсхүл хэсэгчлэн дүүргэсэн бол сургуулийн захирал нь гэрчилгээ олгож болно.

¹³⁸ Regulation for enforcement of the juvenile training school act (2015), Japan, https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3643#je_ch4at2

- Биеийн тамирын удирдамж: Хоригдлуудад эрүүл чийрэг бие, оюун ухаан төлөвшүүлэхэд шаардлагатай биеийн тамирын удирдамж өгнө.
- Тусгай үйл ажиллагааны удирдамж: Хоригдлуудад нийгмийн сайн сайхны үйл ажиллагаа, гадаа тоглох, спорт, хөгжим, театр болон бусад урлагийн үйл ажиллагаанд оролцуулах удирдамж өгнө. Энэ нь тэдний сэтгэл хөдлөл хөгжих, бие даасан байдал, өөртөө итгэх итгэл, хамтран ажиллах чадварыг хөгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулна.

Хууль зүйн сайд нь хоригдлуудын нас, сэтгэцийн болон бие махбодын хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх, гэмт хэргийн хандлагын түвшин, нийгмийн амьдралд зохицох чадвар болон бусад нөхцөл байдлаас нь хамааран, нийтлэг шинж чанараар нь ангилсан бүлэг тус бүрийн хувьд боловсролын үндсэн агуулга болон хугацааг тогтоох бөгөөд сургалт хүмүүжлийн сургуулиудад хэрэгжүүлэх хүмүүжлийн боловсролын хөтөлбөрүүдийг гаргана.

Хэрэв тухайн сургуульд дээр дурдсан тогтоосон хөтөлбөрүүд байгаа бол сургуулийн захирал нь Хууль зүйн яамны журмын дагуу тухайн хөтөлбөр тус бүрд тохирсон сургуулийн дотоод хүмүүжлийн боловсролын хөтөлбөрийг батална. Тус хөтөлбөрт тухайн хоригдолд олгох боловсролын зорилго, агуулга, хэрэгжүүлэх арга, хугацаа болон хэрэгжилтийг хангахад шаардлагатай бусад зүйлсийг тодорхойлно.

Мөн Сургуулийн захирал хоригдолд зориулсан “хувь хүний хүмүүжлийн боловсролын хөтөлбөр”-ийг боловсруулна. Уг хөтөлбөр нь сургуулийн ерөнхий хөтөлбөрт нийцсэн байх бөгөөд зорилго, агуулга, хэрэгжүүлэх арга, хугацаа болон бусад шаардлагатай зүйлсийг тусгасан байна. Энэ хөтөлбөрийг боловсруулахдаа хоригдолтой ярилцах болон бусад тохирох аргаар судалгаа хийж, гэр бүлийн шүүх эсвэл хүүхэд ангилан ялгах төвийн захирлын санал байвал харгалзан үзнэ. Хөтөлбөр боловсруулсны дараа, захирал нь хоригдолд энэ талаар мэдээлж, асран хамгаалагч эсвэл холбогдох хүнд мэдэгдэнэ. Хэрэв шаардлагатай бол сургуулийн захирал энэ хувь хүнд тохирсон хөтөлбөрийг дахин боловсруулж, засвар хийж болно.¹³⁹

Сургалт хүмүүжлийн сургуулийн захирал нь хоригдлын эрүүл хөгжлийг дэмжих зорилгоор номоор хангаж, хоригдлыг нийгэмд эргэж орон үйл явцад идэвхтэй ашиглах ёстой бөгөөд хоригдлын боловсрол болон амралтын зорилгоор эдгээрийг унших боломж олгох ёстой. Хүүхэд өөрийн зардлаар авсан номыг хэрэглэхийг хүсвэл захирал нь хэрэглэх үед сургуулийн дэг журам алдагдахгүй, эсхүл хоригдлыг засан хүмүүжүүлэхэд саад учрахгүй гэж үзвэл хэрэглэх боломж олгоно. Хэрэглэх эсэхийг шийдвэрлэхдээ ном нь хоригдлын эрүүл хөгжлийг дэмжихэд хувь нэмэр оруулах нөхцөлийг анхаарна. Хоригдлын зардлаар худалдан авсан номыг хэрэглэх зөвшөөрөл олгоход тус номыг орчуулах шаардлагатай бол захирал нь хоригдлын зардлаар орчуулах боломжтой. Хэрэв хоригдол эдгээр зардлыг төлөхгүй бол хэрэглэхийг хориглоно. Мөн захирал нь хоригдлуудад чухал мэдээ, мэдээлэл авах боломжийг олгох үүднээс сонин хэвлэл болон радио мэдээг ашиглан мэдээлэл авах боломжийг олгох ёстой.¹⁴⁰

¹³⁹ Juvenile training school act (2014), Japan, Section 2. “Contents of Correctional Education”, https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1

¹⁴⁰ Juvenile training school act (2014), Japan, Chapter X. “Access to Books, etc”, https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1

2023 оны 4-р сарын 10-ны байдлаар тус улсын хэмжээнд нийт 44 өсвөр насны хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургууль (тусгай 6 салбар сургуулиудтай) ажиллаж байна.

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн багш нар нь өсвөр насны хүний хүмүүжил, нийгэмд эргэн оролцоход туслах зорилгоор тэдний онцлогт тохирсон, зөвшөөрөгдсөн сургалт, хүмүүжлийн боловсролыг хэрэгжүүлдэг. Мөн тэднийг эрүүл зөв өсөхөд туслах арга хэмжээ авахад анхаарч ажилладаг.

Тус байгууллага нь суллагдсаны дараа бие даан амьдрах, нийгэмд дасан зохицох үйл явцыг нь дэмжихэд зориулж орон сууц, эмнэлэг, нийгмийн халамжийн байгууллагуудтай хамтран дэмжлэг үзүүлдэг. Ажлын байрны баталгааг хангахад зориулж сургагч багш нараас ирээдүйн мэргэжлийн чиглэлд зөвлөгөө өгөх, төсөөллийг бий болгож, ажил олгогч байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна.

Өсвөр насны хүнд боловсрол олгох, засан хүмүүжүүлэхэд тэдгээрийн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн оролцоо, хамтын ажиллагаа чухал юм. Сургалт хүмүүжлийн сургууль нь эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн оролцоог нэмэгдүүлэхийн тулд багшийн уулзалт, ярилцлага зохион байгуулж, боловсролын үйл ажиллагаанд оролцохыг уриалдаг.¹⁴¹

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх заавраар боловсрол сургалттай холбогдох харилцааг зохицуулжээ. Хорих ангийн удирдлага нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг нийгэмд дахин оролцож, амьдрахад шаардлагатай мэдлэг, чадвар олгох боловсролын төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлнэ.

Боловсролын хүрээнд дараах боловсролын ангийг ажиллуулж болно.

- Ерөнхий шалгалтын бэлтгэл анги
- Алсын зайн сургалттай ахлах сургуулийн анги
- Нийгэмд дасан зохицох сургалтын анги
- Урлаг, спортын сургалтын анги
- Их сургуульд элсэхэд бэлтгэх анги
- Алсын зайн сургалттай их сургуулийн анги
- Бусад, тухайлбал гадаад хэлний сургалтын анги гэх мэт

Хорих ангийн удирдлага нь Хууль зүйн сайдын зөвшөөрлөөр байгуулагдсан сургалтын ангид шаардагдах байгууламж, сургалтын хэрэгсэл, гаднын багш урих зардлыг төсөвт тусгах ёстой.¹⁴²

Нийгэмд дасан зохицох сургалтын ангийг мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрт хамрагдаагүй этгээд, сургалтын хөтөлбөр зохион байгуулагдсаны дараа шинээр орж ирсэн

¹⁴¹ Pamphlet of Juvenile Training School, <https://www.moj.go.jp/content/001221691.pdf>

¹⁴² 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 30 조. “직종 및 대상자 선정”
<https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

этгээд, шалгалт, шийтгэл зэрэг шалтгаанаар сургалтаас хасагдсан этгээдэд нийгэмд дасан зохицох, соёлын боловсрол олгох зорилготой анги байгуулж, ажиллуулдаг.

Урлаг, спортын ангийг ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний сэтгэлзүйг дэмжих, соёлын үйл ажиллагаанд оролцуулах зорилгоор байгуулдаг. Энэхүү ангийг ажиллуулж байгаа тохиолдолд үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулан хорих байгууллагад зохиогдох арга хэмжээ, наадам зэрэгт оролцуулж болно. Мөн Хууль зүйн сайдаас зөвшөөрөл авсны үндсэн дээр хорих байгууллагаас гадна зохиогдох арга хэмжээнд оролцуулж болдог.

Мэргэжлийн сургалтын чиглэл болон түүнд хамрагдах суралцагчдын тоог хууль зүйн сайд тогтоох бөгөөд уг тогтоосон тооноос илүү нэмэлт элсэлтийг авч болдог. Уг мэргэжлийн сургалт нь 1 жилийн хугацаанд үргэлжлэх бөгөөд хорих байгууллагын байрны нөхцөл байдал, ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний суралцах хүсэл эрмэлзэл, авьяас, нас, боловсролын түвшин зэргийг харгалзан сургалтын хугацаанаас гадна богино хугацааны сургалтыг явуулж болно.¹⁴³

Хорих ангийн удирдлага нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг амжилттайгаар нийгэмд дахин оролцуулахын тулд тухайн хувь хүний онцлогт тохирсон төлөвлөгөөг боловсруулан хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. Энэхүү төлөвлөгөөг боловсруулахдаа тухайн хүний өссөн орчин, үйлдсэн гэмт хэргийн шинж, боловсрол, оюуны чадавх, эцэг, эх, асран хамгаалагчийн харилцаа, сэтгэл зүй, зан чанарын сорил зэрэгт үндэслэн төлөвлөгөөг боловсруулж, ангилал болон төлөвлөгөөний маягт бөглөнө. Маягтыг мэргэжил сонголт, амьдралын зааварчилгаа зэрэгт ашиглана.¹⁴⁴

Хорих ангийн удирдлага нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний нийгмийн харилцаанд дэмжлэг үзүүлэхийн тулд түүнийг хорих ангиас гадна орчны ажиглалт, аялал, сайн дурын үйл ажиллагаа, итгэж үнэмшдэг шашны ёслол, жүжиг, кино болон бусад соёлын арга хэмжээ, илтгэл, тоглолт зэрэгт оролцуулж болдог.

Мөн ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний боловсролыг дэмжихийн тулд түүнийг суралцах боломжтой орчныг бүрдүүлж, шаардлагатай сургалтын хэрэгслээр хангаж ажиллана. Боловсролын зорилгод шаардлагатай гэж үзвэл төсвийн хүрээнд бичгийн хэрэгслээр болон шалгалтын хураамжийг төлөх, тухайн хүн өөрийн зардлаар сургалтын хэрэглэгдэхүүн худалдаж авахыг зөвшөөрөх, гардны багш урих зэрэг боловсролын дэмжлэг үзүүлнэ.

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүний хорих байгууллагад ерөнхий боловсролын сургууль байгуулж болохоор заасан бөгөөд уг сургуулийг байгуулахдаа Ерөнхий боловсролын хуульд заасан шаардлагыг дагаж мөрдөхөөр заасан. Сургууль нь Хууль зүйн сайдтай зөвшилцөн шаардлагатай мэдлэг, мэргэжлийн ур чадвартай, албан ёсны зөвшөөрөлтэй хүнийг багшаар ажиллуулна.

Хорих ангийн удирдлага, сахилгын зөвлөл нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүүхдийн сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлсэн байдал, нийт сургалтын цаг, сургалтын

¹⁴³ 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 26 조. “교육계획”
<https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

¹⁴⁴ 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 23 조. “개별처우계획 수립”
<https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

өдрүүдийг хангаж байгаа эсэх, төгсөхөд саад болох нөхцөл байдал байгаа эсэхийг харгалзан төгсгөх шийдвэр гаргаж болох бөгөөд тухайн насанд хүрээгүй хүн, эсхүл тэдгээрийн эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хүсэлтээр төгссөн гэрчилгээ, үнэлгээний гэрчилгээ гэх мэт баримт бичгийг олгоно. Мөн бага, дунд, ахлах сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийг эзэмшсэн, тодорхой насны хязгаарыг давсан хүүхдийг тухайн боловсролын үнэлгээний шалгалтад оролцуулж болдог.

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд мэргэжлийн болон ерөнхий боловсрол олгохоос гадна тэдгээрийн өөртөө итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, зөвлөгөө өгөх, зан чанарыг хөгжүүлэх, сайн үйлсийн болон шашны үйл ажиллагаанд оролцуулах гэх мэт арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулахаар зохицуулжээ.

Япон болон Солонгос улсад ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнтэй холбоотой болон тэдгээрийн боловсролтой холбогдох харилцааг тусгайлсан журам, заавраар зохицуулж байгаа бөгөөд ерөнхий боловсролын төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлэхээс гадна зөвхөн тухайн хүүхэдтэй нь холбогдуулан нарийвчилсан төлөвлөгөө гарган хэрэгжүүлж байна.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Холбооны Хорих байгууламжийн тухай хуульд хоригдлууд, тэр дундаа насанд хүрээгүй хүмүүст зориулсан боловсрол, мэргэжлийн сургалттай холбоотой дараах заалтуудыг тусгасан.

Ажил, үндсэн болон нэмэлт сургалтын үндсэн зорилго нь хоригдлуудыг суллагдсаныхаа дараа амьжиргаагаа залгуулах, мөн ийм ур чадварыг хадгалах, сайжруулах мэдлэг, ур чадвараар хангах явдал юм. Хорих ангийн удирдлагууд хоригдлуудын чадвар, ур чадвар, хандлагыг харгалзан тэднийг эдийн засгийн үр ашигтай ажилд томилох ёстой. Чадвартай хоригдлуудад мэргэжил дээшлүүлэх, шинэ ажилд давтан сургах, үндсэн болон нэмэлт сургалтын үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг олгох ёстой. Хэрэв ялтан хөдөлмөрлөх чадвартай боловч эдийн засгийн хувьд үр дүнтэй ажил хийх, сургах боломж олгох боломжгүй бол түүнийг бусад боломжийн ажил мэргэжлээр хангах ёстой.

Хичээл, сургалтын төрлөөс хамааран ангиудыг тохижуулах ёстой бөгөөд түүний дотор мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрүүдийг зохион байгуулах ёстой. Мөн хичээл ажлын цагаар явагдах ёстой.

Хоригдлууд өөрсдийн хүсэлтээр хорих байгууламжид заадгаас өөр төрлийн мэргэжлийн сургалтад хамрагдах хүсэлт гаргаж болно.

Хоригдлууд мэргэжлийн сургалтыг сурч төгссөн тохиолдолд гэрчилгээ олгох бөгөөд гэрчилгээн дээр хорих байгууламжид суралцсан талаар мэдээлэл тусгагдахгүй.

Англи Улс.

Хорих байгууламжийн дүрмийн 32-р зүйлд заасны дагуу өсвөр насны хүүхдийн хорих анги бүрт ерөнхий боловсролын хичээл, мэргэжлийн хичээл болон шаардлагатай бусад

хичээл, сургалтыг заавал орно¹⁴⁵. Тусгай боловсролын хэрэгцээтэй хоригдлуудын боловсрол, хүмүүжилд онцгой анхаарал хандуулж, шаардлагатай гэж үзвэл тэдэнд ажлын цагийн хуваарьт багтаан хичээл заана. Боловсролын тухай хуулийн 8-р зүйлд заасны дагуу долоо хоногт дор хаяж 20 цаг боловсрол, сургалтын курст хоригдлыг хамруулна.

Норвегийн Хаант Улс.

Норвегийн боловсролын тухай хуулийн 2-р зүйлд зааснаар Норвеги улсад 16-аас доош насны бүх хүүхэд, залуучууд бага болон дунд боловсрол эзэмших эрх, үүрэгтэй. Норвеги дахь шоронгийн боловсрол нь гэмт хэрэг үйлдсэн залуу хүмүүсийг цагаатгах, нийгэмд дахин нийгэмшүүлэхэд бэлтгэхэд чиглэсэн олон төрлийн хөтөлбөрүүдийг хамардаг бөгөөд дараах чиглэлээр сургадаг:

- Суурь боловсрол: Бага болон дунд боловсрол эзэмшээгүй өсвөр насны хүүхдүүдэд шаардлагатай суурь ур чадварыг эзэмшүүлэх хөтөлбөрүүд.
- Бүрэн дунд боловсрол:
- Мэргэшлийн сургалтууд: Нарийн мэргэжил эзэмших хичээлүүд

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний сурч боловсрох сонирхлыг тодруулах зорилгоор “Хичээлдээ явах дуртай юу? Дургүй, таагүй мэдрэмж төрдөг бол шалтгаанаа бичнэ үү” гэх асуумж асуухад бүгд дуртай байдаг гэж хариулсан бөгөөд “Элсэлтийн ерөнхий шалгалтаа өгөөд, их, дээд сургуульд элсэж суралцах хүсэлтэй?” юу гэх асуумжид 28 суралцагч “тийм”, 5 суралцагч “үгүй” гэж хариулснаас үзвэл өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүмүүсийн суралцах, ерөнхий боловсрох эзэмших хүсэл эрмэлзэл их байгаа болох нь харагдаж байна.

Нөгөө талаараа Сургалт-хүмүүжлийн тусгай төвийн хичээлийн анги танхимыг стандартууд нийцүүлж, амрах байрнаас тусгаарлах, багшийн орон тоог ердийн ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн цалингаас их байлгах арга замаар нөхөж, орон тоог гүйцээх, хорих өрөөнд хичээлээ, сургалтаа давтах боломжийг бүрэн бий болгох, цахим сургалтад хамрагдах нөхцөл бололцоог бий болгох зэргээр боловсролын хүртээмжийг сайжруулах хэрэгтэй байна.

Харин Монгол Улсын хувьд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд насанд хүрээгүй хүний боловсролтой холбоотой харилцааг зохицуулаагүй бөгөөд эрүүгийн хуульд мэргэжлийн болон ерөнхий боловсрол олгох талаар зохицуулсан. Гэвч сургуулийн үйл ажиллагаа нь Боловсролын ерөнхий хууль болон Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулиар зохицуулагдах эсэх нь тодорхойгүй, Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дотоод журамгүй байгаагаас шалтгаалан хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүүхдүүдийн сурч боловсрох эрх нь ноцтой зөрчигдөж байна.

3.1.4. Их, дээд сургууль, коллежийн боловсрол

Монгол Улсын Их Хурлаас 2017 оны 06 дугаар сарын 09-ны өдөр баталсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай”¹⁴⁶ хуулийн 236 дугаар зүйлийн 236.1 дэх хэсэгт “Нээлттэй хорих ангид ял эдэлж байгаа хоригдол хорих ялын 50-аас доошгүй хувийг эдэлсэн, сахилгын

¹⁴⁵ The Prison Rules of UK (2009), Section 32. “Education”, <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/1999/728/contents>

¹⁴⁶ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14859>

зөрчил гаргаж байгаагүй бөгөөд их, дээд сургууль, коллежийн эчнээ сургалтад суралцах хүсэлт гаргасан бол хорих ангийн даргын саналыг үндэслэн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын дарга шийдвэрлэнэ” гэж тусгасан.

Уг зохицуулалттай холбоотойгоор хаалттай хорих ангид хорих ял эдэлж буй бүхий л хоригдол, нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй зарим (хорих ялынхаа 50-аас доошгүй хувийг эдлээгүй) хоригдлууд аливаа сахилгын зөрчил гаргаж байгаагүй, сургалт хүмүүжлийн аливаа хөтөлбөрт хангалттай хамрагдсанаас үл хамааран их, дээд сургууль, коллежийн эчнээ сургалтад хамрагдах боломжгүй нөхцөл байдал үүсээд байна.

Эрүүгийн хуульд заасан тодорхой төрлийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд түүний үйлдсэн хэргийн нийгмийн хор аюул, хохирол, хор уршгийн хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэр, Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий ангид заасан гэмт хэргийг “хөнгөрүүлэх” болон “хүндрүүлэх” нөхцөлтэй эсэх зэрэг олон нөхцөл байдлын үндсэн дээр шүүхийн шийтгэх тогтоолоор хорих ялыг харилцан адилгүй, ялгамжтай байдлаар оноодог. Тодруулбал, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 198 дугаар зүйлд заасны дагуу “нээлттэй” хорих ангийн “энгийн” зэрэглэлд анх удаа гэмт хэрэг үйлдэж 2 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл болгоомжгүй гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлыг, “тусгай” зэрэглэлд 2 жил, түүнээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл хаалттай хорих ангиас болон нээлттэй хорих ангийн энгийн зэрэглэлээс хуульд заасан журмын дагуу нээлттэй хорих ангид үргэлжлүүлэн ял эдлүүлэхээр шилжүүлсэн, урьд өмнө гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байсан хоригдлыг ял эдлүүлдэг.

Харин тус хуулийн 199 дүгээр зүйлд заасны дагуу “Хаалттай” хорих ангийн “энгийн” зэрэглэлд санаатай гэмт хэрэг анх удаа үйлдэж 4-6 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл урьд өмнө хөнгөн гэмт хэрэг үйлдэж ял шийтгүүлж байсан 4 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн хоригдлыг, “тусгай” зэрэглэлд 6 жил, түүнээс дээш хугацаагаар хорих ял шийтгүүлсэн, эсхүл урьд өмнө хүнд гэмт хэрэг санаатай үйлдэж хорих ял шийтгүүлж байсан хоригдлыг ял эдлүүлдэг. Үүнээс үзэхэд хоригдлын ял эдлэх хугацаа ердөө 2 жилийн зөрүүтэй байх тохиолдолд нэг хоригдлын хувьд сурч боловсрох эрх нь нээлттэй, нөгөө хоригдлын хувьд сурч боловсрох эрх нь хоригдох хугацаанд бүрэн хаалттай байх ялгамжийг бий болгож байна.

Нөгөөтэйгөөр, үйлдсэн гэмт хэрэг, шүүгдэгчийн хувийн байдал зэргээс хамаарч ял эдлэх хорих ангийг нээлттэй болон хаалттай төрлөөр, хорих ял эдлэх зэрэглэлийг “энгийн” болон “тусгай” дэглэмээр тогтоож ялгамжтай байдлаар хариуцлага хүлээлгэх зохицуулалттай байхад давхардуулан зарим төрлийн хоригдлыг ийнхүү сурч боловсрох эрхийг нь шууд хязгаарласан нь Монгол улсын Үндсэн хуулийн 1-ийн 2 дахь хэсэгт заасан “шударга ёс, тэгш байдал”-ын зарчмыг шууд зөрчсөн, хүнийг нийгэм, хувийн байдлаар нь ялгаварлан гадуурхсан явдал юм. Тодруулбал:

Хорих ял болон түүний зорилгын тухайд

“Хорих ял” нь өөрөө Эрүүгийн хуульд заасан хамгийн хүнд эрүүгийн хариуцлагын төрөл болохын хувьд угаас хорих байгууллагад хоригдож буй хоригдлын эрхийг бүхий л талаар тодорхой хэмжээнд хязгаарлаж, нийгмийн харилцаанаас тусгаарладаг онцлогтой. Гэвч нээлттэй хорих ангид ял эдэлж байгаа, хорих ялын 50-аас дээш хувийг эдэлсэн хоригдол нь өөрийн сурч боловсрох эрхээ хэрэгжүүлэх боломжтой хэрнэ бусад бүх хоригдол “нэмэлт” байдлаар өөрийн сурч боловсрох эрхийг тухайн хугацаанд бүрэн хязгаарлуулж байгаа нь шударга бус юм.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, “гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх”, дахин гэмт хэрэг үйлдэхгүй байх хэмжээний сургалт хүмүүжлийг олгох нь эрүүгийн хариуцлагын үндсэн зорилгод хамаардаг. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилго нь хоригдлыг ял эдэлж буй хугацаанд сэтгэл зүй, хандлагын хувьд хүмүүжүүлж, ухамсрыг өөрчлөх, зан үйлийг засах, суллагдсаны дараа нийгэмшүүлэх, ажил, амьдралын боломжийг сайжруулах арга замаар хэрэгжүүлдэг бол “гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх” гэдэгт тухайн хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс сэргийлэхийн тулд түүнийг нийгмийн хэвийн амьдралд оруулах, хууль ёсны амьдралын хэв маягтай болгох үйл явц хамаарах бөгөөд энэ нь хоригдолд “суурь боловсрол эзэмшүүлэх, мэргэжлийн боловсрол олгох, дээд боловсролын сургалт орох” зэргээр хэрэгждэг. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг нийгэмшүүлэх ялын зорилгыг бүрэн хэрэгжүүлэхийн тулд нээлттэй болон хаалттайгаар үл ялгаварлаж, хоригдлын сурч боловсрох эрхийг хангах нь зүйтэй.

Чөлөөт зах зээлийн нийгэмд сурч боловсрох эрх нь тухайн хүний нийгмийн үнэлэмж, байр суурийг тодорхойлох, боловсролоороо дамжуулан хөдөлмөр эрхэлж, эдийн засгийн баталгаагаар нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм. Ялангуяа, Эрүүгийн хуулийн “Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг”, “Эдийн засгийн гэмт хэрэг” бүлгүүдэд заасан гэмт хэргүүд нь хүн гэмт хэрэг үйлдэж амьжиргаагаа залгуулсан, эдийн засгийн нөхцөл байдлаа нэмэгдүүлсэнтэй холбоотой байдаг. Мөн бусад бүлгийн гэмт хэргүүдийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “ашиг олох зорилгоор”, “шунахай”, “өөртөө, бусдад эдийн, эдийн бус ашигтай байдал бий болгох зорилгоор” гэх мэтчилэн хувь хүний эдийн засгийн нөхцөл байдалтай холбоотой сэдэлтүүдийг тусгаж өгсөн байдаг.

Дээрхээс үзэхэд хоригдлыг түүний хоригдож буй хорих ангийн зэрэглэл, дэглэм, эдэлсэн ялын хэмжээнээс хамааран түүний сурч боловсрох эрхийг хязгаарлах нь Эрүүгийн хариуцлагын үндсэн зорилго болоод Үндсэн хуульд заасан шударга ёс, тэгш байдлын зарчимд шууд харшилж байгаа нь тодорхой байна.

Сурч боловсрох эрх, түүнд холбогдох Олон улсын болон дотоодын эрх зүйн зохицуулалтуудын талаар

Сурч боловсрох эрх нь хүнд угаас заяасан төрөлхийн, салгаж болшгүй (Позитив) эрх болохын хувьд бусад эрх, эрх чөлөөг хангах үндэс суурь болдог онцгой эрх юм. Уг эрхийг хүртээмжтэй, алагчлалгүй хангах, хэрэгжүүлэхэд төрийн үүрэг оролцоо маш чухал байдаг. Хоригдлын энэхүү эрхийг төрөөс ялгамжтай байдлаар хангах нь хаалттай хорих ангийн хоригдол өөрийн эдийн засгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан дахин гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжтой.

Сурч боловсрох эрхийн агуулгын хувьд:

- **Хүн бүрд** бага боловсролыг заавал, үнэ төлбөргүй олгох;
- Үнэ төлбөргүй боловсрол олгоход шаардлагатай арга хэмжээг авах замаар техникийн болон тусгай мэргэжлийн боловсролыг оролцуулан дунд боловсролыг нийтэд хүртээлтэй болгох;
- Авьяас чадвартай нь уялдуулан **хүн бүрд** дээд боловсрол эзэмших боломж адилхан хүртээлтэй олгох;

- Хүүхдэд олгох боловсролын чиглэлийг сонгоход эцэг эх давуу эрх эдлэх;
- Төрөөс тогтоосон шаардлагыг хангаж байгаа тохиолдолд хувь этгээд буюу байгууллагаас сургууль байгуулах;
- Анхан шатны боловсролгүй буюу бага сургууль төгсөөгүй хүмүүс боловсролын анхны мэдэгдэхүүнтэй болгох явдлыг дэмжих, эрчимжүүлэх¹⁴⁷ зэрэг үндсэн ойлголтуудын хүрээнд тайлбарлагддаг.

Дээрхээс үзэхэд “сурч боловсрох эрх”-ийг **хүн бүрийн** хувьд хүртээмжтэй, алагчлалгүй эдлүүлэх тал дээр төр онц чухал үүрэг хүлээх ёстой байх бөгөөд **“хүн бүрд дээд боловсрол эзэмших боломж адилхан хүртээлтэй олгох”** агуулгын хүрээнд Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 7/ дахь хэсгээс гадна нэгдэн орсон олон улсын гэрээ конвенциудад дараах байдлаар тусгасан. Үүнд:

- Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал¹⁴⁸ /1948/-ын 26 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт **“Хүн бүр сурч боловсрох эрхтэй ... Техникийн болон тусгай мэргэжлийн боловсрол нийтэд хүртээлтэй байх ёстой. Авьяас чадвартай нь уялдан хүн бүрд дээд боловсрол эзэмших боломж адилхан хүртээлтэй олгох ёстой”**;
- Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт¹⁴⁹ /1966/-ын Удиртгал хэсэгт **“Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд зааснаар хүн бүр эдийн засаг, нийгэм соёлын эрхээ улс төр, иргэний эрхийн адил эдлэх нөхцөлөөр хангагдсан үед л айх аюулгүй, гачигдах зүйлгүй байх чөлөөт бие хүний туйлын хүслэн биелэгдэхийг хүлээн зөвшөөрч...”** 13 дугаар зүйлийн 1-т **“Энэхүү Пактад оролцогч улсууд хүн бүр сурч боловсрох эрхийг хүлээн зөвшөөрнө. Боловсрол хүний хувийн зан чанарыг бүхэлд нь бүрэн хөгжүүлэх, нэр төрөө ухамсарлахад чиглэгдэж, хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хүндэтгэн бэхжүүлэх ёстойг зөвшөөрч байна. Боловсрол хүн бүрд чөлөөт нийгмийн тустай гишүүн байх, бүх үндэстэн, арьс үндэстэн, угсаа, шашин шүтлэгээрээ ялгавар бүхий бүлгийн хувьд харилцан ойлголцох, хүлцэн тэвчих, эвсэн найрамдах, мөн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагаас энх тайвныг сахих талаар явуулж байгаа үйл ажиллагаанд дөхөм үзүүлэхэд бүгдэд боломж олгох ёстойг зөвшөөрч байна”**, 13 дугаар зүйлийн 2-т **“дээд боловсролыг бүгдэд ижил хүртээмжтэй болгох”**;
- Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц¹⁵⁰ /1989/-ын Удиртгал хэсэгт **“угаас заяасан нэр төр, тэгш, салшгүй эрхийг хүлээн зөвшөөрөх”, “бүхий л эрх, эрх чөлөөг хүн бүр арьс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний хийгээд нийгмийн гарал, эд хөрөнгийн байдал, төрсөн болон бусад байдлыг үл харгалзан, аливаа ялгаваргүйгээр эдлэх ёстойг хүлээн зөвшөөрч”, 28 дугаар зүйлийн 1-т “Оролцогч улсууд хүүхдийн сурч боловсрох эрхийг хүлээн зөвшөөрч, энэ эрхийг тэгш боломжийн үндсэн дээр аажмаар хэрэгжүүлэхийн тулд дараах арга хэмжээ авна”, б)-д “дунд боловсролын олон хэлбэр, түүний дотор ерөнхий болон**

¹⁴⁷ “Хүний эрхийн товч тайлбар”, 2015 он, Хүний эрхийн Үндэсний комисс. 108 дахь тал

¹⁴⁸ <https://legalinfo.mn/mn/detail/1271>

¹⁴⁹ <https://legalinfo.mn/mn/detail/1284>

¹⁵⁰ <https://legalinfo.mn/mn/detail/1276>

мэргэжлийн боловсролыг хүүхэд бүрд хүртээмжтэй болгох, хөгжүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд санхүүгийн тусламж үзүүлэх буюу үнэ төлбөргүй боловсрол олгох;" (с)-д "хүн бүр чадвартаа түшиглэн дээд боловсрол эзэмших бололцоог шаардлагатай бүх арга замаар хангах";

- Боловсролын талаар алагчлахтай тэмцэх тухай конвенц¹⁵¹ /1960/-ын Удиртгал хэсэгт **"хүн бүр боловсрол эзэмших эрхтэй гэж тунхагласныг санан, боловсролын талаар алагчлах нь энэ тунхаглалд дурдсан эрхийг зөрчиж байгааг анхаарч ... Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллага нь дүрэмдээ заасан ёсоор хүний эрхийг хаана ч сахин хамгаалах, боловсрол олох тэгш эрхээр бүх нийтийг хангахын тулд улс үндэстнүүдийн хооронд хамтын ажиллагаа тогтоохын төлөө эрмэлздэгийг анхаарч"** гээд, 3 дугаар зүйлд "Энэхүү Конвенцод тодорхойлсон алагчлах явдлыг устгах буюу урьдчилан сэргийлэх зорилгоор энэхүү Конвенцод оролцогч улсууд дараах үүрэг хүлээнэ:

(а) **боловсролын талаар алагчлах шинж бүхий хуулийн бүх заалт, засаг захиргааны шийдвэрийг өөрчлөх, засаг захиргааны тийм дадлыг зогсоох;**

(b) **хэрэв шаардлагатай бол суралцагчдыг сургуульд элсүүлэх үед элдвээр алагчлах явдлыг арилгахын тулд хууль тогтоох журмаар арга хэмжээ авах";**

- Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрмүүд /1990/-ийн 5 дугаар зүйлд **"Шоронд хоригдсон нөхцөл байдалтай холбоотойгоор шаардагдах хязгаарлалтуудыг эс тооцвол, бүх хоригдлууд нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд заасан, мөн тухайн улс нь нэгдэн орсон бол Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт болон түүний нэмэлт протокол, бусад Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын гэрээнүүдэд заасан эрхүүдийг бүрэн хадгалах ёстой"** гэж, 6 дугаар зүйлд **"Бүх хоригдлууд хүний зан чанарыг хөгжүүлэхэд чиглэсэн соёлын үйл ажиллагаа, боловсролын үйл ажиллагаанд оролцох эрхтэй"** гэж тус тус заасан.
- Боловсролын Ерөнхий хууль¹⁵² /2023/ ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1-т **"Монгол Улсын боловсролын зорилго нь хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, насан туршдаа суралцаж, ажиллах, ёс суртахуунтай, сайн зан чанартай иргэнийг төлөвшүүлэхэд оршино"** 5 дугаар зүйлийн 5.1.3-т **"тэгш хүртээмжтэй, ялгаварлан гадуурхахгүй, нээлттэй байх"** зэргээр тус тус зохицуулсан.
- "Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай"¹⁵³ хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт **"Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөвхөн хуульд**

¹⁵¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=1186>

¹⁵² <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759958962301>

¹⁵³ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14859>

зааснаар хязгаарлах, **энэрэнгүй, шуурхай байх зарчмыг баримтална**” гэж тус тус тухайлан заасан.

Дээрх зохицуулалтуудаас үзэхэд Монгол улс “сурч боловсрох” эрхийг Үндсэн хуульдаа баталгаажуулахын зэрэгцээ бүхий л шатны боловсролыг **бүх хүнд** аливаа алагчлалгүй, хүртээмжтэй байдлаар хүргэх, энэ талаар шаардлагатай бүхий л арга хэмжээг авахаа илэрхийлж дээр дурдсан олон улсын гэрээ, конвенц, пактуудад элсэн орсноос гадна, салбарын хууль тогтоомжуудын зорилго, зарчимд тусгаж өгсөн атал Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 236 дугаар зүйлийн 1 дэх заалт нь дээрх бүхий л хэм хэмжээнд шууд харшилж байна.

Түүнчлэн сурч боловсрох эрх, боловсролын талаар алагчлахгүй байхыг баталгаажуулсан дээрх олон улсын гэрээ, конвенц, пактуудыг соёрхон баталж нэгдэн орсон эрх зүйн өндөр хөгжилтэй, хүний эрх, эрх чөлөөг сайтар баталгаажуулсан, эрх зүйн бүлийн хувьд харьцуулж болохуйц хэд хэдэн улс, орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг судалж үзэхэд дараах байдлаар холбогдох харилцааг зохицуулсан байна. Тодруулбал:

- Холбооны Бүгд Найрамдах Герман улс (ХБНГУ)-ын “Хорих ялыг гүйцэтгэх буюу эрх чөлөөг хасах, урьдчилан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний тухай хууль”-ийн 38 дугаар зүйл.

“Орчин үеийн дунд сургуулийг төгсөөгүй, суралцах чадвартай хоригдлуудын хувьд орчин үеийн ерөнхий боловсролын сургуульд заадаг хичээлүүд эсвэл сэтгэцийн хомсдол, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан тусгай сургуулийн хичээлд тохирсон ангид хамрагдах боломжийг олгоно. Мэргэжлийн сургалтын хувьд мэргэжлийн сургуулийн хичээлийг заана. Үүнд бусад заах арга хэмжээний төрөл хамаарахаар бол цаашдын мэргэжлийн сургалтад мөн хамрагдана”¹⁵⁴ (Үүнд хоригдлыг аливаа хорих ангийн төрөл, дэглэм, эдлэх болон эдлээгүй үлдсэн ялын төрөл хэмжээ зэргээр зааглаж ялгасан зүйл байхгүй);

- Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)-ын Боловсролын газрын харьяа газруудын дүрмийн 668.236 дугаар хэсэгт хорих ангийн боловсролын хөтөлбөрийн талаар нарийвчлан тодорхойлсон байдаг ба хяналтын байгууллагын зөвшөөрлөөр түүний хяналт доор дээд боловсрол эзэмших эрх нь нээлттэй байна.¹⁵⁵ Түүнчлэн хорих ангид ял эдэлж буй хоригдлуудад мэргэжлийн боловсрол, дээд боловсрол эзэмшүүлэх талаар олон төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг.
- Норвегийн Хаант Улсын Боловсролын тухай хуулийн 13-2а¹⁵⁶ дугаар хэсэгт “Мужийн эрх баригчид тухайн мужийн хорих ангид хоригдлуудын бага, дунд, бүрэн боловсрол эзэмших эрхийг хангах үүрэгтэй. Хорих ангид боловсрол олгох үед Норвегийн Засан хүмүүжүүлэх алба шаардлагатай байраар хангана” гэх байдлаар хоригдлын сурч боловсрох эрхийг баталгаажуулдаг.

¹⁵⁴ Prison Act of 16 March 1976 (Federal Law Gazette Part I p. 581, 2088), as last amended by Article 27 of the Act of 5 October 2021 (Federal Law Gazette I p. 4607), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

¹⁵⁵ 34 CFR § 668.236 - Eligible prison education program, <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/34/668.236>

¹⁵⁶ Primary and Secondary Education and Training (the Education Act), <https://www.regjeringen.no/contentassets/b3b9e92cce6742c39581b661a019e504/education-act-norway-with-amendments-entered-2014-2.pdf>

- Бүгд Найрамдах Солонгос улс (БНСУ)-ын Хорих ялыг гүйцэтгэх, хоригдлыг нийгэмшүүлэх тухай хуулийн 3 дах хэсгийн 87 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсэгт¹⁵⁷ “Хорих ангийн ахлагч бүр хуулийн 63 дугаар зүйлд заасны дагуу боловсролыг үр дүнтэй олгохын тулд сургалтын өрөө зэргийг байрлуулах замаар боловсролын таатай орчныг бүрдүүлнэ.”, 2 дах хэсэгт “Хорих ангийн ахлах бүр боловсрол эзэмших боломжтой хүмүүс, барилга байгууламжийн нөхцөл гэх мэтийг харгалзан **боловсролын төлөвлөгөө** гаргаж, хэрэгжүүлнэ.” гэж хоригдлуудыг эдэлж буй хорих ялын хэмжээнээс үл хамааран сурч боловсрох эрхийг баталгаажуулдаг байна.
- Бүгд Найрамдах Эстони улсын Хорих ял эдлүүлэх тухай¹⁵⁸ хуулийн 34 дүгээр зүйлийн нэг хэсэгт “**Хоригдлуудад боловсрол эзэмших боломжийг олгох зорилго нь суллагдсаны дараа үргэлжлүүлэн суралцах, хөдөлмөрлөх боломж олоход шаардлагатай зохих мэдлэг, ур чадвар, ёс зүйн зарчмуудыг бий болгоход оршино.**”, “Хорих ангид боловсрол олгох ажлыг Бүгд Найрамдах Эстони улсын Боловсролын тухай хууль, Суурь, бүрэн, дунд сургуулийн тухай хууль, Мэргэжлийн боловсролын байгууллагын тухай хууль, тэдгээрийн үндсэн дээр гаргасан хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулна” гэж хоригдлын боловсрол эзэмших боломжийн талаар зохицуулдаг байх бөгөөд аль ч улсын холбогдох хуулийн хэм хэмжээнд хоригдлыг аливаа хорих ангийн төрөл, дэглэм, эдлэх болон эдлээгүй үлдсэн ялын төрөл хэмжээ зэргээр зааглаж ялгаагүй байгааг анхаарах нь зүйтэй.

Ялгаварлан гадуурхалт болох тухайд

Эрүүгийн хууль болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд зааснаар шүүхийн шийтгэх тогтоолоор хорих ял эдэлж буй хоригдлууд тус бүр өөрийн үйлдсэн гэмт хэрэг, хувийн байдлаасаа шалтгаалан тус бүр ялгамжтай байдлаар (нээлттэй болон хаалттай хорих анги, дотроо дахиад энгийн болон тусгай дэглэмтэй) ял эдэлж байгаа атал үүн дээр нэмэлтээр нэг төрлийн хорих ангид ял эдэлж буй хүн сурч боловсрох эрхтэй, нөгөө төрлийн байгууллагад хорих ял эдэлж буй хүн сурч боловсрох эрхээ бүрэн хязгаарлуулах нь төр өөрөө нэмэлтээр “ял оноож” буй хэргээс гадна шууд ялгаварлан гадуурхалт юм.

Үүнтэй холбоотойгоор дээр дурдсан “Боловсролын талаар алагчлахтай тэмцэх тухай конвенц” /1960/-ын 2 дугаар зүйлд “Хэрэв аливаа улсад дор дурдсаныг зөвшөөрсөн байвал энэхүү Конвенцын 1 дүгээр зүйлд заасан утгаар алагчилсан гэж үздэггүй:

(а) боловсрол олох, олгох боломж адил, багш нар нь мэргэжлийн чадвараар адил, байр, тоног төхөөрөмжийн чанар адил, сургалтын хөтөлбөр нь адил тохиолдолд сурагчдын хүйсээр тусгаарлан сургах тогтолцоо, сургуулийн газрыг бий болгох буюу байсныг нь хэвээр үлдээх;

(b) суралцагчдын эцэг эх буюу хууль ёсны асран хамгаалагчдын саналд нийцэхүйц боловсролыг олгох, сургах тогтолцоо буюу сургуульд эрх мэдэл бүхий боловсролын байгууллагаас зөвшөөрсөн буюу баталсан түвшин, тухайлбал, боловсролын талаар зохих

¹⁵⁷ Enforcement decree of the act on execution of sentences and treatment of inmates, https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=45577&type=part&key=9

¹⁵⁸ Imprisonment Act Passed 14.06.2000 RT I 2000, 58, 376 Entry into force 01.12.2000, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide>

шатны тодорхой түвшинд тохирч байвал, шашин шүтлэг буюу хэлний байдлыг харгалзан, боловсролын тусгай тогтолцоо, сургуулийг бий болгох буюу байсныг нь хэвээр үлдээх;

(с) зорилгоороо аль нэг хэсэг хүнийг ялгаварлан тусгаарлахад бус, харин боловсролын талаар улсаас олгож байгаа бололцоог нэмэгдүүлж байгаа бөгөөд түүний үйл ажиллагаа нь дээр заасан зорилгод үнэнхүү тохирч, олгож байгаа боловсрол нь эрх мэдэл бүхий боловсролын байгууллагаас зөвшөөрсөн буюу баталсан түвшин, тухайлбал, боловсролын талаар зохих шатны тодорхой түвшинд тохирч байвал, хувийн сургуулийг бий болгох буюу байсныг нь хэвээр үлдээх;

Дээрхээс дүгнэхэд олон улсын гэрээ, конвенцын заалтууд болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд хоригдлын сурч боловсрох эрхийг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгэмшүүлэх ялын зорилгын үндсэн хэсэг хэмээн хүлээн зөвшөөрч, эдэлж буй хорих ялын хэмжээнээс үл хамааран бүх хоригдлын сурч боловсрох эрхийг нэгдсэн байдлаар баталгаажуулж байна. Түүнчлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 236 дугаар зүйлийн 236.1 дах хэсэгт заасан хоригдлын сурч боловсрох эрхийн хязгаарлалт нь Боловсролын талаар алагчлахтай тэмцэх тухай конвенцын 2 дугаар зүйлд заасан боловсролын алагчлалд үл тооцогдох гурван тохиолдолд үл хамаарч байх тул хууль зүйн хувьд шууд ялгаварлан гадуурхалд тооцогдох юм.

Уг зохицуулалтын улмаас ШШГЕГ-ийн харьяа Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хоригдож, суралцаж хүүхдүүдийн хувьд Элсэлтийн Ерөнхий шалгалтад орсон хэдий ч хоригдож буй дэглэм, нөхцөл, эдэлсэн ялын хэмжээ зэргээсээ хамааран их дээд сургууль, коллежид элсэн суралцах эрхээ хязгаарлуулах буюу алагчлалд өртсөөр ирсэн, цаашид ч өртсөөр байх төлөвтэй байна.

3.1.5. Амралт, чөлөөт цаг

А. Эрх, түүний нөхцөл байдал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд хорих ангийн дотоод журмын дагуу хоригдол хөдөлмөрлөх, амрах, хооллох болон нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн дагуу явагдаж байгаа сургалт хүмүүжлийн арга хэмжээнд оролцохоос бусад хугацааг чөлөөт цагт тооцохоор заасан бөгөөд уг чөлөөт цагаар хоригдол шашны зан үйл үйлдэх, хорих ангийн боломж нөхцөл, харуул хамгаалалтын нөхцөл, шаардлага, зэрэглэлд тохирсон спортын сонирхсон төрлөөр хичээллэх, ном, сонин унших, суралцах, хорих ангийн номын санг ашиглах боломжоор хангана гэж заасан.

Хорих ангийн дотоод журмын 14.1 дэх хэсэгт хувийн чөлөөт цагийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 238 дугаар зүйлд заасны дагуу ойлгоно гэсэн боловч 4.1 дэх хэсэгт угаалга, хатаалга, индүүдлэгийн өрөөг зөвхөн чөлөөт цагаар ашиглана гэж заажээ. Өөрөөр хэлбэл, хуульд чөлөөт цагаар шашны зан үйл үйлдэх, хорих ангийн боломж нөхцөл, харуул хамгаалалтын нөхцөл, шаардлага, зэрэглэлд тохирсон спортын сонирхсон төрлөөр хичээллэх, ном, сонин унших, суралцах, хорих ангийн номын санг ашиглах боломжоор хангана гэж заасан боловч журмаар угаалга, хатаалга, индүүдлэгийг зөвхөн чөлөөт цагаар хийсэн нь хоригдлын хуульд заасан эрхийг журмаар хязгаарласан үйлдэл болсон байна.

Эрх чөлөөгөө хасуулсан өсвөр насны хүний амралт, чөлөөт цагийн хувьд НҮБ-ийн дүрмийн 42-т зааснаар дараах болзол, нөхцөлийг наад зах нь хангасан байхыг шаарддаг.

(1) эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд өдөр тутмын дасгал хөдөлгөөн, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх цаг гаргаж өгөх ёстой.

(2) Тусгай хэрэгцээтэй хүүхдүүдийг оролцуулан бүх хүүхдэд амралт, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх, биеийн тамирын дасгал сургуулилтаар хангана.

(3) Цагдан хорих байранд хүүхдийг амралт, чөлөөт цагаа зөв боловсон өнгөрүүлэх, биеийн тамирын дасгал сургуулилтад оролцуулахын тулд зохих орон зай, суурилуулалт, тоног төхөөрөмжөөр хангана.

(4) Хүүхдэд нэмэлт чөлөөт цаг гаргаж, урлаг, гар урлалын үйл ажиллагаанд оролцох боломжийг олгоно.

Харин ерөнхий боловсролын 110-р сургуулийн хувьд насанд хүрээгүй хоригдлын амьдрах байр маш жижигхэн буюу **орноос өөр эд зүйл тавих зайгүй, агааржуулалт муутай өрөөнд хүүхдүүдийг 8 хүртэл тоогоор цугт** нь амьдруулж байгаа нь хүүхдүүдийн чөлөөт цагаа өнгөрөөх боломжийг үл харгалзсан, цаашлаад хүүхдүүдийн агаарын солилцоонд муугаар нөлөөлөх, давчуу орчноос эмээх эмгэгийг бий болгох зэрэг сөрөг нөлөө ихтэй орчин нөхцөлийг бий болгосон байна.

Түүнчлэн өсвөр насны эмэгтэй хоригдлын хувьд хорих байгууламжийн нөхцөл байдалтай холбоотойгоор тусгай нэгж буюу хаалттай хорих ангийн дэглэмд байрлаж байна. Эмэгтэй өсвөр насны хоригдлууд нь эрэгтэй өсвөр насны хоригдлуудаас тусдаа байх ёстой тул эрэгтэй хүүхдүүдийн гадаа чөлөөт цагаа өнгөрөөж байгаа цагаар эмэгтэй хүүхдүүд байрнаасаа гарч чадахгүй байгаа нөхцөл байдалтай байна.

Япон улс

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн хуулийг хэрэгжүүлэх журам / *Regulation for enforcement of the juvenile training school act. Ministry of Justice Order No. 30 of May 8, 2015* /-р ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүүхдийн амралтын үйл ажиллагааг олон хүүхэд оролцох боломжтой спорт арга хэмжээ болон бусад үйл ажиллагаа төлөвлөх, сургалтын материал, дасгалын тоног төхөөрөмж, амралтын хэрэгсэл болон сургуульд хадгалагдаж буй бусад зүйлсийг зээлдүүлэх зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг бөгөөд уг арга хэмжээнүүдтэй холбоотой төлөвлөгөөг боловсруулахдаа хүүхдийн хүмүүжлийн ахиц дэвшилд тохируулан, тэдний бие даасан байдлыг хүндэтгэн оролцох боломжийг хангах талаар анхаарч ажиллана. Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүүхдийн амралтын цагт хийж буй суралцах болон бусад үйл ажиллагаанд шаардлагатай зардлыг шаардлагатай гэж үзвэл бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн улсын төсвөөс гаргаж болно.¹⁵⁹

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх заавраар ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүүхдийн чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх, сэтгэлзүйн болон боловсролын орчныг бүрдүүлэх зорилгоор зөвлөгөөний өрөө, сургалтын танхим, хурлын танхим, шашны өрөө, номын сан, бие даан суралцах өрөө, биеийн тамирын өрөө, соёл чөлөөт цагийн танхим, хэлний өрөө, дотуур байр зэрэг байгууламжийг байгуулж болохоор заасан бөгөөд хорих ангийн удирдлага нь эдгээр байгууламжийг саадгүй ашиглах

¹⁵⁹ Regulation for enforcement of the juvenile training school act (2015), Japan, Article 25. "Assistance for Leisure Activities" <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3643/en>

нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд байнга анхаарч, зохион байгуулалтыг нь хийх үүрэгтэй байна.¹⁶⁰

Япон болон Солонгос улсын зохицуулалтаас үзвэл насанд хүрээгүй хүүхдийн чөлөөт цаг нь тэдгээрийн сурч боловсрох, биеийн болон сэтгэл зүйн байдлыг сайжруулах, соён гэгээрүүлэх зорилго руу чиглэгдэж байна.

Монгол Улсын хувьд чөлөөт цаг нь өдөрт 19-21 цагийн хооронд үргэлжлэх бөгөөд чөлөөт цагаараа ихэвчлэн кино үзэн өнгөрүүлж байна. Мөн кино нь цөөн, дахин давтагддаг талаар өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүмүүс хэлж байна.

3.1.6. Гэр бүл, гадаад ертөнцтэй харилцах

А. Эрх, түүний нөхцөл байдал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 201 дүгээр зүйлийн 201.6 дахь хэсэгт “Өсвөр насны хоригдлын илгээмж авах, түр уулзалт хийх, утсаар ярих тоох хязгаарлахгүй бөгөөд 15 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болно”, Хорих ангийн дотоод журамд 15.2 “түр уулзалтын хугацаа хугацаа 3 цаг хүртэл, удаан хугацааны уулзалтын үргэлжлэх хугацаа 72 цаг хүртэл байх ба 1 удаа 5-с дээшгүй хүнтэй уулзалтыг зохион байгуулна” гэж тус тус заасан.

Хүснэгт 8 болон 29-с харвал судалгаанд хамрагдагсдын дийлэнх нь уулзалтын цагийг бүрэн олгодог гэх бөгөөд тал хэсэг нь гэр бүлтэйгээ тогтмол бус уулзалт хийдэг байна. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хувьд удаан хугацааны уулзалтын нэг л өрөө байдагтай холбоотойгоор эцэг эхчүүд урьдчилан цаг авч уулздаг байна. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн 41 хүн, тэдгээр нь 1-3 хоногт удаан уулзалт хийнэ гэж тооцвол нэг хүн 41-123 хоногт нэг удаа уулзалт авах боломжтой гэж үзэж болохоор байна.

Өөрөөр хэлбэл, хууль болон журмаар удаан уулзалтыг 15 хоногт гэж заасан боловч удаан уулзалт хийх байрны хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан 41-123 хоногт нэг удаан хугацааны уулзалт хийх боломжтой байна.

Япон улс

Хүүхдийн сургалт хүмүүжлийн сургуулийн тухай хуульд гэр бүлтэйгээ уулзах, гадаад орчинтой харилцахтай холбоотой дараах зохицуулалтууд байна.

Хүүхдийн сургуулиас гаднах хүмүүстэй харилцахыг зөвшөөрөх, хориглох, зогсоох эсвэл хязгаарлалт тогтоохдоо уг харилцаа нь Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний засрал хүмүүжил, нийгэмд дахин зохицон амьдрахад ач холбогдолтой гэдгийг анхаарах ёстой.

Уулзах хүсэлтийг хүн гаргавал хүсэлтийг шийдвэрлэнэ.

- Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний асран хамгаалагч зэрэг ойр дотнын хүн
- Гэрлэлтийн харилцаа, шүүхийн маргаан, боловсрол эсвэл ажлын бэлтгэл зэрэг Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний хууль ёсны байдал, боловсрол, ажил мэргэжилтэй холбоотой чухал асуудалд оролцох шаардлагатай хүн

- Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний засрал хүмүүжилд дэмжлэг үзүүлэх чадвартай хүн

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний нийгмийн амьдралд дэмжлэг болох боломжтой, хүндэтгэн үзэх шалтгаантай дээр зааснаас бусад этгээд хүсэлт гаргасан тохиолдолд уулзалт нь сургуулийн дэг журамд сөрөг нөлөө үзүүлэхээргүй байвал Сургуулийн захирал уулзах зөвшөөрөл олгож болно.

Захирал уулзалтыг ажиглуулах эсвэл дүрс/дуу бичлэг хийлгэх албан тушаалтныг томилж болно. Хэрэв сургуулийн дэг журамд сөрөг нөлөөгүй гэж үзвэл ажиглалт хийхгүй байж болно. Тусгайлан зааснаас бусад тохиолдолд Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнд үзүүлж буй арга хэмжээний талаар шалгалт хийж буй төрийн албан хаагч, Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий хуульчийн уулзалтыг ажиглахыг хориглоно.

Хэрэв Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн эсхүл уулзаж буй этгээд нь дараах үйлдлийг хийвэл уулзалтыг зогсоох, хянах арга хэмжээ авч болно. Үүнд:

- Хуульд заасан хязгаарлалтыг зөрчсөн
- Сургуулийн дэг журмыг зөрчсөн
- Дараах агуулга бүхий яриа хийсэн: Ойлгоход бэрх код, дохио зангаа ашиглах; Гэмт хэрэг, бусармаг үйлдлийг уриалах; Дэг журам болон хүмүүжлийн сургалтад саад учруулах; Уулзалтын зорилгоос илт хазайсан агуулгаар ярих.

Уулзалтыг дээрх шалтгаанаар түр зогсоож, цааш үргэлжлүүлэх нь зохимжгүй гэж үзвэл захирал уулзалтыг бүрэн дуусгана.

Өмгөөлөгч, хамт яваа хүнээс бусад хүнтэй уулзах тохиолдолд сургуулийн дэг журам болон үйл ажиллагааг хангах зорилгоор сургуулийн захирал Хууль зүйн яамны журмын дагуу зочны тоо, уулзах өрөө, өдөр, цаг хугацаа, давтамж зэрэгт хязгаарлалт тогтоож болно. Уулзалт давтамжийг тогтоохдоо сард 2-с доошгүй удаа уулзах боломжоор хангах ёстой.

Өмгөөлөгч, хуульчийн уулзалтыг дараах байдлаар зохицуулна.

1. Өмгөөлөгч, хуульчтай уулзах уулзалт нь ажлын өдрүүдийн ажлын цагаар хийгдэнэ (Ням гараг болон Засгийн газрын тогтоосон амралтын өдрөөс бусад үед)
2. Нэг удаагийн уулзалтад оролцогчдын тоо гурваас хэтрэхгүй.
3. Сургуулийн үйл ажиллагаанд ноцтой саад учруулахааргүй бол өмгөөлөгч, хуульчийн гадуур уулзалт хийх хүсэлтийг захирал зөвшөөрнө.
4. Захирал уулзалтын байршилд зохих хязгаарлалт тавьж болно.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон уулзалтаар ирсэн хүний хүсэлт болон бусад холбогдох нөхцөл байдлыг харгалзан тэднийг тусгайлан зассан өрөөнд байршуулан уулзалтыг зохион байгуулах боломжтой.

Сургуулийн захирал хуульд зааснаар хориглоогүй бол Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүнийг захидал илгээх болон хүлээн авахыг зөвшөөрнө.

Захидалд дараах байдлаар хяналт тавина. Үүнд:

1. Сургуулийн захирал захидлыг хянаж шалгах үүрэг бүхий албан тушаалтнуудыг томилж, Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний илгээж буй болон хүлээн авч буй захидлыг шалгуулах ёстой.

2. Дараах төрлийн захидлын хувьд уг төрлийн захидал мөн эсэхийг тодорхойлох хүрээнд л шалгалт хийж болно. Гэвч энэ хэсгийн 4-т заасан төрлийн захидлыг онцгой тохиолдол буюу сургуулийн дэг журмыг зөрчих ноцтой эрсдэл байхгүй гэж үзвэл шалгахгүй.

- Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн өмгөөлөгчөөсөө эсвэл өмгөөлөгч болохоор хүссэн хүнээс захидал хүлээн авч байгаа тохиолдол;
- Улсын эсвэл орон нутгийн байгууллагаас захидал хүлээн авч байгаа тохиолдол;
- Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний талаарх сургуулийн захирлын авсан арга хэмжээг шалгаж буй төрийн байгууллагад Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн өөрөө захидал илгээж байгаа тохиолдол;
- Хуульч (эсвэл хууль зүйн фирм) руу захидал илгээх, эсвэл тэднээс захидал хүлээн авах тохиолдол — тухайн хуульч нь Хуульчийн тухай хуулийн 3-р зүйлийн 1-дэх хэсэгт заасан үүргийн дагуу сургуулийн авсан арга хэмжээг шалгаж байгаа нөхцөлд.

Захидал нь сургуулийн дэг журмыг зөрчих, сургалтыг саатуулах эрсдэлгүй гэж үзвэл дээрх заалтуудад заасан хяналт шалгалтыг хийгүй байж болно.

Гэмт хэрэгт холбогдож болзошгүй хүн рүү эсхүл захидал харилцаа нь сургуулийн дэг журам, сургалтын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөх боломжтой хүн рүү захидал илгээх, тэднээс захидал хүлээн авахыг сургуулийн захирал хориглож болно. Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүний гэр бүлийн харилцааг сэргээх, шүүхийн маргаанд оролцох, сургууль, ажилд орох зэрэг амьдралд чухал нөлөөтэй ажил хэрэг явуулах шаардлагатай бол энэхүү хориг хамаарахгүй.

Захидлын агуулгатай холбоотой хориглолт:

Хоригдлын илгээсэн буюу хүлээн авсан захидлын зарим хэсэг эсхүл бүхэлдээ дараах зүйлсийг агуулж байвал уг захидлыг хориглох, эсхүл тухайн хэсгийг хасах, баллуурдах шийдвэр гаргаж болно. Үүнд:

- Кодчилсон эсвэл ойлгомжгүй бичвэртэй, сургалтын байгууллагын албан хаагч ойлгох боломжгүй байх;
- Хууль зөрчих, гэмт хэрэг өдөөн турхирах, дэмжих агуулгатай байх;
- Сургуулийн дэг журмыг зөрчих эрсдэлтэй байх;
- Айдас төрүүлэх, худал мэдээ түгээж бусдад хохирол учруулах магадлалтай байх;
- Илт доромжилсон агуулгатай байх;
- Сургалтын үйл явцад сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй байх.

Хэрэв Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн санхүүгийн хувьд захидал илгээх боломжгүй бол сургуулийн захирал нь захидал илгээх зорилго нь зөв гэж үзвэл бүхэлд нь эсхүл хэсэгчлэн зардлыг улсын төсвөөс гаргана.

Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн өөрийн бүтээсэн баримт бичиг, зураг (захидлаас бусад)-ийг бусдад хүргүүлэхийг хүсвэл, сургалтын тусгай байгууллагын дарга захидлын хяналтын арга хэмжээг ижил байдлаар хэрэгжүүлж болно.

Хэрэв хоригдлын нийгэмд дахин зохицон амьдрахад дэмжлэг үзүүлэх эсвэл тохиромжтой гэж үзвэл сургуулийн захирал хүмүүстэй утсаар болон бусад харилцааны хэрэгслээр холбогдохыг зөвшөөрч болно. Ийнхүү утсаар ярих хязгаарлалт нь захидал харилцааны хязгаарлалттай ижил байна.

Хэрэв хоригдол болон уулзаж буй этгээд япон хэл мэдэхгүй бол, гадаад хэл дээр уулзахыг зөвшөөрнө. Хэлмэрчлэх, орчуулга шаардлагатай бол зардлыг хоригдлоос гаргуулж болно. Захидал харилцаа ч мөн гадаад хэлээр явагдаж болно. Орчуулга шаардагдвал зардлыг хоригдлоос гаргуулж болно. Хэрэв хоригдол зардлыг төлөөгүй бол уулзалт, захидлыг зөвшөөрөхгүй.

Хэрэв Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн хамаатан садныхаа оршуулгад оролцох, эсвэл өвчний байдлаас шалтгаалан эмнэлэгт очих нь зүйтэй гэж үзвэл сургуулийн захирал зөвшөөрч болно. Үүний тулд шаардагдах тээврийн зардлыг хоригдлоос гаргуулна. Өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн зардлыг төлөх боломжгүй бол бүхэлд нь эсвэл хэсэгчлэн чөлөөлж болно.¹⁶¹

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хүмүүжүүлэх заавраар дараах харилцааг зохицуулсан байна.

Ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүнийг хамгаалалтын зэрэглэлд тохируулан уулзалт хийх боломжит тоог дараах байдлаар тогтооно.

- Нээлттэй зэрэглэл: өдөрт нэг удаа
- сул зэрэглэл: сард 7 удаа
- ердийн зэрэглэл: сард 6 удаа
- өндөр зэрэглэл: сард 5 удаа

Сургалт, хүмүүжлийн шаардлагаар уулзалтын тоо, хугацааг нэмэгдүүлэх, эсхүл сунгах, уулзалтын байршлыг өөрчлөх боломжтой. Гэр бүлийн холбоог бэхжүүлэх зорилгоор гэр бүлийн уулзалтын өрөөг байрлуулж болно.

Хорих ангийн дарга нь ял шийтгүүлсэн насанд хүрээгүй хүн өөрийн гэр бүлийн гишүүнд /өөр хорих байгууллагад хоригдож буй/ энгийн захидал илгээх тохиолдолд илгээмжийн бүх зардлыг хариуцаж болно.

Хорих ангийн дарга нь утасны харилцааг хангах үүднээс утасны өрөө зэргийг байрлуулах үүрэгтэй. Хорих ангийн дарга нь гэр бүлийн харилцааг бэхжүүлэх шаардлагыг харгалзан заасан хязгаарлалтаас илүү ярих зөвшөөрлийг олгож болно

Хорих ангийн дарга нь насанд хүрээгүй хүний гэр бүлийн харилцааг сэргээх зорилгоор гэр бүлийн уулзалтын өдөр, уулзалтын байр, өрөө, гэр бүлийн зуслан зэрэг хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж болно. Энэ нь уг зааварт заасан уулзалтын тоонд хамаарахгүй. Гэр бүлийг нь орлох хүн, эсхүл гэр бүлтэй нь адилтгах харилцаатай хүнийг уг арга хэмжээнд оролцохыг зөвшөөрч болно. Нэг хүнд ирэх гэр бүлийн гишүүдийн тоо 5-с хэтрэхгүй. Гэвч шаардлагатай тохиолдолд тоог нэмэгдүүлж болно.¹⁶²

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

¹⁶¹ Juvenile training school act (2014), Japan, Chapter VII. "Contact with the Persons Outside", https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1

¹⁶² 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 3 절. “외부 교통” <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>

Холбооны Хорих байгууламжийн тухай хууль (*англи хэл., Federal prison act*)-ийн 24 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар хорих ял эдэлж буй хүний уулзалтын хугацаа 1 сард багадаа 1 цаг байх ёстой бөгөөд хорих анги бүр өөрийн дотоод журмаар уулзалтын талаар нарийвчлан зохицуулахаар үлдээжээ¹⁶³. Бавари мужийн хувьд хоригдлын сард уулзах богино уулзалтын хугацаа 4 хүртэл цаг байдаг байна. Мөн хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 2 дах хэсэгт зааснаар дараах тохиолдолд хорих ангийн дотоод журмаар заасан зохицуулалтыг үл хамааран ямар ч тохиолдолд уулзалт хийж болохоор зохицуулсан:

- Хоригдлыг нийгэмшүүлэхэд тустай уулзалт;
- Хоригдол бичгээр шийдвэрлэх боломжгүй асуудлыг хэлэлцэх уулзалт;
- Хоригдлоос өөр гуравдагч этгээдийн шийдвэрлэх боломжгүй хувийн, эрх зүйн болон бизнесийн шинжтэй уулзалт;

Хорих ял эдэлж буй өсвөр насны хүүхдийн хувьд Насанд хүрээгүй хүний шүүхийн тухай хуулийн 91 дүгээр зүйлд заасны 7 хоногт 1 удаа 1 цаг хүртэл хугацаагаар богино уулзалт хийхийг зөвшөөрдөг. Мөн урьдчилан уулзалтын цаг захиалахыг шаарддаг. Түүнчлэн хорих байгууламж тус бүр уулзалтаас гадна өсвөр насны хүүхдийг гэр бүлтэйгээ байх нөхцөлийг хангахын тулд гэр бүлийн зөвлөгөөний цаг, эмчийн үзлэг хийлгэх үед гэр бүлийн гишүүдийг байлгах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг.

Англи Улс.

Английн Хорих байгууламжийн тухай хуулийн 35 болон 36 дугаар зүйлд зааснаар хоригдлыг уулзалт хийх эрхтэй талаар зохицуулсан боловч уулзалтын цаг, давтамжийн талаар зохицуулаагүй. Гэвч өсвөр насны хоригдлын хувьд гэр бүлийн харилцаа холбоог хадгалах үүднээс уулзалтыг аль болох ойрхон давтамжтайгаар олон удаа хийхийг зөвшөөрөхийг хорих байгууламжууд эрмэлздэг. Тиймээс Английн ихэнх өсвөр насны хүүхдийн хорих байгууламжууд өөрсдийн уулзалтын байрны боломж нөхцөлд тулгуурлан долоо хоног бүр эсхүл хоёр долоо хоногт нэг удаа тогтмол уулзахыг зөвшөөрдөг.

Уулзалтын цагийн хувьд мөн хорих байгууламжуудын дотоод зохицуулалтад үлдээсэн бөгөөд уулзах цагийг хорих байгууламжийн нөөц бололцоонд үндэслэн аль болох боломжтой урт байлгахыг эрмэлздэг байна.

¹⁶³ Federal Prison Act of Germany (1976), Section 24. "Right to have visitors", https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html

ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэй хоригдлуудын эрхийн талаар:

1. Хүний эрхийг хангах, хууль зүйн зохицуулалт

Хорих ял эдэлж буй эмэгтэй хүний тухайд хорих ял эдлэх хугацаанд Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Хорих ангийн дотоод журам болон бусад дагалдан гарсан дүрэм, журамд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээдэг. Гэсэн хэдий ч хүйсийн онцлогт тохирсон эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хэрэгцээ, хорих анги дахь аюулгүй байдал, гэр бүлтэй харилцах хэрэгцээ, жирэмсэн ба хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хэрэгцээ, жендерийн мэдрэмжтэй хорих ангийн удирдлага, боловсон хүчин, хуваарилалт, хорих ангид орох, бүртгэл, үнэлгээ, ангилал, аюулгүй байдал, хамгаалалт, хоригдлуудын үйл ажиллагаа, хөтөлбөр, хууль зүйн туслалцаа авах боломж, гадаад ертөнцтэй харилцах, хорих ангиас гаргахад бэлтгэх, гаргасны дараах дэмжлэг, жирэмсэн болон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд, тусгай ангилал, эмэгтэйчүүдийн хорих ангид хяналт тавих зэргийг харгалзах нь эмэгтэй хоригдлын эрхийг хангах чухал хүчин зүйл болж байна. Иймд тус хэрэгцээ, онцлог шаардлагыг харгалзан хуульчилж, журамлах шаардлага бий болоод байна.

2. Хүний эрхийн хэрэгжилт, нөхцөл байдал

- **Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, орчны нөхцөл:** Хорих ангийн эмнэлгийн үйлчилгээ эмэгтэй хоригдлуудын хувьд дунд ба сайн түвшинд үнэлэгдэж, ноцтой гомдол бага байна. Гэвч шүд, амны хөндийн эрүүл мэнд сул байгаа нь тухайн чиглэлийн эмчилгээ үйлчилгээ тогтмол биш байгаатай шууд холбоотой. Мөн ундааны усны хатуулаг зарим хоригдлын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй тул ус зөөлрүүлэх аргыг сайжруулах шаардлагатай. Орчны ариун цэвэр, агааржуулалт ерөнхийдөө сайн ч 00-ын өрөө зэрэг дэд бүтцийн хүрэлцээ заримдаа асуудал болдог. Харин 407 дугаар нээлттэй хорих ангийн хувьд хаалттай хорих ангиас олон эмэгтэй ял эдэлж байгаа учраас илүү хүнд нөхцөл байдалтай байна. Энэхүү хорих байр, өрөөний багтаамжийн асуудлаас үүдэж эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлж байгаа байна. Ялангуяа 407 дугаар нээлттэй хорих ангийн өрөө байгалийн гэрэлтэй байх асуудал болон тус ангийн хорих өрөөний агаар сэлгэлтийн асуудлыг онцгой анхаарах шаардлага үүсэж байна.
- **Хувь хүний аюулгүй байдал, сэтгэл зүй:** Олонх хоригдол бусдаас дарамт шахалт мэдрээгүй, хорихын орчинд бие махбодын хүчирхийллээс ерөнхийдөө ангид байдаг нь эерэг үр дүн юм. Гэвч цөөн хэдэн хоригдол бусад хоригдлуудаас сэтгэл санааны дарамт амссан гэж байгааг анхаарах шаардлагатай. Сэтгэл зүйн үйлчилгээ авч буй хоригдлуудын ихэнх нь үр дүнтэй гэж үзэж байгаа бөгөөд энэ чиглэлээр үйлчилгээг үргэлжлүүлэн сайжруулах нь зүйтэй. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 6.1-д “...шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна...” гэж журамласан бөгөөд 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байхаар хорих ангийн дотоод журамд заагаагүй. Иймд Хорих ангийн дотоод журмын 6.1-д заасныг дагаж мөрдөх буюу 24 цагийн гэрэлтүүлэг хоригдлуудад таагүй байх тул шөнийн камер суурилуулах замаар уг асуудлыг хүний эрүүл мэндэд ээлтэй байдлаар шийдвэрлэх, уг процесс, шинэчлэлтийг хийх хүртэл шөнөдөө бүдэг гэрэл, нүдний хаалт зэргийг хэрэглэж хэвшүүлбэл зохино.
- **Эрх зүйн мэдлэг, өргөдөл гомдол:** Хоригдлууд өөрсдийн эрх, хорих ангийн дотоод журмын талаар ерөнхийдөө сайн мэдлэгтэй, хорихоос мэдээлэл хангалтгүй олгодог

байсан ч тэд өөрсдөө суралцсан болох нь ажиглагдсан. Иймд өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн явц ихэнхдээ шударга, хүртээмжтэй байгаа гэж үзэх боломжтой боловч Зарим хоригдол гомдлын хариуг бичгээр авч чаддаггүй. Түүнчлэн олонх нь өргөдөл, гомдол шилжүүлэх дотоод журмын зохицуулалтад итгэлгүй байгаа нь илт харагдаж байгаатай холбоотойгоор хоригдлын өргөдөл, гомдлыг хорих ангийн даргаар дамждаг процессыг үндсээр нь өөрчлөх.

- **Хөдөлмөр эрхлэлт, нийгэмшүүлэх хөтөлбөр:** Хорих ангийн хаалттай хэсэгт буй хоригдлууд ажил, хөдөлмөр эрхлэх боломж байдаггүй тул энэ асуудлаар дүгнэлт хийх боломжгүй байна. Мөн суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийг хоригдлуудын тал нь үр дүнгүй гэж үзсэн нь энэ чиглэлээр дэмжлэг дутагдалтай байгааг илтгэж байна. Харин нээлттэй хорих ангийн хувьд хоригдлын хөдөлмөр эрхлэлтийн хүрээнд эерэг хандлага бөгөөд судалгаанд оролцогчдын 57.5% хувь нь байгууллагад эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлагад туршлага хуримтлуулж байна. Нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хувьд ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангиас судлагдсан эмэгтэйчүүдийн хамруулан нарийвчлан судлах нь зүйтэй. Учир нь ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн хувьд нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн талаарх мэдлэг сул болох нь судалгааны үеэр ажиглагдаж байсан.
- **Боловсрол, чөлөөт цаг:** Номын сан, сургалтын өрөө, кино үзвэр зэрэг соёл боловсролын үйлчилгээнд хоригдлууд өөрсдөө ерөнхийдөө сэтгэл хангалуун байдаг. Номын сан, сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж маш сайн, үзвэр үйлчилгээ хааяа болдог ч огт байхгүйгээс дээр гэж үзжээ. Цаашид үзвэр үйлчилгээг бага зэрэг нэмэгдүүлбэл тохиромжтой. Мөн хорих ангийн сургалтын танхимд дэлхийн болон монголын сонгодог уран зохиол, яруу найраг боловсрол чиглэлийн номоор баяжуулах замаар сургалтын өрөөг тохижуулахад хоригдлын боловсрол тустай.
- **Эмэгтэйчүүдийн ариун цэвэр, эрүүл ахуй:** Хорих ангиас эмэгтэйчүүдийн ариун цэврийн хэрэглэлээр тогтмол хангадаг нь маш сайшаалтай (бүх хоригдол үүнийг баталсан). Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 4.2-д “...Халуун усны газарт шүршүүрийг байрлуулж, батлагдаж хуваарийн дагуу 14 хоног тутам хоригдлын усанд оруулж болно...” гэж журамласан. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хувьд эмэгтэйчүүдийн онцлогт нийцүүлэн 14 хоногт биш 7 хоногт нэг удаа усанд оруулж байна. Энэ ч утгаараа судалгаанд оролцогчид усанд орох давтамж тал хувьд нь хүрэлцээтэй байгаа гэжээ. Гэвч судалгаанд оролцогчдын 55 хувь нь усанд орох давтамжийг нэмэгдүүлэх, ингэхдээ долоо хоногт дор хаяж 2 удаа усанд орох нөхцөл бүрдүүлэх зүйтэй гэжээ. Иймд усанд орох давтамжийн зохицуулалтыг өөрчлөх, аль болох нээлттэй болгох замаар хорих ангийн дотоод журамд өөрчлөлт оруулах нь хоригдлуудын эрүүл ахуйд тустай.
- **Эхийн тасаг:** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй, хаалттай хорих ангид 0-2 насны нярай 12 хүүхэд өсөж, хүмүүжиж байна. Энэ ч утгаараа 0-2 эхчүүдэд зориулсан өрөө тасалгааны нөхцөл сайн үнэлэгдсэн нь тусгай хэрэгцээтэй энэ бүлэгт анхаарал сайн хандуулж байгааг харууллаа.
- **Түр болон урт хугацааны эргэлт:** Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалаар баталсан “Хорих ангийн дотоод журам”-ын 15.2-д “Түр уулзалтын цаг 3 хүртэлх, удаан хугацааны уулзалтын үргэлжлэх хугацаа 72 цаг хүртэл байгаа” гэж заасан. ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид биечлэн судалгаа авах үед журмын дээрх зохицуулалт практик хэрэгжихгүй бөгөөд уулзалтын цаг 45 минут байна. Энэ нь өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад эмэгтэй хоригдлын тоо нэмэгдсэн болон уулзалтын ерөөний хүртээмж цөөн байгаатай шууд холбоотой байна. Харин урт хугацааны эргэлтийг өгөх

зохицуулалтыг утсаар олгохоос гадна хөдөө орон нутаг болон давтамжийг тооноос хамааран ялгаатай олгох замаар сайжруулах шаардлагатай.

- **Хоригдлыг тусад нь ял эдлүүлэх:** ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангид биечлэн судалгаа авах явцад анх удаа ял эдэлж байгаа хоригдлыг дахин гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлоос, засарч хүмүүжиж байгаа хоригдлыг засарч, хүмүүжихгүй байгаа хоригдлоос тусад нь ял эдлүүлэх зохицуулалт хорих байрны багтаамжийн асуудлаас шалтгаалан хэрэгжихэд хүндрэлтэй бөгөөд ийнхүү тусад ял эдлүүлээгүйгээс үүдэж шинэ хоригдолд бие махбодын болон сэтгэл зүйн дарамтад орох тохиолдол цөөнгүй байна.
- **Хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох тухай санал гаргах:** Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 225 дугаар зүйлд хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох тухай санал гаргах эрх зүйн орчинг хуульчилсан. Харин ШШГЕГ-ийн харьяа 407-р нээлттэй хорих ангийн ярилцлагын судалгаанд хамрагдсан эмэгтэй хоригдлын хувьд хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллах эрх зүйн зохицуулалт эрэгтэй хоригдлоос хатуу байдаг талаар онцлон тэмдэглэж байна. Энэ нь ярилцлага хийсэн тохиолдолд болгонд дурдагдсан. Иймд эрэгтэй болон эмэгтэй хоригдлын хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллах зохицуулалтыг нарийвчлан судалж, одоогийн нөхцөл байдлыг тогтоох замаар эмэгтэй, эрэгтэй хоригдлын хугацаанаас өмнө суллагдаж буй байдлыг харьцуулах шаардлагатай.

3. Тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам

- Эмэгтэй хоригдлууд, тэр дундаа хүүхэдтэй, жирэм эхчүүдэд өрөөний гэрэлтүүлэг нь эрүүл мэндэд шууд сөргөөр нөлөөлж байна. Иймд гэрэлтүүлэгтэй холбоотой уян хатан зохицуулалтыг бий болгох, тодруулбал шөнийн хяналтын камер суурилуулах замаар хоригдлуудын эрүүл мэндийг хамгаалах зайлшгүй шаардлагатай. Түүнчлэн Хууль зүй, Дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 тушаалын хавсралтаар баталсан Хорих ангийн дотоод журмын 6.1 дэх заалтыг дээрх саналтай уялдуулан өөрчлөх нь зүйтэй.
- Хууль зүй, Дотоод хэргийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 тушаалын хавсралтаар баталсан Хорих ангийн дотоод журмын 4.2-т зааснаар хоригдлууд 14 хоногт 1 удаа хоригдлууд усанд ордог. Олон улсын жишгээс үзвэл энэхүү давтамж нь харьцангуй бага ба үүнийг ихэсгэх шаардлага бий болоод байна. Ялангуяа эмэгтэй хоригдлуудын хувьд ариун цэврийн асуудал нь чухлаар тооцогдох тул усанд орох давтамжийг нэмэх буюу аль болох нээлттэй, чөлөөтэй байдлаар өөрчлөх шаардлагатай.
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон Хорих ангийн дотоод журамд эмэгтэйчүүдийн жендерийн онцлогт суурилсан онцлог зохицуулалтууд дутмаг байгаагийн улмаас эмэгтэйчүүдийн эрх тэр тусмаа хүүхэдтэй эх, жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн эрх зөрчигдөх нөхцөл байдал үүсэж байна. Иймд онцлог зохицуулалтыг хууль, журамд нарийвчлан тодорхойлох, тухайлсан Хорих ангийн дотоод журам батлах зайлшгүй шаардлагатай.
- Судалгааны хүрээнд авсан асуумжийн дүнгээс харахад хоригдлын гаргасан өргөдөл, гомдол хорих ангийн даргаар дамжих процессын хувьд хоригдлууд итгэлгүй байх тул хууль болон журмын холбогдох хэсгийг өөрчлөх нь зүйтэй.
- Хорих ангийн дотоод журмын 14-р бүлэгт “Чөлөөт цаг”-ийн зохицуулалтыг тусгасан боловч хэт ерөнхий, дутмаг зохицуулалттайгаас үүдэн чөлөөт цагаа зориулалтын дагуу ашиглах, өөрийгөө хөгжүүлэх нөхцөл хомс буюу аж ахуйн ажил эрхлэх, угаалга

болон угаалга хийх зэрэг бусад ажлаа уг цагт амжуулах хандлага ажиглагдсан. Иймд хорих ангийн дотоод журамд уг зохицуулалтыг дэлгэрэнгүй байдлаар тусгах, цаашлаад угаалга хийх, хувийн ариун цэвэр сахих, аж ахуйн ажил эрхлэх цагаас тусдаа байдлаар зохицуулах нэн шаардлагатай.

Хорих ангид ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хоригдлуудын эрхийн талаар:

1. Хүний эрхийг хангах, хууль зүйн зохицуулалт

Хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний тухайд хорих ял эдлэх хугацаанд Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Хорих ангийн дотоод журам болон бусад дагалдан гарсан дүрэм, журамд заасан эрх эдэлж, үүрэг хүлээдэг. Гэсэн хэдий ч цагдан хорих, насанд хүрэгчдээс тусгаарлах, насны ангилал, гэмт хэргийн төрлөөр ангилах, охид, хүүхдүүдийн онцгой хэрэгцээ, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах эрх, хүрээлэн буй орчин, орон байр, хоол тэжээл, боловсрол, мэргэжлийн сургалт, ажлын боломж, амралт, шашин шүтэх, ухамсар, сэтгэлгээний эрх чөлөө, гэр бүл, гадаад ертөнцтэй харилцах, боловсон хүчний хангамж, сахилгын арга хэмжээ, хүч хэрэглэхийг хязгаарлах, хяналт шалгалтын байнгын, бие даасан тогтолцоо, гомдол, хүсэлт, хоригдсон хүүхдийг өөр хорих ангид шилжүүлэх зэрэг үйл ажиллагаанд онцлог хэрэгцээ бий болдог. Иймд тус хэрэгцээ, онцлог шаардлагыг харгалзан хуульчилж, журамлах шаардлага бий болоод байна.

2. Хүний эрхийн хэрэгжилт, нөхцөл байдал

- **Эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ:** Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 6 дах хэсэгт зааснаар Монгол Улсын иргэн нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах үндсэн эрхтэй бөгөөд Байгууллагын эмч нь 09 цагаас 18 цаг хүртэл байдаг, бусад цагаар байдаггүй тул эмчийн ажлын бус цагаар өсвөр насны ял шийтгүүлсэн хүн болон алба хаагчид эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ авах яаралтай шаардлагатай үед эмчийн тусламж үзүүлэх боломжгүй нөхцөл байдалд хүргэх боломжтой байна. Энэ нь сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын хүүхдүүд байнгын тогтмол эмчийн үйлчилгээг авч чадахгүй байгааг илтгэж байна. Иймд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээтэй холбогдох аливаа эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ажлын бус цагаар эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг авах нөхцөлийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.
- **Сурч боловсрох эрх:** Судалгааны үр дүнгээс үзвэл өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүүхдүүдийн суралцах, элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөх хүсэл эрмэлзэл их боловч элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгөхтэй холбогдуулан нэмэлт давтлага, хичээл, хөтөлбөр байгаа эсэх талаар өсвөр насны хорих ял шийтгүүлсэн хүүхдүүдэд мэдээлэл хомс, тодорхойгүй байгаа нөхцөл байдал ажиглагдаж байна. Түүнчлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 236 дугаар зүйлийн 236.1 дэх заалтын улмаас хоригдлууд их дээд сургууль, коллежид суралцах боломжоо хязгаарлуулж, боловсролын түвшний алагчлалд өртсөөр буйг зайлшгүй анхаарах хэрэгтэй.
- **Гадаад ертөнцтэй харилцах:** Судалгаанаас хүүхдүүдэд уулзалтын цаг бүрэн олгогддог байх боловч удаан уулзалтын байр 1 байгаагаас шалтгаалан хуульд заасан 15 хоногт нэг удаа уулзалт хийх эрх хязгаарлагдаж байна. Иймд удаан уулзалт боломжийг хангах шаардлагатай байна.
- **Барилга байгууламж, орчны аюулгүй байдал:** Барилга байгууламжийн хувьд 2 удаа актлагдсан барилгад амьдарч, суралцаж байгаа бөгөөд өрөөндөө ундны усаар

хангагдах, 00-ийн өрөөгүй, сургалт-хүмүүжлийн байгууламжийн хувьд биеийн тамирын заалгүй зэрэг нөхцөл байдлаас шалтгаалан хүүхдүүдийн аюулгүй орчинд амьдрах зөрчигдөж байна. Шинэ барилгын хувь 2026 оны 4-р улирал ашиглалтад орох төлөвлөгөөтэй байгаа бөгөөд ашиглалтад орох хүртэлх хугацаанд өсвөр насны хорих ял эдэлж байгаа хүүхдүүдийг аюулгүй барилга байгууламжид шилжүүлэх шаардлага үүсэж байна.

- **Гэрэлтүүлэг:** Хорих ангийн дотоод журмын 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт “*Хорих байр, өрөө нь шөнийн цагаар хяналт тавих бүрэн боломж бүхий гэрэлтүүлэгтэй байна*” гэж заасан бөгөөд энэхүү зохицуулалтын зорилго нь шөнийн цагаар аливаа зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлж, хяналтын камераар ажиглах байдаг. Орчин үед шөнийн үеийн бичлэг хийх боломжтой хяналтын камер байгаа бөгөөд үүгээр асуудлыг шийдвэрлэх нь зүйтэй байна. Учир нь шөнийн цагаар гэрэлтүүлэгтэй байх нь хүүхдүүдэд унтахад хүндрэлтэй байх, хүүхдүүдийн нүдэнд сөргөөр нөлөөлөх боломжтой байна.
- **Орчны аюулгүй байдал, хүчирхийлэл, дарамтаас урьдчилан сэргийлэх:** Өсвөр насны хорих ял эдэлж буй хүүхдүүдийн хувьд аливаа хүчирхийлэл, дарамт өөрт нь учрахад хэнд хандах талаар тодорхой мэдээлэлгүй байгаа бөгөөд цөөн хүүхдүүдийн хувьд ямар нэгэн хэлбэрээр хүчирхийлэл, дарамтад өртөж байсан нь судалгааны үр дүнгээр тодорхойлогдож байна. Иймд хүүхдүүдийг аливаа хүчирхийлэл дарамтад өртсөн тохиолдолд ямар арга хэмжээ авах, байгууллагын зүгээс үүнээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх, алба хаагчдыг хүүхэдтэй хэрхэн харилцах талаар сургалтыг зохион байгуулах зэрэг арга хэмжээ авах нь зүйтэй байна.

3. Тулгамдаж буй асуудал, шийдвэрлэх арга зам

- Хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний хувьд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ дутмаг, эрүүл ахуй, цэвэрлэгээ, өрөөний гэрэлтүүлэгтэй холбоотой асуудал үүсэж байна. Нийтлэг байдлаар бусад улсууд эрүүл ахуйн шаардлагыг хуульд нарийвчлан зохицуулах шаардлагагүйгээр эрүүл ахуйг хорих байгууламжийн нэг стандарт хэмээн үздэг бөгөөд хорих ангийн үндсэн зорилгынхоо хүрээнд эрүүл ахуйг хүүхдийн эрүүл мэндэд хамгийн халгүй байдлаар цэвэр байлгах ёстой хэмээн тайлбарладаг байна. Иймд хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүний баталгааг сайн хангаж хүний эрхийн зөрчлийг бий болгохгүй байх нь зүйтэй.
- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын барилга, байгууламж нь холбогдох стандарт, шаардлагад нийцэхгүй байх ба энэ нь тухайн хоригдлын эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг зөрчиж байна. Хэдийгээр тус хорих байгууллагын шинэ байр баригдаж буй боловч тэр хүртэл аль болох хоригдлуудыг стандартад нийцсэн орчноор хангах нь зүйтэй. Гадаадын бусад улс, орнуудын тухайд стандартыг өндөр тогтоож өгдөг ба Монгол Улсын тухайд энэхүү жишгийг даган шинэчлэх шаардлага бий болоод байна.
- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай төвийн хичээлийн анги танхимыг стандартууд нийцүүлж, амрах байрнаас тусгаарлах, багшийн орон тоог ердийн ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн цалингаас их байлгах арга замаар нөхөж, орон тоог гүйцээх, хорих өрөөнд хичээлээ, сургалтаа давтах боломжийг бүрэн бий болгох, цахим сургалтад хамрагдах нөхцөл бололцоог бий болгох зэргээр боловсролын хүртээмжийг сайжруулах хэрэгтэй байна. Монгол Улсын хувьд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд насанд хүрээгүй хүний боловсролтой холбоотой харилцааг зохицуулаагүй бөгөөд эрүүгийн хуульд мэргэжлийн болон ерөнхий боловсрол олгох

талаар зохицуулсан. Гэвч сургуулийн үйл ажиллагаа нь Боловсролын ерөнхий хууль болон Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулиар зохицуулагдах эсэх нь тодорхойгүй, Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын дотоод журамгүй байгаагаас шалтгаалан хорих ял эдэлж буй насанд хүрээгүй хүүхдүүдийн сурч боловсрох эрх нь ноцтой зөрчигдөж байна.

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 236.1 дүгээр заалтыг Монгол улсын Үндсэн хууль, бусад нэгдэн орсон Олон улсын гэрээ, пактуудад нийцүүлэн өөрчлөх, хувийн байдалтай холбоотойгоор дээрх заалтын улмаас сурч боловсрох эрх зөрчигдсөөр ирсэн нөхцөл байдлыг яаралтай таслан зогсоох.
- Эргэлт, уулзалтын цаг, амралт чөлөөт цаг нь хорих ангийн бодит нөхцөл байдлаас хамаарч хязгаарлагдаж буй нөхцөл байдал ажиглагдсан ба үүнийг аль болох хууль, дүрэм, журамд нийцүүлэх, цаашид дэлхийн жишигт нийцүүлэх шаардлага бий болж байна.

НОМ ЗҮЙ

1. Монгол хэл дээрх эх сурвалж:

А. Эрх зүйн эх сурвалж

1. Үндсэн хууль, (1992)
2. Эрүүгийн хууль/Шинэчилсэн найруулга/, (2015)
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/, (2017)
4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, (2002)
5. Боловсролын ерөнхий хууль, (2023)
6. Мэргэжлийн болон техникийн боловсролын тухай хууль, (2023)
7. Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хууль, (2023)
8. “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн хөтөлбөр
9. Монгол Улсын засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр буюу дунд хугацааны хөгжлийн хөтөлбөр
10. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2022 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/167, А/233 хамтарсан тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Хоригдлыг суллахад бэлдэх хөтөлбөр”
11. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2020 оны 03 дугаар сарын 9-ний өдрийн А/46 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвийн сургалт зохион байгуулах журам”
12. Засгийн газрын 2016 оны 4 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт “Засгийн газрын тохируулагч болон хэрэгжүүлэгч агентлагийн жагсаалт”
13. ХЗДХ-ийн сайдын 2017 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдрийн А/183 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Хорих ангийн дотоод журам”

Б. Ном, сурах бичиг

1. Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 24 дэх илтгэл, УБ, 2025
2. Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэл, УБ, 2024
3. Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, УБ, 2023
4. Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 15 дахь илтгэл, УБ, 2016
5. МУГХУСАЗЗ, Гэмт хэргийн цагаан ном-2023, УБ, 2025
6. Р.Оюунбадам, “Эмэгтэйчүүд ба хорих ял”, УБ, 2021
7. Хүний Эрхийн Үндэсний комисс, Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэлүүд
8. Пунцагсүрэн Баярбаатар, Баясгалангийн Алтангэрэл, “Хоригдлыг нийгэмшүүлэх онол, арга зүй”, УБ, 2022
9. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, “Хорих ялын үр нөлөө”, УБ, 2006,
10. Олон Улсын хөдөлмөрийн байгууллага, Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, “Монгол Улс дахь хоригдлын хөдөлмөрийн нөхцөл байдал”, 2023,
11. “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл ба эмэгтэйчүүд” сэдэвт эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, УБ, 2023
12. Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, “Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт”, УБ, 2019

13. Ч.Болормаа, “Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хүлээлгэх ялын бус эрүүгийн хариуцлагыг боловсронгуй болгох нь”, УБ, 2021

В. Эрдэм шинжилгээний бүтээл

1. О.Мөнхсайхан, “Монгол Улсын үндсэн хууль: туйлын эрхээс бусад үндсэн эрхийн хязгаарлалтад тавих гол нөхцөл”, Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, УБ, 2021
2. Кристина Ноблийн хүүхдийн сан, “Өсвөр насныхны хөгжлийн хөтөлбөрийн суурь судалгаа”, УБ, 2019 Хураангуй тайлан

2. Гадаад хэл дээрх эх сурвалж:

А. Эрх зүйн эх сурвалж

1. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf
2. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf
3. United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders with their Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf
4. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), adopted in 1979 by the UN General Assembly, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>
5. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>
6. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>
7. Convention on the Rights of the Child, <https://www.unicef.org/child-rights-convention>
8. Juvenile training school act (2014), Japan, Chapter VII. “Hygiene and Medical care”, https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3475/en#je_ch7at1
9. Enforcement decree of the Act on execution of sentences and treatment of inmates (2014), Republic of Korea, Article 50. “Frequency of Bathing”, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=32726
10. 소년수형자 처우 등에 관한 지침, 제 17 조(위생), <https://www.law.go.kr/LSW/admRulLsInfoP.do?admRulSeq=2100000243132>
11. Enforcement decree of the youth protection act (2024), Republic of Korea, <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engLsSc.do?menuId=2&section=lawNm&query=Youth+protection+act&x=21&y=22#iBgcolor2>
12. Federal Prison Act of Germany (1976), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html
13. The Prison Rules of UK (2009), <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1999/728/contents>
14. Execution of Sentences Act of Norway (2001), https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2001-05-18-21/KAPITTEL_5#KAPITTEL_5

15. Youth Courts Act Germany (1974), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_jgg/englisch_jgg.html#p0539
16. The Young Offenders Institution Rules (2000), UK, <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2000/3371/article/3>
17. Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees (2005)
18. Regulation for Penal Institutions and Treatment of Inmates (2006), https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3227#je_ch7at2

Б. Ном, сурах бичиг

1. UNODC, Handbook on Women and Imprisonment 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women_and_imprisonment_-_2nd_edition.pdf
2. UNODC, Justice in Matters Involving Children in Conflict with the Law Model Law on Juvenile Justice and Related Commentary, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Justice_Matters_Involving-Web_version.pdf

В. Бусад

1. Council of Europe, “Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, (2025), p1. <https://rm.coe.int/16806cc449>
2. Pamphlet of Juvenile Training School, <https://www.moj.go.jp/content/001221691.pdf>

ХАВСРАЛТ

ШШГЕГ-ИЙН ХАРЬЯА 407-Р НЭЭЛТТЭЙ, ХААЛТТАЙ ХОРИХ АНГИ ДАХЬ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДЭЭС АВАХ АСУУМЖ

Судалгааны хүрээнд цугларсан мэдээллийг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн дагуу чандлан нууцлах бөгөөд зөвхөн судалгаа шинжилгээний нэгдсэн дүгнэлт гаргахад ашиглах болно.

1. Хорих анги дахь эмнэлэг, эмч нар “эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд”-ийн үүднээс оношлогоо, эмчилгээ явуулдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

2. Хорих байрны орчин нөхцөл эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэнд, хувийн ариун цэвэрт сөргөөр нөлөөлөх, харшлах зүйл байдаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

3. Тийм бол ямар сөрөг нөлөөтэй зүйлс байдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

4. Хоригдож байх хугацаанд шүд, амны хөндийн эмчилгээ, оношилгоо явагдаж байсан уу?

А. Тогтмол явагддаг Б. Цөөн удаа явагдсан В. Нэг удаа явагдсан Г. Огт явагдаж байгаагүй.

5. Танд шүд, амны хөндийн эрүүл мэндийн асуудал бий юу? /Шүд цоорол, уналт, сийрэгжилт г.м/

А. Тийм Б. Үгүй

6. Тийм бол ямар асуудал байгаа вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

7. Хоригдож байх хугацаандаа бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын ажилчдын зүгээс таны хувийн халдашгүй байдалд халдаж, аливаа дарамт хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдол байгаа юу?

А. Тийм Б. Үгүй

8. Тийм бол тодорхой бичнэ үү. /Хэнээс, хэзээ, хаана, ямар төрлийн дарамтад өртсөн талаар/

.....
.....
.....

9. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журам болон өөрийн эдлэх эрхийн талаар та хэр сайн мэдэх вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

10. Хорих ангийн дүрэм, журам болон хоригдлын эдлэх эрхийн талаар хорих байгууллагын зүгээс мэдээлэл олгодог уу?

А. Тогтмол олгодог Б. Цөөн удаа олгосон В. Нэг удаа олгосон
Г. Огт олгоогүй

11. Хорих анги дахь дотоод дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ, шаардлага бий эсэх?

А. Тийм Б.Үгүй

12. Хэрвээ өөрчлөлт оруулахаар бол ямар зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй вэ?

.....
.....
.....

13. Түр хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

14. Урт хугацааны уулзалтын хугацаа хангалттай байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

15. Хөдөө, орон нутгаас ирсэн ар гэрийнхэнтэй уулзах хугацаа хангалттай байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

16. Ундны усаар хэрэгцээтэй хэмжээнд хангагдаж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

17. Ундны усны чанар, биед үзүүлэх нөлөө ямар байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

18. Ундны усны чанар биед муу, сөрөг нөлөө үзүүлдэг бол ямар сөрөг нөлөө үзүүлдэг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

19. Гар угаах болон бусад угаалга хийхэд гүний ус хүйтэн температуртай байх нь хүндрэлтэй байдаг уу?
- A. Маш хүндрэлтэй Б. Хүндрэлтэй В. Дунд Г. Боломжийн
В. Асуудалгүй
20. Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хэрэгжилт хэр үр дүнтэй байдаг вэ?
- A. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу
21. Хоол хүнс, эрүүл ахуйгаас шалтгаалсан халдварт болон халдварт болон халдварт бус өвчлөл гарч байсан уу?
- A. Тийм Б. Үгүй
22. Тийм бол ямар өвчлөл гарч байсан бэ?
-
.....
.....
23. Хоол хүнснээс шим тэжээл ямар хэмжээнд авдаг вэ?
- A. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу
24. Хорих байгууллагын дэлгүүр дэх ариун цэврийн хэрэглэлийн үнэ, чанар, сонголт болон төрөлжсөн байдал ямар байдаг вэ?
- A. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу
25. Хорих байгууллагын зүгээс эмэгтэйчүүдийн хувийн ариун цэврийн хэрэглэлээр хангах дэмжлэг үзүүлдэг үү?
- A. Тийм Б. Үгүй
26. Таны хоригдох хугацаандаа эрхэлж буй хөдөлмөрийн цалин хөлсний норм, хэмжээ танд хэр хангалттай санагддаг вэ?
- A. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу
27. Хорих байгууллага дахь өдрийн ажил эрхлэлтийн өмнө Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөгөө өгдөг үү?
- A. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу
28. Хорих байгууллагаас суллагдсаны дараа энд эрхэлж буй ажилтай ижил ажлаар цаашид ажиллах чадварыг эзэмшиж чадсан гэж бодож байна уу?
- A. Тийм Б. Үгүй
29. Үгүй бол яагаад? Тодорхой бичнэ үү

.....
.....
.....
30. Та энд өөрийн эрхэлж буй ажлын байр дахь шат дамжлага бүрд ажиллан дадлагажиж чадаж байна уу?

А. Тийм Б. Үгүй

31. Та өөрийн хувийн нууцыг бусад хоригдлууд болон хорих байгууллагын албан хаагчдаас ангид байлгаж чаддаг уу?

А. Маш сайн чаддаг Б. Сайн чаддаг В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

32. Муу байдаг бол шалтгааныг тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

33. Хоригдож байх хугацаандаа сэтгэл зүйчтэй тогтмол уулздаг уу?

А. Тогтмол уулздаг Б. Хааяа уулздаг В. Нэг удаа уулзсан Г. Огт уулзаж байгаагүй Д. Уулзах боломжгүй байдаг

34. Сэтгэл зүйчтэй уулзсаны дараа өөрийн сэтгэл зүйн асуудал шийдэгдсэн, дээрдсэн зүйл байдаг уу?

А. Сайн дээрддэг Б.Харьцангуй дээрддэг Г. Огт дээрддэггүй

35. Хоригдож байх хугацаанд нийтийг хамарсан кино, үзвэрийн үйлчилгээ зохион байгуулагддаг уу?

А.Тогтмол болдог Б. Хааяа болдог В. Нэг удаа болсон Г. Огт болж байгаагүй Д. Боломжгүй байдаг

36. Тодорхой шалтгааны улмаас өөрт учирсан бэртэл гэмтэл, өвчин зовиурыг мэдэгдэлгүй нуух шаардлага үүсдэг үү?

А.Тийм Б.Үгүй

37. Тийм бол шалтгааныг тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

38. 0-2 насны хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн байрлах байрны ариун цэвэр, дулаан, агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

39. Хорих байрны номын сан болон сургалтын өрөөг чөлөөтэй ашиглах боломж хэр байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

40. 7-14 хоногт нэг удаа усанд орох давтамж хангалттай санагддаг уу? Энэхүү давтамжийг нэмэгдүүлвэл хэрхэн нэмэгдүүлэх нь зүйтэй вэ?

.....
.....

41. Өвлийн улиралд буюу хүйтний улиралд таны байрлаж буй өрөө болон хорих ангийн бусад хэсгүүд хангалттай дулаан байж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

42. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

43. Тийм бол ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

44. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

45. Муу бол яагаад? Ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

46. Та өмнө нь өргөдөл, гомдол гаргаж байсан бол таны гаргасан өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлт, биелэлт ямар байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

47. Таны гаргасан өргөдөл гомдлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар хариуг хуулбарлаж авах боломж олгодог уу?

А. Тийм Б. Үгүй

48. Та “хоригдлын гаргасан өргөдөл гомдол хорих ангийн даргаар хянагдсаны үндсэн дээр харьяаллын дагуу шилжүүлэх” талаар ямар байр суурьтай байна вэ?

А. Зөв Б. Буруу В. Мэдэхгүй байна

СУДАЛГААНД ОРОЛЦСОН ТАНД БАЯРЛАЛАА.

ШШГЕГ-ИЙН ХАРЬЯА СУРГАЛТ ХҮМҮҮЖЛИЙН ТУСГАЙ БАЙГУУЛЛАГА ДАХЬ НАСАНД ХҮРЭЭГҮЙЧҮҮДЭЭС АВАХ АСУУМЖ

Судалгааны хүрээнд цугларсан мэдээллийг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн дагуу чандлан нууцлах бөгөөд зөвхөн судалгаа шинжилгээний нэгдсэн дүгнэлт гаргахад ашиглах болно.

1. Хорих ангийн эмнэлэг, эмч нар шилжилтийн нас болон эмэгтэйчүүдийн бие махбодын онцлогт тохируулсан эмчилгээ, оношилгоо, зөвлөгөө өгдөг үү?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

2. Хичээлдээ явах дуртай юу? Дургүй, таагүй мэдрэмж төрдөг бол шалтгаанаа бичнэ үү.

.....
.....
.....

3. Хорих ангийн орчны аюулгүй байдлын хувьд бусад хүүхдүүд болон албан хаагчдаас ангид байж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

4. Хэрвээ аюулгүй байдалд халдаж байсан бол ямар төрлийн халдлагад, өртөж байсан бэ? /хэнээс, хаана, хэзээ?/

.....
.....
.....

5. Хорих ангийн дотоод дүрэм, журмын талаар хэр сайн вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

6. Хорих ангийн дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ бий эсэх?

А. Тийм Б. Үгүй

7. Хэрвээ өөрчлөлт оруулахаар бол ямар зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй вэ?

.....
.....
.....

8. Эргэлт, уулзалтын цаг бүрэн олгогддог эсэх?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

9. Бүх хичээлийн ном сургууль дээр нь хангалттай байж чаддаг уу? Бүх хүүхдүүд хүссэн үед номоо ашиглах боломж байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

10. Сургалт хүмүүжлийн тусгай төвийн хичээл ойлгомжтой, үр дүнтэй байж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

11. Хичээлийн дэвтэр, үзэг, харандаа дууссан тохиолдолд шууд шинийг авч хэрэглэх боломжтой юу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

12. Ундны усаар хангалттай хангагдаж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

13. Анги, танхимд ширээ сандал хүрэлцээтэй байдаг уу? Нэг ширээнд хоёроос илүү хүүхэд суудаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

14. Хичээл хийхэд ширээ сандал тухтай байдаг уу? Элдэв хадаас сөрдийсөн, эвдэрсэн ширээ сандал байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

15. Хоол хүнс болон орчны бохирдлоос шалтгаалсан халдварт болон халварт бус өвчлөл гарч байсан уу?

А. Тийм Б. Үгүй

16. Зуны цагт цонхоо нээж агаар оруулах боломж байдаг уу?

А.Тийм Б.Үгүй

17. Анги танхим өвлийн цагт дулаан байдаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

18. Алба хаагч болон хорих ялаар эдэлж байгаа бусад хүүхдүүд зүй бус хандаж, хувийн орон зайд хангаж, тааламжгүй мэдрэмж төрүүлж байсан уу?

А.Тийм Б.Үгүй

19. Тийм бол яаж халдаж байсан бэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

20. Хичээлийн сурах бичиг, дэвтэр, үзэх харандаа гэх мэт сургалтын хэрэглэгдэхүүн хангалттай юу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

21. Ангид ус шүүгч, хүүхэд бүрд хүрэлцээтэй аяга байдаг уу? Хүссэн үедээ ус уух боломжтой юу?

А. Тийм Б.Үгүй

22. Хүссэн үедээ гарч бие засах боломжтой юу?

А. Тийм Б.Үгүй

23. Номын сангийн номын ямар агуулгатай номоор баяжуулах шаардлагатай вэ?

.....
.....
.....

24. Хичээл орох байранд гар угаах угаалтуур, 00-ын өрөө байдаг уу? Байдаггүй бол хаана гараа угааж, бие засдаг вэ?

А. Тийм Б.Үгүй

25. Ариун цэврийн өрөөнд саван, 00 цаас байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

26. Цонх хагарсан, гэрэл шатсан, ширээ сандал эвдэрсэн тохиолдолд дор бүр нь засаж, сольж өгдөг үү?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

27. Багш нар хичээлээ цагтаа эхэлдэг үү?

А. Тийм Б. Үгүй

28. Танай сургууль номын сантай юу? Номын сантай бол хүссэн үедээ ном авч унших боломжтой юу? Номын санд олон төрлийн сонирхолтой номууд байдаг уу? Хуучирсан, гэмтсэн ном байдаг уу?

.....
.....
.....

29. Эцэг эх, асран хамгаалагчид нь тогтмол эргэлтээр ирж уулздаг уу? Шаардлагатай хичээлийн хэрэгслүүдийг авч ирж өгдөг үү?

А. Тогтмол уулздаг Б. Хааяа уулздаг В. Бараг уулздаггүй Г. Нэг удаа
уулзсан Д. Уулздаггүй

.....
.....

30. Хичээл нь ойлгомжтой, сонирхолтой байдаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

31. Биеийн тамирын хичээл ордог уу? Ордог бол биеийн тамирын зааланд ордог уу?

А. Заалтай Б. Заалгүй В. Биеийн тамирын хичээл ордоггүй

32. Элсэлтийн Ерөнхий Шалгалтад бэлдэх хичээлийн хөтөлбөр байдаг уу? Сонирхсон хичээлээ гүнзгийрүүлэн судлах, нэмэлт сургалт, давтлага авах боломжтой байдаг уу?

А. Тусгай хөтөлбөртэй, нэмэлт хичээл судлах боломжтой Б. Тийм хөтөлбөргүй,
нэмэлтээр хичээл судалдаггүй

33. Сургалтаас гадна өдөр тутмын амьдралд хэрэгтэй ур чадвар (хувийн санхүү, шийдвэр гаргалт, сэтгэлзүй, ёс зүй, харилцаа гэх мэт)-ын талаарх хичээл ордог уу?

А. Тийм Б. Үгүй

34. Элсэлтийн ерөнхий шалгалтаа өгөөд босго оноондоо хүрсэн тохиолдолд үргэлжлүүлэн дараагийн шатны сургуулиудад сурах боломж байдаг уу? Дэлгэрэнгүй хариулна уу.

.....
.....
.....
35. Таны байрлаж буй өрөө болон ангийн бусад хэсгийн гэрэлтүүлэг хангалттай тод байж чаддаг уу?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

36. Хорих ангийн доторх өрөө 24 цагийн гэрэлтүүлэгтэй байдаг нь танд хүндрэлтэй байдаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

37. Тийм бол ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

38. Таны байрлаж буй өрөөний агаар сэлгэлт ямар хэмжээнд байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

39. Муу бол яагаад? Ямар хүндрэл учирдаг вэ? Тодорхой бичнэ үү.

.....
.....
.....

40. Хорих ангийн барилга, байгууламжийн чанар ямар байдаг вэ?

А. Маш сайн Б. Сайн В. Дунд Г. Муу Д. Маш муу

41. Хорих ангийн барилга, байгууламж, орчны нөхцөлтэй холбоотойгоор гэмтэл, бэртэл учирч байсан эсэх?

А. Тийм Б. Үгүй

42. Хичээлийн бус цагаар хүссэн үедээ ангидаа сууж хичээлээ давтах боломж байдаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

43. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа явагддаг уу?

- а. Хэрэв явагддаг бол чи оролцох дуртай юу? Чамд таатай санагддаг уу?
Хэрэв оролцох дургүй бол хүсэхгүй байгаагаа илэрхийлэх боломж байдаг уу?

.....
.....

.....
.....
53. Чамайг эсвэл ангийн сурагчдын хэн нэгнийг ялгаварлаж, түүнээс үүдэж шоглох, шоолох, шоовдорлох, ганцаардуулах явдал гардаг уу?

А. Тийм Б. Үгүй

54. Чамайг ангийн сурагчдын хэн нэг нь эсвэл хэсэг хүүхдүүд нийлж сэтгэл санааны хувьд дарамтад оруулдаг уу? Доорх зүйлс тохиолдож байсан уу? Тийм бол дугуйлна уу.

- a. Гадаад үзэмж, хувцаслалт, гэр бүлийн байдал зэргээр нэр хоч өгөх
- b. Гадаад үзэмж, хувцаслалт, гэр бүлийн байдал зэргээр шоолох
- c. Гадаад үзэмж, хувцаслалт, гэр бүлийн байдал зэргээр доог тохуу хийх
- d. Доромж үгсээр харилцах
- e. Худал цуу тараах
- f. Бусад
- g. Тийм зүйл болж байгаагүй

55. Албан хаагч, ангийн сурагчдын хэн нэг нь чиний хувийн орон зайд халдаж, тааламжгүй мэдрэмж төрүүлж байсан үү? Доорх зүйлс тохиолдож байсан уу?

- a. Биеийн хувийн хэсэгт (цээж, хөх, бөгс, бэлэг эрхтэн, уруул орчим) хүсээгүй байхад хүрэх гэх мэт)
- b. Тийм зүйл байхгүй

56. Багш сурагчидтай ялгаатай харилцаж буй мэт санагддаг уу? Яагаад? Ямар тохиолдлуудад ялгаварлаж буй мэт мэдрэмж төрж байсан бэ?

.....
.....

57. Хорих ангийн удирдлага, багш, албан хаагчдын зүгээс бие махбодын хүчирхийлэл, шийтгэл үзүүлж байсан уу? Хэр давтамжтай тохиолддог вэ? Тийм бол дугуйлна уу.

- a. Сандаг өргүүлэх
- b. Ямар нэгэн гаднын биетээр цохих
- c. Нуруу, биеийн хэсэг рүү цохих
- d. Өшиглөх
- e. Толгой хэсэг рүү цохих
- f. Бороохойгоор цохих
- g. Бусад
- h. Тийм зүйл болж байгаагүй

58. Хорих ангийн удирдлага, багш, албан хаагчдын зүгээс сэтгэл санааны дарамтад өртөж байсан уу?

- a. Хочлох, цоллох, онцлог шинж, байдлыг бусад сурагчдын өмнө дурдах
- b. Айлган сүрдүүлэх

- c. Ирээдүйд итгэх итгэл, найдваргүй болгох бодлуудыг төрүүлэх үг, үйлдэл гаргах
- d. Ойр зуурын ажилд зарах
- e. Бусад
- f. Тийм зүйл болж байгаагүй

59. Та сургууль ямар болоосой гэж хүсэж байна вэ? Дэлгэрэнгүй бичнэ үү.

.....

.....

.....

60. Та Элсэлтийн ерөнхий шалгалтаа өгөөд Их, дээд сургуульд элсэж суралцах хүсэлтэй юу?

A. Тийм Б.Үгүй

СУДАЛГААНД ОРОЛЦСОН ТАНД БАЯРЛАЛАА.

ХОРИХ АНГИЙН ТӨЛӨӨЛӨЛТЭЙ ХИЙХ ЯРИЛЦЛАГЫН АСУУЛТ

1. Эмэгтэйчүүдийн болон насанд хүрээгүйчүүдийн хорих байгууллагад тусдаа батлагдсан “дотоод журам” байдаг уу? Үгүй бол яагаад?
2. Хорих ангийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ хүртээмжтэй байгаа эсэх? Хүртээмж муу байгаа бол шалтгааныг хэлнэ үү?
3. Хорих ангийн орчны аюулгүй байдал хангалттай байдаг уу? Хангалтгүй байгаа бол шалтгааныг хэлнэ үү?
4. Хорих ангийн дүрэм, журам бүрэн хэрэгждэг эсэх? Хорих ангийн дүрэм журамд өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ бий эсэх?
5. Хорих ангид ял эдэлж буй хоригдлуудын орчин нөхцөлд тулгамдаад буй асуудлын талаар?
6. Хорих ангид ял эдэлж буй хоригдлуудын сурч, боловсрох эрх хэрхэн хангагдаж байгаа вэ?
7. Хоол үйлдвэрлэл үйлчилгээнд хэн хяналт тавьдаг вэ?
8. Хоол үйлдвэрлэл үйлчилгээнд батласан дүрэм, журам байдаг уу?
9. Ундны ус нь төвлөрсөн усан хангамжтай юу?
10. Ундны усан хангамжийн асуудлаар Эрүүл мэндийн яамны эрүүл, ахуй халдвар хамгааллын хяналтын байцаагчаар дүгнэлт гаргуулж байсан уу?
11. Хоол хүнстэй холбоотойгоор хорих ял эдлэж байгаа насан хүрээгүй хүн дунд өвчлөл гарч байсан уу?
12. Бохирыг яаж зайлуулдаг вэ?
13. Гал тогоонд хүнсний бүтээгдэхүүнтэй холбоотой аливаа бүртгэл хийгддэг үү?
14. Гал тогооны ажилчид нь аливаа эрүүл мэндийн үзлэг шинжилгээнд хамрагддаг үү?
15. Цэвэрлэгээ, ариутгал, халдваргүйтгэлтэй холбоотой хөтөлбөр, төлөвлөгөө, журам байдаг уу?
16. Энгийн болон их цэвэрлэгээг хэр тогтмол давтамжтай хийдэг вэ?
17. Хоригдлуудын санал хүсэлтийг хүлээн авч, шийдвэр гаргах тусгай журам байдаг уу?

18. Эмэгтэй хоригдлуудын хувьд төрөх, нярай асрах нөхцөлийг бүрдүүлэх тусгай журам мөрдөгддөг үү?
19. Насанд хүрээгүй хоригдолд багш, хүмүүжүүлэгч, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч хамтран хэрхэн ажилладаг вэ?
20. Хорих ангийн дүрэм журамд олон улсын дүрэмтэй нийцүүлэх өөрчлөлт хийж байсан уу?
21. Хорих газрын алба хаагчдад хүний эрх, хүүхдийн эрх, эмэгтэйчүүдийн эрхийн талаар сургалт явуулдаг уу?
22. Сэтгэлзүйн хувьд хүнд байдалд орсон хоригдолд хэрхэн тусламж үзүүлдэг вэ?
23. Хоригдлын өрөөний агааржуулалт, гэрэлтүүлэг, орчны нөхцөлд тогтмол хяналт тавьдаг уу?
24. Эмэгтэй/Насанд хүрээгүй хоригдлуудын онцлог хэрэгцээг тусгасан үйл ажиллагаа, хөтөлбөрийн хэрэгжилт ямар байна вэ?
25. Хорих ангиас суллагдсаны дараах нийгэмшүүлэх хөтөлбөрийн хэрэгжилт ямар байгаа вэ?